

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLOTTET OG SLÆGTEN

Familien Schulin på Frederiksdal
1740-1840



SLOTTET OG SLÆGTEN

Familien Schulin på Frederiksdal
1740-1840



af
Karen Hjorth

Jepsen & Co

Slottet og slægten

Familien Schulin på Frederiksdal 1740-1840

1. udgave, 1. oplag

© Karen Hjorth, Lars Gundersen og Jepsen & Co

All rights reserved 2006

Forfatter: Karen Hjorth

Redaktion: Kristoffer Flakstad

Fotos og illustrationer: Lars Gundersen samt Bjørn Nørgaard/Køge Skitsesamling (s. 23),
Byhistorisk Samling, Lyngby-Taarbæk (s. 160, 163, 179, 182) Det Kgl. Bibliotek (s. 112),
Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg/ Kit Weiss (s. 85), Hans Juhl (s. 12, 31, 62, 93, 103, 176),
Jørgen Toft Jessen (s. 140), Kaj Bonne (s. 136), Kongelig våbenmaler Ronny Andersen (s. 47),
Københavns Stadsarkiv (s. 29), Markus Johan William Schulin-Zeuthen (s. 181),
Reventlowmuseet på Pederstrup (s. 126), Roberto Fortuna (s. 53),
Søllerød Museum (s. 122, 163), Österreichische Nationalbibliothek (s. 102).

Grafisk tilrettelæggelse: Lars Gundersen

Tryk: Nørhaven Book A/S Viborg

Printed in Denmark 2006

ISBN 87-91770-30-0

Forlaget Jepsen & Co

Læderstræde 5

1201 København K

tlf.: +4533325363

www.jepsenogco.dk

Forfatter og forlag ønsker at takke alle,
der har hjulpet med stort og småt under tilblivelsen af denne bog.
En særlig tak rettes til lensgrevinde Vibeke Schulin.

For økonomisk støtte til tryk og udgivelse takkes Alfred Goods Fond,
Augustinus Fonden, Bergiafonden, Fonden Realdania,
Konsul George Jorck og hustru Emma Jorck's Fond og Tømmerhandler Johannes Fogs Fond.



INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	9
1. DEL KARRIERE OG VELSTAND	13
2. DEL ET ARISTOKRATISK LIV UDFOLDER SIG	49
3. DEL FUNDAMENTET VAKLER	89
4. DEL FAMILIEN SCHULIN OVERLEVER	117
5. DEL ANDRE TIDER	147
EFTERSKRIFT	184
KILDER, LITTERATUR OG NOTER	186
REGISTER	188




FORORD

De på følgende min regning anførte 200 søm er forbrugt dels af murfolkene til at hæfte tagstenene med på slottet og på begge de to huse, nemlig vaske- og staldbustagene på hjørnerne. Resten forbrugt til det sidst af mig på frihånd opbygte høsehus i høsegården.

Memoria!

Jeg på følgende min anførte 200 Sømm
er forbrugt dels af Murfolkene, til at hæfte
Tagstenene med på Slottet og på begge de to Huse
Høsehus og Staldbustagene på Hjørnerne, Resten
forbrugt til det sidst af mig på Frihånd
opbygte høsehus i høsegården.



Denne lille regnskabsforklaring fra 1747 befinder sig blandt tusinder af andre regnskabsbilag i Frederiksdal Slots arkiv. Den dokumenterer, at her blev byggeri og forbrug styret og kontrolleret. End ikke brug af en lille restbeholdning søm kunne passere uforklaret.

Af alle regninger, der er bevaret i Frederiksdals arkiv til dokumentation af lystslottets historie og familien Schulins liv dér gennem 250 år, er det dette lille stykke papir, jeg holder mest af. Det vakte min nysgerrighed, da jeg fandt det tidligt i min gennemgang af usorterede regninger i en arkivpakke.

Tanken om, at der i udkanten af det elegante *maison de plaisance* opført af 1700-tallets førende arkitekt, Nicolai Eigtved, liggende i en imponerende barokhave også blev opført et på fri hånd sammentømret høsehus trak anlægget ned på det plan, hvor livet leves. Det samme gjorde det forhold, at det var nødvendigt at redegøre for forbruget af søm til såvel slot som høsehus. Det skærpede min nysgerrighed og interesse for manden, der satte det hele i værk og for hans efterkommere, der har værnet om huset i mere end 250 år.

Frederiksdal nævnes i alle værker om danske herregårde, og lystslottets bygningshistorie er nøje beskrevet. Kun få har hæftet sig ved den familie, der nu gennem syv generationer har boet i huset.

Bogen kan læses som familien Schulins historie gennem 100 år i opgang og nedgang. Den handler om stamfaderen, der som den første af sin slægt her i landet skabte en karriere, et livsgrundlag og en familie, der udviklede en bevidsthed om, at den position i samfundet, som hans indsats havde skaffet, var deres retmæssige arv og udgangspunkt for deres placering.

Bogen handler også om hans eneste overlevende søn, der næsten satte hele det økonomiske fundament over styr, men dog kort før sin død fik en søn, der reddede navn og titel til tredje generation. Heller ikke

han kunne genskabe den politiske og økonomiske succes, som stamfaderen havde haft, men med sin ægtefælle sikrede han slægtens overlevelse ved at få syv børn, der siden mangfoldiggjorde familien.

Der er mange kriser og begivenheder i familiehistorien, hvor det kunne være gået helt galt, men det gik. Johan Sigismund Schulin skabte sig selv og sit embede et varigt minde i Frederiksdal. Han var en gudfrygtig mand i pietismens tid, men vidende om at der skulle mere end Guds hjælp til.

Bogen kan også læses på en anden måde. Den handler så om en tysk indvandrer i enevældens tid, hvor kongen skabte en ny adel, som alene skyldte ham sin ophøjelse og derfor loyalitet og troskab. Den handler om, hvad det vil sige at blive aristokrat på det rent materielle plan.

Med ophøjelsen i adelsstanden og placering i den enevældige monarks nærhed blev det nødvendigt at tilvejebringe aristokratiske symboler, en passende bolig med smukke møbler, elegante klæder og en fremtræden offentligt og privat, der gjorde det synligt, at her var en af landets ypperste. Dertil behøvedes smukke vogne med heste og seletøjer, malede våbenskjolde og tjenestefolk i liberier. Selskabeligheden i hjemmet krævede linned, service af sølv og krystal, overdådige serveringer af mad og vin.

Den nyadlede måtte stykke for stykke skaffe sig de aristokratiske symboler. Han måtte samle penge og købe dem og derefter lære sig at leve et liv, hvor fremvisningen af symbolerne var vigtig for hans omdømme og position. Når det var opnået, var scenen sat til, at slægten kunne leve efter sin *rang og stand*, den aristokratiske identitet var skabt. Anden og tredje generation blev født som aristokrater med nedarvede privilegier og opdraget i en særlig kultur. De forventede noget af samfundet alene derfor. Men tiderne ændrede sig og med dem også samfundsklasser og opfattelser.

Tilbage var de aristokratiske symboler, jord, hus, ting, erindringer og historier. Tanken om at miste grundlaget, Frederiksdal, opfattedes som et tab af identitet. Hvad blev der tilbage, hvis symbolet på, hvad stamfaderen formåede, fortabtes? Samling om et eller andet træk ved nation og folk skaber en national identitet, der udmærker *os* i forhold til *dem*. De samme mekanismer skaber mindre grupper, helt ned til en familie. Usikkerhed, forandringer og pres skaber behov for at samles om noget, der er kendt og stabilt, det giver styrke. Således blev familien og stedet en helhed.

Kildematerialet til fremstillingen er arkivet på Frederiksdal suppleret med andre private og offentlige arkiver. Grundstammen i arkivet er regnskaber og bilag fra ca. 1730 til 1845. Det er husholdningsregnskaber i meget bred forstand, idet de omfatter alt, hvad der er gået til driften af familien og dens boliger i København og på Frederiksdal.

Da jeg åbnede de arkivpakker, som var blevet samlet i 1930 ved Videnskabernes Selskabs Arkivkommission, indeholdt mange af dem små bilagspakker med snor om. På dem var skrevet for eksempel *Husholdningen. Udgifter. Januar 1755*. Der var mange pakker, måned efter måned, år efter år; de havde ikke været åbnet siden månedens regnskab blev afsluttet og bilagene pakket ind i papir med snor om for mere end 250 år siden.

Oplevelsen ved at pakke dem ud, ryste sandet af regningerne, læse dem, løfte blikket og se på de rum eller det inventar, som de vedrørte, kan ikke beskrives. Jeg blev indfanget af *kildernes magi*,¹ hvad der er meget naturligt for en arkivar. De fysiske levn, som regningerne og brevene er, skabte en forbindelse mellem dem, der lagde bilagene sammen og det, de efterlod i huset, materielt og immaterielt.

Det var en *metafysisk* oplevelse, som Mordhorst beskriver det. Jeg tog pakkerne, som var de blevet rakt til mig af hende, der bandt knuderne. Regnskaberne og bilagene viste familiens økonomiske historie. Derfor finder man i fremstillingen min fascination af regnskabsbilagene, som har resulteret i nogle afsnit med mange detaljerede oplysninger.

Ved hjælp af dem kan familien og hele husholdningen klædes på og placeres i værelser med møbler og inventar. Vi kan se, hvad de spiser og drikker, hvad de læser og spiller, vi kan følge dem i huset og haven, på udflugter, til selskaber, til offentlige begivenheder, ved familiebegivenheder, i fødsel og død.

Regnskaberne afslører deres forbrugsmønster gennem 100 år. Et stort privat brevarkiv fra især anden og tredje generation puster liv i personerne. Sammen giver det en enestående mulighed for på mikroniveau at fortælle om skabelsen af en nydelig familie, en aristokratisk levevis og kultur samt familiehistorie i medgang og modgang.

Et lykkeligt tilfælde førte mig hen foran skabene med arkivpakker på Frederiksdal, og siden 1996 har jeg beskæftiget mig med dem. Jeg bringer min varmeste tak til Frederiksdals ejer, lensgrevinde Vibeke Schulin, der uden forbehold har ladet mig rode og regere med arkivet i årevis. Med en bevilling fra Kulturministeriets rådgivende Forskningsudvalg og rigsarkivarens samtykke blev det muligt for mig i 1998 udelukkende at arbejde med dette arkiv. Jeg takker Kulturministeriet og rigsarkivaren herfor.

Dele til fortællingen om de tre første generationer Schulin i Danmark blev samlet under et ophold i San Cataldos ro og regelmæssighed. Undervejs i arbejdet er publiceret et antal artikler og en række foredrag. Det har været en stor inspiration for mig at forelægge mine *historier* for fagfæller, interesserede og for familien Schulin.

Jeg har haft megen gavn og fornøjelse af at deltage i det af Statens humanistiske Forskningsråd finansierte netværk, *Det lange attende århundrede* og af de personlig kontakter og et mindre *nordværk*, som udsprang heraf. Diskussioner, tekstkritik og den frie udveksling af oplysninger har været til støtte og inspiration. Tak til alle, der har hjulpet med oplysninger, forklaringer og billeder.

Mange af brevene er skrevet på tysk og fransk, de er i teksten oversat til dansk af forfatteren. Der er udarbejdet en registratur til arkivet på Frederiksdal.

Karen Hjorth
oktober 2006



Frederiksdals arkiv blev ordnet og fortegnet i 1930 af Videnskabernes Selskabs Arkivkommission. Pakker med regnskabsbilag blev samlet i større arkivpakker. 70 år senere blev de små pakker åbnet og afslørede i detaljer familiens levevis gennem 100 år.



*Johan Sigismund Schulin 1694-1750,
slægtens stamfader.*

KARRIERE OG VELSTAND

1730 – 1750



House-warming

Der var fest på Frederiksdal den 27. juni 1747. Den unge konge, Frederik 5., var på besøg hos Johan Sigismund Schulin for at se det nybyggede lystslot på bakken over Mølleåen ved Furesøen. Schulin havde sæde i kongens snævre råd, Gehejmerådet,² og var oversekretær i Tyske Kancelli, det vil sige, at han var udenrigsminister. Han var en af de højst placerede embedsmænd i riget. Hans karriere var skabt i Christian 6.s regeringstid, men Frederik 5., der havde arvet kongemagten ved faderens død i 1746, havde beholdt de fleste af hans rådgivere og embedsmænd.

Christian 6. havde som nytårsgave 30. december 1743 skænket Frederiksdal hovedgård med bygninger, skov, have, mølle og værtshus samt de indtægter, som kongen havde haft deraf, til Johan Sigismund Schulin og hans hustru Catharina Maria Møsting. De havde allerede fra 1739 haft kongens tilladelse til at bo i det gamle Frederiksdal ved Mølleåen uden at skulle betale leje eller afgift, ligesom de måtte nyde alt, der produceredes i haven.

Familien havde tilbragt fem somre dér, men da ejendommen var kongens, kunne de ikke ændre eller forbedre noget. Med gavebrevet af 1743 blev det hele Schulins for hans og hans hustrus levetid. Nu kunne der lægges planer for hus og have.

Det var realiseringen af disse planer, der blev vist frem for kongen den 27. juni 1747. De sidste detaljer i husets indretning var blevet færdige i foråret. Til allersidst blev det bestemt, at der skulle være bænke på altanen, og der blev sendt bud efter snedkeren, Frantz Berg, som arbejdede to dage med sin svend med at tømre dem sammen. Da de var færdige, kom maler Bræstrup og gav dem 3 gange grøn oliemaling. Malingen kan knap være blevet tør til selskabet.

Det var et house-warming-selskab med manér. Der var tre telte i haven, og ekstra kokke var hentet ud fra København. Der blev serveret dyrekød og fedekalv fra Jægerspris, høns og kyllinger, krebs og alle slags brød og urter. Der var bagt kager med mandler og pomerans, og vinen flød. Selskabet gjorde et betydeligt indhug i vinkældrens beholdning. Ingen ved, hvor mange personer der var om at drikke 82 1/2 flasker rødvin, 4 flasker bourgogne, 44 flasker rhinskvind, 40 1/2 flasker fransk vin, 3 flasker madeira, 3 1/2 flasker ungarsk vin og 1/2 hvid Hermitage. Normalt blev der i husholdningen drukket højst 20 flasker rødvin og et par flasker rhinskvind om ugen, så

frembæringen af mere end 175 flasker vin har været en gestus, der skulle medvirke til at kaste glans over begivenheden.

Huset blev vist frem, og man kan endnu følge efter Frederik 5. på rundgangen fra vestibulen ind i havesalen og videre ud i stuerne med deres tapeter, billeder, møbler og gardiner, når man tager det inventarium, der blev lavet i slutningen af 1746, i hånden. Havesalen strålede i hvidt og gråt, grevindens kabinetter var i hvidt og grønt, mens Gehejmerådens eget kabinet havde vævede tapeter og et splinternyt, dyrt skrivebord.

Selskabet blev ført op på altanen, hvis udseende man ikke kender, fordi den blev ændret af den nuværende mansardetage. Men den var ret stor, for de to nymalede bænke var 4,25 meter lange. Herfra skuede selskabet ud over haven, skoven og Furesøen.

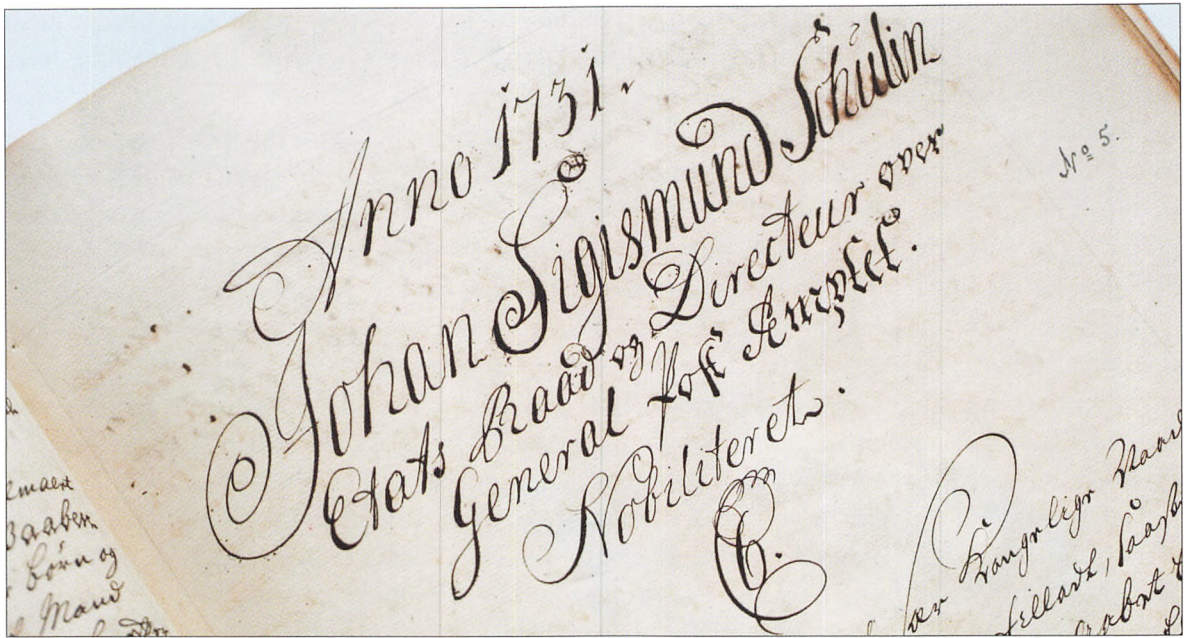
I den nyanlagte barokhave med de symmetriske gange og bede var der luget, revet og fejret. Man viste afrikanske duer frem, og nede i Mølleåen lå en kinesisk båd. Det fine selskab har taget plads ved to helt nye spilleborde af egetræ på krumme ben og indlagt med rødt, som snedker Ortmann havde leveret. Dagen sluttede med, at man brændte 18 kg krudt af i et stort fyrværkeri.³

En uge efter kongebesøget blev Schulins femte barn født. Af de fire ældste var blot en pige på 4 år, Elisabeth Susanne, i live, da grevinde Schulin den 4. juli 1747 fødte en søn. Han blev dagen efter døbt Frederik Ludvig, opkaldt efter kongen og dennes stedfortræder ved dåben, Johan Ludvig Holstein, oversekretær i Danske Kancelli.

Frederik 5. har været tilfreds med festen og værten. Ved kongens salving i september blev Johan Sigismund Schulin udnævnt til ridder af Elefanten. Det havde været et godt år for ham, hans smukke lystslot stod færdigt, han havde fået en søn og arving, og kongens nåde skinnede på ham.



Frederiksdal set fra haven.



Med dette patent blev Johan Sigismund ophøjet i adelsstanden kort efter sin ankomst til landet i 1731.

Johan Sigismund Schulin

Manden, som stolt viste sit nye lystslot frem, Johan Sigismund Schulin, var 53 år gammel. Hans personlighed, evner og forbindelser havde skabt ham en fantastisk karriere. Han var blevet *opdaget* af den danske kronprins, den senere Christian 6., da han var huslærer for dennes svogre, markgreverne af Brandenburg-Culmbach, dronning Sophie Magdalenes to brødre. Den stilling havde han fået i 1719 efter at have afsluttet studier ved universiteterne i Jena, Helmstedt og Leyden.

I 1723-24 var Schulin med greverne i Genève og Frankrig og derefter i Danmark, hvor de blev i to år. Det er i disse to år, at kronprinsens sympati for ham er opstået. Efter yderligere to års rejse i Europa med den yngste markgreve vendte Schulin tilbage til København, hvor Christian 6. var blevet konge den 12. oktober 1730.

Schulin var født i 1694 som søn af en præst i Prichsenstadt i Bayern, og til ham sendte Schulin allerede den 27. februar 1731 et brev for at fortælle, hvad der var sket ham siden ankomsten til Danmark. Det var ikke så lidt. Han var blevet ophøjet i adelsstanden, udnævnt til etatsråd og havde fået stilling som meddirektør i Generalpostamtet. Han fortalte, at kongen havde udformet hans *diploma* eller adelsbrev i meget nådige vendinger og givet ham tilladelse til at beholde sit familienavn og –våben i midten af det nye våben.

Adelsbrevet gjorde ham og hans efterkommere til *rette og indfødde adelsfolck*, der kunne nyde alle de friheder, privilegier, ære, værdigheder og prærogativer, som andre af adelen i Danmark nød. Herved blev han medlem af den nye adelsstand, der var skabt siden 1671 ved Christian 5.s greve- og friherreprivilegier. Hensigten havde været at marginalisere den gamle fødselsadel og skabe en ny adel, der skyldte kongen deres ophøjelse. Så snart Schulin havde fået fremstillet en

kopi af sin nye våbentegning, ville han sende den til forældrene sammen med afskrifter af bestallingerne til etatsråd og generalpostdirektør. Der var tusinde hjertelige hilsener til far, mor, søstre og hele barndomshjemmet.

Schulin var stolt af alt, hvad han havde opnået, og fortalte om kongens interesse for ham. Flere havde foreslået ham som udsending til en kredsforsamling i Aachen, men hvis han blev sendt af sted, gik han måske glip af en særlig god udnævnelse, der var stillet ham i udsigt. Kongen var blevet gjort opmærksom på denne uro og havde tilkendegivet, at ingen andre behøvede at bekymre sig for Johan Sigismund Schulins videre karriere, for den ville kongen selv tage sig af.

Det gik stærkt med karrieren. Christian 6. havde kun været konge i godt fire måneder. Det er klart, at Schulins hastige opstigen skyldtes hans tætte forbindelse til det nye kongepar. Han havde en høj stjerne hos kongens svigermor, markgrevinden af Brandenburg-Culmbach, der slog sig ned i Danmark og hos dronning Sophie Magdalene. Det så ud til, at hans lykke var gjort, men Schulin vidste, hvor usikker kongelig gunst kunne være.

Til beroligelse for forældrene, så de kunne se, at hans sunde fornuft og dømmekraft var intakt, sluttede han sit brev således: "Gott erhalte mir des Königs Gnade und gebe mir so viel Weissheit und Vorsichtigkeit als um auf den glatten Hof-Eiss nicht zu struncheln." ⁴ [Må Gud bevare mig i Kongens nåde og give mig så megen visdom og forsigtighed, at jeg ikke snubler på den glatte hof-is]



Udsigten fra altanen. Barokhaven er forsvundet, men endnu kan terrasserne ned mod Mølleåen anes i terrænet.

Den omsorgsfulde søn, der ville dele glæden over sin fremgang med forældrene, var 36 år gammel og på tærskelen til sin strålende karriere. Faderen døde samme år, mens moderen og hans søskende kunne glæde sig over den berømte søn og broder i Danmark, der også understøttede dem økonomisk i en række år. Berømmelsen bredte sig ud over familiekredsen. Endnu i dag findes en Schulinstrasse i Prichsenstadt.

Schulins første embede var en af tre direktørposter i Generalpostamtet, som det statslige postvæsen hed på den tid. Her skulle han blandt andet kontrollere posten, det vil sige spionere for kongen. De funktioner, der fulgte med postembedet har sikkert været en udmærket introduktion til administrationen og landet, og Schulin må have udført opgaven tilfredsstillende.

I 1733 blev han sekretær i Tyske Kancelli og to år senere oversekretær. Samme år blev han deputeret i Kommercekollegiet og i 1737 assessor i Gehejmekonseillet, der var statens øverste råd. I 1738 udnævntes han til gehejmeråd og i 1742 til præsident for Asiatisk Kompagni. Christian 6.s død i 1746 fik ingen indflydelse på Schulins stilling, udmærkelserne fortsatte, da han som nævnt i det foregående afsnit blev Ridder af Elefanten i september 1747.

På den sidste dag i marts 1750 blev Schulin lensgreve. Ophøjelsen var en personlig belønning og fandt sted samtidig med Johan Ludvig Holsteins og Adam Gottlob Moltkes optagelse i grevestanden. Betingelserne for oprettelse af et grevskab var, at man besad gods på mindst 2.500 tdr. hartkorn eller en formue på mindst 120.000 rigsdaler. Holstein og Moltke havde godserne og Schulin formuen. Den nye værdighed kom han selv kun til at nyde meget kort tid; han døde to uger senere.

Offentlig og privat

Schulin blev en magtfuld og indflydelsesrig mand, som offentligt og privat kastede lange skygger. Han var Christian 6.s mand og rådgiver og formåede at bevare den position i tyve år. Han synes ikke at have haft nogen personlige støtter eller alliancepartnere uden for kongefamilien. Han fik en enestående embedskarriere, blev gehejmeråd og fik gennem sin plads i kongens råd indflydelse på landets politik. Han blev udenrigsminister og førte en dristig udenrigspolitik.

Langfeldts Anecdoter til den danske Historie er den beskrivelse, der er tættest på Schulin i tid.⁵ Beretningen, der er skrevet umiddelbart efter hans død, beretter om kongefamiliens gunst og dens resultater for Schulin, men også lidt om personen. Han beskrives som en velvoksen mand med et godt udseende. Han var mild og alvorlig, belæst og erfaren, han forstod og læste dansk, men talte kun tysk. Han favoriserede ingen af sin familie. Han var akkurat, hurtigt opfattende og god til at løse knuder. Han var meget arbejdsom og udførte selv en stor del af opgaverne.

Dertil var han koldsindig, skarpsindig, langsom og ikke let at udgrunde. Som han styrede sit embede, styrede han også sit hus. Det blev sagt, at han var knap og sparsom, men når det skulle være, var han blandt de prægtigste. Frederiksdal var hans bedste fritidsforøjelse.

Hans embedskarriere, administrative og politiske indsats skal ikke beskrives her, men derimod så mange sider som muligt af den person, der blev stamfar til familien Schulin i Danmark, etablerede sig som adelsmand, fik en familie og skabte et hjem. Her fortælles, hvordan familien fik identitet og plads i det aristokratiske miljø og om, hvordan hans efterkommere i andet og tredje led forvaltede den materielle og immaterielle arv.

Den offentlige Schulin var fyrstetjeneren, gehejmeråden og udenrigsministeren. En flittig, kalkulerende, dristig og offensiv mand med køligt overblik samt vilje og evner til at overleve. Han kunne analysere og planlægge. ”Det er nyttig viden, når man behandler sager, at huske på, at der er mere end én gang. Man skal vide at standse op og tænke på, at dér, hvor man i dag befinder sig midt i en rivende strøm, vil man i morgen kunne færdes tørskoet”.⁶

Den private Schulin var påholdende, kontrollerende, sikkerheds- og tryghedssøgende, men bevidst om nødvendigheden af ydre virkemidler. Til bedømmelse af den offentlige Schulin ligger der et stort materiale i Tyske Kancellis arkiv i Rigsarkivet.⁷

Den private Schulin findes i Christian 6.s breve til ham og de få privatbreve, der er bevaret fra ham selv, men han findes meget tydeligt i sine regnskaber. Schulin blev ikon for familien; for søn, sønnesøn og sønnesønssøn blev han mål og forbillede. Det er ikke så mærkeligt, han havde jo skabt det hele, positionen, familien og formuen og stedet.



Christian 6. 1699-1746. Da han blev konge i 1730, kaldte han Johan Sigismund Schulin til landet og gjorde ham i løbet af få år til medlem af sit Gehejmeråd og til leder af de udenrigske anliggender. Schulin blev kongens betroede rådgiver i stort og småt.

*Et høit f. d. om mig betydeligt høit i forberedelse
for Frederichs Thalesdal sommers i næstkomende
to måneders tid for mig og min hustru og børns
contribuere, wadly naar som på wred
være en dages conserveret for mig og hustru
i sommeren for Frederichs Thalesdal, wadly wadly
wiste wadly der naar naar wadly wadly
og wadly wadly wadly wadly wadly wadly
for wadly wadly wadly wadly wadly wadly
for wadly wadly wadly wadly wadly wadly
wadly wadly wadly wadly wadly wadly*

Christian 6. slutter et af sine mange breve til Schulin således: "For et år siden har han ytret for os, at han havde lyst til at bo om sommeren på Frederiksdal. Dette vil også contribuere meget til hans sundhed, hvilken vi ønske at de conserveret så meget som muligt. Vel har Rentekammeret på ny bortforpagtet Frederiksdal; dog så vidt vi vide kun på tre år. Men huset og haven er undtaget deraf. Dersom han vil betjene sig deraf, så overlade vi ham det gerne". 21. marts 1739.

Frederiksdal

Københavns omegn var kongernes domæne, der var kun kongelige slotte og ejendomme, da Christian 6. overdrog Schulin sin ejendom Frederiksdal ved Furesøen. Det siger noget om manden og hans forhold til kongen og dronningen. "Et Sted paa Landet vil Han vel finde sig, naar Han ret seer sig om derefter; og hvis det er et Sted, som tilhører os, saa ville vi strax indrømme Ham det; kun at han bliver sund og i Live".⁸ Få år efter fandt han sit sted og begyndte med Nicolai Eigtved som arkitekt at opføre et nyt landsted på toppen af bakken overfor det gamle Frederiksdal ved Mølleåen.

I 1744 begyndte bygning, indretning og udstyrelse af familiens sommerresidens, Frederiksdal, og det blev ikke mindre elegant end byhuset. På det tidspunkt var gehejmeråden også i fuld gang med sin nye passion, nemlig anlægningen af en have omkring Frederiksdal.

Det samlede projekt var en stor investering i glans og herlighed. Der er mange træk, der tyder på, at det var en lyst og fornøjelse for ham, og at han nøje fulgte med i detaljerne. Schulin var på Frederiksdal for at tage sig af nogle ændringer i haven den 8. april, samme dag hvor han blev ramt af sygdommen, der førte til hans død. Han kom ikke til at nyde stedet ret længe, men hans glæde over det gik i arv til efterkommerne.

Kunsten at omgås fyrster

Det markgrevelige hof i Brandenburg-Culmbach, hvor Schulin startede sin karriere, var fattigt. Det betød ikke noget for den fyrstelige selvfølelse, men kun at pengene skulle strækkes langt.

Som huslærer for de to grevesønner var Schulin ansvarlig for, at de lærte, hvad de skulle til den fyrstelige metier. Hans omhyggelige regnskabsførelse fra rejseårene med dem vidner om hans praktiske og økonomiske greb om opgaven. Han udnyttede samtidig lejligheden til at videreud-danne sig selv i kunsten at omgås fyrster. Han læste og nedskrev sentenser fra sin læsning, som han kunne bruge. Det kunne tyde på, at han målrettet har sigtet på en karriere ved et hof.

"Fyrster afviser ofte gode råd", er den første sætning i hans private sentenssamling. "De tror nemlig, at de mister deres autoritet, når de følger en andens råd". Deri tog de fejl, mente Schulin og henviste til bind 1 side 48 i *Conseilles de la Say*, hvor han havde fundet omtale af alle de gode egenskaber, et menneske skulle have i sin omgang med andre.

Skæbnen kan ændre vilkårene for mennesker, men den kan ikke fratage en person hans ære. Man stiger med besvær mod toppen, vejene er glatte og man falder nemt. Det er dette billede, han brugte i brevet til faderen fra 1731, hvor han fortalte om sin fremgang i Danmark og faren for at snuble på *hof-isen*.

Mange af de citater, han har nedskrevet, handler om vanskelighederne ved at slå igennem, selv om man er velbegavet og et godt menneske. Når man knytter sig til de "store", så er der ikke længere plads til at udtrykke egne følelser. Man kan have en stor personlig sorg, og fyrsten spørger kun, hvorfor man ikke ler. De store har den fordel, at de let bliver berømte, hvorimod det er meget vanskeligt for en person fra lavere lag at blive det, selv om han er nok så god, dygtig og vidende.

Man skal ikke stræbe efter at ligne fyrsten, for han kan ikke tåle nogen ved siden af sig. "Gør dig lille" sagde Parmenion til Philotas. Det er en vigtig lektion for hofmanden. Begge var makedonske feltherrer. Philotas undlod at indberette rygter om forrædderi til Alexander den Store og blev derfor dømt og henrettet. Efter makedonsk lov blev også hans far, Parmenion, dømt til døden.

Fyrster bryder sig ikke om at være omgivet af brillante mennesker, for det sætter dem selv i skyggen. "Skjul din dygtighed og klogskab" noterede Schulin efter Antoine Perez. Den kloge tier, og det er også en god egenskab at kunne lukke sine ører. Fremgang sker kun ved, at fyrsten løfter en person op. Ved hoffet kan man kun le, når fyrsten ler.

Hvor betaget man end kan blive over at være i gunst, må man huske på, hvor brat denne gunst kan tabes. Det kan være direkte farligt at irettesætte fyrster, men det er også vanærende at tale dem efter munden, når de handler ondt eller uovervejete. Det er klogt ikke at betvivle en fyrstes valg af venner eller rådgivere. Det er nemlig med dem som med mønter, fyrsten kan vilkårligt fastsætte værdien, og den behøver ikke at være i overensstemmelse med den reelle værdi. Ekstrakterne stammer fra historiske og politiske værker fra slutningen af 1600-tallet og begyndelsen af 1700-tallet.⁹

De viser, at det optog Schulin at analysere vejen til toppen. Det er ret misantropiske betragtninger, han har skrevet ned, men hans karriere under Christian 6. og Frederik 5. viser, at hans overvejelser bar frugt. Han fandt ud af at omgås kongerne på passende måde, han gjorde sig nødvendig for dem som rådgiver og støtte både på den officielle og på den private front.

Han hjalp med lån og private tjenester. Han bistod dronning Sophie Magdalene og hendes mor, markgrevindens, og havde en høj stjerne hos begge. Han holdt sig i baggrunden, men fik en fremtrædende position. Hvad han så mente om kongerne og deres enevældige magt, kan man ikke vide, men den lille sentenssamling viser, at han bestemt ikke har gjort sig nogen illusioner om fyrstelig gunst.

Christian 6. søgte næsten dagligt hans råd om stort og småt sikkert uden at vide, at Schulin havde noteret sig følgende billede på sin egen stilling: "Ferdinand den Katolske sagde til sin slægtning Filip 1., far til Karl 5., at fyrsters ministre og rådgivere var ligesom brillen. Hvor bekvemme de end var, når man ikke kunne se godt og hvor meget gavn, man end havde af dem, så var det uheldigt, at man havde brug for dem".¹⁰

Det økonomiske grundlag

Ved siden af den fyrstelige gunst var det lige så vigtigt for Schulin at skaffe sig et økonomisk eksistensgrundlag. Han havde hverken familieformue eller gods at støtte sig til. Han måtte skaffe sig så mange indtægter som muligt og bevare den kongelige gunst. Han fik lønindtægter og kontante gaver for de tjenester, han ydede kongefamiliens medlemmer.

Hele sit liv holdt han nøje regnskab med sine indkomster og udgifter. I den regnskabsbog, som han begyndte i 1737, nedskrev han på de første sider en summarisk oversigt over de udgifter, han havde haft fra 1719, hvor han begyndte sin hofjeneste. Sådant en oversigt laver man af lyst til at se udviklingen i sine økonomiske forhold og i sit liv. Her havde han for øje, at han havde levet for 500 rigsdaler årligt i de beskedne år.

I 1732, da Schulin giftede sig, kunne han notere, at han havde tidoblet sit forbrug til 5255 rigsdaler 3 mark og 13 skilling. Ti år senere var den sum fordoblet, men han levede ikke over evne. Schulin var en fornuftig og forsigtig økonom, der sørgede for, at udgifterne ikke oversteg indtægterne. Der er ingen tvivl om, at han arbejdede målrettet på at opbygge en formue, der kunne konsolidere ham og den familie, han stiftede.

Indkomster, udgifter og formue:	1737	1747
Indtægter	10.210	27.136
Udgifter	6.376	12.588
Overskud	3.834	14.548
Formue	20.296	107.103
Halvårlig formuertilvækst	3.398	17.575

Embedet som oversekretær i Tyske Kancelli gav en årsindtægt på 2000 rigsdaler, og som deputeret i Kommercekollegiet fik Schulin 1000 rigsdaler årligt. De faste lønninger var imidlertid den mindste del af indkomsten. En større del kom fra sportler. Det var gebyrer, som man skulle betale for ekspeditioner i forvaltningen.

Schulins andel af sportlerne var i 1737 4128 rigsdaler, altså mere end hans faste lønindkomst. Han havde i 1737 ca. 30.000 rigsdaler udlånt på rente, som gav ham 1500 rigsdaler årligt samt lidt udbytte af aktier i Assurance-kompagniet.

Dertil kom nogle større og mindre løse indtægter i 1737. Han solgte 28 brillanter til dronningen for 650 rigsdaler. Måske var det nogle, han havde fået som gave, for de figurerer ingen steder som udgift. Salg af gammelt sølv og gamle galoner indbragte ca. 100 rigsdaler for hvert parti, mens gammelt jern kun gav 2 rigsdaler. Endelig lejede han en stald ud for 50 rigsdaler. Med flere løse indtægter blev den samlede indkomst i 1737 10.210 rigsdaler, 3 mark og 4 skilling.

I årets formueopgørelse indgik 20 bankaktier i den nyoprettede Kurantbank til en værdi af 2500 rigsdaler og 2 1/2 aktie i Asiatisk Kompagni til 1000 rigsdaler. I det sidste halvår gjorde han indskud i kompagniets skibe for 1650 rigsdaler. Sammenlagt ejede Schulin værdier for 42.996 rigsdaler i 1737. Hans gæld var på 12.800 rigsdaler til banken og 7550 rigsdaler i det hus på Østergade, som han netop havde købt. Formueopgørelsen endte på 20.290 rigsdaler, og Schulin noterede på balancen, at formuen på et halvt år var forøget med 3398 rigsdaler 3 mark 12 skilling.

Efter syv år i kongens tjeneste havde Schulin indkomster, der gav ham mulighed for støt opbygning af en formue, for et nyt hus og for et stigende privatforbrug. I de næste ti år byggedes videre på samme måde. I 1747 var indkomsten 26.059 rigsdaler, altså en forøgelse fra 1737 på 150 %.

Lønindkomsten var steget med 4000 fra Rentekammeret og 500 fra Ostindisk Kompagni. Sportelindkomsten var steget med næsten 3000 rigsdaler til 7059. Opsparingen blev blandt andet investeret i den oversøiske handel, der i 1747 indbragte Schulin 4906 rigsdaler. Hans

engagementer som deputeret i Kommercekollegiet, medlem af Kurantbankens og handelsselskabernes direktioner gav sig udslag i investeringerne. Han havde penge i Islandske Kompagni og i det almindelige varemagasin eller Generalmagasinet, der handlede med råvarer især til tekstilindustrien og fungerede som salgskontor for de fremstillede varer.

Flere summer var lånt ud, bl.a. til handelshuset Fabritius og Wewer. Renteindtægterne af de udlånte penge var i 1747 næsten 2500 rigsdaler. Grevinde Schulin havde arvet sine forældre, og fra 1743 havde han haft indtægterne af Frederiksdal, som beløb sig til ca. 1000 rigsdaler årligt. Kælderen i huset i Østergade blev lejet ud til vinhandler Toyon.

Ved midten af 1740'erne kunne han samtidigt modernisere huset på Østergade og bygge det nye lystslot Frederiksdal. Ved Schulins død i 1750 var formuen yderligere vokset med 50.000 rigsdaler til 164.000. Væksten foregik ikke kun ved sparsommelighed og heldige investeringer.

Særlige gaver

Nogle betydelige tilskud til formueforøgelsen var kommet i form af gaver. Den største af kongens gaver til Schulin, nemlig Frederiksdal, er dog ikke ført til indtægt. Det er derimod kongefamiliens erkendtligheder i form af kontante beløb og genstande, som han senere solgte. Mere bemærkelsesværdige med nutidens øjne er pengegaver fra fremmede magter.

Ved indgåelse af traktater modtog Schulin ret store pengesummer, som han i sit regnskab kalder gaver. Den første, der er indført i regnskabsbogen, er fra juni 1739, hvor der blev indgået en traktat med England, der bilagde en engelsk-dansk strid om Steinhorst på grænsen mellem Holsten og Lauenborg. For den traktat modtog Schulin 5312 rigsdaler fra England og 3187 fra Tyske Kancelli.

Gaver:	Frankrig	England	Rusland	Sverige	Hamburg
1739		5312			
1741					725
1742	9000				
1745					375
1746	5000		3260		
1749	6000				
1750				2370	
I alt	20000	5312	3260	2370	1100

I 1741 var det en grænseoverenskomst med Hamburg. Der blev indgået en traktat med Frankrig 15. marts 1742, og derfor modtog han 9000 rigsdaler. Det beløb svarede til hans årlige indkomst som oversekretær samt sportler. I 1745 var det Altona-grænserecessen.

Traktaten med Frankrig blev forlænget i 1746 samtidig med, at der i Schulins dobbeltdiplomatiske spil blev indgået en traktat med Rusland. Det gav ham en kontant gevinst på mere end 8000 rigsdaler.

En ny traktat med Frankrig blev indgået i 1749, og året efter blev der sluttet traktat med Sverige. I løbet af ti år modtog Schulin altså godt 32.000 rigsdaler direkte fra fremmede magter, heraf 20.000 fra Frankrig. Dertil kom hans andel i de summer, der blev givet til embedsmændene i Tyske Kancelli i forbindelse med udarbejdelsen af traktaterne. For de her nævnte var det en sum på næsten 10.000 rigsdaler. Der kan ikke være tvivl om, at disse tilskud virkelig hjalp til opbygningen af hans formue.

Skal man tro Schulins regnskaber, modtog han ikke andre *gaver*. Han lod sig ikke lokke til berigelse på samme måde som Griffenfeldt, der krævede og fik gaver for at fremme ansøgninger og andre ekspeditioner i forvaltningen. Han kunne sikkert have skabt sig en større formue, men så havde han nok ikke beholdt sin position. Hans diplomatiske evner var store også til dobbelt-diplomati, det vil sige til samtidig at føre en officiel og en hemmelig politik. Schulins officielle omgang med Christian 6. bar præg af den *submis* – underkastelse – som kongen kunne lide, men *levereglerne* for omgang med fyrster er en nøgle til hans succes.



Excellencerne fra Bjørn Nørgårds gobelin, fra venstre: J. L. Holstein, A. G. Moltke og J. S. Schulin.

Gaver eller bestikkelse?

Overhofmarskal Adam Gottlob Moltke viderebringer i sine erindringer om Frederik 5.s regering for året 1750 det rygte, som han havde fra den russiske gesandt i København, baron Korff, at Schulin var købt af Frankrig.¹¹ Ved sindrige forhandlinger havde Schulin i 1749 fået udmanøvreret Rusland i det nordiske alliancesystem og fået fordelagtige traktater med Sverige og Frankrig.

Den russiske storkansler, grev Betoucheff, gjorde i St. Petersborg det synspunkt gældende over for den danske gesandt, at Schulin var i vejen for enhver fremtidig forståelse mellem Rusland og Danmark. Ifølge Moltke var Schulin ilde berørt over disse beskyldninger, der gav anledning til mange ubehagelige diskussioner, men Frederik 5. lod forstå, at han ikke lod sig diktere noget af Rusland, og at han havde tillid til sin minister. Kort efter fik Schulin sin personlige udnævnelse til lensgreve.

Moltke skriver, at han anså Schulin for en trofast og redelig mand, som han "nie auf einem fahlen Pferd gefunden" [aldrig havde grebet i noget galt], men han fortæller dog historien om korruptionsmistanken. Det er imidlertid uomtvisteligt, at Frankrig havde bidraget til at gøre Schulin til en velstående mand, men sammenlignet med hvad andre fik ud af tilsvarende situationer, tegner der sig af et billede af ham som en beskeden og forsigtig mand.

Adam Gottlob Moltke udfoldede selv nogle få år senere ved nye traktaters indgåelse store anstrengelser for at få elegante franske gaver, der skulle smykke hans nye palæ i København.¹² Det var almindelig praksis at give og modtage gaver ved traktatafslutninger, men det var noget, man hver gang overvejede. Hvem skulle have og hvor meget? Der blev indstillet, sendt følere ud og spurgt direkte. Historien om Schulins franske gaver er veldokumenteret i den franske udenrigstjenestes korrespondance med den udsendte gesandt i København.¹³

Ved afslutningen af forhandlingerne om handelstraktaten mellem Danmark og Frankrig i 1741 var det magtpåliggende for den franske gesandt i København, abbé LeMaire, at vise Frankrigs tilfredshed med resultatet og anerkendelse af de danske ministres indsats.

LeMaire argumenterede i sin indberetning til udenrigstjenesten i Paris for, at man skulle sikre sig, at de danske ministre forblev venligtsindede mod Frankrig. Han havde desuden hørt i byen, at englænderne havde givet 6000 til hver minister ved deres sidste traktatindgåelse. Han havde allerede taget sig den frihed uden sikre meldinger fra Paris at nævne for Schulin, at han kunne vente en gave. Schulin havde kun svaret med en gestus, gjort reverens og bukket på en måde, der lod LeMaire forstå, at han roligt afventede den gave, som det var ham tilladt at modtage.

Den franske udenrigstjeneste indtog en tøvende holdning. LeMaire fik at vide, at man ikke tillagde disse gaver nogen betydning. De var blevet praksis, men ministrene burde være tilfredse med at have arbejdet til gavn for deres konge og land.

Dog havde man haft fat i arkiverne fra sidste traktatindgåelse med Danmark i 1727 for at se hvilke beløb, der blev givet dengang, og da LeMaires forslag om 3000 rigsdaler til hver af underskriverne og 3000 ekstra til Schulin var indenfor rammen fra 1727, meddelte man ham, at hans forslag var imødekommet, men at de ministre, der fik 3000, ikke måtte vide, at Schulin fik 3000 ekstra. Ifølge LeMaires forslag skulle Schulin have 6000, men i sin regnskabsbog har han indført 9000. Måske har LeMaire disponeret anderledes, da han fik vekselbrevene i hånden.

Transaktionen bliver mere uklar af LeMaires fortælling fire år senere, hvor han indberettede, at Schulin af finfølelse delte sin ekstra gave med de øvrige ministre, således at alle fik et lige stort beløb. Det er der intet belæg for i regnskaberne.

Traktaten fra 1742 udløb i 1746 og skulle fornys. LeMaire pressede på, men blev afvist på grund af kongens sygdom. Christian 6. var dødeligt syg. LeMaire indberettede detaljer om kongens tilstand til Paris blandt disse, at han havde så meget vand i hovedet, at hjernen svømmede.

Trods kongens sygdom og død blev traktaten dog indgået, og LeMaire konstaterede, at de to gamle ministre, Schulin og Johan Ludvig Holstein, oversekretær i Danske Kancelli, også var i den ny konges gunst sammen med dennes egen favorit, Adam Gottlob Moltke. Den franske udenrigstjeneste mente ikke, at det var nødvendigt at give gaver igen, da der kun var tale om en traktatforlængelse på tre år. Der havde jo ikke været forhandlet nye aftaler.

Hvis LeMaire mente, at ministrene havde sat næsen op efter noget, så skulle det i hvert fald ikke være så meget som sidst. Tilsyneladende har LeMaire spurgt Schulin om summen fra 1742 passede og fået ja, så det blev således. Tronskiftet betød, at LeMaire havde travlt med at analysere situationen og vurdere mændene i kongens nærhed. Han kom godt ud af det med Schulin og forsøgte gennem ham, at komme lidt tættere på den nye konge end hans diplomatiske charge egentlig tillod.

Schulin var i godt humør og arrangerede i oktober en audiens, men kun fordi det var LeMaire. Han fik overbragt sine hilsener fra den franske konge til Frederik 5. og takkede efterfølgende Schulin for hans venlige holdning til Frankrig. Han var også glad for at kunne meddele ham, at der var en erkendtlighed på vej.

Schulin svarede beskedent, at han jo intet havde gjort, der kunne fortjene denne kongelige nåde. Det var jo blot en traktatforlængelse, og han havde ikke ventet noget. Senere på måneden var LeMaire inviteret til middag på Frederiksdal med nogle af Schulins venner. Værten havde været meget venlig og *caressant*. I december kom pengeanvisningerne til København og denne gang stemmer LeMaires og Schulins beløb overens, 5000 rigsdaler til Schulin, og sandelig om ikke den danske konge skænkede LeMaire 5000 rigsdaler.

Efter tronskiftet skulle alle finde deres nye plads også de udenlandske gesandter, og LeMaires indberetninger fra 1747 er lange redegørelser for, hvordan de vogtede på hinanden, hvem der talte med hvem om hvad og hvor længe, og ikke mindst hvad man hørte rundt omkring.



Figurerne på altanen har stået der, siden slottet blev bygget.

Mod slutningen af 1746 ville rygterne vide, at Schulin skulle afskediges. Det var ifølge LeMaire heldigvis ikke tilfældet, men viste, at Schulin havde mange fjender eller misundere. LeMaire konstaterede, at Schulin kun havde få venner, og desuden var han fremmed. "Han har kun opretholdt sin position ved sine personlige fortjenester og sine talenter." Schulin var Christian 6.s valg og støtte, og grunden under ham var ikke så sikker mere. Den ene dag var han imødekommende den næste afvisende. LeMaire kom ofte i en situation, hvor han ikke vidste, om han kunne tro Schulin.

Forklaringen på denne skiften gav han selv i en indberetning fra 11. april 1747. LeMaire havde mange gange forsikret Schulin, om hvor stor pris Frankrig satte på den politik, han førte, men udenrigsministeren var forsigtig og opmærksom på ikke at give for meget næring til den mistanke, man havde om hans franskvenlighed.

LeMaire skrev, at han havde "fristet" Schulin for at finde ud af, om denne var tilbøjelig til at modtage beviser på den franske støtte, "men jeg tror at have forstået", at udenrigsministeren havde skabt en formue i Danmark, der havde overgået hans forventninger, så han ville ikke modtage noget fra nogen fremmed magt uden kongens vidende. Schulin afviste bestikkelse, han har prioriteret sin position højere end en øjeblikkelig økonomisk gevinst.

Ifølge LeMaire var Schulin den person i landet, der var bedst til sit arbejde, han var flittig og omhyggelig, men det gentages i indberetningerne fra foråret og sommeren 1747, at Schulin hyppigt vekslede mellem kulde og imødekommenhed. En dag havde han foreslået, at han og LeMaire tilbragte en fridag sammen på landet, men straks efter var han kold og ufølsom.



Et udvalg af regnskabsbøgerne i arkivet.

Det fremgår af LeMaires vurderinger og viderebringelse af rygter, at situationen efter kongeskiftet har været labil, og at der i de højeste kredse arbejdedes på at konsolidere positionerne. Det lykkedes, og aftenen før Frederik 5.s kroning blev de tre gehejmeråder, Moltke, Holstein og Schulin udnævnt til elefantriddere. Selv LeMaire var forundret over, at kongen havde dekoreret Schulin med sin egen elefantorden. "Gud ved hvordan han har kunnet tiltrække sig en så stor udmærkelse".

I Frankrig var man nervøs for, at Frederik 5.s ægteskab med den engelske konges søster, Louise, skulle betyde en hældning mod England, og derfor fulgte man meget nøje forholdet mellem kongen og Schulin. Alle gesandterne fulgte med Frederik 5. på rundrejse i april.

LeMaire ømmede sig over udgifterne, men Schulin havde ment, at det var en god ide at tage med. Traktaten af 1746 udløb i 1749, og forhandlinger om fornyelse begyndte i 1748. LeMaire og Schulin mødtes i kongens forkammer og andre steder ved hoffet, men når der skulle tales alvor, bad LeMaire om en samtale under fire øjne.

I løbet af foråret 1749 forhandlede traktaten på plads i København og Paris, hvor J.H.E. Bernstorff var Danmarks udsending. LeMaire følte sig ikke sikker på Bernstorffs egentlige hensigter, han var jo fra Hannoverregnen og mistænkt for at have tilbøjelighed for England. Den hannoveranske kurfyrste var i 1714 blevet engelsk konge. Men det var Bernstorff, Schulin satsede på som sin efterfølger, omend han også forkom Schulin for ambitiøs, fortalte LeMaire.

I den franske udenrigstjenestes redegørelse til LeMaire karakteriseredes denne traktat som et politisk hovedværk, der gjorde den danske minister megen ære. Derfor var der denne gang ingen smalle steder. Arbejdet skulle belønnes ikke alene med de sædvanlige pengegaver, det er nærmest en detalje, men med rigtigt smukke franske gaver, der kunne gøre indtryk.

LeMaire fik travlt, kongen selv og hans favorit, Adam Gottlob Moltke, skulle også have gaver, men hvad var passende, og hvad ville de gerne have? LeMaire har spurgt, om Schulin ikke havde lyst til et tapetsæt fra Les Gobelins og måske nogle lænestole? Endvidere har han spurgt, om det var passende også at give Moltke en gave, og Schulin havde tilkendegivet, at det var det. Det ville kongen ikke have noget imod.

Gaven var udelukkende begrundet i, at Moltke var kongens favorit. Det kunne godt betale sig at smøre ham, og desuden havde englænderne ikke sparet noget i deres forsøg på at erobre ham, vidste LeMaire. Kongen af Danmark skulle have noget urværk ud over det sædvanlige eller nogle bronzelysekroner.

For en gangs skyld blev der talt helt åbent om disse gaver. Schulin sagde til LeMaire, at siden den franske konge ville give ham et tegn på sin agtelse, så ville han i stedet for tapetsættet hellere have en serie kopier i kobber af franske medaljer så langt tilbage, som man havde dem. LeMaire håbede, at udenrigsministeriet ville imødekomme hans ønske, for det var vigtigt at stå sig godt med denne minister!

Moltke havde fortalt, at kongen hellere ville have spejle til det store galleri i det nye kongeslot, men hvad han selv helst ville have, sagde han ikke noget om. LeMaire troede, at han foretrak en diamant for tapeterne. Til slut indskærpede han, at de i Paris endelig ikke måtte lade Bernstorff vide, hvad de andre skulle have.

Mens kongen og ministrene udtalte sig om alt det, de hellere ville have, haltede den franske udenrigstjeneste bagefter med beslutningerne. To dage efter, at de med fornøjelse havde meddelt LeMaire, at d'herrer Schulin og Moltke hver ville modtage et tapetsæt, seks stole og en stor canapé, nåede den ændrede ønskeseddel Paris. Så måtte de skrive til København for at høre, hvad det var for nogle medaljer, Schulin ønskede sig og hvor mange? Hvad ville Moltke egentlig have, og hvor store skulle kongens spejle være?

I slutningen af oktober 1749 overbragte LeMaire pengegaverne, og Schulin skrev 6000 rigsdaler ind i sin regnskabsbog. LeMaire indberettede, at den danske konge ville give ham en pengegave, og at han allerede havde takket ja uden først at have indhentet tilladelse fra Paris, nu håbede han på tilgivelse.

Der kom ikke nogen plan af galleriet, fordi Moltke og kongen syntes, at det så for anmassende ud at kræve spejle i bestemte mål som gave, men på den anden side ville kongen meget gerne have dem. Så man skulle bare sende nogle, og hvis den franske konge syntes, så ville man også gerne modtage nogle skriveborde eller kommoder med indlagt arbejde efter den nyeste mode. Det ville kongen af Danmark blive meget glad for.

Til sidst fik LeMaire besked om størrelsesforholdene i galleriet, og i Paris besluttede man at sende 12 spejle. Det havde været vanskeligt for LeMaire at få konkret besked om Moltkes gave, derfor havde han haft endnu en åbenhjertig samtale med Schulin. Denne havde sagt ham, at intet ville være mere velkomment for hofmarskallen end værdien i sølv af den gave, som den franske konge ville betænke ham med. Det ville hjælpe ham til at komme ud af den gæld, han just havde sat sig i ved godskøb. LeMaire blev glad for den klare besked, så sagen kunne afsluttes, der var allerede gået et par måneder.

I Paris syntes man, at Schulins gaveønske var for beskedent. Det var ikke det, den franske konge havde tiltænkt ham! Ville han dog ikke have noget fransk kunsthåndværk? Gesandten opøgte Schulin og tilbød ham, hvad man nærmest kan kalde frit valg fra alle hylder, men forgæves. Schulin ville være mere end tilfreds med den samling medaljer, LeMaire havde lovet ham. Den kunne han tilbringe mange gode fritimer med at studere. LeMaire forklarede, at Schulin var kendt for at have smag for og kendskab til medaljer, og hvis det var for lidt, så kunne man vel supplere med nogle sjældenheder i guld eller sølv.

Midt i december affandt man sig i Paris med denne beskedenhed. Schulin ville få sine franske medaljer suppleret med nogle sjældenheder, som man havde fundet til ham. Desuden ville han få et værk med kobberstik af franske kongelige slotte. Med hensyn til spejlene måtte man have lidt flere oplysninger om målene. Kontanterne til Moltke blev sendt og modtaget af ham i begyndelsen af februar 1750.

I marts havde kongen besluttet sig for, at de franske spejle skulle sidde i dansesalen, man sendte en tegning og meddelte, at man ønskede sig 19 i stedet for 12! Mens der blev ventet på dem og Schulins medaljer, døde han den 13. april og medaljesamlingen blev derfor aldrig sendt fra Paris.



Købmandskvarter, Østergade 34 i København var familien Schulins vinterkvarter. Det blev købt i 1736 og moderniseret i 1742 af Nicolai Eigtved. Familien boede der fra november til april. I 1762 talte husstanden 18 personer, grevinden, hendes søn og søster og 15 ansatte.

Oversekretæren, gehejmeråden, elefantridderen, lensgreven

Schulin havde været ansvarlig for udenrigspolitikken i 15 år og havde skabt et *balance-system*, der sikrede Danmark-Norge bedst i spillet mellem de store europæiske magters alliancesystemer. Det havde senest vundet stort bifald i Frankrig.¹⁴

Ved underretningen om Schulins død gik LeMaire nærmest i chok og erklærede, at der ikke var nogen i København *capable* til at erstatte ham. Schulin var garant for *la Systeme du Nord*, de principper, der havde været gældende i dansk udenrigspolitik, skrev han i sin oprevne indberetning om dødsfaldet. Han hentydede til den orientering mod Frankrig, som var sket i Schulins tid. Hans samlede indsats som leder af udenrigspolitikken i 15 år venter endnu på sin analyse.

Et blik i Tyske Kancellis arkiv, Christian 6.s breve og den stikprøve, som den franske gesandts indberetninger udgør, viser, at Schulin var en meget flittig mand, som var aktiv i mange statsanliggender. Derfor så LeMaire også meget sort på fremtiden. "Ved dette hof er der stor mangel på ærlige, ordentlige og vidende mennesker med stabile karakterer", skrev han, og det var ikke kun, fordi han var i dårligt humør, tilføjede han.¹⁵

Schulin var Christian 6.s mand. Deres tætte forhold er dokumenteret gennem en stor samling breve fra Christian 6. til Schulin.¹⁶ Der var næsten daglig kontakt om mange forskellige spørgsmål vedrørende statsanliggender og private sager. Jens Møller, som udgav en del af dem i 1832,¹⁷ ser brevene som udtryk for et *mærkværdigt venskab*.

Jeg har læst dem under indtryk af Schulins tanker om det at være fyrstetjener og ser, hvordan han dygtigt og målbevidst har manøvreret i den enevældige konges nærhed. Han opnåede virkelig kongens gunst, men det kostede også nogle ubehagelige opgaver undervejs. En af dem var at opsnappe breve til og fra Anna Sophie Rewentlov. Hun var kongens stedmoder. Frederik 4. havde bortført hende fra herregården Clausholm i 1712 og giftet sig med hende til venstre hånd.

Umiddelbart efter dronning Louises død i 1721 ægtede han hende til højre hånd. Det medførte et brud mellem kongen og kronprinsen, som ikke blev mindre af, at Anna Sophies slægt fik vigtige pladser i kongens råd. Da Christian 6. kom på tronen, valgte han derfor sine egne rådgivere og forviste stedmoderen til Clausholm på Djursland. Han nærede mistro til hende og hendes slægt og var bange for, at de skulle konspirere mod ham, så derfor fik Schulin i sit første år som postdirektør i 1731 ordre til at spionere mod hende og holde det hemmeligt for andre.

Allerede ved udførelsen af denne opgave viste Schulins overlevelsesinstinkt sig. Han udbad sig kongens skriftlige ordre og fik det. Schulin gemte brevene med besked om at opsnappe Anna Sophie Reventlows post, give den til kongen og sige til de personer, der eventuelt måtte efterspørge brevene, at de nok var blevet væk.¹⁸ Han synes også at have påtaget sig mange private opgaver for kongefamilien, som den gamle adels mænd nok ikke ville have udført.

Christian 6. spurgte Schulin om mangt og meget, udenrigs- og indenrigspolitiske spørgsmål, det ny slots bygning, styringen af kirke- og gejstlige sager, plan for kronprinsens undervisning og en instruks for abbedissens sekretær på Vallø, samt om hvornår den bestilte røde damask var færdig. Schulin tog sig diskret og effektivt af betaling af regninger og sanering af dronningens gæld til kongens kasse, han fandt en tavs og tro kammertjener til kongen, lagde pres på adel og borger for at få dem til at tegne indskud i Kurantbanken og konciperede breve til dronning Anna Sophie på Clausholm.

Schulin huskede at takke for at måtte bo på Frederiksdal om sommeren, for gratis brænde og for at have fået fri til sin svigerfars begravelse. Han gjorde sig til en tjenstvillig, stabil og pålidelig arbejdskraft og sørgede også for, at kongen vidste, hvorledes og med hvor meget han blev lønnet for flere opgaver.

Han omtalte størrelsen på sine sportler for kongen og lod det blive kendt, at han havde afslået en foræring af noget sølvtøj fra dronningens familie. Kongen lod ham så forstå, at han undte ham enhver belønning, og at han kunne modtage dem uden at blive mistænkt for korruption.

I brevene findes også udtryk for kongens omsorg for Schulins helbred. Han mindede Schulin om at tage varmt tøj på om vinteren og ikke forkøle sig ved at køre i jagtvogn. Christian 6. erklærede gentagne gange, at han spurgte om meget, fordi han havde tillid til Schulins diskretion.

Schulins underkastelse eller *submis*, som Jens Møller kalder det,¹⁹ gav ham store fordele i såvel indflydelse som indtægt. Kilderne viser, at *submissen* var kalkuleret. I Langfeldts anekdoter til den danske historie karakteriseres han som koldsindig, forsigtig, skarpsindig, langsom og ikke let at udgrunde.²⁰

Ægtemanden

Den 19. november 1732 giftede den 38-årige Johan Sigismund Schulin sig med den 18-årige Catharina Maria Møsting, datter af Alexander Frederik Møsting, der var hofmester hos Christian 6.s ugifte søster, prinsesse Charlotte Amalie. Det var hans andet ægteskab. Inden han rejste på dannelsesrejse med de unge markgrever, havde han giftet sig i Anspach, men hans unge kone døde i barselseng, mens han endnu var på rejse. Med Maria Møsting fik han forbindelser til hendes familie, der også omfattede slægten Juel på Tåsinge. Hendes mor havde i sit første ægteskab været gift med Knud Juel, søn af søhelten Niels Juel.

Der er ikke bevaret breve, der kan fortælle om deres forhold. Brylluppet blev markeret med et meget smukt, trykt bryllupsprogram, som hurtigt blev fulgt af et husholdningsregnskab. Der er ingen tvivl om, at det var Johan Sigismund, der lærte Maria Møsting at føre regnskab. Deres første husholdning har været beskeden. I det ældste bevarede køkkenregnskab er indkøbene af mælk, fløde, brød og medisterpølse skrevet ind med hendes karakteristiske store skæve skrift. Hun har side for side talt beløbene sammen efter bedste evne, men den var ikke god nok. Johan Sigismund talte efter, og hans rettelser står på siderne som vidnesbyrd om den tid, de har tilbragt sammen, bøjet over husholdningsregnskaberne.



*Catharina Maria grevinde Schulin født Møsting.
1714-70. Hun blev i 1732 gift med den 20 år ældre Schulin.*

I oktober 1733 blev deres første søn født. Han døde i 1735, samme år som den anden søn blev født. Han døde 3 1/2 år gammel i 1739. Deres første datter blev født i 1740 og døde godt et år gammel. Selv om stor børnedødelighed var tidens vilkår, må det have været en prøvelse for forældrene. I 1743 fik de igen en datter, Elisabeth Susanne, og i 1747 deres tredje søn, Frederik Ludvig, som blev den anden lensgreve Schulin.



Johan Sigismund Schulins segl på fødselsdagsbrev til hans to-årige søn 1. juli 1749.

Faderen

Den to-årige Elisabeth Susanne kom med et trykt hyldestdigt til sin mor på hendes fødselsdag i 1745. Det indeholdt ønsker for et langt liv, så hun kunne nå at blive bedstemor og få hår så hvidt som sne. Det er et lille standarddigt fra bogtrykkeren, der havde forsynet det med grevindens navn og anført, at det blev frembåret af *hendes eeneste lydigste kjære dotter*. Måske var det den lille piges far, der stak det i hendes hånd på fødselsdagen.

Johan Sigismund Schulin var med på Frederik 5.s norske rejse i 1749. Fra Christiania sendte han 1. juli et brev til *Meinem lieben Sohn Friederich Ludewig*, der fyldte to år den 4. juli, og som via sin mor havde sendt ham et brev. "Min kære søn, jeg takker dig for dit brev og velsigner og kysser dig af hjertet. Gud bevare dig og lade dig vokse op i ærefrygt og til hans ære. Jeg har det håb med guds hjælp snart selv at gense dig, kære Fritz, din trofaste far, J.S. Schulin".²¹ Da det kongelige selskab nærmede sig landet igen, kørte grevinden og børnene til Helsingør for at hente mand og far hjem til Frederiksdal.

Mål og mening

"Man har sagt, at han iblandt var noget knap og sparsom, men når det skulle være, var han blandt de prægtigste", skriver Langfeldt i sin korte levnedbeskrivelse fra 1750. Schulin var ikke født til glans og herlighed, men han fik mulighed for at udfolde den.

I den enevældige konges nærhed måtte man bidrage til stråleglansen og ikke være fedtet. "Man præsenterer sig for konger i sine bedste farver", har Schulin skrevet i sin samling af sentenser. Så hvad enten han kunne lide det eller ej, var det nødvendigt at bruge penge, så det kunne ses, at man tilhørte de herskende lag.

I Schulins tilfælde startede det tvungne forbrug ved udnævnelsen til oversekretær. Landets udenrigsminister måtte nødvendigvis kunne ses. Som tidligere omtalt gav stillingen økonomiske muligheder i form af sportler og gaver, men den krævede også forbrug. Schulins første store udgift var købet af gården på Østergade i 1737.²² Der er ingen oplysninger om, hvor og hvordan han boede i sin første tid i Danmark. Heller ingen om ægteparrets første bolig.

Fra 1737 er familiens forbrug veldokumenteret gennem regnskabsbøger og -bilag. Efter erhvervelsen af huset i Østergade samlede han mere formue, som bl.a. blev brugt til modernisering af byhuset i 1742 og til bygning af Frederiksdal i 1744-46. Derefter samlede han yderligere formue for at kunne erhverve et stamhus. Greven måtte have et gods, der kunne være familiens faste bopæl og indtægtskilde. Frederiksdal var blot et *maison de plaisance*, et sommerhus.

Regnskabsbøgerne og -bilagene er i stort omfang bevaret i arkivet på Frederiksdal, og de indeholder en utrolig detaljeret dokumentation af familiens forbrug. Gehejmeråden havde en passion for regnskabsførelse. Ved siden af det generelle regnskab førtes specialregnskaber for køkkenet og vinkælderen. Der er årlige regnskaber specielt for driften af Frederiksdal. Bygningen af huset er ligeledes dokumenteret i et selvstændigt regnskab. Regnskaberne er samtidig kilde til skabelsen af et aristokratisk miljø; genstande erhverves, vaner opstår og en levestandard bliver lagt.

Først byggede Schulin sig selv og sin husholdning op. Huset på Østergade skulle bygges om og bygges ud, og det skulle udstyres. Nicolai Eigtved, der havde overtaget byggeriet af Christiansborg slot, leverede tegningerne til huset, der blev møbleret med spejle i forgyldte rammer, marmorborde med forgyldte ben, farvede tapeter og damask, spilleborde og skriveborde, ure, polstrede stole, en gul seng og en grøn seng med omhæng, et kinesisk chatol med spejl, kommoder med bronzebeslag, fine dørbeslag, lampetter og lysekroner, toiletbord, skilderier samt portrætter af husets ejer og grevinden. Der var nips på borde og kaminer, en skildpaddedåse med sølv og guld samt emaljerede kinesiske dåser.

Servicet til de strålende middage skulle være sølv. Terrin, kaffe- og mælkekande, kompot-skåle, vase, store og små skeer, knive og gafler, lysestager, plad de menage og endelig tallerkener. Med indkøb af 6-12 om året nåede antallet af sølvtallerkener i 1744 op på 95. Et fransk dessertservice af spejle og desserttallerkener af glas fuldendte opdækningen.

Til selskabelighed i anledning af kongens og dronningens fødselsdage blev der sendt bud efter ekstra kokke og bestilt konfektopsatser til pynt og konfekt til at spise, der var kaffe og te samt et varieret udbud af vine. Ved store kongelige begivenheder var det sædvane, at der blev opført udsmykninger foran adelens og byens huse. Da kronprinsesse Louise holdt sit indtog i København i 1743 efter giftermålet med den senere Frederik 5., var Schulins hus på Østergade i den anledning dekoreret for 450 rigsdaler svarende til hans gage i et halvt år fra Kommercekollegiet.

Til den personlige iscenesættelse hørte parykker, silkestrømper, silkestoffer, fløj, pelsværk, kniplinger, broderede veste og manchetter, forgyldte knapper, ordensbånd og ordensstjerner, frakker og slåbrok. Til grevinden blev der syet broderede kjoler, *adrienne*, *bavaroise* og andre mode-dragter.²³ Hun fik smykker, blandt dem var en forgyldt og emaljeret halssløjfe, ørenringe, et arm-bånd med grevens portræt og et collier, som hun fik i 1743 ved Elisabeth Susannes fødsel. På hendes toiletbord stod et garniture med spejl, børster, kamme, skål til skønhedspletter og dåser til andre ting, som en dame behøvede, alt i sølv.

Til den personlige pleje gik pudder, pomade og tandpulver. Schulin lod sig jævnlige årelade. Han fik ørene rensset af dr. Schønheyder, men brugte i øvrigt flere læger til dårligdomme i hals og fod. Til grevindens fødsler kom jordemoder og amme.

Til den udvortes fremtræden hørte blandt andet en stor stadsvogn og forgyldt fransk seletøj til seks heste samt en åben jagtvogn. Til drift af hus og herskab hørte en voksende stab af tjenestefolk. Tre til fire lakajer i hvide strømper, liberi og hat, en personlig kammerlakaj til greven, to til tre tjenere, hvoraf den ene var taffeldækker, to kuske også i liberi og to løbere.

Fra 1740 blev der antaget en ekstra, *den lille løber*. Deres funktion var at gå ærinder eller løbe ved herskabets vogn i optog. En sådan herskabsløber blev klædt i liberi, på hans hue blev syet en sølvplade med Schulins navn, han havde også en stok med sølvbeslag og indgraveret navn. Udstyret fuldenndtes med hvide strømper, hvad der ikke kan have været særlig praktisk i de københavnske gader. De sled en del sko og lønnedes derfor også med *skøpenge*. Den lille løber blev sat i skole for Schulins regning, og der blev købt bibel og regnebog til ham.

I køkkenet var en kok, og et par køkkenpiger. Desuden to til tre stuepiger, en kammerpige til grevinden, pige til børnene, amme og barnefrøken. Udenfor var der portner og gårdskarl. Til at bestille og besørge indkøb og til at føre kontrol med leverancer og håndværkere var der to til tre personer. De har ingen titel i husholdningen, men er anført med deres navne.

Barthel var den første, senere kom Müller til og fra 1741 Jens Hansen, som blev en meget betroet medarbejder i huset i 30 år. Han blev først antaget som gehejmerådens sekretær, fik betroet vinkælderen i 1743 og derefter mange centrale husholderfunktioner. Jens Hansens sikre, smukke skrift og regnskabskyndighed samt hans pålidelighed har tiltalt gehejmeråden.

Med sin stigende velstand fik Schulin også råd til at blive samler. Han begyndte opbygningen af et bibliotek og en mønt- og medaljesamling. Til hans sidste fødselsdag forærede grevinden ham en dansk portugaløser,²⁴ en stor guldmønt, som hun havde købt hos jøden Meyer Levi Jacob for 25 rigsdaler.

Regningerne betales

Benedictio Domini Divites facit skrev Schulin hvert år over sin indtægtsoversigt. Herrens velsignelse skaber rigdomme, betyder det. Med den gode gud, *Cum Bono Deo* står der over afsnittet med udgifterne. Med guds hjælp eller med den gode gud, som har gjort det muligt, kan det forstås.

Hvorfor han har brugt disse formulærer ved jeg ikke, men han mente noget med sætningerne. Denne mand, der fra næsten ingenting var kommet op på samfundets højeste top, havde en

åbenlys fornøjelse ved at holde styr på sin økonomi. Hvert år noterede han, hvor meget indtægterne oversteg udgifterne, og hvor meget der var lagt til formuen. Intet var for småt til at blive bemærket i hans regnskaber. De kan læses som en dokumentation af Langfeldts karakteristik af Schulins blanding af sparsommelighed og storslåethed.

To rigsdaler til småreparationer i huset føres ind med samme omhu som de store udgifter i anledning af Elefantordenen. De regninger, som håndværkere og leverandører præsenterede, blev som regel skåret lidt ned, og når der blev leveret mere end aftalt, udbad gehejmeråden sig en forklaring. Glarmesteren var i februar 1750 bestilt til at sætte 17 nye ruder i vinduerne i Østergade. På hans regning stod yderligere fem ruder, der forøgede regningen med 5 mark og 14 skilling, en beskeden sum. Regnskabsføreren har forklaret denne ekstraudgift med en tilføjelse i marginen: "For stuepigen ved rengørelse kommen i støcker".

Husholdningens rutiner fremstår i regnskabsbøgerne. Ved nytår blev der udbetalt gaver efter en fast liste. Præsten ved St. Petri, lægen og politimesteren var sikre på en nytårgave. Tjenestefolkene blev lønnet kvartalsvis, ligesom grevinden fik husholdningspenge hvert kvartal.

Schulin sendte en lille pension til sin familie i Tyskland, og de fattige blev betænkt. Der var betaling af brand-, vand- og renovationsafgifter hvert halve år og faste indkøb af lys, vokslys til herskabsrummene tællelys til de andre. Hvert års store og små begivenheder dukker også frem af regnskabsindførslerne og –bilagene.

I 1747 var det kongens besøg på Frederiksdal, grevindens nedkomst og sønnens dåb. Kongens kroning krævede en ny kjole til grevinden. Der blev købt et billedlotteri, men den største udgift var til Elefantordenen. Det var dyrt at blive udnævnt til elefantridder. Der skulle betales gebyr til ordenssekretær Gersdorff for ekspedition af diplommet, til kammertjenere, herolder, de fattige, Frue tårn²⁵ og slotsforvalteren.

Det blev tilsammen 1016 rigsdaler. Dertil kom en ordenshabit, guldkæde med Futteral, en forgyldt kårde, sko- og knæspænder, ordensbånd, en falsk elefant, gebyr til hoftrumpeterne og endelig 2 rigsdaler og 2 mark for ordensstatutterne. I alt kostede den udnævnelse Schulin 2569 rigsdaler 3 mark 12 skilling. Men det gav bankaktierne i udbytte dette år. Senere kom så udgifterne for at blive portrætteret med den fornemme udmærkelse. Man kan se på portrættet, at det var pengene værd.

Kongens gave

En storsindet konges nådige gave er oversættelsen af den latinske inskription på kartouchen over døren til hasesalen på Frederiksdal. Den mindede kongen om, hvor storslåede hans far og han selv havde været, og den mindede Schulin om, hvad han havde modtaget.

Christian 6. havde lovet ham et sted på landet, og i 1738 havde Schulin givet udtryk for, at han gerne ville bo på Frederiksdal om sommeren. Før da havde familien lejet sig ind forskellige steder i Nordsjælland. Christian 6. imødekom hans ønske i et brev af 21. marts 1739.²⁶ Jorden var ganske vist netop blevet bortforpagtet på tre år, men huset og haven var undtaget. "Dersom han kan betjene sig deraf, saa overlade vi ham det gjerne". "Dette vil ogsaa contribuere meget til hans sundhed, hvilken vi ønske at see conserveret saa meget som muligt".

Schulin har svaret ja tak øjeblikkelig, for næste dag kan Christian 6. i et brev konstatere, at han var glad ved at få at vide, at Schulin gerne ville bo på Frederiksdal.²⁷ De følgende somre tilbragte familien dér, og da bortforpagtningen af jorden udløb efter tre år, overdrog Christian 6. ved koncession af 30. december 1743 *af besynderlig og højkongelig naade* Frederiksdal hovedgård med tilhørende bygninger, haver, mølle og værtshus til Johan Sigismund Schulin og hans frue, Catharina Maria von Møsting uden nogen slags afgift fra nytårsdag 1744 og sålænge, *nogen af dennem lever*.

Dertil fik de alle indkomster, som hovedgården indbragte i afgifter, forpagtning o.l. De måtte for deres livstid benytte alt, som var det deres ejendom kun med det forbehold, at stedet skulle behandles efter gode og fornuftige regler, specielt hvad skoven angik.

Da bygningerne var forfaldne, fik Schulin tilladelse til at lade dem rive ned og bygge hvor og hvordan, han ville. Gaven var for ægteparrets levetid, og derfor indeholdt koncessionen bestemmelser om den erstatning, der skulle ydes af den kongelige kasse for eventuelle nybygninger og forbedringer, når Frederiksdal efter deres død faldt tilbage til kronen.²⁸

Schulin har sandsynligvis hurtigt taget sin nye besiddelse i øjesyn, og han har nøje gransket bestemmelserne i gavebrevet. Allerede den 16. januar 1744 henvendte han sig til Rentekammeret, fordi Frederiksdals fiskerier ikke var nævnt i rækken af de indtægter, der tilkom ham ifølge koncessionen. Han henviste til, at forvalter Lars Nielsen på Frederiksdal havde gjort opmærksom på, at de manglede.

I skrivelsen til Rentekammeret nævnte Schulin, at gavebrevet tillagde ham alle hovedgårdens indtægter, og at det givetvis ikke havde været kongens hensigt at beholde indtægterne af fiskerierne for sig selv. Derfor bad han Rentekammeret om at meddele forvalter Lars Nielsen, at indkomsterne af fiskerierne i Bagsværd og Lyngby sø samt i alle dammene skulle overlades ham.

Desuden ville han gerne have en ekstrakt af den nye matrikels opmålingsprotokol, således at det stod klart for ham og andre, hvad der hørte med til Frederiksdals hovedgårds distrikt. Resultatet af henvendelsen var et nyt gavebrev af 5. februar 1744, der udtrykkelig nævnte, at indkomsterne af fiskerierne i Bagsværd og Lyngby sø samt Hulsø og dammene hørte med under Frederiksdals distrikt. Den 8. februar kunne Rentekammeret meddele Schulin, at alle berørte parter havde fået besked på, at fiskeriindtægterne var hans.²⁹

I sommeren 1744, den første sommer han ejede stedet, sejlede Schulin og hans frue på Furesøen og fiskede ud for den del af skoven, som hørte til Frederiksdal. Det oprørte forpagteren af fiskeriet i Furesøen, som klagede til Rentekammeret og ville have erstatning.

Derfra må man have gjort Schulin opmærksom på problemet, for det næste og sidste indlæg i sagen er fra fiskeriforpagteren, der en god måned senere frafaldt sin klage efter at have talt med gehejmeråden selv. Denne havde forklaret, at han og hans frue kun fiskede for deres fornøjelse en gang imellem om sommeren. Hr. Schwermann, som forpagtede fiskeriet i Furesøen, så herefter til, når gehejmeråden fiskede, hvor han ingen ret havde.

Man kan grunde over, om Schulin havde indtaget den samme holdning, hvis andre end hans fiskeriforpagtere og han selv fiskede i Lyngby og Bagsværd søer, hvortil han så ivrigt havde sikret sig adkomsten. Han har udmærket vidst, hvor han havde rettigheder og hvor ikke, så med denne handling demonstrerede han lidt magtfuldkommenhed.

Det nye Frederiksdal på bakken over Mølleåen stod næsten færdigt, da Christian 6. døde. Gehejmeråden beholdt sin position under Frederik 5., men det har ligget ham på sinde at sikre besiddelsen af Frederiksdal for sig og sin familie.

Hvordan han har arbejdet på det, kan man ikke vide, men resultatet ses af et egentligt skøde på Frederiksdal af 18. april 1747, der med henvisning til gavebrevene af 1743 og 1744 fastslår gavens omfang og overlader det hele kvit og frit til gehejmeråden til *arv og ejendom*, altså ud over Johan Sigismund Schulins og hans frues levetid. Det er med god grund, at Frederiksdal bærer inskriptionen *Optimi Regis Beneficium*. Den blev da også belagt med guld.



Optimi Regis Beneficium, der betyder en storsindet konges nådige gave, står der på kartonchen over hovedøren. Det er Schulins tak for at have fået jord og skov som gave af kongen.

Det nye Frederiksdal

Schulin førte selv regnskabet for bygning og indretning af Frederiksdal. Udgiftsbilagene nummererede han kronologisk, men regnskabsbogen har han fra 1745 delt i tre emner: 1. udgifter til haven, 2. til bygningen og 3. til møbleringen.

Regnskabsbogen er talt sammen indtil udgangen af 1749, men omfatter også bilag, der er indkommet i januar og marts 1750. Der er sat plads af til videreførsel, men ingen har fortsat dette regnskab efter hans død. Den sidste regning, som gehejmeråden har henført til Frederiksdals inventarregnskab, er fra maler Milan på 12 *skilderier* til den store sal. Den lyder på 10 billeder à 1 dukat og 2 à 2, i alt 14 dukater, som i regnskabsbogen sammen med 2 dukater til malersvenden er omregnet til 38 rigsdaler.

Den sidste haveregning fra januar 1750, som fik bilagsnummer 247 af gehejmeråden, er ikke kommet på plads i rækkefølgen. Bygningsregningerne viser, at et nyt stort glashus var under opførelse, da Johan Sigismund Schulin døde. Da havde det samlede anlæg kostet ham 21.500 rigsdaler, 13.050 til huset, 3005 til inventar, 5300 til haven og lidt til diverse udgifter.

Opførelsen

Få måneder efter, at Christian 6.s nytårsgave var modtaget, begyndte anlægningen af haven. Et antal soldater blev lejet og indkvarteret i Virum fra april til december for at planere grunden og indrette haven. Samtidig begyndte bygningen af det nye hus på bakken over Mølleåen.

Tegninger og planer for huset var færdige, for i 1744 udbetaltes der i overensstemmelse med den kontrakt, der var indgået med entreprenørerne, to terminer à 1522 rigsdaler. Byggeriet må være gået planmæssigt frem, for der blev ikke betalt noget i den schulinske husholdning, hvis der ikke var leveret ydelser for pengene.

Hovedentreprenørerne var tømrer Johan Andreas Pfützner og murermester Krause. Den 3. termin blev udbetalt i foråret 1745 og et forskud på fjerde termin i efteråret, men restsummen kom ikke til udbetaling før maj 1746. Det tyder på, at arbejdet med interiørerne har taget op mod et år.

Stukkatør Brenno skrev sin regning for havesalen og 7 kaminer i december 1745, og tapetserer Niels Jensen sendte i maj 1746 sin regning for opsætning af tapeter i 10 værelser. Køkkengulvets 100 fliser blev lagt i maj 1746 og køkkenudstyret anskaffet derefter. Ægteparret og deres lille datter har måske boet i det nye hus i den sidste del af sommeren 1746. Der blev i juni måned lavet madrasser til deres senge og leveret en del møbler. Men de har måttet finde sig i, at der stadig blev bygget på altanen og gesimsen rundt om huset.

Gehejmeråden var ikke tilfreds med altanen og taget, og der blev foretaget ændringer i antallet af tagvinduer og i altandørens udseende uden for kontrakten. På husets hjørner blev der opsat sandstensvaser. Ingen kender mere tagets udseende. Det blev ændret fem år senere, og hverken tegninger eller samtidige billeder er bevaret. Kun antallet af vinduer og indkøbte tagsten samt nogle få målangivelser kan give en fornemmelse. Bevaret fra det oprindelige tag er kun billedhugger Fortlings figurer på altanens balustrade.

Mod nord blev gården lukket med 20 murede piller på fodgesims og med fyldninger på alle fire sider. De var malet med sandstensfarve og prydet med 8 kugler, 10 vaser og 2 blomsterkurve i sten, ligeledes fra Fortlings værksted. Haven var i øvrigt omgivet af grønmalede stakitter med porte. Alléporten var grøn, jagtporten mod skoven rød- og hvidmalet. Det gamle Frederiksdal på den anden side af Mølleåen blev nedbrudt og tømmer, mursten og tagsten kørt op på bakken og genanvendt til en ny staldbygning i 1747.

Haven

Anlægget af haven var begyndt i 1744, og den var under stadig udbygning ved Schulins død. Der var plantet bøgehække og alléer af bøg og lind. Haven var opdelt med tre alléer og et antal grusgange, flere steder var espalier. Fireogtyve takspyramider indgik i anlægget. Der var blomsterkasser og orangetræer i kar.

I frugthaven var kvæde, mandel, morbær, abrikos, fersken, blommer, pærer og æbler. I køkkenhaven var udvalget af grønsager stort og varieret. To par sandstenssøjler indgik i anlægget sammen med statuer af Apollon og Flora, et solur på sokkel, en kaskade af marmor og et bassin i gotlandsk sandsten med to børn. Åen var inddraget i haveanlægget, og der var flere broer over den. Der var et bådhus til den kinesiske båd.



Apollon og Flora, sandstensfigurer udført af billedbugger J.C. Petzold. De blev opstillet i den første have.

Husets indretning

Da arbejdet med interiørrerne var ved at være afsluttet, fik gehejmerådens sekretær, Jens Hansen, til opgave at udarbejde et inventarium. Det er dateret 21. december 1746 og beskriver rummenes oprindelige farver og udstyr.

Med to undtagelser, som de moderne tider har krævet, nemlig køkken og bad er rummene i herskabsetagen endnu, som de var i 1746. I inventariet har de navn efter deres farve og brug, og for hvert af dem blev anført både fast og løst udstyr. Der er rettet og gjort tilføjelser til inventariet i nogle år, formentlig til mansardetagen var indrettet og taget i brug 1753. Rummene blev fordelt på følgende funktioner og personer:

Til venstre for forstuen kom børneværelset, dernæst herskabets soveværelse og i sidepavillonen mod gården havde gehejmerådinden to kabinetter, et grønt og et hvidt. Mod haven var i det østlige hjørne *det sirtzes kabinet* og derefter *visittestuen*.

Til højre for vestibulen lå spisestuen. Fra den gik man til det *sirtzes* sovekammer, der må have været gæsteværelse. I sidepavillonen, der dengang var ét rum, havde gehejmeråden sit kabinet. Det var betrukket med klæde vævet på tyrkisk manér og havde fire vinduer. Herfra kunne han overskue tilkørsel, gårdsplads og avlsbygninger og følge med i folkenes gøren og laden.

Til sit kabinet på Frederiksdal bestilte han et nyt, meget flot skrivebord. Det var af egetræ med udskårne ben og var forsynet med håndgreb på siderne. Der var tre udtrækskuffer med låse. Bordpladen var beklædt med læder og havde en bred forgyldt kant. Fem håndværkere var involveret i fremstillingen, og bordet kostede 22 rigsdaler 5 mark 15 skilling. Det svarer til, hvad tapetsereren fik for at sætte tapet op i 6 af slottets værelser.



Havesalen. Den hvide stuk, malerier, spejle og konsoller er fra indretningen i 1746.

Mod haven i den vestlige side var det grønne kabinet og ved siden af det blå kammer. I midten var den store sal, havesalen. Den var indrettet med 4 spejle og konsolborde, 2 hvidmalede og forgyldte kanapéer og 4 taburetter. Havesalen var ikke til at sidde i. Det var derimod det blå kammer og visittestuen. Det første havde ni stole, det andet 10 stole og to taburetter. I hvert af kabinetterne mod haven var 4.

Bortset fra havesalen og grevindens kabinetter synes farvevalget til væggene at have været ret mørkt, rød, grøn og blå damask, tyrkisk vævet tøj og blå- og hvidblomstret voksdugstapet. Havesalen havde grønne uldne damaskgardiner. I de fleste rum var to hold gardiner. Næsten overalt var det ene sæt grønne. Herskabets soveværelse var i rødt. Væggene var beklædt med karmoisinrød damask. Måske den samme damask, der sidder på stuens vægge i dag.

Sengene var to rejsesengesteder med omhæng af rødt damask. Natbordene havde rødt damaskovertræk. Der var 8 små lænestole betrukket med rød damask og en stor kommode med marmorplade. Optræksgardinerne var grønne. Der var to klokkestreng, den ene til kammerpi-gen og den anden til gangen i kælder. De havde røde uldne kvaster. Natstolen, eller *tabouretten*, som den blev kaldt, stod i et lille aflukke, og var også betrukket med rød damask. Et gennemført værelse. En kamin og to spejle med konsoller mellem vinduerne samt fire dørstykker, som illustrerer årstiderne, fuldendte værket. I 1748 blev de to sengesteder erstattet med en ny stor fransk seng med rødt damaskomhæng og sengetæppe.

Der var anderledes broget i børnekammeret. Væggene var betrukket med blåmalet lærred med en forgyldt bort. Sengen var en gammel skabs-seng med gulblomstret omhæng. Der var 6 højryggede gyldenlæderstole og grønne lærredsgardiner. Et spejl med konsolbord og mange billeder. Søstykker, natsstykker, blomsterstykker, jomfru Maria, medlemmer af den kongelige familie, en gammel mand og en morian. Der har været noget at se på.

Gehejmerådinden havde to kabinetter i den østlige sidepavillon. Det første havde grønmalet lærred og var kantet med en forsølvet bort. Dér havde hun et tebord og to grønne taburetter. Kabinettet ved siden af var beklædt med hvid *skildret* taft det vil sige med malede billeder og havde hvide gardiner med lidser og kvaster. Det var møbleret med et chatol med skab, to gyldenlæderstole og et tebord.

Spisestuen havde blåblomstret voksdugstapet med blomster og figurer. Måske det tapet, der nu befinder sig i et af værelserne på 1. sal. Der var et brunmalet ovalt bord til at slå sammen og 8 stole med brunt uldent betræk samt et lakeret og forgyldt skrivebord.



Da Frederiksdal stod færdigt i 1746, udarbejdede Schulins sekretær et inventarium. Opslaget viser indretningen af gehejmerådens kabinet.

Inventariet blev vedligeholdet over en periode på højst ti år, og man kan følge møblernes og billedernes ændrede placering i huset. I juli 1747 købte Schulin 19 malerier. De blev hængt op i det grønne kabinet. Når man tager værelsets vægareal i betragtning, må det nærmest have været et maleri-galleri. Om malerierne i huset gælder det, at kun to store fuglebilleder er betegnet med navnet på kunstneren, Stranover.³⁰ Alle andre er beskrevet ved deres motiv og især meget omhyggeligt ved deres rammer, der oftest er forgyldte eller sortmalede.

Der blev ofret meget på udstyrelsen af *paradeværelserne* til herskabet og til repræsentation, men alligevel ser det ud til, at dette elegante landsted har haft samme skæbne som mange andre sommerhuse, nemlig den at familiens gamle møbler godt kan bruges dér. Der er gamle senge, gamle borde, gamle malerier. Når der figurerer gyldenlæderstole i tjenestefolkenes kvarter, må man gå ud fra, at det var de nedslidte inde fra huset i København, der var anbragt her. Jens Hansen har et par gange i inventariet angivet, at noget af inventaret var meget gammelt.

I kælderetagen boede tjenestefolkene. Det var kammerpiggen, kammertjeneren, tjenerne, kokken, køkkenpiggen, kusken og materialkusken, samt Jens Hansen. Desuden var der fadebur, kælder-rum, spisekammer, vinkælder, ølkælder, køkken og gangen. Der var yderligere tre rum med sengesteder til gæstende personers tjenestefolk og til løst ansatte.

I kammerpigens kammer var der en dragkiste og et klædeskab, begge forsynet med lås og nøgler. De var til fruens klæder. Der er nøje gjort rede for, hvor mange dyner, puder og madrasser, der fandtes i sengene. I alt var der otte senge. I de syv af sengene var der to dyner og to puder. Det betyder ikke, at tjenestefolkene skulle ligge ekstra blødt, men snarere, at der kunne sove flere personer i sengene, når der var brug for ekstra tjenestefolk i anledning af besøg eller selskaber.

Dato	Beskrivelse	Beløb
1744	10. juli Købte 19 malerier	1043
	12. juli Købte 19 malerier	72
	18. juli Købte 19 malerier	180
	18. juli Købte 19 malerier	1522
	18. juli Købte 19 malerier	1522
	18. juli Købte 19 malerier	200
	18. juli Købte 19 malerier	75
	18. juli Købte 19 malerier	184
	18. juli Købte 19 malerier	7
	18. juli Købte 19 malerier	62
	18. juli Købte 19 malerier	23
	18. juli Købte 19 malerier	25
	18. juli Købte 19 malerier	34
	18. juli Købte 19 malerier	30
	18. juli Købte 19 malerier	1522
	18. juli Købte 19 malerier	1522

Schulins regnskab for opførelsen af Frederiksdal 1744-47. Opslaget viser udgifterne til selve huset. Regnskabet for anlægget af haven og for indkøb af inventar er ført for sig.

I kældergangen opbevaredes parasollerne og hynderne til havemøblerne, fiskestænger, spadserestokke samt børnenes lille grønmalede vogn. Her stod brandslukningsudstyret, spande og håndsprøjte.

Køkkenet lå i kælderens vestende. Her var alt køkkenudstyret og det mindre fine service. Tin- og porcelænstallerkener, fade med våben, suppeterriner og urtepotter, flueskab og trappestiger, temaskine, tærtepander, kasseroller, stegespid, vaffeljern og krumkagejern. Fadebur, spisekammer

og skabene i køkkenet var forsynet med hængsler, låse og nøgler. Herskabets finere service stod i skabene i den store sal. To hvide porcelænskummer med guldkant, det fine testel med forgyldte kopper og tepotten med guldfilligran-beslag, små kopper med fugle, blå og hvide terriner, fade skåle, tekopper, glas og karafler.

1747 var det første år, hvor familien for alvor boede på Frederiksdal i sommerhalvåret. Indkøb af køkkenudstyr antyder, at opholdet startede i april. Det sluttede i oktober med indkøb af låse, hængsler og beslag, dækvinduer samt kasser til at dække sandstensvaser, springvand og pumper med.



Et af grevindens to kabinetter er udstyret med kinesisk-inspireret, malet tapet.

Målet nået

Meget var sket, siden Schulin var kommet til landet og havde lagt sin karriere i Christian 6.s hænder. I løbet af 16 år havde han trin for trin erobret position, indflydelse og velstand. Han var en af statens højst placerede embedsmænd, han var en person, som fremmede magter måtte forholde sig til, han var blevet en velhavende mand og havde bygget sig et lille lystslot.

Nu skulle det vise sig om Schulin var en person med et potentiale, som den nye konge kunne bruge, eller om han stod og faldt med Christian 6. *Submissens* tid var forbi og den drevne politiker overlevede, hans kunnen var fortsat nødvendig, men intet var sikkert, hvad LeMaires observationer viser. Det var utvivlsomt til hans fordel, at han også i sine private affærer havde fulgt det princip, han fulgte i udenrigspolitikken – sikkerhed først, derefter gevinst.

Schulin havde ikke udfordret nogen med magtdemonstration, bjergsomhed og pragt. Han aftvang respekt, men hvordan han personligt var, vidste sikkert kun få. Frederik 5. gav udtryk for sin respekt ved at give ham de to højeste udmærkelser, han kunne få, Elefantordenen og lensgrevetitlen. Derefter var det op til ham selv at skabe de synlige udtryk for den ophøjelse, og han arbejdede videre på sin formue for at kunne købe gods til et stamhus for den grevelige familie Schulin.



Det malede våben i Sankt Petri.

Begravelsen

Men så døde Johan Sigismund Schulin den 13. april 1750 efter få dages sygdom. Han havde været på Frederiksdal den 8. april for at se på arbejder i haven. Den følgende nat fik han let feber og kolik. Han bedredes lidt, men så kom feberen igen med brystkramper og vedvarende hoste. Ved middagstid den 13. april døde han.

Hans enke arrangerede med sikker hånd begravelsen, som blev en storslået begivenhed. Hun købte et dobbelt gravkapel i den nye sydlige fløj i St. Petri kirkes gravkapel. I Petri kirkes ligkammer havde kisterne med de to små børn, som var døde i 1739 og 1741, stået. De blev nu overflyttet til kapellet.

I hjemmet i Østergade blev et værelse betrukket med sort klæde. Grevinden klædte sig i sort, og tjenestefolkene fik sorte kapper, hatte og strømper. Der blev fremstillet to kister til Schulin. Den inderste blev beklædt med hvidt kattun indvendigt og sort baj¹ udvendigt. Den yderste kiste var af egetræ, beklædt med sort fløjl og forsynet med fine beslag og et kors. Den store vogn blev sat i stand og overtrukket med sort klæde. Hestene fik sorte dækkener.

Med i begravelsestoget fra hjemmet til St. Petri førte man en lille kiste med ægteparrets førstefødte, Christian Frederik, der var død knap to år gammel i 1735. Hans kiste havde stået i familien Juels kapel i Holmens kirke i femten år, men blev nu taget frem, børstet af, sat i en ny kiste og ført med til kapellet, hvor alle familiens døde hermed var samlet.

Ligtoget blev fulgt af trommeslagere og soldater. I kirken var der lys i overdådighed med sølvplader. Der var til lejligheden komponeret musik af kantor og direktør ved kirkemusikken, Johan Erasmus Iversen, og der blev fremsagt et sørgedigt, som var trykt hos Berling og indbundet i sort papir. Der var arie, recitativ og koral. Bedemanden, præsten og lægen, der havde tilset gehejmeråden under hans sygdom, blev betalt. De fattige, som synes at holde til omkring huset ved en sådan lejlighed, fik rigelige almisser.

Udgifterne i anledning af begravelsen løb op i ca. 1600 rigsdaler, alene gravkapellet kostede 800 rigsdaler. Det var mere end 10 % af grevindens samlede indtægt i 1750. Udfoldelsen af en sådan pragt var forbudt for almindelige mennesker ifølge Christian 5.s forordning af 7. november 1682, men gehejmeråder og grever kunne få tilladelse til at blive begravet med pragt i et bestemt omfang.

Grevinde Schulin udfoldede al den pragt, der var tilladt, da hun begravede sin mand. Til sidst fik hun malet og forgyldt et våbenskjold, der blev sat op i kapellet. Det er det eneste, der nu er tilbage fra Schulins gravkapel, der blev ødelagt under Københavns bombardement i 1807.



Gravkapellet i Sankt Petri. Her begravedes gehejmeråden i 1750 i kapellet nærmest døren.

Johan Sigismund Schulins formue 1750

Efter gehejmerådens død udarbejdede hans sekretær, Jens Hansen, en formueoversigt ved første efterfølgende termin, som var 11. juni 1750. Af den kan man se, hvem Schulin havde lånt penge, hvor mange og hvor meget rente de betalte, samt hvor han havde investeret.

Låntager:	Beløb i rigsdaler:	Rente:
Byen Flensborg	25000	5
Grev Reventlow	24000	5
Partikulærkammeret	20000	
Jørgensen på Svanholm	8000	5
Varemagasinet	2000	5
Niels Basse på Fyn	20000	4,5
I alt	99000	
Investeringer:	Beløb i rigsdaler:	
19 aktier i Kurantbanken	9500	
5 gamle aktier i Asiatisk Kompagni	10000	
Fournisement og ekvipering af skibene Fyn 3856 og Christiansborg 3450 med assurance 324	7630	
Skibet København 2642 med assurance 110	2753	
Dokken 1990 med assurance 85	2075	
Kronprinsessen til Trankebar 2240 med assurance 102	2342	
Elefanten 1960 med assurance 76	2036	
Kongen af Danmark til Canton 3815 med assurance 186	4001	
Dronningen af Danmark 3881 med assurance 186	4067	
Kronprinsen, ekvipering	900	
Bodmeri på Elefanten	141	
Vestindisk Kompagni, 1 aktie i raffinaderiet	500	
Vestindisk Kompagni, 4 aktier i handelen	2000	
Indskud og assurance for skibene:		
Jægersborg til Guinea	159	
Vesuvius til Guinea	200	
Wilhelm Carl til St Croix	84	
Tre Prinsesser til St Thomas	89	
Neptunus til St Croix	147	
Christianssted til St. Thomas	259	
Sorgenfri til Guinea	264	
Kronprinsens Ønske til Guinea	272	
Prins Christian til St. Croix	192	
Postillonen til St. Croix	143	
Kong Frederik V til St. Thomas	64	
Prinsesse Sophia Magdalena	180	
Konossementer i den vestindiske partikulærhandel:		
Hirschholm	1950	
Prinsesse Sophia Magdalena	2763	
Prins Christian, rest	70	
10 aktier i Almindeligt Handelskompagni	3000	
2 aktier i Islandsk Kompagni	4000	
Livrente for Elisabeth Susanne Schulin	200	
En revers fra gartner Beedtz	700	
Peter de Windt	2000	
Præsten Raffnsøe	<u>400</u>	
I alt		<u>65065</u>

Forklaringer til formueoversigt:

Sammenlagt en formue på 164.065 rigsdaler foruden kontantbeholdning, byhus, landsted og indbo.

Schulins investeringer i handelen var ret store. Spredningen på de mange skibe er udtryk for hans forsigtighed.

Partikulærkammeret er Kongens kasse.

Jørgensen på Svanholm er generalauditør Jonas Jørgensen, der havde købt Svanholm 1748; det gik 1763 i arv til hans søn Niels Jørgensen.

Generalmagasinet eller Varemagasinet blev oprettet 1738 som indkøbscentral for råvarer til tekstilindustrien og som salgskontor for manufakturterne.

Kammerråd Niels Andersen Basse købte 1745 Hindsgavl ved Middelfart.

Kurantbanken 1736-1813 var en privat bank oprettet med det formål at støtte handel og industri.

Schulin var præsident i Asiatisk Kompagni, og det var en betingelse for at være medlem af direktionen, at man havde aktier i kompagniet.

Fournissement = indskud af kapital.
Ekvipering = udrustning af skibe.
Bodmeri = lån til skippere.
Konnossement = dokument, der i søtransport bruges som kvittering for varerne.

Almindeligt Handelskompagni 1747-75 besejlede Island, Grønland og Finmarken men også europæiske farvande og Middelhavet.

Islandske Kompagni 1742-58 (66).

Ved Susanne Elisabeths fødsel i 1743 tegnede hendes far en livrente til hende.

Beedtz var gartner på Frederiksdal.

Peter de Windt var en af de store plantageejere i Vestindien.

Raffnsøe var en teolog, der havde holdt husprædikener på Frederiksdal.

Våbenskjoldet (se side 48)

I et lille håndskrift med heraldikkens historie er Schulins våben fra 1731 afbildet omgivet med symboler på hans interesser. Der er en globus og en stjernehimmel, bøger og mønter, en blomstrende stav, en passer og en arkitekttegning, som kunne være grundplanen til Christiansborg. Schulin var et vigtigt medlem af bygningskommissionen for slottets opførelse. Midt i billedet er uret symbol på tiden, der går. Schulins motto er: Gud og Kongen – utrætteligt.

Felternes betydning:

1. og 4. felt er tre gange guld og sort: Alle berømmelige foretagenders mål og formål, frygt for Den Treenige (gudsfrygt).

2. og 3. felt: Det i rødt og sølv voksende (måne)skin: Tiltagende pligt i ufravendt holden-øje med de allernådigste befalinger.

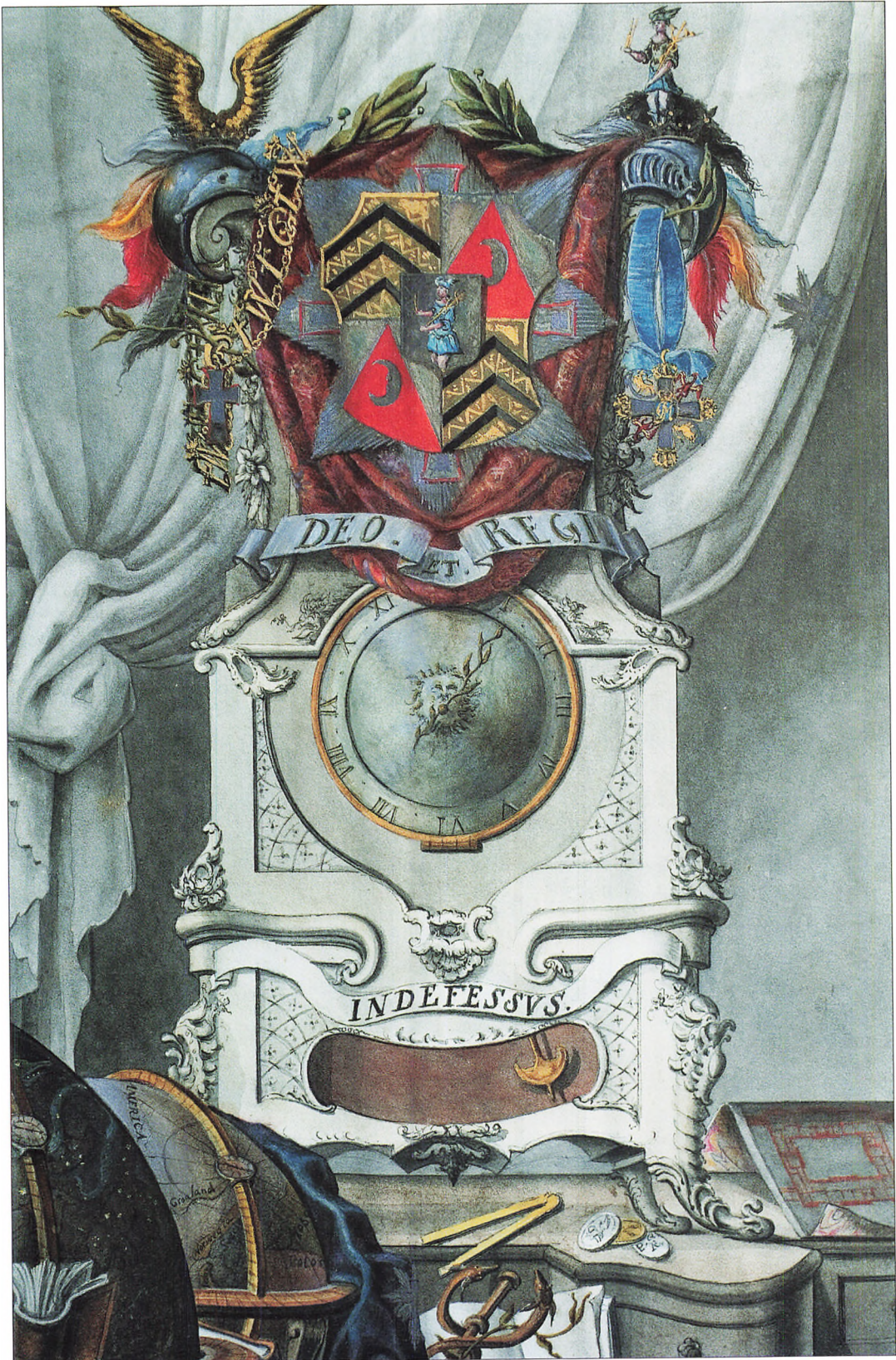
Midterskjoldet i sølv: Kendetegn på oplyst forstand, lydige vilje og regelmæssig vandel.

Hjelmtegnet: Nåde og ære, belønning for de ædelmodige bestræbelser, som en vis, from og udadledig statsmand i utrættelig tjeneste her helliget Gud og kongen.

Oversat fra tysk og tolket af seniorforsker Nils Georg Bartholdy, Statens heraldiske konsulent.



En nytegning af Schulins våben (2006) ved kongelig våbenmaler Ronny Andersen.



ET ARISTOKRATISK LIV UDFOLDER SIG

1750 – 1767



Enken

Da Johan Sigismund Schulin den 13. april 1750 var død, satte hans enke sig ved skrivebordet og begyndte at skrive i den nye regnskabsbog, der lå klar til fortsættelse af den gamle, der var udskrevet. Måske har hun set skæbnens spil i det; her sluttede den ene og den anden begyndte.

“13. April 1750. Balance. Was ich noch nach meinen hertz viel geliebsten Mann da es Gott gefallen mir so zu strafen ihn von mir zu sich in eiwiger freuhen zu nehmen, welches zu meine ...”. Sætningen er ikke afsluttet. [Hvad jeg endnu efter min højt elskede hjerte mand, siden det har behaget Gud at straffe mig sådan ved at tage ham fra mig til sig i evig glæde, som til min ...]

Hun fulgte ægtemandens model og bortset fra den fejl, hun begik med den første beløbsindførsel, som hun kom til at skrive i venstre kolonne i stedet for i dens rette placering til højre, førte hun sine årsregnskaber fra denne dag og næsten indtil sin død i 1770. Hun førte indtægter og udgifter ind, men det ser ikke ud til, at hun styrede sin økonomi i lyset af de årlige resultater. Til og med 1754 talte hun henholdsvis indtægter og udgifter sammen hvert år, så de to resultater kunne sammenlignes, men det ophørte hun med fra 1755.

I det bevarede materiale er der intet, der belyser, hvordan hun så har skaffet sig overblik over sin situation. Det havde hun måske slet ikke. De triumferende opgørelser over den årlige formue-tilvækst forsvandt med gehejmeråden og desværre også kontrollen med at udgifterne ikke oversteg indtægterne. Sandsynligvis var det gehejmerådets sekretær, Jens Hansen, der lavede årlige balancer for hende.

Da Schulin døde, havde han lovet grevindens bror, Frederik Christian Møsting og hendes halvbrødre, Jens og Carl Juel, at forblive i hendes tjeneste et par år. Det løfte holdt han langt ud over den aftalte tid. I 1761 og på de to første sider af udgifterne 1762 har hun atter talt udgifterne sammen. Sandsynligvis er det sket, fordi Jens Hansen dette år flyttede fra den schulinske husholdning for at gifte sig. Han har sikkert gjort et forsøg på at vise hende, hvad der var nødvendigt til økonomistyring, men forsøget må siges at være mislykket.

Testamentum
Jens Schulin
Copenhagen d. 6. Jan. 1740.

Schulin. Schulin. Grevinde Schulin



Joachim Gustav von Klinggraff.

Joachim Gustav von Klinggraff.

Testamentet fra 1740 underskrevet af Greveparret og bevidnet af J.G. Klinggraff og C.S. Eggers.

Første side i den regnskabsbog, som grevinde Schulin tog i brug på sin mands dødsdag 13. april 1750.

13 April 1750

Balance

Bas Jesuac
Minne
Paa
Zu
Zu

Testamentet

Ægteparret Schulin havde oprettet testamente 6. januar 1740. Efter det arvede den længstlevende af ægtefællerne hele boet med undtagelse af 10.000 rigsdaler, som skulle tilfalde den først afdøde ægtefælles broder eller dennes arvinger. Denne bestemmelse skulle falde væk, hvis Johan Sigismund og Catharina Maria Schulin fik flere børn. Disse skulle i så tilfælde arve alt efter den længstlevende af forældrene. På tidspunktet for testamentets oprettelse var deres første to børn døde.

En af enkens første handlinger var at indlevere testamentet til konfirmation i Danske Kancelli. Den blev givet 17. april 1750, og Catharina Maria von Møsting, grevinde Schulin var dermed ejer af hele deres bo i "beweglich- oder unbeweglichen Güter, Gold, Silber, Juvelen, Pretiosis, Baarschaften, Capitalien, Meubles und Hausgerät und wie es sonsten Nahmen haben ..." [faste og ikke faste besiddelser, guld, sølv, juveler, kostbarheder, kontanter, kapitaler, møbler og husgeråd og hvad navne det ellers kan have].³²

Den faste ejendom var gården i Østergade og Frederiksdal. Hvad pengeformuen bestod af, fremgår af en opgørelse, som Jens Hansen udarbejdede i anledning af gehejmerådets død. Balancen viser en formue på 164.065 rigsdaler. Pengene var anbragt i 17 investeringer, den største på 25.000 og den mindste, nemlig datterens livrente, var 200 rigsdaler. En del var anbragt i andele i vestindisk og asiatisk kompagnis skibe.

Grevinde Schulin var velstillet med sine to huse og en formue, der var stor nok til køb af et gods. I kontant beholdning havde hun 3300 rigsdaler. Dertil fik hun Schulins gage fra Kommercekollegiet og ligeledes hans løn for et kvartal fra Tyske Kancelli med tilgodehavende sportler. Med renteindtægterne havde hun i alt 13.689 rigsdaler i indkomst det første år.

Kongen skænkede hende en årlig pension på 2000 rigsdaler på grund af Schulins store fortjener for konge og land. Det lod han meddele allerede 19. april, men gennem en af hendes brødre Juel for ikke at *incommodere* grevinden. Hun skulle nu leve af pensionen samt afkastet af formuen og Frederiksdal. Gehejmerådets løn- og sportelindtægt havde i 1749 havde været på godt 12.000 rigsdaler, så der er tale om en betydelig nedgang.

Levevis

To uger efter begravelsen flyttede hele husholdningen ud på Frederiksdal. De igangværende arbejder i haven blev fortsat og det nye orangehus gjort færdigt. Haven blev passet af gartner Christian Hansen og et antal daglejere og lugekoner efter sæsonen. I denne sommer var der syv mænd samt Ingeborg og Else. Desuden var der Julius, som havde praktiske opgaver året rundt og nærmest var et faktotum.

Da Johan Sigismund Schulin fik brugsretten over Frederiksdal, begyndte han at føre driftsregnskab, som viser, at ejendommen kunne løbe rundt og give et lille overskud. Det skal huskes, at Frederiksdal ikke er et gods, men blot har nogle få tilhørende marker.

Her blev dyrket korn og holdt kreaturer. Da der ikke var fæstebønder, måtte der betales for de arbejdere, der var nødvendige til driften. Der skulle sås og høstes, tærskes og renses korn, vogtes kreaturer, brændes kul, køres brænde og laves gærder.

Den første forvalter, der var antaget af Schulin til at styre landbruget på Frederiksdal, hed Müller. Sammen med Jens Hansen skaffede han de fornødne folk til driften ude og inde. Det var Virums bønder, der stillede arbejdskraften til diverse opgaver. Birte var en af de faste.

<i>Underdanigst regning på hvis jeg undertegnede tiid efter anden for deris bøjgrefvelige naade i sommer hafver fortient so efterfølger:</i>		
<i>Først hafver jeg vartet op i køkkenet i 4 uger af 7 dage om ugen er</i>	<i>1 rigsdaler 1 m.</i>	
<i>Nok hafver jeg i 10 dage siden kokkepigen bortkom ligeledes opvartet kokken à 10 dage som er</i>	<i>1 rigsdaler</i>	<i>4 s.</i>
<i>For en dag at male gryn</i>		<i>8 s.</i>
<i>I alt</i>	<i>2 rigsdaler 1 m</i>	<i>12 s.</i>
 <i>Saa hafver jeg og i sommer malket og derfor er fornøjet med hvad deres bøjgrevelige naade behager at meddele mig. Og hvad saa bendis naade behager at give mig for det min søn i sommer har passet paa smaa kreaturer.</i>		

Wierum 26. oktober 1750 Birte Rasmusis.

Birte fik sine 2 rigsdaler 1 mark og 12 skilling med det samme, men da lønnen for malkning og kreaturpasningen ikke var aftalt, skulle sagen forelægges grevinden. Afgørelsen blev, at hun fik 2 rigsdaler for malkning i 9 uger og 2 dage. Det er 4 skilling om dagen. Hendes søn fik 1 rigsdaler for hele sommeren. For sommerens arbejde på Frederiksdal skaffede Birte sig i alt 6 rigsdaler. For det beløb kunne hun for eksempel få 9 pund oksekød eller 14 grovbrød.

Det var kun gehejmerådens personlige tjenestefolk som hans kammertjener, løberen og en rytter, der blev afskediget ved hans død. Alle de øvrige, omkring 20 personer, bistod fortsat i driften af husholdningen i Østergade og på Frederiksdal. Jens Hansen tog sig af køkkenregnskaber, vinkælderregnskab og månedsoversigt. Der var kok, husholderske, køkkenpige, et par stuepiger, tre faste tjenere, et par lakajer, en kusk, forrider og en gårdskarl. Dertil kom tre kammerpiger; grevinden og børnene havde hver sine.

Kredsen blev udvidet med mademoiselle Dumas, *françoisen*, der kom til i 1751 for at tage sig af den lille komtesse's opdragelse til adelsfrøken. På Frederiksdal var der en forvalter, to skovfogeder og gartneren. Dertil kom et mindst lige så stort antal personer, der i perioder arbejdede for familien. Det var vaskekoner, rengøringskoner, køkkenhjælp, havearbejdere, markarbejdere og karle. I næste række var der dem, som solgte deres tjenester og ydelser til familien. Det var vægter, læge, frisør, sprog-, spille- og dansemester samt husprædikant og senere huslærer. Omkring den schulinske familie på tre færdedes et halvt hundrede personer. Det var et tegn på position og betydning at opretholde en så stor husholdning.

Sommeren forløb stille, og familien flyttede tilbage til byen først i oktober med husholdersken, køkkenpigen og kasserne med sølvtøjet. På dette tidspunkt kom Johan Sigismund Schulins bror fra Tyskland på besøg for første gang. Grevinden gav ham flotte gaver til minde om broderen, 300 dukater og et guldur. Afslutningen på hans besøg blev formentlig helt overskygget af en anden begivenhed.

Den tre-årige Frederik Ludvig, kaldet Fritz fik kopper. Men han kom over det takket været lægens, justitsråd Putchers varmekur. Men måske var det især barnepigen Ane Cathrines omhyggelige pasning af den lille, der hjalp ham igennem sygdommen. Hun havde været kammerpige i huset siden 1741 først for grevinden dernæst for den lille komtesse, og fra Fritz's fødsel passede hun ham. Det fik hun 30 rigsdaler om året for, men ved denne lejlighed fik hun som gave 100 rigsdaler. Det var det samme beløb, som doktor Patcher fik. Ane Cathrine må have følt sig meget rig og meget påskønnet.

Resten af året forløb stiltfærdigt. De nødvendige småreparationer ved huset blev foretaget. Man bemærker især, at der kom nye brædder over rendestenen i Østergade, og rottefængerer, Eggert Langemark, kom med *mercurialske præperation* til utøjsbekæmpelse. Inden døre blev der læst og skrevet breve. Grevindens halvsøster, Louise Juel, flyttede ind hos familien. Den teologiske student, Raffnsøe, holdt husprædikener, børnene fik legetøj, og i vinterens kulde varmede man sig med te af kamille og hyldeblomster.

I slutningen af året betalte grevinden gamle regninger for varer, som hendes mand havde købt i årene 1746-1749. Det er især regninger på stoffer, som er flere år gamle, men også håndværkerregninger går tilbage til 1748. Det kunne se ud som om, Schulin havde brugt sit gode navn og position til at trække sine betalinger.



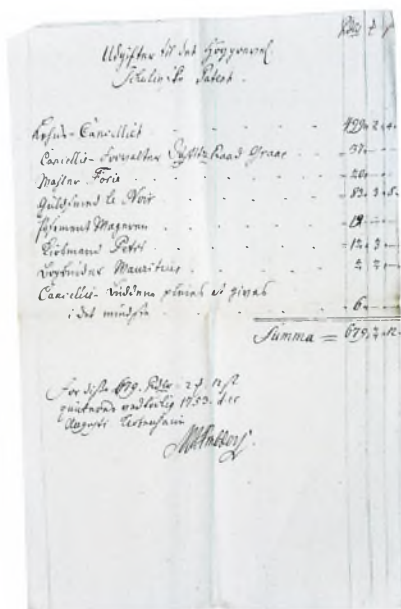
Louise Juel var grevinde Schulins halvsøster. Hun flyttede ind, da gehejmeråden døde i 1750 for at hjælpe med børnene. Hendes breve fra 1760'erne giver et livligt billede af livet på Frederiksdal.

Til minde om Johan Sigismund bestilte grevinden et portræt af ham hos Carl Gustav Pilo, der havde malet ham flere gange. Regningen fra 26. oktober 1750 er på 50 rigsdaler for et knæstykke. Det er formentlig dette billede, som blev sat op over kaminen i visittestuen på Frederiksdal i stedet for det oprindelige blomsterstykke.

Tjenestefolkene var fortsat klædt i sort, ligesom to af værelserne i huset i Østergade var betrukket med sort og hvidt klæde. Grevinden selv gik klædt i sort, hvidt og gråt, men det var hvide kniplinger og eksklusive silkestoffer, som hendes kjoler var syet af. Solhattene var af sort flor og vinterens hovedbeklædninger havde sorte fjer-arrangementer.

Johan Sigismund Schulin nåede ikke at synliggøre sin ophøjelse i lensgrevestanden, men det vidste hans enke at tage sig af. Den sorte karosse fik påmalet det grevelige våben med ridderbånd og navn, også portechaisen blev malet med ridderbånd og ordenskæde, så ophøjelsen blev synlig for alle.

Udnævnelsen til lensgreve var næsten en lige så dyr fornøjelse som elefantordenen. Den 25. august 1753, tre et halvt år efter udnævnelsen, betalte grevinde Schulin for adelspatentet. Regningen lød på 679 rigsdaler, 2 mark og 12 skilling. Posterne på den er følgende: Lenskancelliet 499 rigsdaler 2 mark, 4 skilling, kancelliforvalter, justitsråd Graa 37 rigsdaler, maler Fosie 20 rigsdaler, guldsmed le Noir 82 rigsdaler, 3 mark, 8 skilling, possementmageren 19 rigsdaler, købmand Petri 12 rigsdaler, 3 mark, bogbinder Mauritius 2 rigsdaler, 2 mark og kancellibudene 6 rigsdaler.



Regning for udgifterne til det lensgrevelige patent på 679 rigsdaler 2 mark og 12 skilling. Regningen er kvitteret 25. august 1753, da lensgreven havde været død i mere end tre år.



Komtesse Elisabeth Susannes lommepengeregnskab fra 24. marts til 14. oktober 1757. I denne periode fik hun 20 rigsdaler i lomme penge. De blev brugt til småting til hende selv, men 4 rigsdaler blev givet til de fattige.

Grevindens valg

Da Johan Sigismund Schulin døde, havde parret to små børn. Elisabeth Susanne på syv år og Frederik Ludvig, der var tre år gammel. Schulin havde ingen familie i Danmark, men brødre og søstre i Tyskland. Catharina Maria Møsting, grevinde Schulin, var 35 år gammel og havde to søstre og en bror, Frederik Christian Møsting, der var amtmænd på Møn. Hun havde også otte halvsøskende, da hendes mor havde været gift før.³³ Hun var selv Schulins anden kone.

Dødeligheden var høj, og det var en almindelig praksis at gifte sig igen efter en ægtefælles død. Det kunne der være mange praktiske og økonomiske grunde til. Men grevinde Schulin giftede sig ikke igen. Johan Sigismund Schulin har været en meget viljestærk, dygtig og interessant personlighed, så måske var der ingen, der kunne erstatte ham.

Måske var der slet ingen kandidater, der tilbød ægteskab, selv om grevinde Schulin var formuende og på det bevarede portræt ser solid og venlig ud. Johan Sigismund Schulin var kommet fra beskedne kår og var selv på sin højde nøjeregnende og påholdende i pengesager, så måske gav hans død enken frihed til at råde selv og leve, som hun havde lyst til.

Ingen kender hendes grunde til at forblive enke, men hendes aktiviteter efter mandens død tyder på, at hun havde handlekraft og vilje. Nu skulle hun nok skabe baggrunden for den næste lensgreve Schulin, den treårige Fritz, *den lille greve*, der skulle uddannes til at blive en fremtrædende mand ligesom sin far.

Komtesse Elisabeth Susanne

Grevinde Schulins hovedopgave var at opdrage de to børn til at indtage pladser i samfundet i overensstemmelse med den position, som deres berømte far havde opnået for sig og sin familie. For Elisabeth Susanne ville det være ægteskab med et medlem af en fremtrædende adelig familie og for Frederik Ludvig en uddannelse, der gjorde ham egnet til at blive kongens betroede rådgiver.

Johan Sigismund og Catharina Maria Schulins fjerde barn blev født 27. august 1743 i København og dagen efter døbt Elisabeth Susanne efter sin mormor og farmor. Faddere var to af hendes mors brødre, en Juel og en Møsting, Louise Juel, hendes moster, holdt huen. Greveparrets tre første børn var døde, så *den lille Lise* var enebarn.

Blandt familieportrætterne på Frederiksdal findes ikke noget billede af hende, selv om det fremgår af regninger, at hun blev malet flere gange. Men regnskaberne giver så mange andre oplysninger, at hun alligevel kan træde frem blandt sine familiemedlemmer. Hun kan følges fra sin fødsel, der medførte ansættelse af en amme, lige til hun blev begravet i St. Petri kirkes kapel den 1. maj 1758 knapt 15 år gammel.

Hendes far tegnede straks en livrente til hende på 200 rigsdaler, som gav ham 8 rigsdaler i årlig rente, et beløb han omhyggeligt registrerede sammen med sine andre indtægtsposter. Da Frederiksdal blev bygget fik hun sit barneværelse ved siden af forældrenes soveværelse med en lille seng og en barnestol samt en seng til barnefrøkenen.

Lise blev klædt i smukke kjoler af sirts, taft og silke, hvide og kulørte med blomster og striber. Hun fik 5-6 kjoler om året, men de gamle blev også syet om i takt med hendes vækst. Kjolerne var voksenkjoler, som man ser det på tidens malerier, og Lise havde derfor også snøreliv og fiskebensskørter. Hun fik flæser og kniplinger til at hefte på ærmerne, og der var rigeligt med flæser og falbelader på hendes kjoler, som tidens mode bød. Hendes linned omfattede 16 særke, 26 forklæder, 5 skørter, 4 kantusser (en løs negligédragt), 30 tørklæder, 10 servietter, 20 strømper, 10 halve salvetter, 2 par bukser, 3 huer, 8 kapper og en hel del mere.

Lise var storforbruger af handsker. Selv om hun måske ikke levede helt op til datidens ideal om kun at bruge et par handsker én gang, så har hun mindst brugt et par om ugen. Hun havde uldne sorte strømper og hvide silkestrømper. På fødderne havde hun sorte rulæders sko til udendørs brug, fine hvide og gule saffianssko og silketøfler til indendørs. Til pynt på dem havde hun skospænder i hjerteform. Som legetøj havde hun dukker og dukkeseng, alabasterfugle, tesæt, en lille kuffert, små figurer og kanariefugle i forgyldt bur.

Da Lise var otte år gammel fik hun en fransk guvernante, mademoiselle Dumas, som skulle tage sig af hendes uddannelse i fransk, skrivning, regning og syning. Fra den tid hører skrivebog, pen, kniv, saks og broderesilke til de faste indkøb, og legetøjet forsvandt. Til underholdning var der mange forskellige spil og så mange spillekort, at det må have været et meget almindeligt tidsfordriv overalt i den schulinske husholdning.

Mademoiselle Dumas' indflydelse kan ses af to breve fra lille Lise til hendes mor. De er begge skrevet på fransk med en stor, sikker og tydelig skrift. Det første er fra 19. september 1755, hvor grevinden var på familiebesøg i Sorø. Lise fortæller heri, at hun og Fritz har det godt og at deres tante, Louise Juel, gør alt for at underholde dem. Men trods det, savner de deres mama. Det andet er en lykønskning i anledning af grevindens fødselsdag, den 23. oktober 1757 med mange ønsker fra *votre très obeissante fille Elisabeth Susanne de Schulin* [Deres meget lydige datter].

Ti år gammel fik Lise sin egen kammerpige, der smurte hendes hud med mandelklid, redte håret med en elfenbens tættekam og satte det med pudder og pomade. Øverst på frisuren kom der blomster, bånd, perler og tyl. Ved en særlig lejlighed havde hun 23 sølvblomster i frisuren. Hun fik klaverundervisning af spillemesteren, Palschau,³⁴ der sammen med dansemesteren kom fast i huset hele vinteren.



Fra Lises tid: galant scene udfoldet på en skabslåge i en af Frederiksdals stuer.

I 1756 blev Lise konfirmeret, klædt i et nyt kniplingsgarniture. Hun fik guldøreninge. Hendes værelse var nu udstyret med et chatol med lås, hun havde sin egen tepotte, kopper og tedåse i futteral og en sølv-natpotte. Maler C. Eberhardt malede portrætter af hende og hendes bror. Forberedelserne til indgåelse af et passende ægteskab var sat i gang. Der blev købt en ramme med glas til et portræt af grev Moltke. Det var ham, Lise skulle giftes med. Næsten 80 år senere beretter Sigismund Ludvig Schulin fra familiehistorien, at hans fars søster var forlovet med greve G. Moltke, formentlig en af A.G. Moltkes sønner.³⁵

Når børnene skulle rundt i København blev de hentet af hyreportører, der i portechaiser bragte dem rundt og ventede, mens de var på besøg. Blandt Frederiksdals regnskaber er bevaret et lille lommepengeregnskab fra Elisabeth Susanne, skrevet på fejlfrit fransk. Det dækker perioden fra 24. marts til 14. oktober 1757.

I den periode fyldte hun fjorten år. Hun anfører først sin indtægt på 10 rigsdaler, som hun kaldte ecus, og som hun havde fået af sin mor, *ma chère Mama*. I den venstre kolonne skrev hun dato for udgiften, så en beskrivelse af det, hun havde købt fulgt af prikker ud til de tre kolonner, der var indrettet til rigsdaler, mark og skilling yderst til højre. De 10 rigsdaler holdt fra 24. marts til 10. juni. Så fik hun 10 til, som hun brugte mellem 23. juni og 14. oktober. Hendes indkøb var små personlige ting.

Tre gange købte hun seks par handsker, desuden pyntenåle, synåle, knappenåle og hårnåle. Blomstret tyl og røde bånd til et skørt sammen med mange alen hvide, rosa og blå silkebånd til at pynte sig med. Ørenringe, en signet, en æske, to etuier og en snustobaksdåse blev købt. Til den personlige pleje købte hun mandelklid, parfume, hårklemmer og en kam. Indkøb af broder-silke og frø til fuglene i det gyldne bur fuldender billedet af den dannede unge adelsfrøken, der ventede på frieren i sin stue.

Med til opdragelsen og dannelsen hørte også velgørenhed. Elisabeth Susanne har helt tydeligt lært, at man skal give til de fattige. 19 poster i hendes regnskab er gaver til fattige, som hun har set på sin vej, eller som er kommet til hendes hjem. Det har været en del af hendes *offentlige* fremtræden at give penge til trængende. Sammenlagt brugte hun godt 4 rigsdaler på godgørenhed. Det var en femtedel af hendes lommepege.

I sit sidste leveår ændrede Elisabeth Susanne figur som alle unge piger. Det ses af regningen fra dameskrædderen Joh. A. Ströver. Hendes kjoler og snøreliv blev syet om, men hun fik også nyt. Skrædderregningen for 1757 har 15 poster for syning af forskellige klædningsstykker til Elisabeth Susanne.

Lises begravelse

I husholdningsudgifterne i marts 1758 er der ingen antydning af, at Elisabeth Susanne var syg. Forberedelsen af familiens udflytning for sommeren til Frederiksdal var gået i gang med køb af grøn sæbe, stivelse, lakmus, blå, voks, kakkelovnssværte, gulvskrubber, gulvklude og støvekost, som var sendt ud til forvalter Christian Springer. Der blev ikke købt andre medikamenter end de sædvanlige pulvere, mixturer og mineralvand. Hun fik 2 par nye sko. Den 29. marts fik hun nogle nye noder, den 30. marts kom hårklipperen og kammerpigen fik krøllepapir til papillotterne.

Den 8. april blev den elleve-årige Fritz dimitteret til Universitet. Derefter blev begge børn syge, to læger var tilkaldt, men den 19. april døde den knap femtenårige Elisabeth Susanne. Stuen til gaden i familiens gård i Østergade blev atter betrukket med sort klæde. Betrækket blev lejet, og tapetsereren kom og satte det op. Sophie Hedvig, Larsens enke, syede ligklæder af hvidt kattun.

Snedker Claus Hinrich Hennigsen fremstillede en dobbelt kiste. Den yderste var af egeplanker og med kors på låget. Det blev anført i regningen, at alt var lavet ligesom de kister, der var blevet fremstillet til Lises far i 1750. Snedkeren leverede også den skammel, kisten stod på og over den en ramme, som bar en sengehimmel af tynd, sort uld. Den inderste kiste var beklædt med sukkerdun. Det var ostindisk musselin. Den yderste blev indvendig beklædt med hvid sardesoie³⁶ og udvendig med sort fløj. For kisterne og tilbehør beregnede han sig 54 rigsdaler. H. Kleen komponerede sørgemusikken. Hun blev begravet 1. maj i St. Petri kirke i familiekapellet.

Selve begravelsen i St. Petri kostede 20 rigsdaler, hvortil kom 20 rigsdaler for at åbne familiegravnen. Derudover blev der betalt til overgraveren, undergraveren og graverkarlen. Kantoren, skolen og ringen med klokkerne kostede tilsammen 17 rigsdaler. Organist og sangklokkerne blev 10 rigsdaler. Kantor Niessen skulle have 20 rigsdaler for kirkemusikken. Præsten, hr. Rohne, fik 21 rigsdaler for jordpåkastelsen.

Med kisten fulgte 2 marskaller, hver med en fløjls marskalstav. På alteret stod to hvide vokslys, der tilsammen vejede ca. 12 kg. Der var yderligere fem store lys med 32 alen flor omkring.

Kisten blev kørt til kirken på en fløjls-ligvogn, behængt med et ligklæde med sølvfrynser. Der var seks heste for, dertil en kusk, en forrider og en biløber. Da vognen var nået frem, blev ligklædet båret ind, det kostede 3 mark. Studenterne på Regensen havde monopol på ligbæring i København, og der var 16 af dem til 2 rigsdaler hver. Studenternes formand skulle yderligere have 4 rigsdaler.

Der var en vogn til marskallerne og ni vogne til de bærende. Desuden var der seks tjenere med, to forridere og to kuske. Til at overvåge det hele var to politibetjente udkommanderet formedelst 2 rigsdaler 4 m, og desuden blev der betalt 1 rigsdaler til politikammeret.

Ligesom ved gehejmerådets begravelse i 1750 overskred denne begravelse i sit udstyr de lovmæssigt fastsatte regler for begravelser. I regnskabet figurerer en post på 12 rigsdaler for et kongebrev sammen med drikkepenge til kancellibudene på 1 rigsdaler. Kongebrevet var tilladelsen til at lade Elisabeth Susanne begrave i en kiste udsmykket med sølvplader og til at lade begravelsen foregå uden for det almindelige tidspunkt, som var mellem kl. et eftermiddag og halvfire.

Der var sendt ansøgning til Danske Kancelli, som havde givet tilladelsen. Kancelliet havde endvidere direkte meddelt politimesteren, der skulle føre tilsyn med overholdelse af begravelsesforordningens bestemmelser, at denne begravelse måtte overskride rammerne for udstyr og ceremoniel ved begravelser, der var fastsat i forordningen af 7. november 1682.

Hensigten var at komme overdådighed og overforbrug til livs. Mange familier havde kastet sig ud i store omkostninger langt over evne for at få forældre eller børn standsmæssigt begravet. Forordningen bestemte, at alle lig kun måtte klædes i kattun eller hjemmegjort lærred. Der var forskellige bestemmelser for kisterne, alt efter hvilken stand, man tilhørte. Adelen, som Elisabeth Susanne tilhørte, måtte have kister af eg, hvis man havde en muret begravelse, men der måtte ikke være sølvbeslag på.

Kun gehejmeråder, grever, friherrer og riddere måtte have deres kister overtrukket med fløjls. Andre af adelen måtte bruge bajklæde (løst uldent tøj af simpel kvalitet) eller læder. Det var også kun adelige, der måtte lægges i to kister. Adelige lig kunne transporteres med ligvogne, overtrukket med baj og trukket af 6 heste.

Alle begravelser skulle finde sted mellem kl. et og halvfire. Det skulle hindre, at ceremonierne trak længe ud. Det var kun tilladt at sætte et par lys på alteret. Ingen lys måtte sættes på kirkegulvet eller i ligstuen. Der måtte kun holdes ligtale over adelige, men den måtte ikke vare længere end et kvarter.

En del af posterne i begravelsesregnskabet svarer fuldstændig til forordningens takster. Udgiftsposten, "Skolen" på 10 rigsdaler 3 m, er lig med forordningens betaling til Frue Skole for ringen med alle klokkerne og for 24 skolebørn med kapper, som sang salmerne. Udgifterne

til åbning af graven, vognens ligklæder med frynser og til bedemændene, som skulle lægge det på og tage det af, svarer helt til forordningen. Kongebrevet gav tilladelse til at smykke kisten.

Metalstøber Paul Hinrich Röscke havde givet tilbud på udsmykning med sølvkanter og anden sølvprydelse for 70 rigsdaler. Der var yderligere udgifter til to plader med den grevelige krone. Kobberstikkeren graverede latinske vers på kistens sølvplader.

I anledning af Lises død blev der forfattet sørgedigte, som blev indbundet i sort papir. Digtene er i tidens svulstige stil. Efter fem vers om livets forgængelighed og sjælens salighed følger prisen og begravelsen af Elisabeth Susanne:

*“Her flyder gråd på et elskværdigt lig,
hvis jordefærd selv dyderne begræde,
hvis liv man bør til regel sætte sig,
og samme vej i samme sind betræde.
Et greveligt og dejligt lig her står,
som blomstrede så nær i femten år.
O, at den fryd så hastig dog fik ende!
Men græder ej, Gud gjorde vel mod hende”.*

I tre vers opregnes hendes dyder. Resultatet af hendes opdragelse var:

*“At frygte Gud, var hendes øjemed,
at gøre vel, hun havde sig tilegnet,
hvor ung hun var, blev dog tålmodighed
af hendes sjæl koldsindig ej begejnet:
Hun elskede alt det, som dydigt er.
Hvad under da, Gud havde hende kær?
Hvad under da, hun var sin stammes glæde?
Hvad under da, vi hendes død begræde?”*

Dernæst beskrives hendes død og hendes mors og brors sorg:

*“O! Hvilken sorg ved sådan datters død
formeres hos den enkefrue grevinde!
Hvis hjerte snart i bare tåre flød,
da stammens rod ved døden sås forsvinde!
Og nu igen et andet hjertesår!
Nej, dette gør for kendeligt et skår.
Dog, vi os bør mod Herrens råd ej sætte;
Det nytter ej mod denne mand at trætte “.*

I næste vers skildres det held, at den unge greve lever. Når blot han må leve længe, så vil grevindens sorg med tiden dø hen. De sidste fem vers er Elisabeth Susannes trøst til sin "værdigste og ømmeste mama" og "min kærlige, min dyrebare broder". Af verselinien "Jeg måtte dø, da du stod lige fare" fremgår, at de begge var syge, men Frederik Ludvig blev sparet.

*"Din sundhed er et vederlag for mig.
Nu lever op din faders ånd i dig.
Gud gøre så, at du må længe leve,
og tjene ham, som døbte dig til greve".*

Det sidste vers er en trøst til den øvrige familie om at dæmpe sorgen over Lises bortgang og glæde sig over at se den overlevende bror vokse. I den elleve-årige Frederik Ludvigs navn var skrevet en klagesang: "Søsters og broders klagelige skilsmisse. En elegie, d. 19. april 1758". Den beskriver de to søskendes fælles vej mod døden og udsigten til stor herlighed og en bedre verden, hvor deres far også er. Men Frederik Ludvig bliver kaldt tilbage til livet af sin mor og må derfor sige farvel til sin søster med en klagesang.

Kort tid efter dødsfaldet blev *Françoisen* sagt op. Der blev købt stemplet papir til hendes pas, hun fik sin løn og rejsepenge, i alt 200 rigsdaler. Elisabeth Susannes død bevirkede, at husholdningen ikke gik med den vanlige akkuratesse. April måned viser et brud i regnskabsrutinerne, oversigtsregnskab mangler, og nummereringen af bilag er ikke gennemført. Man har haft andre og vigtigere ting at tænke på. Alle har været berørt af komtessens død. Nogle ting skulle udføres, og de er blevet sat i gang lidt mere uformelt, end man plejede.

Det fremgår af et smukt opsat brev fra 20. august, at der i maj måneds begyndelse var blevet antaget en vange-hyrde på Frederiksdal for sommeren. Han hed Søren Andersen. Ingen synes rigtig at have talt med ham om lønnen, for i brevet til grevinden, som en skrivemyndig, måske præsten, har udfærdiget for ham, står, at da der ikke blev aftalt løn, tillader han sig "underdanigst at gøre ansøgning, hvad deres højgrevelige nåde af sær nåde og mildhed mig derfor nådigst ville tillægge".

Han tilføjede, at han havde arbejdet møjsommeligt dag og nat i 14 uger. Søren Andersen selv har nok ikke haft megen indflydelse på underskriften "udi dybeste devotion livstid forbliver hendes højgrevelige nådes underdanigste og ringeste tjener". Han har selv blot været i stand til at prente SAS. Forvalter Christian Springer har skrevet på brevet, at han var lovet 2 mark om ugen, og i løbet af nogle dage fik Søren Andersen sit tilgodehavende for 14 uger, 4 rigsdaler 4 mark, udbetalt af Jens Hansen.

Grevinde Schulin fik malet portrætter af begge børn i foråret 1759, året efter Lises død. De blev udført af E.H. Løffler og var sikkert kopier af ældre billeder, men heller ikke disse findes længere på Frederiksdal. Mindet om Lise blev overleveret til hendes brorsøn, der sikkert har kendt portrætterne af hende, men med dem forsvandt også hendes historie, og hun blev kun et navn i slægtstavlen.



Et kik ind i Schulins gravkapel hvor også Lises kiste blev bensat.

Sønnen Frederik Ludvig

Året 1747 havde været godt for Johan Sigismund Schulin. Frederiksdal stod færdigt i glans og herlighed og blev vist frem for Frederik 5. Ugedagen efter denne store begivenhed, den 4. juli, fødte grevinde Schulin en søn.

Den lille dreng blev dagen efter døbt i Christiansborg Slotskirke. Han blev naturligvis opkaldt efter kongen, der som fadder var repræsenteret af gehejmeråd Johan Ludvig von Holstein. Fra denne fik han sit andet navn. Den lille Frederik Ludvig var båret frem af rigets tre mægtigste mænd, kongen, den stedfortrædende fadder J.L. von Holstein, der var oversekretær i Danske Kancelli og drengens far, oversekretæren i Tyske Kancelli. Dronningen og enkedronningen sendte deres repræsentanter til dåben. Frederik Ludvig var født med en guldske i munden.

Ane Cathrine blev nu barnepige for den lille dreng, som i familien kaldtes Fritz. Fra hans tidligste år fortæller fødselsdagsbrevet fra faderen til den to-årige om glæden over sønnen og arvingen. Den første dokumenterede prøvelse kom, da han blev syg af kopper få måneder efter faderens død. Hele huset må have holdt vejret, mens det stod på.



Frederik Ludvig Schulin 1747-1781.

Glæden og lettelsen over drengens helbredelse kan umiddelbart aflæses i de beløb, der blev givet til lægen, der behandlede ham, men især til Ane Cathrine, der som tidligere nævnt fik 100 rigsdaler, hvad der for hende var mere end tre års løn. *Da Gud reddede lille Fritz fra kopperne*, skrev grevinden ved udgiftsposten i sin regnskabsbog.

Der er ingen tvivl om, at Fritz senest fra dette tidspunkt er blevet mere end almindelig forkælet. Han var klædt som en lille modeherre. Rød frakke, blomstret vest, sorte fløjlsbukser, hvide silkestrømper og silkeknæbånd, paryk, hat med hattebånd af sølv og pyntet med fjer, sko med sølvspænder og en lille stok. Han kunne også optræde i grenadérudstyr med hat, patrontaske og gehæng.

I den lille kavalers garderobe var yderligere en rosa polsk frakke og en gul vest med sølvkniplinger. Fra vaskelisten over hans linned i 1757 kan man se, at han havde 33 manchetskjorter, 49 kraver, 73 ærmer, 39 bind, 22 nathatte, 9 tørklæder, 12 støvlemanchetter, 29 klude, 10 trøjer, 12 par strømper, 30 skjorter, 2 puddermantler, 26 manchetter, 6 pudevår, 10 håndklæder, 17 salvetter og 2 lagner. En betydelig mængde tøj for en 10-års dreng.

Som nutidens drenge havde også Fritz våben som legetøj, en sølv hirschfænger i nyeste facon og en lille forgyldt kårde. Hans ridesporer og -hager var af sølv, og remmen, hvad enten den nu var til hest eller vogn, var pyntet med guldknapper. Han havde mængder af legetøj til sin rådhed, tinsoldater og kanoner, figurer af hunde, heste, løver og gedebukke, en jæger med hund, en kone med ko og en pige med høns, en tromme samt en grotte til at dreje.

Til den opdragende del af legetøjet hørte ABC, skrivetavle, skrivetøj, landkort, tegninger og farver, skilderier, et kukur, et timeglas og et træur, måske til at lære klokken efter. Til underholdning gnav-spil, kuglespil, keglespil, kort og skak. Han havde som sin søster en fugl i bur. Fem år gammel fik han hammer, sav og bor. Da han var lidt større, fik han en drejebænk. Han lærte at spille violin, men det synes ikke at have ligget helt for ham. I hele hans barndom blev der jævnligt købt violiner, buer og strenge. I 1752 blev der købt to violiner, og grevinden måtte yderligere betale for reparation af Jens Hansens violin, som den lille greve havde slået i stykker.

Huslærer og uddannelse

Fra 1753 blev det alvor med Fritz' uddannelse. Den teologiske student, Otto Friderich Müller, blev antaget til at forberede Fritz til dimission ved universitetet. Müller havde holdt private prædikener for grevinden på Frederiksdal og gjort et godt indtryk.

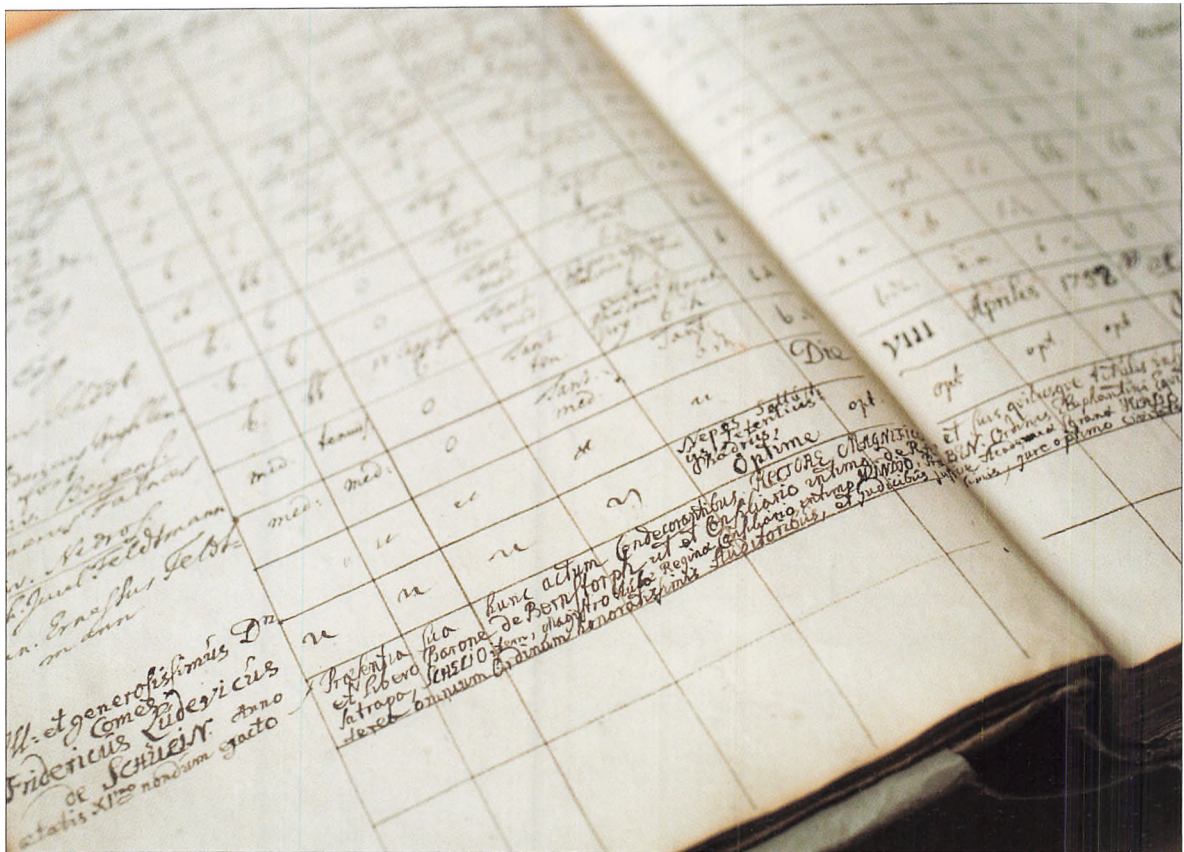
Indtil huslærerens ankomst var Fritz blevet undervist af guvernanten sammen med søsteren og derved lært noget fransk. Han er formentlig vokset op med tysk og dansk. Han har også taget del i de lektioner, som dansemester, spillemester og tegnemester gav Lise. For ham alene kom en ridemester, og tolv år gammel fik han sin egen hest.

Men med Otto Friderich Müllers ankomst blev det alvor med de fag, der var obligatoriske til dimission ved universitetet. Det var ikke meningen, at Fritz skulle studere dér, det var der ingen adelige, der gjorde, men han skulle kunne indskrive sig ved de udenlandske universiteter, som unge mænd af stand besøgte på deres europæiske dannelsesrejser.

Efter fire års undervisning var Fritz – og Müller – klar til at lade sig prøve offentligt i latin, logik, metafysik, fysik, etik, historie, geografi, geometri, aritmetik og astronomi. Som privatlærer havde han yderligere haft professor Christian Horrebow. Begivenheden fandt sted på Universitetet 8. april 1758. Fritz var knapt elleve år gammel.

Prøven gik strålende, han fik den bedste karakter, *optime*, i alle fag. Ingen andre studenter i 1750'erne opnåede så fint et resultat. Var han et lille vidunderbarn, intelligent og dygtig som sin far? Selv uden at kende Fritz' senere skæbne kan man få sine tvivl, når man i karakterprotokollen ser, hvem der var til stede ved eksaminationen.³⁷

Otte af rigets mægtige mænd overværede den: grev Berckentin, baron J.H.E. Bernstorff, gehejmeråd Raben, dr. Gram, stiftamtmand Skeel, gehejmeråd Wind, præsident for Sorø Akademi Carl Juel, Fritz' morbror, og grev Reventlow. Den lille student er blevet behandlet med respekt og ærbødighed af professorerne og afgjort eksamineret med skånsomhed.



I 1758 kunne den 11-årige greve Schulin lade sig eksaminere ved Københavns Universitet. Resultatet var et af de bedste i 1750'erne. Eksaminationen blev overværet af bl.a. udenrigsministeren J.H.E. Bernstorff.

Herefter var Fritz klar til videre studier. Med den position han var født til, skulle uddannelsen naturligvis være på niveau med andre unge adelige mænds. En plan for den er ikke bevaret, men han blev undervist i jura, sprog og naturvidenskaber, især det sidste.

Müller selv opgav teologien og studerede jura af hensyn til sin elev. Han forsøgte sig også i digtekunsten uden større talent, men koncentrerede sig derefter om naturvidenskaberne, der blev hans virkelige forskningsfelt, og som gjorde ham berømt. I årene herefter blev der på grevindens regning indkøbt mange naturvidenskabelige værker, samlinger af sten og konkylier samt mikroskoper og prismer.

Müllers egne studier tog fart, og han begyndte at publicere sine første naturvidenskabelige værker om Frederiksdals fauna og flora, men hvad der egentlig skete med Fritz, hans elev, er uklart. Müllers biograf, Jean Anker, skriver med entusiasme om grevinde Schulins interesse, aktive medvirken og støtte til Müllers studier, men overser, hvordan han løste den opgave, hvortil han var ansat.³⁸

Grevinden ofrede betydelige summer på bøger og genstande hjulpet på vej af Müllers svulstige, underdanige stil, men Fritz' udbytte af bøgerne, samlingerne og instrumenterne er helt ukendt.

I mellemtiden fyldte han 15 år og blev konfirmeret. Han var nu klar til dannelsesrejserne i udlandet, som var en nødvendighed for adelens sønner. Fritz' udlandsrejser blev planlagt, og

Müller fik kontrakt på sin ansættelse som hovmester for ham. Den sikrede ham 300 rigsdaler årligt i resten af hans liv eller 6000 rigsdaler én gang for alle. Den første rejse skulle være en kortere rejse til Tyskland, specielt til Leipzig, hvor Fritz skulle studere hos professor Christian Fürchtegott Gellert, en af tidens meget berømte lærere.

Han gav forelæsninger i digtekunst, veltalenhed og moral, og var særdeles populær i danske, adelige kredse. A.G. Moltke og J.H.E. Bernstorff var blandt hans støtter, så unge, danske adelige sønner flokkedes i Leipzig.³⁹

Rejsen krævede store forberedelser. Fritz, Müller og tjeneren Jens skulle udstyres med nyt og passende tøj. Greven og hovmesteren fik ens grønne frakker og vest. Skjorter, nathuer, sommertøj, liberier og meget andet blev anskaffet. Greven fik miniatureportrætter af sin far og mor med. Rejsevogn, kuffert og rejseapotek blev klargjort. Der blev korresponderet med Leipzig og taget kontakt til den schulinske familie i Tyskland, så Fritz kunne mødes med sin fars slægtninge.

I august 1763 drog de af sted fulgt på vej af Mama. Fritz' første breve hjem udtrykker den 16-årige drengs begejstring over at være kommet hjemmefra. Mor, moster og hele det beskyttende miljø er væk, verden er stor, livlig og ny. "Jeg er meget fornøjet og vel og længes ikke efter at komme hjem", lyder en af de første meldinger.

Planen var, at den første rejse skulle vare ca. 10 måneder, men allerede efter en måned skriver han: "forresten er jeg så vel her, at jeg ikke skøtter om at komme hjem til sommer". Han var begejstret for livet i Leipzig og de mange butikker, som han fortalte om til tante Louise, der trofast skrev breve til ham, men efter nogle måneders ophold, syntes han ikke, at det var så sjovt mere og ville gerne hjem.

Han beretter, at han var ked af det logi, de havde hos professor Gellerts bror, men der var sket noget andet, som gjorde ham træt af opholdet. Han var kommet på kant med professor Gellert. Hverken hans egne breve hjem eller Müllers beretninger om deres fælles fremgang fortæller om nogen kontroverser, men et brev fra Gellert til Fritz fra 12. januar 1764, som han af uransagelige grunde har gemt, afslører, at Fritz havde studeret andet end digtekunst og moral: "Forestil Dem ofte Deres forseelse... Forestil Dem de sørgelige følger af Deres hidtidige levemåde. Tag afsked med den, flygt fra den vej, der fører til fordærv. Forestil Dem alle de omstændigheder, der forstørre Deres forseelse. Fly de mange bekendtskaber, søg få og gør flid til en daglig fornøjelse."

Fritz var faldet i dårligt selskab. Reprimanden virkede, to dage senere aftalte Gellert, at Fritz skulle komme til timer hos ham fire gange om ugen. Det forbliver en gåde, hvad det var, han havde foretaget sig, men opsangen er varsel om, at Fritz ikke var den søde, begavede dreng, som hans mor og tante Louise forestillede sig.

Det må andre også have set og vidst, ikke mindst hans hovmester, Otto Friderich Müller. Men han havde absolut ingen interesse i at fortælle, at den uddannelse i det store udland, der var planlagt for Fritz, måske var spildt, fordi denne hverken havde evner for eller interesse i at blive uddannet til *statsmand*. Der var ikke noget valg. Fritz skulle blive en stor mand som sin berømte far. I sommeren 1764 vendte de hjem. Nøjagtig et år senere drog den nu 18-årige Fritz med sin hovmester ud i den store verden for at "lægge al blyhed af sig... være munter og snaksom... og blive fri og lystig."⁴⁰

Frederiksdal får mansardtag

Den beskyttede tilværelse, som Fritz forlod, havde ikke ændret sig meget siden faderens død. Grevinde Schulin opretholdt den levestandard, som gehejmeråden havde bragt familien op på. Der blev ikke tale om indskrænkninger men snarere om udvidelser.

Den første var dyr og indgribende. Hun lod Frederiksdal udvide med en etage i 1752-53. Huset var kun fem år gammelt, men det var allerede for lille. Familien boede der 6-7 måneder af året. Inventariet fra 1746 viser, at der var disponeret over alle rum.

Efter gehejmerådens død var familien blevet udvidet med grevindens halvsøster, Louise Juel, og Lises guvernante. Inden længe ville der komme en huslærer til Fritz. Der skulle også gerne være plads til gæster. Det er ikke til at afgøre, om tanken om udvidelse stammer fra Schulins tid, men det viser i hvert fald, at enken havde et sikkert greb om sin families liv og levned.



*Frederiksdal blev allerede udvidet i 1753 med en mansardetage.
Foran det ene vindue placeredes det store grevelige våben med elefantordenen.*

Den 3. juni 1752 anlagdes et byggeregnskab. Forud var gået aftaler med bygmester Rosenberg, der havde tegnet udvidelsen og var ansvarlig for byggeriet. Den 18. september sluttede sommeropholdet, og familien flyttede ind til København. Forsatsvinduer og -døre blev sat op og loftet blev ryddet totalt. I løbet af seks dage tog mænd og koner fra Virum sandstensudsmykningen, alle tagsten og mursten ned, bankede dem rene og stakkede dem i gården så de kunne genbruges.

Den nye etage har været under tag inden vinter. Der var nu en mansard med 19 vinduer og tre glasdøre ud til en ganske smal balkon. Det næste år blev interiøret gjort færdig. Resultatet var 11 rum og en stor trappeafsats. Nu var der plads til alle. Rummenes fordeling på personer og funktioner er ikke beskrevet, som det var tilfældet for stueragen.

I tre af værelserne er interiørerne formentlig endnu, som de var, da byggeriet blev afsluttet. Det er den midterste sal med perspektiviske vægmalerier, et værelse, som er beklædt med blomstret voksdugstapet, og det blå værelse med alkove og dørstykker.

Ombygningen gav anledning til at anbringe en meget stor frontispice i sandsten over hoveddøren, udsmykket med elefantordenen og det grevelige våben, så ingen kunne være i tvivl om, hvem der boede her. Udvidelsen kostede næsten 6000 rigsdaler, hvad der var halvdelen af grevinde Schulins indkomst i 1753. Dette år oversteg hendes udgifter indtægterne med mere end 2000 rigsdaler.

Køkkenregnskaberne

Fire regnskabsbøger fra 1737-50 fører os ganske tæt på familien, husholdningen og tjenestefolkene. Vi kan følge med i, hvad de spiste og drak året rundt, fordi indkøbene til køkkenet dækker hele året, vinteropholdet i København og sommeropholdet på først det gamle Frederiksdal og fra 1746 på det nye Frederiksdal med det splinternye køkken.

Husholdersken førte dagsedler over indkøbene, som blev afleveret til Jens Hansen, der førte alle hendes poster ind i regnskabsbogen måned for måned sammen med de regninger for indkøb af større partier føde- og drikkevarer, som han stod for bestilling og betaling af.

Regnskabspraksis er uændret fra 1.1.1743 til foråret 1750. Her ændres den således, at der fra regnskabsbogen henvises til husholderskens dagsedler, og i stedet for de enkelte poster indskrives hendes sammenlagte udgifter i regnskabsbogen. For april er forbruget pr. uge angivet med et samlet beløb, og der er henvist til sedlerne. Fra juni lægges køkkenudgifterne sammen for hele måneden på basis af dagsedlerne, og regnskabsbogen har derefter kun det sammenlagte beløb. I grevindens regnskabsbøger fra 1750 til 1770 indfører hun et samlet beløb pr. måned til husholdningen, ofte i forbindelse med Jens Hansens regning for andre månedlige udgifter.

Denne ændring i regnskabsførelsen sker samtidig med gehejmerådets død. Sammenfaldet kan ikke være tilfældigt. Ændringen er et udsagn om, at alle følte, at gehejmerådets krav til specificering gik for langt. Der er ingen anmærkninger i bøgerne, så Schulin har ikke selv haft tid til at gå dem efter, og grevindens eventuelle gennemgang har ikke haft nogen reel funktion. Der er en sammentællingsfejl på 100 rigsdaler, som Jens Hansen selv ikke har opdaget. Det tyder på, at ingen har set dem efter, og de er blot blevet ført, fordi det skulle man. Med lidt indlevelse kan man høre det suk af lettelse, der steg op fra køkkenregnskaberne ved gehejmerådets død.

Men takket være den nøjeregnende husherre er det muligt at kortlægge fortæringen i huset indtil hans død. Sammenholdt med de bevarede vinkælderregnskaber kan man endog få en ide om, hvad der er blevet serveret ved selskabelighed i huset. Man kan ligeledes iagttage den sociale opstigen fra grevinde Schulins egne regnskaber for beskedne indkøb til den mere luksuøse husholdning i 1749.



Køkkenregnskabet fra 1746. Alle indkøb blev noteret ned dag for dag, uge efter uge.



Det store køkken i kælderen var i brug til 1976.

Sammenlignet med nutiden viser indkøbene af fødevarer en variation i menuerne, som det i dag kan være lidt svært at leve op til. Men man skal nok gøre sig klart, at variationen væsentligst var i herskabets menu. Tjenestefolkene har fortrinsvis levet af brød, grød, surkål, noget kød, indmad og tørret fisk.

Regnskaberne viser i perioder en vis monotoni, der tyder på, at herskabet har været ude eller bortrejst. Så er der kun købt brød, mælk, øl og berrefisk. Omvendt blev der forud for kongens besøg på Frederiksdal i juni 1747 købt stort og meget varieret ind. I 1740'erne dukker raffinerede ting op som franske oste, Provence-olie og vindruer. Også sukkerbageren får i denne periode store beløb for sine leverancer af konfektopsatser.

Årstidernes gang kan læses i indkøbene og man bliver helt rørt over traditionernes overlevelse, når det af regnskabet for juleugen i 1746 fremgår, at der blandt de mange ting, der blev købt, findes risengryn, julekager, kringler, rosiner, marcipan, sukkerbrød og pleskner.

Forskellen på de to år er især, at der i 1737 købes små mængder. Når der købes citroner, er det 3-4 stykker. I 1747 er mængderne af varer meget større. Der købes 50 citroner ad gangen. Udgifterne til indkøb i de to udvalgte år fordeler sig, som det ses nedenfor. Beløbene er angivet i hele rigsdaler.

Køkkenudgifterne i rigsdaler:		
Md/År	1737	1747
Jan	113	189
Feb	19	94
Mar	47	76
Apr	18	80
Maj	75	47
Jun	42	94
Jul	108	89
Aug	34	99
Sep	40	50
Okt	71	392
Nov	104	101
Dec	77	81
I alt	753	1398

Udgifterne er næsten fordoblet fra 1737 til 1747. Det hænger sammen med den større husholdning. Fra 1747 stod Frederiksdal færdigt, og der var således to huse og flere tjenestefolk. Schulins position som udenrigsminister og gehejmeråd var fast og veletableret, og den krævede udfoldelse af større selskabelighed og forbrug. Detaljerne i den materielle udfoldelse af den aristokratiske levevis står i regnskaberne.

I 1750 blev der ofret 14 rigsdaler 8 skilling på en konfektopsats i form af et tempel, der kronede fem pund konfekt. Sammenlagt svarer udgifterne for dette dessertarrangement til en årsløn for en kammerpige eller en måneds køkkenudgifter i det beskedne år 1736. Der var sandelig sket noget for familien Schulin siden da.

Familiens fremtrædende position kan også læses i materialet på anden måde. De første år er kendetegnet af små indkøb af de enkelte varer og kontant betaling. Men i 1740'erne bliver det almindeligt, at en del handlende yder kredit og i nogle tilfælde endda temmelig lang kredit, somme tider mere end et år. Som medlem af det øverste samfundslag har man kunnet stille sine betingelser. Ved gehejmerådens død dukkede der et par temmelig gamle, ubetalte regninger op. Grevinde Schulin synes ikke at have kunnet drive denne praksis så vidt som sin mand.

Køkken og vinkælder

Køkkenet har været det livligste sted i husene både vinter og sommer. Folkene gik af sted efter varer og kom hjem med dem og med nyheder. Til køkkenet kom slagterens bud og bryggeren med øl, fra haven kom grønsager, der om vinteren blev bragt fra Frederiksdal til Østergade, og fiskerne bragte fisk fra egne søer.

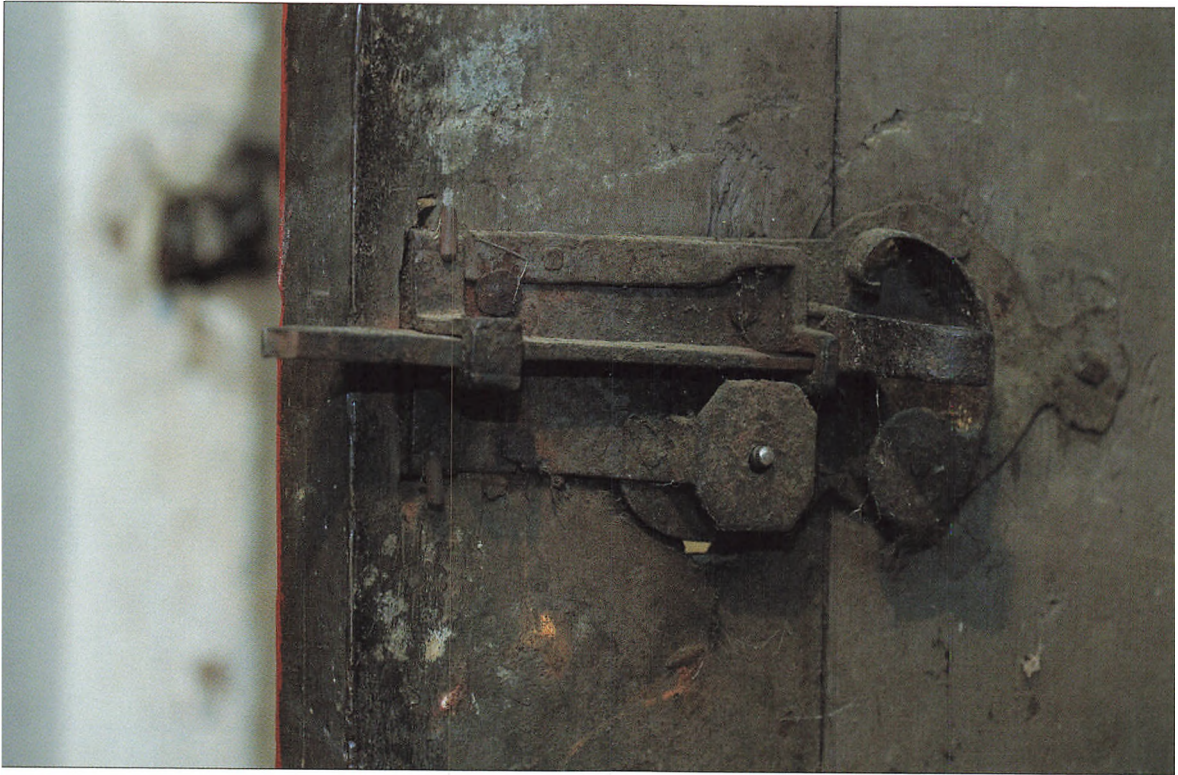
Håndværkerne, der skulle reparere køkkenredskaber eller andet i huset, kom i køkkenet, vægteren kom efter sine 6 skilling ugentlig, og postbudet kom med harer og agerhøns. Som bud fra et af de andre fine huse i byen kom en sort page, den lille mór. Alle disse personer fik som regel drikkepenge fra et par skilling til et par mark. Og i regnskabet blev deres navn og deres tjeneste skrevet ned.

Gehejmeråden efterlod sig en stor og varieret sammensat vinkælder. Naturligvis blev der ført et specificeret regnskab over af- og tilgangen. Da Jens Hansen fik vinkælderen anfortroet og overleveret den 29. december 1743, rummede den 504 flasker specificeret vin, 8 prøveflasker med madeira, rhinskvin, mosel-, rhone-, burgunder- og en halv flaske kirsebærvin. Dertil kom 83 flasker engelsk øl og 6 flasker hindbærsaft.

I kælderen var yderligere 3 oksehoveder rødvin og 2 ahm og 1 anker rhinskvin. Disse gamle rummål er omsat til liter ca. 700 liter rødvin og 340 liter rhinskvin. Det må siges at have været en velforsynet vinkælder. Der kunne skænkes følgende forskellige typer op: Pontac, Hermitage, Burgunder, Rhinsk, Muscat, Samos, Madeira, Cote Roti, Constanz, Capvin, rød og hvid, Syracus, Florentiner, Peter Semeng (Pedro Ximenez), ungarsk vin, fransk vin og Usquebak, som er det irske usquebaugh, whisky.

Året efter kom der 8 oksehoveder Margeaux og 9 oksehoveder Medoc, i alt godt 4000 liter, som tid efter anden blev tappet på flasker. Hver gang, der kom et oksehoved vin, blev der købt en snes æg til klaring af vinen. I 1740'erne var det årlige forbrug på ca. 1500 flasker. Til daglig blev der drukket rød- og hvidvin samt madeira.

Da gehejmeråden døde, var beholdningen på 968 flasker og ca. 1800 liter. Selv om de repræsentative pligter må antages at være ophørt med Schulins død, så fordoblede grevinden ikke desto mindre sit vinforbrug i 1750'erne. Det kan være fordi, hun og hele husholdningen drak mere, og fordi kontrollen med forbruget slækkedes. Ligesom ved køkkenregnskaberne blev livet åbenbart lidt lettere også i vinkælderen efter gehejmerådens død.



Låsen på døren til vinkælderen.



I kælderen boede alle tjenestefolkene. De har slidt på trappestenene gennem 250 år.

Fortæring i 1737:

Brød:

franskbrød, sigtebrød, hvedesemler, tvebakker, julekage, fastelavnsbrød, bakelse, kringler

Grønt & frugt:

grønne urter, peberrod, persille, kørvel, citroner, champignon, salat, hvide roer, sukkerærter, selleri, ærter, bønner, hvidløg, rødder, rabarber, grønkål, kastanjer, rødbeder, spinat, radiser, gulerødder, blomkål, hvidkål, purløg, agurker, dild, vindruer, appelsiner, jordbær, kirsebær, stikkelsbær

Kød:

medister, pølse, flæsk, gris til steg, lammefjerding, kallon, oksefødder, lammehoveder, kalvekød, kalvebrissel, svineryg, kalvelever, røget kød

Fjerkræ:

kyllinger, høns, ænder, gæs, kapuner

Vildt:

duer, hare, kramsfugle, agerhøns, dyr

Fisk:

krebs, karusser, berrefisk (tørret torsk), gedde, aborre, makrel, rejer, hvillinger, karpe, sild, flynder, pighvar, tørre tunger, flækkesild, østers, torsk, hummer, laks, røgede tunger

Mel & gryn, krydderier m.m.:

perlegryn, risengryn, byggryn, rug, hvedeklid, mel, æg, smør, kommen, rosiner, korender, muskat, muskatblomme, kardemomme, kanel, portulak, merian, hjortetak, nelliker, pomerants, ingefær, salvie, anis, peber (sort og hvid), mandler, jomfru-honning, sukker, kapers, salt, salpeter, oliven, eddike, sennep, vineddike

Drikke

mælk, øl, rhinskvin, fløde, surmælk, kærnemælk, kaffe

Andet

bærme til at skure, blå, bomolie, tran, lys, sæbe, stivelse, lakmus, bleghvidt, kridt, engelsk jord, musefælde, recepter, kinderbalsam

Fortæring i 1747:

Brød:

kringle, franskbrød, surbrød, hvedesemler, søde pleskner, sukkerbrød, fastekringler, grovbrød, peberkager, tvebakker, makroner, julekage

Grønt & frugt:

surkål, spinat, kastanjer, roer, kål, citroner, peberrod, endivie, salat, syre, enebær, løg, selleri, kørvel, blomkål, savoykål, persille, charlotte, grønkål, ærter, champignon, Cathrineblommer, renetter, jordbær, ribs, kirsebær, pærer

Kød:

flæsk, bede, seciskener (pølser), kallun, ister, skinke, medister, svinefødder, røget flæsk, hoved, fødder, øre, snude, lam, gris, svinesteg, lybsk pølse, stud til slagting, svineryg, bagfjerding oksekød

Fjerkræ:

kapuner, kyllinger, kalkun, høns, duer, poularder, gæs, ænder

Vildt:

hare, krondyr, brokfugle, agerhøns

Fisk:

østers, krabber, muslinger, krebs

Mel & gryn, krydderier m.m.:

byggryn, havregryn, havre, rosiner, Provence-olie, risengryn, engelsk mel, mel, mandler, æg, smør, marci-panmasse, oliven

Drikke:

mælk, øl, vin, fløde

Ander:

Lüneborg-ost⁴¹



*Englebillede af den ungarske maler Tobias Stranover, der opholdt sig i København 1741-42.
Maleriet er en del af det oprindelige inventar på Frederiksdal.*

Selskabelighed

Det materielle grundlag var i orden. Grevinde Schulin færdedes fortsat ved hoffet og i de højeste lag. Hun havde kongen til middag og var med, da han giftede sig med Juliane Marie på Frederiksborg 8. juli 1752. En af dronningerne, den gamle Sophie Magdalene eller Juliane Marie, besøgte hende på Frederiksdal i juni 1758. Det schulinske hus markerede sig ved de store kongelige begivenheder.

Til dronning Louises begravelse i februar 1752 bestilte grevinden en udsmykning hos Eigtved. Den bestod af 32 forsølvede dødningehoveder til fakler, pyntet med sort flor. De var opstillet i en trækonstruktion foran huset. Hun indkøbte de ligvers, der blev udgivet om dronningen og sikrede sig også sørgeforordningen, så alt kunne indrettes derefter. Det er formentlig i overensstemmelse med den, at hun lader et af sine værelser i gården i Østergade beklæde med sort stof.

Da Frederik 5. døde i 1766 havde hun også fuldt op at gøre med sin illumination, det vil sige udsmykning, af huset i Østergade. Samme begivenhed gav anledning til en hel del selskabelighed. Grevinden måtte til hove og kondolere i flere omgange, og da begravelsen endelig skulle finde sted, havde hun et større selskab, fordi hendes hus lå på begravelsestogets rute.

Det startede med, at hendes gamle veninde, gehejmerådinde Desmersières, bad om lov til at komme og se på fra vinduerne. Så blev hun og hendes mand inviteret til at blive til middag. Når nu der skulle være middagsselskab, så blev også professor Horrebow og hans kone, kammerjunker Walmoden og frue, etatsråd Schrødersee og frue samt fru Kaas inviteret. Jens Hansen og hele hans familie blev også bedt, så huset har været stuvende fuldt, og begravelsestoget er blevet grundigt debatteret.

Kilden til oplysningerne om grevinde Schulins omgangskreds i 1760'erne er hendes halvsøster Louise Juel, der sendte sin nevø, Fritz, breve på hans dannelsesrejser i. Han gemte brevene og tog dem med hjem til Frederiksdal. De fortæller, at grevinde Schulin i vintersæsonen kørte "bravt i visitter" og tog til modtagelser ved hoffet.

I forbindelse med kongeskiftet opsøgte hun den gamle hofmarskal A.G. Moltke og udenrigsministeren J.H.E. Bernstorff for at rådføre sig med dem om Fritz. Skulle han komme hjem, eller kunne han rejse videre i udlandet? Der skete så meget, og det gjaldt om at være til stede, når der skulle deles udmærkelser og embeder ud. Begge beroligede hende, men anbefalede, at Fritz skulle være hjemme til den nye konges salving.

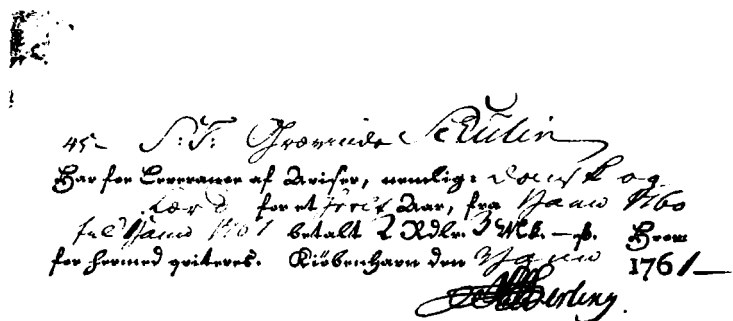
I 1758 til Fritz' dimission til Universitetet havde hans mor kunnet mobilisere otte af rigets mægtige mænd, men de store magthavere var ikke længere hendes nære omgangskreds. I midten af 1760'erne var hendes faste besøgende kommitteret i Kommercekollegiet, gehejmeråd Desmersières og frue, etatsråd Friis, en enlig, svagelig herre ved navn Reichau, professor Horrebow, birkedommeren, lægen, dr. Schönheyder, pastor Rohne fra St. Petri, Peter Patholm, ansat ved hoffet, broderen Frederik Christian Møsting og halvbrødrene Carl og Jens Juel.

Grevinde Schulin holdt ingen salon eller ugentlig modtagelse, men hun deltog i byens selskabelighed og i hoffets liv. Om sommeren på Frederiksdal var det de samme, der kom i besøg, men lidt sjældnere. Men dér var heldigvis forvalteren, Christian Springer, og Brandt, hvis funk-

tion i husholdningen kaldes fuldmægtig. De kunne overtales til et slag kort og var ofte deltagere i middagen.

Selv om der var dejligt på Frederiksdal om sommeren, og nattergalen gav koncert lige uden for spisestuen, så lagde tante Louise ikke skjul på, at der var blevet noget kedeligere efter, at Fritz og hans huslærer var rejst.

...” du skriver, du længes inte efter at komme hjem, men din gode Mama og jeg, vi længes efter at se dig igen, førend du fortsætter din rejse videre i verden. Gud være lovet, din gode Mama befinder sig vel, hun har haft en hoven kind i nogle dage, men det er nu forbi, så hun er frisk og vel, det fik hun, da hun var i Lyngby kirke, hun var med præstens barn,⁴² det var den dag en sådan blæst og kulde, men nu gud være lovet er hun ganske frisk og vel og sidder i vores enlighed og takker gud for det går dig og din gode ven vel, og I lever vel sammen og så velsigner vi jer, så læser vi noget, så syr vi noget, så i blandt tager vi vos en lille cadrille⁴³ med Brant og Springer, så går da tiden så sagte bort...”⁴⁴ De to damer har kedet sig bravt og længelsfuldt spejdet efter post og gæster.



Avisregningen fra 1761. Grevinde Schulin har for leverance af aviser for et helt år betalt 2 rigsdaler 3 mark. København 3. januar 1761. Berling har kvitteret.

Underholdning

Til underholdningen i øvrigt bidrog aviser og bøger. Grevinden abonnerede på Altonaer Zeitung og Wiwets Danske Mercurius og Berlings avis – Adresseavisen. Desuden holdt hun Fruentimmer-Tidenden, Nouvelisten, Sneedorffs ugeblad, Den patriotiske Tilskuer, Hamburgische Magazin og Schwedische Abhandlungen.

Man spillede skak, dam og kort. Ved festlige lejligheder som grevindens og Fritz' fødselsdage var der musikalsk underholdning. Til daglig blev der også spillet musik, for huset rådede over flere instrumenter. Klaveret flyttede med, når der skiftedes mellem vinter- og sommerresiden- sen.

Om vinteren var man et par gange i operaen, hvor grevinden tog en loge. Hun blev ledsaget af 4-5 medlemmer af husstanden, der efter deres plads i hierarkiet blev fordelt på henholdsvis parterret og galleriet. Der var samme fordeling, når man gik på komedie. Der blev også aflagt besøg på Kunstammeret.

Om sommeren tog man på ture i omegnen bl.a. til Dyrehaven, sikkert i den grønne jagtvogn med malede ranker og billeder. Grevinden holdt af at spadsere timelange ture i sin skov og have. Hver søndag var hun naturligvis i kirke. Om sommeren var det Lyngby kirke og i vinterhalvåret St. Petri, hvor hendes mand og fire børn lå begravet. I kirken havde hun sin egen stol, der var udstyret med røde taftsgardiner.

Alle familiemedlemmer, huslærer og sekretær havde hver en klasselotteriseddel, og de fulgte levende med i trækningerne. Fritz vandt 20 rigsdaler på sin seddel, mens han var i udlandet, og tante Louise skrev til ham for at høre, om han ville have pengene sendt ud, så han kunne købe noget af alt det spændende, der var at få i det store udland.



Adresseavisen for 1761. Avisen udkom to gange ugentlig. Årgangen er indbundet og forsynet med register. Familien abonnerede fra avisens start.

De fattige

Der kom mange mennesker forbi denne velstående husholdning for at bede om et par skilling. Fattige enker af enhver slags, skipperenken, vintapperenken, portnerenken, enken, hvis mand døde i brønden, rektor Saabyes enke og flere fattige koner, en var syg, en anden fra Celle, den druknede drengs mor, to slaver, to jødedrenge, en landflygtig saxer, emigranter fra øvre Østrig, en husbrændt mand, en jysk præstedatter og magister Kaalund for blot at nævne nogle fra et enkelt, vilkårligt år.

Der var også dem, der gjorde lidt kunster for et par skilling. En jødedreng med en abekat og en voltiger, som slog kolbøtter eller krumspring. Grevinde Schulin gav årligt understøttelse for fire piger i Pigeanstalten på Christianshavn.

Tidligere medlemmer af husstanden kunne regne med fast hjælp. Den gamle Margrethe fik penge til brød hver uge igennem mange år. Gamle Lisbeth og Ane Cathrine Kierulf fik til huslejen. Det var måske den Ane Cathrine, der havde været Fritz' pige, da han var lille. Flere enker i Frederiksdal fik en årlig understøttelse, og grevinden betalte for en del begravelser af folk sammesteds. Alle, der ydede en eller anden lille tjeneste som at lukke leddene op for vognen, aflevere en besked eller nogle varer, kunne regne med lidt drikkepenge.

Tjenestefolkene

Til tider virker samlivet mellem herskab og tjenestefolk tæt og uformelt. Når forvalteren spiller kort med grevinden, eller når hun har så travlt med slagtingen, at hun ikke har tid til at skrive til sin søn, får man indtrykket af en tæt forbundet husholdning. Andre gange er der en stor distance, således når fiskeren Anders Larsen leverede fisk til hendes højgrevelige nådes hofspising.

Mangelen på udsagn om grevindens person er naturligvis en hindring for en vurdering af hende, men hendes husførelse og regnskaber vidner om en hjertelig og glad giver. Hovedparten af tjenestefolkene var hos hende i årevis. Var de syge, blev der købt medikamenter og sendt bud efter en vågekone til at sidde ved dem. Hun betalte skolepenge for nogen af de ansattes børn. Når de giftede sig, fik de en pengegave.

Pigen Mette fik nytårsgave til sig og sine børn i flere år. Gehejmerådens gamle tjener, Frederik, var på grevindens lønningsliste indtil 1757. Da havde han været den gamle Frederik i mindst ti år. Han hørte til inde i gården på Østergade. I august 1747 blev han sendt ud til det nye Frederiksdal i et ærinde, men da han aldrig havde set det nye lystslot, vidste han ikke, hvor det var og måtte have hjælp af en lokal vejviser for at finde frem. Det havde selvfølgelig kostet ham lidt i drikkepenge, men dem fik han godtgjort oven i sine egne drikkepenge.

Den mest trofaste af alle husets ansatte var Jens Hansen. Hans tjeneste for familien Schulin strakte sig over mere end tredive år. Han tjente gehejmeråden, grevinden og til sidst deres testamenteriske bestemmelser, hvorved han kom i modsætning til sønnen, Frederik Ludvig, som han havde kendt fra hans fødsel, leget med, spillet med og sikkert forsøgt at opdrage på.

Jens Hansen blev født i Hammer sogn i Vendsyssel 2. marts 1714. Han lærte at læse og skrive af sin fader og begyndte selv at undervise i disse færdigheder, da han var elleve år. Efter flere huslærerstillinger kom han i 1733 til forvalteren på Dronninglund, hvor han ud over at undervise dennes børn også kom på godsets skrivestue.

Tre år senere rejste han til København og fik ansættelse hos slotsforvalteren på Charlottenborg som skriverdreng og tjener. Der lærte han også tysk, fordi slotsforvalteren ikke kunne skrive eller tale andet. Han tog lidt latinundervisning og lærte bogbinderi og at skære stempler.

Det var således en dygtig og aktiv mand, som i november 1741 blev antaget af gehejmeråd Schulin til at ordne hans økonomiske korrespondance og regnskaber. Gehejmeråden kunne lide, hvad han så, og gav Jens Hansen klædning og kårde, brugte ham som sekretær og stillede ham en ansættelse i Tyske Kancelli i udsigt. Jens lærte derfor fransk og fortsatte sine latinstudier for at kunne blive optaget på Universitetet, men så døde gehejmeråden.



Fra det vestlige kabinet ser man gennem dagligstue, bavesal og kaminstue til det østlige kabinet.

Jens Hansen lovede grevinden, at han ville bistå hende i to år og fik derfor bedre ansættelsesvilkår. Han lærte at spille violin og begyndte at læse jura. De studier afsluttede han med eksamen som dansk jurist 30. juli 1753.⁴⁵ Han søgte embeder, men fik ingen. Med til at fastholde ham på Frederiksdal var forvalter Laurs Niensens datter, som han nederst på en regning til hendes far titulerede således: ”Næst min ærbødigste hilsen til ædle kæreste og demoiselles med million tak for bevieste godhed, haver jeg den ære med største estime og attachement at forblive velædle højstærede hr. forvalter ydmygste tjener.”⁴⁶

Der blev dog intet ægteskab af den forbindelse, måske døde hun, og årene gik til han i 1762 forlovede sig med en bryggerenke, fik borgerskab som brygger, giftede sig og forlod det schulinske hus efter 21 år, men ikke sine tjenester for det, idet han fortsatte med at passe regnskaberne til grevindens død i juni 1770.

I 1760'erne fik Jens Hansen en række tillidshverv som tingmand, fattigforstander, vandinspektør og med-kurator ved Frue Fattiges skole. Efter fem års ægteskab døde hans kone, men han giftede sig året efter med en datter af familien Schulins læge gennem mange år, dr. Schönheyder. I 1770, da han var 56 år gammel, fik han sit første barn, som Fritz Schulin var fadder til. Endnu tre børn kom til i de næste år. Adskillige tillidshverv blandt bryggerne blev det til samtidig med, at den offentlige karriere blev fortsat med udnævnelse til overformynder, en af Københavns Stads 32 mænd, kancelliråd og rådmand i København. 75 år gammel døde Jens Hansen 19. juli 1789.⁴⁷

Forvalter Christian Springer blev medhjælp hos forvalter Laurs Nielsen og overtog dennes stilling i 1753. Sytten år senere i 1770 blev han pensionist, men boede med seng og køkkentøj hos sin efterfølger, Hans Holmer, på Frederiksdal. Få år efter flyttede han til Odense.

Grevinde Schulin betænkte ham i sit testamente med 50 rigsdaler årligt og bad sin søn, om han ville fortsætte udbetalingen af denne sum, så længe Springer levede. Af Springers regninger kan det ses, at han talte den dejligste dialekt. Han modtager penge fra en mand i Buinge (Buddinge), leet (leddet) ved Nybro repareres, rulle-kunerne (konerne), hørden (hyrden) og vaskerkellingerne får deres løn, han køber fullefrø (fuglefrø) og tre tønner bøg (tønder byg), og så foregår det hele i ”Fridrigsdall”. Man aner, hvorfor han flyttede til Odense på sine gamle dage.

De øvrige tjenestefolk var de ca. 20 personer, der ved deres praktiske arbejde holdt husholdningen kørende. Det var kokken, pigerne, tjenerne, kusken, og karlene. I 1762 hed de Johan Christian Kock, Hans Holmer, Jens Pedersen Block, Niels Pedersen Block, Jens Jensen Møller, Niels Jørgensen, Kirstine Lind, Maren Block Kambmann, Dorthe Helle Lassius, Ellen Olsdatter og Maren Hansdatter samt tante Louises pige, Johanne Marie Brøckner.⁴⁸

Der var også de to Brandt'er, brødrene Hans og Nicolaj Brandt. De var tyske indvandrere og hørte til St. Petri menighed. De havde bopæl i huset i Østergade, men de var ikke lønnet af grevinden. Hans Brandts lister over indkøb af levnedsmidler til husholdningen findes gennem mange år.

Hos Voltaire og Ludvig 15.

Le grand tour, dannelsesrejsen i Europa var et nødvendigt led i enhver ung adelsmands uddannelse. Det indgik ikke i planerne for Fritz' rejse, at han skulle studere ved udenlandske universiteter, hans teoretiske uddannelse synes at være afsluttet med studierne i Leipzig.

"Du er jo ikke rejst for at gaa paa Collegier som i Leipzig", mindede tante Louise ham om, men for at rejse til de steder: "hvor du kan have fornøjelse for dine penge".⁴⁹ Fritz skulle more og fornøje sig, introduceres ved hofferne i Europa, træffe magthaverne, møde betydende mænd. Han skulle lære at klare sig, føre sig med anstand, konversere på fremmede sprog og helst gøre sig bemærket som et interessant ungt menneske. Verden skulle også se, hvordan den næste grev Schulin tog sig ud. Fritz skulle udvikle sig fra at være en bly dreng til at blive en fornøjet, munter og sikker ung mand.

Fritz var tilbageholdende og genert, hans moster bruger hyppigt ordet melankolsk. Han skal lægge alle griller bag sig, slå al misfornøjelse og melankolske tanker væk og ikke gøre sig nogen sørgelige tanker. I beskrivelsen af de fire temperament er bl.a. følgende træk karakteristiske for melankolikeren: tungsindig, sørgmodig, indadvendt, sky, påvirkelig, irritabel, lidet aktiv.

Fritz selv har ikke efterladt sig ret meget skriftligt materiale. Han må bedømmes på andres udsagn, og i dem finder man nogle af de førnævnte træk. De lærde, dannede kredse var ikke hans domæne. Han var tiltalt af underholdning og fest. Han synes ikke at have tilegnet sig særlig viden eller kunnen. Han kan være født uden særlig begavelse. Hans koppesygdom kan have skadet ham, idet hjernebetændelse i nogle tilfælde kan være en følgesygdom.

Ingen ved, hvad der var galt med Fritz, men hans intellektuelle formåen havde ingen betydning for det program, som han ligesom enhver anden ung adelsmand skulle igennem.

Fritz, Müller, kusk og tjener drog af sted i august 1765 og vendte først hjem i april 1767. Rejsen er veldokumenteret gennem regnskaber, rejserute og fire brevskrivere. Müller, der var ansvarlig for indhold og udbytte, skrev lange, optimistiske breve til grevinde Schulin om rejsefællernes fremgang i verden. Fritz selv skrev ret kortfattede breve til hende om nogle af oplevelserne. Hun skrev til begge, korrigerede deres rute, som hun fulgte i sit atlas, anviste penge og formanede dem, men kun hendes breve til Fritz er bevaret.

Endelig var der tante Louise, som skrev lange indholdsrige breve til Fritz. I dem kommenterede hun de oplevelser, som de to rejsende skrev om, og holdt dem ajour med de nyeste sladderhistorier fra København. Hun var ikke særlig betaget af Müller, og med sine ligefremme og konstante bemærkninger afbalancerer hun hans succes-historier. Hun havde en realistisk fornemmelse af, at Müller hyppede sine egne kartofler først og Fritz' bagefter, og at det kunne lade sig gøre, fordi Fritz ikke var særlig selvstændig eller initiativrig.

Hun citerede grevindens gode bekendte, gehejmeråd Desmersières og frue, for at have udtalt, at Fritz virkede forkuet og kujoneret, og at alle håbede, at han ville lægge det af og blive fri og munter ved omgang med folk i den store verden. Det er svært at forestille sig, at hans forkuede væsen kunne skyldes hans mor og moster, men muligt er det, at det var hans huslærer, der havde fundet det nødvendigt at tugte ham, måske fordi Fritz havde svært ved at lære og kunne reagere voldsomt over for de krav, der blev stillet, og som han ikke kunne indfri.

Under alle omstændigheder må 21 måneder i udlandet med gentagne opfordringer til at more sig og bare bruge penge have været lykken. For Müller var det utvivlsomt tilfældet og for Fritz formentlig også, han blev underholdt og lod sig underholde. Turen gik først fra Hamburg mod Strasbourg.

Fritz blev præsenteret ved mange tyske hoffer på vejen, Hannover, Kassel, Frankfurt am Main, Darmstadt, Mannheim, Karlsruhe og flere i omegnen af Strasbourg. Ved hofferne blev de to rejsende indbudt til middagstafler, deltog i koncerter, opera, komedie og modtagelser. De blev indbudt til spillebordene, blev vist rundt og kørte ture.

I slutningen af oktober nåede de Strasbourg, hvor Fritz blev indskrevet ved universitetet. Som det var tilfældet i Leipzig to år tidligere, var han ikke interesseret i studierne, men ville hellere rejse rundt til andre tyske byer under karnevalet. Han fulgte en enkelt forelæsningsrække og tog franskundervisning.

Müller derimod havde det som en fisk i vandet og fik stort udbytte af universitetsopholdet, så derfor var der nogen uenighed mellem rejsekammeraterne om, hvor det var morsomst at være. Hjemme på Frederiksdal var man noget rystet over, at verdensmandsuddannelsen skulle omfatte fem måneders studier i Strassburg, og der blev flere gange skrevet, at nu måtte de videre.

Det viste sig, at en af grundene til det lange ophold også var, at Fritz havde været syg, hvad der først blev fortalt om, da sygdommen var overstået. Afrejsen faldt imidlertid sammen med, at Müller kunne aflevere sit manuskript til *Flora Fridrichsdalina* til en bogtrykker i Strasbourg, så der har været mere end én årsag til deres forlængede ophold.

Først i midten af april rejste de videre til Schweiz, hvor de besøgte Basel, Zürich, Schaffhausen, Bern og Genève. Der var ingen hoffer i Schweiz, men mange naturforskere. "I bliver vel ikke ret længe dér i Genève,... for der er jo ingen uden lutter lærde", som tante Louise så præcist udtrykte det.⁵⁰

Men det var Müller, der lagde ruten og i Schweiz traf han mange af tidens lærde, blandt andre Albrecht von Haller og Charles Bonnet.⁵¹ Det står lidt uklart, hvad Fritz lavede, mens Müller forskede, men det gav ham frihed til at more sig med at ride og spille med andre unge, så han var ikke utilfreds. Han kom også med Müller på besøg hos Voltaire på godset Ferney, hvor den gamle mand nådigt selv viste dem sin have.⁵²

I juni nåede de Torino i Norditalien, hvor de opholdt sig en måned, ikke fordi der var mange aktiviteter ved hoffet, men der var en berømt professor i botanik, Carlo Allioni. Turen skulle være gået videre til Frankrig, men Müller havde skiftet mening og nu startede en otte måneders tur gennem Italien uden tilladelse hjemmefra.

Müller forklarede, at Fritz var opsat på at gøre bekendtskaber ved hofferne i Italien, og det forekom også ham mere fordelagtigt, da man jo kun ville træffe købmænd i Sydfrankrig. Eneste ulempe ved rejsen var, at den ville blive temmelig dyr, og så drog de mod Milano, hvor der var et livligt selskabsliv.

Derfra gik turen over Bergamo, Vicenza, Padua og Verona til Venezia, som Fritz var knap så betaget af. Italien var et smukt land, skrev han, og der var meget at se, men man havde kun lidt omgang med folk. Venetianerne holdt så meget af deres damer, at ingen fremmed måtte komme i deres huse, med mindre man var en meget god bekendt. Der var også dyrt, så Fritz kunne ikke rigtig komme til at gøre andet end at se på de mange "antiquiteten".

Efter ophold i Bologna, hvor de traf den danske gesandt Adolf Siegfried von Osten, blev Fritz i oktober 1766 af ham præsenteret for storhertugen og storhertuginde i Firenze. Derfra rejste de videre til Rom, hvorfra Fritz fortalte, at der var dyrtid, og at den fattige befolkning råbte efter paven, når han viste sig i byen: "Giv os brød, giv os ingen velsignelse".

Det er en af de få gange, hvor Fritz beskrev et rejseindtryk, så dette må have forundret ham. Han tog undervisning i italiensk og så atter en mængde statuer, for selskabeligheden var der ikke meget ved; i paladserne var der kun gamle grevinder og en mængde gejstlige og ingen servering. I audiens hos paven kom de heller ikke. Von Osten, der skulle være gesandt i Neapel, overtalte dem til at fortsætte rejsen sydpå, og den 25. november blev Fritz præsenteret for kongen af Neapel.

Det var en by efter Fritz' smag. Der var fester, opera, musik, baller og meget mere. Han fik syet broget italiensk tøj; der var herligt i Neapel. Det var det bedste sted på hele rejsen. Men nu blev de indhentet af breve hjemmefra. Det var slet ikke grevindens mening, at de skulle opholde sig dér, hun troede, der var farlige skorpioner i Neapel, og de rejsende fik ordre på øjeblikkeligt at rejse til Frankrig, hvor Paris var næste punkt på programmet.

De indlogerede sig på Hotel de Bretagne i rue Croix des petits Champs. Fritz ventede sig meget af Paris. Han havde brugt en del penge på sig selv, fået nyt tøj i Lyon, fået vognen stadsset op til indtoget i Paris, og givet tjeneren Hans nyt liberi, men pariserne var ikke lette at komme i forbindelse med. De var kedelige, sov hele formiddagen og så dårlig komedie om eftermiddagen. De ville ikke omgås fremmede.

Man kunne heller ikke besøge damer uden at være inviteret. Han havde spist middag hos den danske gesandt, men ikke gjort andre bekendtskaber. Så der var ikke noget at blive efter. Fritz fik dog den oplevelse at blive præsenteret for Ludvig 15. og hele den kongelige familie i Versailles.

Hvad han mente om det, gav han ikke udtryk for, men han gemte det brev, hvor den danske gesandt, von Gleichen, meddelte, at hvis "le Comte de Schulin" endnu havde til hensigt at lade sig præsentere ved hoffet, skulle han tirsdag 17. februar kl. 10 henvende sig hos hertugen af Choiseul. Hvis denne ikke var at træffe, skulle Fritz begive sig til Salle des Ambassadeurs. Han fandt frem, for gesandten kunne dagen efter i sin indberetning til Tyske Kancelli fortælle om begivenheden.⁵³

Rejsen skulle være gået videre til England, men det blev opgivet, for nu gjaldt det om at komme hjem. Der var nemlig sket meget i mellemtiden. Det begyndte med, at Frederik 5. blev syg i efteråret 1765, "han skal se meget ilde ud og være så affalden og mager".⁵⁴ Hans stadig ringere tilstand følges i brevene fra tante Louise, indtil han døde 14. januar 1766.

Dermed opstod en ny situation, som grevinde Schulin måtte tage bestik af. Med den ny konge kunne man vente forandringer i stillingsbesættelser, og så var det ikke heldigt, at Fritz var så langt væk. Den 1. februar kunne tante Louise skrive til Fritz, at han var blevet kammerjunker hos kong Christian 7. og havde fået tilladelse til at fortsætte sin rejse endnu et år.

Hendes breve fra denne tid er fulde af sladder om, hvem der var på vej op og ned i forvaltningen og ved hoffet. Hun fortæller om forberedelserne til begravelsen, der trækker ud til midt i marts og om sit og grevinde Schulins besøg ved Frederik 5.s castrum doloris i Slotskirken. Hun beretter om, hvordan det nye hof indretter sig på slottene, og om hvordan middagstaflerne foregår.

Dernæst er det kongens bryllup med prinsesse Caroline Mathilde og træk af livet ved hoffet, som refereres. Heldigvis var Fritz' kusine Frederikke Møsting blevet hofdame, så damerne fik næsten dagligt nyheder fra slottet, når hun smuttede over i Østergade og drak te.

Endelig blev salvingen af Christian 7. fastsat til 1. maj 1767 og besked sendt ud til Müller og Fritz, at de skulle være tilbage i København til den begivenhed. Fritz skulle forsyne sig med elegante klæder i Frankrig til lejligheden. Tante Louise havde opsporet, hvad Bernstorff skulle have på, og medsendte en stofprøve på Fritz' onkel Møstings klædning.

Det lå i kortene, at Fritz skulle overgå begge, når han kom hjem. "Nu lader du dig nok gøre dér nogle klædninger, du kan have her til den tid, for dér i Paris kan du bedst få det, som er smukt og din mama siger, du måtte lade dig gøre klæder dér, at her er intet som du kan få ...dér kan du få det smukkere end her og gjort på allernyeste fransk mode".⁵⁵

Hun regnede også med, at han nu havde lært politesser at kende, så han var en fuldkommen hofmand. "Officer kan du alletider blive, når du har lyst til det helst i denne tid, da vores nådige konge er meget for officererne, men jeg tror ganske vist, at du bliver en stor minister i steden for officer".⁵⁶

Det er vanskeligt at se, hvilket udbytte Fritz fik af sin 20 måneders tur gennem Europa. Kun en ganske summarisk rejsebeskrivelse fra det nordlige Italien er bevaret. Ingen ræsonnementer eller overvejelser over det, han så. Han kedede sig nogle steder og morede sig på andre, var til baller, middage, modtagelser, i teater og opera, til koncerter, han red, musicerede, spillede kort, dansede, spiste og drak, mens Müller mest helligede sig naturvidenskaberne.

Hjemme igen

Hvad var det for en ung verdensmand, der kom hjem til København i foråret 1767? Hvad havde han lært af 21 måneder i udlandet? Et nyt spand heste og en ridehest stod parat hos hans onkel, Jens Juel på Lundsgaard på Fyn, til den elegante unge mand på 20 år i blomstret fløjlsfrakke, hvide satinbukser og sølvkærde.

I København var der nok at gøre på det underholdende plan. Tante Louises sidste breve til Fritz fortalte om fester, opera, fransk komedie og maskerade. Dronningen, den 16-årige Caroline Mathilde, var meget for dans, skrev tante Louise: "så de får og nok af 'et. De danser til klokken er 4, ja mangan gang til den er 6 om morgenen".⁵⁷ Der var nok, den unge grev Frederik kunne tage sig til, og han har kastet sig ud i fester og fornøjelser.

Siden sin tidligste barndom havde han fået undervisning i alt, hvad en verdensmand kunne tænkes at have brug for. Hvad havde Fritz Schulin tilegnet sig gennem 14 års undervisning? Hvad kunne han tilbyde konge og fædreland? Hvad ville han selv?

Kilderne er mærkværdigt tavse om Frederik Ludvigs kunnen og egenskaber. Han kunne ride, danse, tale tysk og fransk og spille forskellige instrumenter. Men ud over dimissionen til Universitetet i 1758 er der ingen vidnesbyrd om, hvad Müller egentlig havde bibragt ham af faktisk viden. Der er heller ikke bevaret noget, der kan vise hans evner, lyst og ambitioner.

Fritz' mål

Måske havde Frederik Ludvig hverken lyst eller evner til at beskæftige sig med statens anliggender. Dertil kræves vel personlig ambition og en opfattelse af sin og familiens plads og pligt. Hvis Fritz ikke havde de egenskaber, hvad skulle så være hans drivkraft? Han var jo født og opvokset med navn, position og velstand.

Den far, som hans familie ville have ham til at ligne, havde været død i 17 år. Fritz kunne vel knap huske ham. Faderen havde haft position, indflydelse og velstand som mål. Han havde i forbløffende grad nået, hvad han ville, men hvad skulle inspirere den tyve-årige arving til at gøre andet end fortsat at nyde de goder, som faderens indsats havde sikret familien? Fritz var i modsætning til sin far født ind i en aristokratisk levevis, og havde ingen filosofiske overvejelser om sin stilling.

Hof- og statstjeneste i slutningen af 1760'erne var desuden noget andet end i gehejmerådets tid. Den enevældige monark var Fritz' jævnaldrende, Christian 7. med hang til vilde fornøjelser og på vej mod sindsygen. Selv om man havde evner og ambition, var scenen helt anderledes, men Fritz havde sandsynligvis ingen af delene.

Karriere eller tidsfordriv?

I Hof- og Statskalenderen kan man se, at kammerherre, greve Frederik Ludvig Schulin var medlem af den ugentlige Kancelli-session i Tyske Kancelli i årene 1769-71 sammen med gehejmeråd og udenrigsminister J. H. E. Bernstorff, greve Heinrich Holstein, greve Frederik Ludvig Moltke, friherre Christian Frederik Gyldenkrone og 15 andre kammerherrer, etatsråder, konferentsråder, statsråder og kammerjunkere.

En del af dem var embedsmænd i Tyske Kancelli. Andre, som Fritz Schulin, var udnævnt af kongen til at overvære møderne og derved gøre sig fortrolig med forretningerne. De var volontører eller auskultanter, som de blev kaldt, det vil sige, de var i lære. Sessionen behandlede de indre tyske anliggender under oversekretærens ledelse. Sagerne blev refereret og drøftet.

Det har været hans mors indflydelse samt Bernstorffs og Moltkes veneration for hans far, der skaffede Fritz den udnævnelse. Det var hans første og sidste offentlige tjeneste. Sessionen forsvandt ved Struensees reformer i 1771, og efter hans fald var der ikke plads til Fritz i noget embede.⁵⁴ Tante Louises drømme om statsmandskarriere for lille Fritz blev aldrig opfyldt.

Regnskaberne for de første tre år hjemme i København fortæller, at Fritz boede sammen med sin mor og moster, men at han ofte forblev i København, mens de opholdt sig på Frederiksdal. Han var stadig meget velklædt, men vest og bukser måtte lægges ud som følge af hyppige middagsmåltider med tilhørende drikkevarer.

Hans mor opgav i disse år sin egen regnskabsføring, men Fritz overtog ikke den opgave. Han fik ansvaret for indkøb til stalden, men lod andre passe regningerne. Han tog pænt i Skt. Petri Kirke om søndagen og delte penge ud om lørdagen til en fast kreds af fattige. Han var meget glad for sine hunde og sørgede for, at de havde fine halsbånd med navn. De var oveni købet forede, så de ikke gnavede på halsene. Hans vinterudstyr var udsøgt. En pels foret med hvid ræv, pelshuer og et kanedækken af sort bjørneskind. I januar 1770 var vejret således, at udstyret kunne bruges under de kaneture, han foretog i byen.

Når Fritz ikke brugte sine egne vogne, bestilte han transport hos hyrekusk Ole Lind, og hans regninger fortæller noget om, hvad tiden blev brugt til. Den 17. august kørte Fritz ud til Amalienborg for at se hesten, den nyopstillede rytterstatue af Frederik 5. skabt af den franske billedhugger J.F.J. Saly.

Da Christian 7., kom hjem fra sin udlandsrejse i januar 1769, var der illumination i byen den 14. om aftenen, og medlemmer af familien Schulin kørte ud for at se på det. I oktober begyndte maskeraderne i Riddersalen på Christiansborg. Fritz gik til et par stykker hver måned. I efteråret 1768 var han klædt ud som tyrk og hollænder.

Maskeraderne varede fra omkring klokken 9 om aftenen til 2-3 om morgenen, og derefter kunne der gå et par timer med at køre rundt til forskellige adresser. Desværre fortæller Ole Lind ikke, hvad der foregik disse steder. Fra vinteren 1768 kom Fritz hyppigt i Vandkunsten og på Ulfeldts Plads. Det tog til i 1769, hvor han i vintermånederne aflagde besøg ca. 10 gange hvert sted.



*Catharina Maria Møsting 1714-1770.
Buste udført af Bartolomeo Cavaceppi i 1768.*

Besøgene på disse adresser fortsatte i de tre første måneder af 1770, men efter sommeren holdt Fritz næsten op med at komme i Vandkunsten. Til gengæld var han 20 gange på Ulfeldts Plads i oktober måned. Hver gang varede besøget et par timer. Med ham var monsieur Müller, måske Christian Friderich Müller, O.F. Müllers yngste bror, der blev antaget til at følge med ham. I oktober og november 1769 var der bud efter kusk 49 gange, og somme tider var der flere ture om dagen. Når Fritz kørte til Frederiksdal foregik det i vogn med fire heste.

Fritz' mor er ikke særlig synlig i disse år, hun er formentlig blevet svagelig, og hun skrev sit testamente. I maj 1770 blev lægen fem gange hentet til Frederiksdal. Den 2. juni 1770 døde Catharina Maria Møsting, grevinde Schulin, 56 år gammel. I begyndelsen af året havde hun med rystende hånd skrevet: "Balance meines baren formögens wie auch verzeichnis der Einnahmen und ausgaben für A 1770" i sin gamle regnskabsbog, som om hun efter tre års ophold ville tage fat igen, men det er en anden hånd, der har skrevet de få indførsler, der følger efter.

Grevinden blev begravet i Skt. Petri Kirke i dobbelte egekister beklædt med sort fløjl, stående på en sort skammel med forsøvede løvefødder. Hendes portræt stod på et sort postement, og der var store vokslys med sorte bånd. Musik og trykte sørgedigte, fløjlsbeklædt ligvogn med sølvfrynser, sørgekårde og –sporer og hele det store ceremonielle apparat, som hun selv havde udfoldet for sin mand og sine børn, blev nu også hende til del.

Johannes Ewald skrev et sørgedigt, som kom i Adresseavisen, hvor alle kunne læse om den elskelige grevinde, der havde været gift med den berømte mand, og hvis søn nu skulle løfte arven.⁵⁹

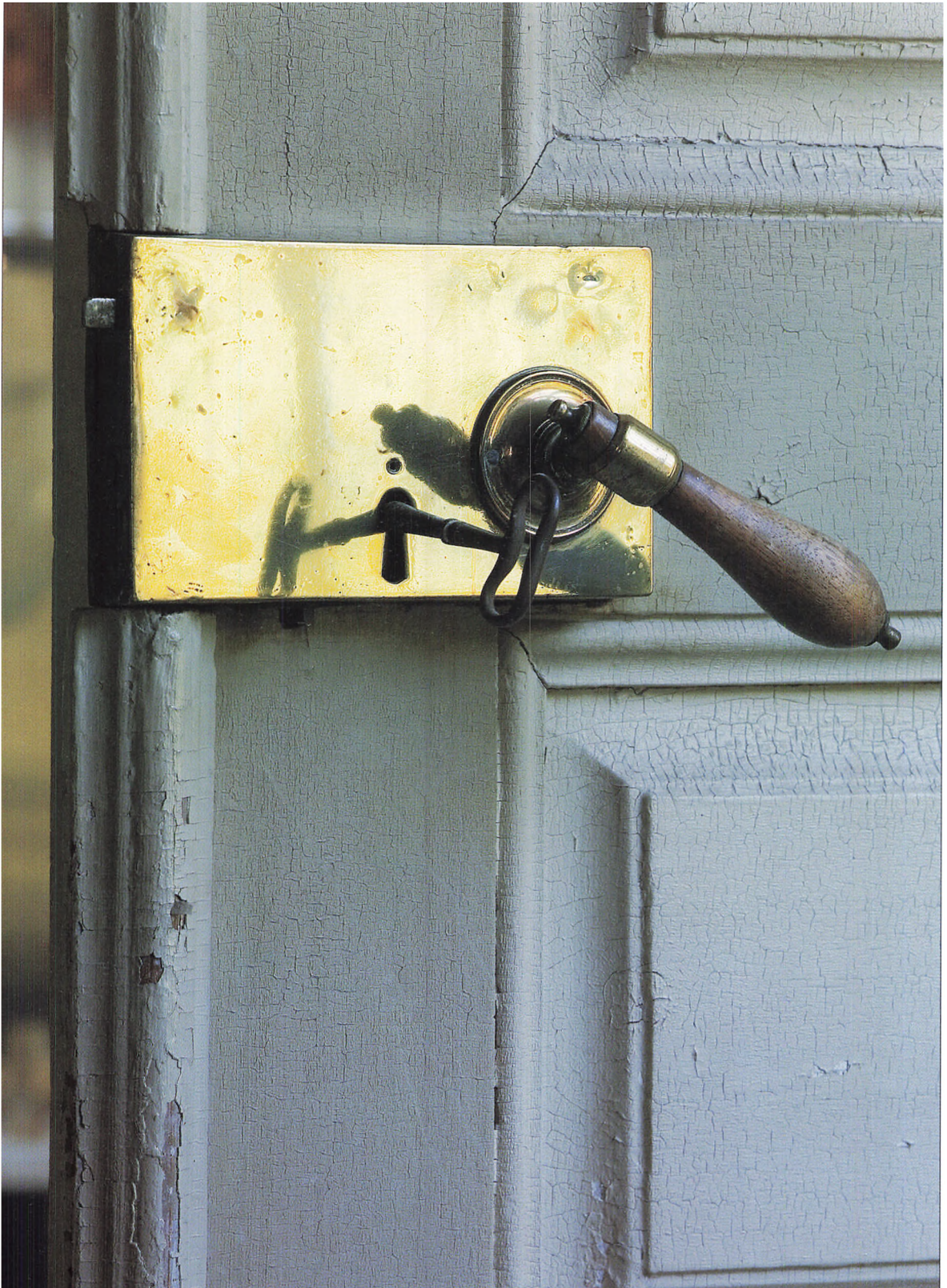
*Men Lykkens største Glands formaaede ey at blende
Din Sjæl- Og i den Kreds af Fryd og Pragt
Fandt du dig selv – og glad ved at kjende
Dig, din Oprindelse, og Godheds Magt.*

*Du seer ham, ømmeste blant Mødre, fra det høye –
Din efterladtes Smerte – og du seer
Med salig Vellyst i dit Øye,
At Dyd og Ømhed rundt omkring ham leer.*





Altanstuken blev udstyret med perspektiviske malerier.



FUNDAMENTET VAKLER

1770 – 1781



Arven

Den 21. juli 1768 havde grevinde Schulin skrevet testamente. Deri indsatte hun Frederik Ludvig som arving til alt, hvad hun ejede. Hvis han ikke var myndig ved hendes død, bad hun sin bror, amtmand Frederik Christian Møsting, om at stå ham bi med råd og dåd. I testamentet bad hun sønnen støtte tre gamle tjenestefolk med årlige pensioner og fortsætte med at give 50 rigsdaler årligt til underhold for to fattige piger i opfostringshuset på Christianshavn. Hendes trofaste regnskabsfører Jens Hansen skrev under som vitterlighedsvidne sammen med Hans Brandt.

Disse bestemmelser søgte hun i januar 1770 konfirmation på i Danske Kancelli. Ved testamentet oprettede hun et pengefideikommis med det formål at købe et stamhus til Frederik Ludvig. Hans far var blevet udnævnt til lensgreve som en personlig ophøjelse og altså uden at have det jordegods, der krævedes til denne udmærkelse. Men det havde været hans hensigt at købe jordegods, og han havde samlet en formue til formålet.

Det var den største del af denne formue, som grevinden nu bandt til køb af et stamhus. Til fideikommisset hensatte hun panteobligationer for 63.000 rigsdaler, 40 bankaktier, 20 kongelige obligationer à 400 rigsdaler, fem gamle aktier i Asiatick Kompagni og syv kongelige obligationer på tilsammen 7250 rigsdaler. Den samlede værdi af fideikommisset blev i 1773 af Danske Kancelli anslået til 130.000 rigsdaler. Grevinde Schulin indsatte sin bror som administrator af fideikommisset og som værge for Fritz, der først ville blive myndig i 1772, når han fyldte 25.

Til fri rådighed efterlod hun sig yderligere panteobligationer for godt 15.000 rigsdaler, en part i Aurdals kobberværk i Norge, et gælds-brev på 500 rigsdaler og en aktie i Flensborgs Handels-societet på Grønland.

Som indkomst fik Fritz tillagt renterne af både fideikommis- og frie midler, kaldet allodialmidler. Renten var på fire og fem procent. Det var ikke nogen særlig stor indtægt, når man ser, at hans mor i sine sidste år havde brugt 10-12.000 rigsdaler årligt. Ved siden af renteindtægterne havde hun haft en kongelig pension på 2000 rigsdaler årligt. Fritz havde ingen lønindtægter. Dertil kom, hvad der blev afsløret ved hendes død, at grevinden havde lånt 12.000 rigsdaler i banken og som sikkerhed stillet en af sine store panteobligationer på 20.000 rigsdaler, som ifølge testamentet skulle indgå i fideikommisset. Fritz arvede altså en gæld til sit fideikommis. Denne

situation udviklede sig i de følgende tre år til en ret kompliceret affære, der endte med en højesteretsdom, fulgt af et kongeligt indgreb, der ændrede dommen.

Størstedelen af formuen stod i panteobligationer nogle få store og flest mindre. Nogle gik tilbage til gehejmerådets tid som for eksempel det lån på 20.000 rigsdaler, som byen Flensborg havde optaget i 1744. De mindre lån på 1500-2000 rigsdaler var typisk korte lån.

Det var, som det fremgår af oversigten nedenfor, en blandet kreds, der lånte kontanter, også dronningen havde været blandt dem. Desuden var der aktier og obligationer. Formuen var ikke vokset i grevinde Schulins tid. Hun havde ikke fortsat gehejmerådets heldige investeringer i den oversøiske handel, men foretrukket forsigtighed.

Frederik Ludvigs arv i tal:

Fid. = fideikommis, All. = allodial

Panteoblig.	Sum i rigsdaler.	Antal	Fid.	All.	Navn
	20000	1	x		Flensborg
	9000	1	x		Krigsråd Jørgensen
	1500	1		x	Kammerråd Rahbek
	2000	1		x	Generalmajor von Eyndten
	1500	1		x	Generalmajor von Eyndten
	12000	1			Fru Drejer/Schrødersee (opsagt)
	4000	1			Overpræsident von der Lühe (opsagt)
	14000	1	x		Kammerherre Lüttichau (ny)
	2000	1		x	Varemagasinet
	20000	1	x		Kammerråd Niels Basse
	5000	1		x	Kammerherre Jens Juel
	1000			x	Kammerherre, greve Ahlefeldt
	1000	1		x	Hr. von Castenskiold
	1500	1		x	Greve Wedel
Aktier		40	x		Kurantbanken
		5	x		Asiatisk Kompagni
	100	1		x	Flensborgske Handelssoc. på Grønland
Anpart	70	1	x		Aurdals kobberværk
Obligationer	8000	20	x		Kongelige
	7250	7	x		Kgl. i stedet for vestindiske aktier
Gældsbevis	500	4		x	Præsten Raffnsøe
I alt:	110.420				Allodial: 16000
Gæld	10500		x		Kurantbanken opr. 12000
	6000				Otto Friderich Müller 1763
	2000				Otto Friderich Müller 1769
	3000				Regningsgæld
Sum	88.920				

Men der var mere gæld i boet end banklånet. Fritz arvede også sin mors gæld til huslæreren Otto Friderich Müller. Som løn for at tage sig af Fritz' uddannelse havde hun lovet ham en årlig pension på livstid på 300 rigsdaler eller en éngangssum på 6000.

Dette løfte var givet i 1763 for at fastholde Müller, så han ikke skulle søge sig stillinger, men kunne forblive lærer for Fritz til udlandsrejserne var gennemført. Hans ansættelse hos familien fortsatte imidlertid også efter hjemkomsten. Müller havde endvidere i 1769 præsenteret en fordring på 2000 rigsdaler. Det synes at have været et lån til grevinden. Dertil kom begravelsesomkostninger på 2000 og ubetalte regninger på 3000 rigsdaler. Sammenlagt en gæld på omkring 25.000 rigsdaler.

Formuen svinder ind

Grevinde Schulin havde i sit testamente også bestemt, at hendes brors ældste søn skulle arve fideikommisset, hvis Frederik Ludvig Schulin døde uden arvinger, og hun havde indsat sin bror, Frederik Christian Møsting, som administrator, indtil der var købt jordegods til et stamhus. Med denne bestemmelse in mente, kan man gå ud fra, at fideikommisset havde fået en nidkær vogter. I løbet af meget kort tid havde Møsting da også konstateret, at hans søster havde stillet nogle af fideikommiss-midlerne som sikkerhed i banken for et personligt lån på 12.000 rigsdaler.

Der blev afbetalt 1500 rigsdaler på gælden i banken til 11. december 1770, men onkel Møsting insisterede på at få den store panteobligation indfriet hurtigt, så den kunne indgå i fideikommisset som bestemt. Han forlangte sikkerhed og fik fire panteobligationer på tilsammen 5500 rigsdaler af Fritz' allodialmidler samt mundtligt løfte om betaling af de resterende 5000 til førstkommende termin.

Regnestykket ser umuligt ud. Fritz skulle afbetale gælden til fideikommisset af sine renteindtægter fra fideikommisset. Det var 4-5 procent af ca. 130.000, altså 5-6000, men han skulle også leve.

Frederik Ludvig Schulin, der nu ejede gården i Østergade og lystslottet Frederiksdal, var ikke længere velstående. Udgifterne oversteg indtægterne. Han kunne købe et stamhus, der kunne skaffe ham løbende indtægter for det hensatte beløb på 130.000 rigsdaler eller realisere fast ejendom og indbo for at skaffe sig af med den arvede gæld. En stilling, som kunne give ham en indtægt, synes slet ikke at have været på tale.

Under alle omstændigheder var det, der krævedes af ham i første omgang, sparsommelighed og omtanke for at få husholdningen til at løbe rundt. Den unge lensgreve kendte ikke til nogen af delene, og han var ikke modtagelig for gode råd fra sin onkel og formynder. Han rådførte sig med Müller, der havde sine egne interesser i boet og sikkert gav råd derefter.

Tonen imellem onkel og nevø blev hurtigt skarp. Fritz kunne ikke indfri sit løfte om at betale de 5000 rigsdaler, som onklen ingen sikkerhed havde for. Jens Hansen, grevinde Schulins gamle regnskabsfører, støttede fideikommisset og onklens synspunkter og synes at have holdt på pengene. Han udleverede kun kontanter til Fritz mod kvittering og sikkerhed. Han kendte ham jo også. Den unge greve indskrænkede sin husholdning "saa vidt min stand tillader," og at dømme efter de indkøb han foretog, var det ikke meget.

Der var behov for penge overalt. Müller gjorde opmærksom på, at han behøvede penge til drift af stalden. Fritz meddelte, at halvdelen af hans lomme penge kunne bruges til det, men kort tid efter måtte han give besked om, at de halve lomme penge ikke var tilstrækkeligt til at dække hans egne daglige fornødenheder. Han måtte have det fulde beløb igen, og hvor pengene til stalden så skulle komme fra blev ikke aftalt.

Fritz overvejede at indskrænke de pensioner, han var testamentarisk forpligtet til at udbetale, til det halve, hvilket ville spare ham for 75 rigsdaler årligt. Det må siges at være i småtingsafdelingen og kunne på ingen måde redde ham. Hvordan han selv og de mennesker, han rådførte sig med, end vendte og drejede det, så var hans indkomster mindre end dem, hans "salig mor" havde haft, "af hvis haand der i saa mange aar er bleven udgiven", som han skrev til sin onkel.

Den konstatering var sand nok, grevinde Schulin havde været en forbruger af guds nåde. Det havde medført, at der i løbet af hendes tyve år som enke var tæret på den kapital, hun arvede fra sin mand, med mellem 30- og 50.000 rigsdaler. De største beløb var gået til udvidelse af Frederiksdal med mansardetagen og til uddannelsen af Fritz, så han kunne fortsætte hvor faderen slap. Hans udlandsrejser havde kostet ca. 11.000 rigsdaler, og det må siges at have været grevindens dårligste investering.

Det er muligvis hans viden om, hvad der var givet ud på, for og af Fritz, der fik onkel Møsting til at blive rasende over Fritz' udtalelse om moderens ødselhed. Han svarede med en opsang, der slog fast, at hvad Fritz havde, det havde hans forældre skaffet ham, og hvis han ikke kunne klare sig med det, skulle han ikke bebrejde dem i deres grav, men selv søge udveje. Han havde jo både faderens medaljesamling, bibliotek samt sølv, linned, møbler og andet inventar i to store huse, som kunne realiseres eller stilles som sikkerhed, hvis han manglede penge.

Ægteskab

Fritz havde ikke begreb om, hvordan han skulle administrere sine ejendomme og formue. Han levede livet. I stedet for at tage sig af sine økonomiske anliggender turede han rundt i byen ofte med Müller og hans bror. Der har sikkert været flere venner, der var parat til at hjælpe den unge arving.

I november og december 1770 var Fritz i operaen ti gange og til maskerade tre gange. Maskeballerne, bal paré en domino, og maskeraderne var i Christian 7.s tid blevet store forlystelser. De øverste rangklasser og det bedre borgerskab kunne hente billetter og deltage i dem. Der kunne være over 2000 deltagere i maskerader i Riddersalen på Christiansborg. Her traf man gud-og-hvermand og der kunne sikkert konspireres og intrigeres. Hofdamer og –junkerere, enlige damer og herrer, officerer og honette borgerfamilier med børn, salonværtinder og deres selskaber, baroner og grever, de var der alle også Fritz.⁶⁰ Her mødte han brødrene Frederik Carl og Hans Wilhelm Warnstedt. De var i Christian 7.s gunst og ansat ved hoffet.

Fritz traf også deres søster, Sophie på 17 år, der var den yngste af de fire forældreløse børn, der var efterladt med fine slægtninge men uden midler. Faderen havde giftet sin under sin stand og var død tidligt. Moderen og de fire børn havde levet i yderste fattigdom i København, men i slutningen af 1760'erne blev den yngste søn, Frederik Carl, der havde været page ved hoffet fra 1757, en af Christian 7.s yndlinge.

Den ældste bror, Hans Wilhelm, fik først en militær uddannelse og kom i hoffets tjeneste i 1767 formentlig også via den yngre brors indflydelse. De var jævnaldrende med Fritz Schulin, og man kan forestille sig, at de unge mænd har turet rundt i byen sammen.

Frederik Carl Warnstedt havde været med på Christian 7.s udenlandsrejse og dér gjort sig uundværlig for kongen. Efter hjemkomsten var han steget yderligere i gunst og var i 1770 en af *les trois favoris*, som Bernstorff kaldte dem. De to andre var Brandt og Struensee.

Warnstedts stilling ved hoffet satte ham i stand til at hjælpe sine søstre økonomisk. I 1769 fik Christiane Louise, der var 29, og den purunge Sophie Hedevig hver en kongelig pension på 500 rigsdaler.⁶¹ Det var en meget velkommen understøttelse, men ingen stabil indtægt. Pensionen blev da også frataget dem året efter, da Frederik Carl Warnstedt af ukendte grunde blev forvist fra hoffet.⁶²



Sophie Hedevig, grevinde Schulin. født Warnstedt, 1753-1807. Hun var kun 17 år, da hun blev gift med Frederik Ludvig Schulin. Det blev ikke noget lykkeligt ægteskab.

Gunst og ugunst vekslede hurtigt i de år. Christiane Louise var kommet i huset hos en generalenke, fru Longueville, som en slags selskabsdame, og det var ikke noget attraktivt liv. Sophie havde fået undervisning i et københavnsk institut, men hvilke fremtidsmuligheder havde hun? Netop på det tidspunkt blev Fritz Schulin ved sin mors død en tilsyneladende rig arving.

Ægteskab med enearvingen, lensgreve Frederik Ludvig Schulin, ville give Sophie position og formue og samtidig være gavnligt for hendes søskende. De vidste formentlig ikke, hvor økonomisk dårligt han var stillet, men fra selskabslivet i København måtte brødrene vide, hvordan hans personlige habitus var. Mange år senere gav Sophie udtryk for, at hendes brødre havde solgt hende til Fritz.

I slutningen af december 1770 forlovede grev Frederik sig med frøken Sophie Hedevig Warnstedt. Det medførte flere udgifter i hans i forvejen anstrengte økonomi. Forlovelsesring med diamant, en vifte og udstyr til bruden, der intet ejede. Bryllupsfesten kostede 200 rigsdaler.

ler. Ved selve brylluppet den 5. april 1771 blev der serveret kaffe og te med dessert og flere slags konfekt. Den 7. april blev der holdt bryllupsmiddag med mange retter, afsluttet med is, konfekter og frugter.

Ægteskabet betød også, at der var grænser for, hvad Fritz ville realisere af indbo, for det unge par ville jo have brug for et veludstyret og smukt hjem. For sine midler kunne Frederik Ludvig alene ikke eksistere på den levestandard, han var vant til. Langt mindre kunne han og hans kone gøre det. Udgifterne flød alligevel som vanligt. De to huse blev vedligeholdt, tjenerskabet lønnet, og husholdningen kørte videre, men uden Fritz' aktive deltagelse i dens styring.

Jens Hansen stoppede som regnskabsfører ved grevindens død, og Müller, der stadig var tæt forbundet med familien, tog over. Udgiftsbilagene blev samlet og talt sammen. Der ser ikke ud til at være ført kontrol med noget som helst. Ingen regnskabsbog med opgørelser og balancer. Gehejmeråden må have roteret i sin grav.

Familiesplid og gæld

Allerede fra efteråret 1770 var tonen mellem onkel og nevø skarp. Den blev iskold, da Fritz blev forlovet og giftede sig. Ægteskabet formindskede familien Møstings mulighed for at arve fideikommisset. Onkel Møsting advarede ham mod at sætte sig i flere udgifter, før han havde afbetalt gælden og købt et stamhus. Betaling af renter på gælden ville fortsat gøre et for stort indhug i hans løbende renteudbetalinger, og han ville ikke få styr på sin økonomi, før han kom ud af gælden. Dette var ikke kun et partisk råd, det var også sund fornuft.

Frederiks Ludvigs reaktion på det var at søge Danske Kancelli om at blive sin egen værge. Han manglende halvandet år i at opnå myndighedsalder, men begrundet i sit forestående ægteskab fik han rådighed over sine midler. Det hjalp ham på ingen måde, for hovedparten var bundet i fideikommisset, og de panteobligationer, han rådede over som fri midler, kunne ikke selv ved opsigelse bringe ham ud af gælden.

Fritz var imidlertid nødt til at opsigte et par af dem for at få kontante penge til husholdningen, men så forsvandt renterne også, og hvad værre var, han havde opsagt to af de obligationer, som onklen havde som sikkerhed for en del af bankgælden. Fritz fik derfor besked på at henvise de to lånere til Jens Hansen, der ville modtage pengene og sætte dem i banken. De gik altså Fritz' næse forbi.

Ved samme lejlighed gav onkel Møsting ham følgende forelæsning: "Det er vist og uimodsigeligt, at hvem, der ikke indretter sin husholdning således, at han kan leve af sine årlige indkomster, angriber hans kapital. Den geråder inden kort tids forløb udi slette omstændigheder. Og derfor vil jeg endnu efter den attachement og kærlighed, jeg bærer for hans salige forældre udi deres grav, og for cher cousin selv, råde ham, at han beskikker sig på en ordentlig og indskrænket økonomi".

Det formåede Fritz ikke, han var nødt til at låne til husholdningen og dagligt forbrug og kom således i endnu større gæld. Jens Hansen optog lån på tilsammen 1200 rigsdaler for ham i maj 1771. Hos sin svoger lånte han 1000 rigsdaler og hos en kaptajn Schwartz på tre-måneders vekslers i alt 550 rigsdaler altsammen i første halvår af 1771.

Under de omstændigheder er nogle af det unge ægtepars indkøb helt vilde. Et repetérur i guld og med brillanter til 225 rigsdaler er ingen fornuftig disposition i en indkomstløs husholdning. To tigerskind til 50 rigsdaler heller ikke. Hans yngste svoger hjalp ham til et spand heste for 1000 rigsdaler, hvilket forekommer meget ekstravagant.

Den unge frues indflytning medførte også, at sovegemakkerne og sengene skulle sættes i stand. Hun fik kjoler og hatte. Der skulle betales for dansemester, spillelærer og frisør. Klaveret skulle sættes i stand. Det unge par måtte have en operaløge. Loge nr. 10 på første etage kostede 70 rigsdaler for den italienske opera i et år. Dertil kom betaling for operasoiréer. Fritz og Sophie flyttede for sommeren ud på Frederiksdal, hvor der så skulle købes ind til køkkenet, og hele huset gøres rent.

Under indtryk af sin nye værdighed som myndig og gift påtog Fritz sig selv regnskabsførelsen fra 4. april 1771. Halvanden måned senere gav han op og overdrog den atter til Müller. Denne har opstillet et halvårsregnskab for perioden 18. maj til udgangen af november 1771. Det viser et underskud på næsten 3000 rigsdaler.

En af de store poster er på 772 rigsdaler 3 mark og 8 skilling, som i disse seks måneder er udbetalt til grevinden til "husholdningen m.m.". Denne sum, som gled gennem Sophies hænder på et halvt år, må overstige, hvad hun i hele sit hidtidige liv havde givet ud. De fleste udgifter er uspecificerede, men købet af en abekat til 10 rigsdaler er dog blevet bemærket. Frederik Ludvig fik i samme periode til sig selv 239 rigsdaler.



Kunstdrejer Lorenz Spenglers skab fra 1762 til konkyliesamlingen, som Otto Friderich Müller opbyggede.

I september 1771 foretog det unge par en rejse til Jylland og Fyn angiveligt for at se på stamhus, men der blev intet købt. Fritz' onkel, Jens Juel på Lundsgaard ved Kerteminde, var blevet bedt om at høre på Fjællebro i Herringe sogn, Svendborg amt, som var til salg, men den handel var afsluttet til anden side, inden Fritz kunne bestemme sig. Salgsprisen var 116.000 rigsdaler, så hans fideikommis-formue havde slået til.⁶³ Jens Juel tilbød at hjælpe Fritz med at søge efter andre godser, men der blev ikke mere af det.

Den 18-årige grevinde havde endnu mindre forstand på husholdning og økonomi end greven og kunne hverken styre forbrug eller tjenestefolk. O.F. Müller præsenterede sit bevis på 2000 rigsdaler, som han havde "deponeret" hos grevinde Schulin i maj 1767. Det må være en omskrivning af ordet lån. Han sørgede for, da han nu selv var regnskabsfører, at dette beløb blev udbetalt. Samtidig sørgede han også for at få 300 rigsdaler i rente af de 6000 rigsdaler, han havde til gode for at have været lærer for Fritz.

I regnskabet indgår betaling af de tre veksler samt indfrielse af et lån på 60 rigsdaler hos købmanden. Det viser, hvordan Frederik Ludvig skaffede sig likvider. Dyr, kan man gå ud fra. Hvor håbløs situationen var, kan ses af et lille hjertesuk i købmandens regnskab for juli 1771. Müller havde givet ham 3 mark for et udlæg, men greven havde straks taget de tre mark og sagt, at han nok snart skulle få dem igen, men det havde han selvfølgelig ikke fået. Samtidig pressede onklen for betaling af fideikommissets tilgodehavender.

Der kom ingen indtægter. Det gik også op for Fritz. Hans dispositioner i det første halve år gav anledning til stridigheder med onkelen, der som administrator var ansvarlig for fideikommissets midler. Først var der de manglende afbetalinger på gælden til fideikommisset, så var der forlovelsen, ægteskab og etablering af husholdning, der krævede flere midler.

Terminerne blev passeret, uden at de lovede 5000 rigsdaler blev betalt. Onkel Møsting havde fået nok af mundtlige løfter. Han forlangte og fik 14. juni 1771 et af Fritz underskrevet bevis på, at de 5000 rigsdaler ville blive betalt til 11. december 1771.

Müllers og Møstings krav lod ham ikke i fred. Sophies søskende blev bekymrede for hendes situation og den ældste bror, Hans Wilhelm Warnstedt greb ind og forsøgte at skaffe sig overblik. Det fik hårene til at rejse sig på hans hoved. Seks dage inden december-terminen 1771, hvor de 5000 skulle betales til fideikommisset, havde han fået en liste over Müllers tilgodehavender for udlæg til handlende og håndværkere. De løb op i 918 rigsdaler, hvortil kom hans årlige ydelse på 300 rigsdaler, men det var kun de betalte regninger.

Dertil kom de udestående for "huusholdningen, Kræmere, Skræder, Livreer, Wewers Viin, dito 1000, folkeløn til Nyaar og adskilligt andet, den mængde af Wognleye icke at forglemme, hvilket altsammen reiser mig Haarene til bergs". Renteindtægterne beløb sig nemlig kun til lidt over 900 rigsdaler, så det var helt galt. Hans Warnstedt sendte bud efter sin søster og svoger samt et brev til C.W. Wewer, Handelshuset Fabritius og Wewer, om endnu et lån til daglige udgifter med grevens håndtryk som sikkerhed. En højst risikabel løsning.

Warnstedt tog forsigtig kontakt til Møsting. Denne afviste at kende til andre fordringer fra Müller end de 8000 rigsdaler. Hvis Fritz havde lånt mere af ham end det, så var det onkel Møsting og fideikommisset uvedkommende. Det er klart, at Fritz helst var fri for at støtte sig til sin onkels råd. Men han sad med hele pengeformuen og fordringer, der ikke lod Fritz i fred.

Situationen blev uholdbar, og huset i Østergade blev solgt til værtshusholder Gabel. Gehejmerådets bogsamling blev sat på auktion. Tilsammen indbragte det godt 10.000 rigsdaler, som alle gik til afbetaling af gælden til Müller, der vedblev at præsentere fordringer på de små og store lån, som han havde forstrakt Fritz med.

Taffel-sølvet blev nok solgt eller pantsat i dette forløb. Alligevel var Fritz fortsat i dyb gæld. Hans Wilhelm Warnstedt instruerede sin søster i at holde Frederik Ludvig borte fra alle pengeforhandlinger. Han overtog kontakten til Müller og Møsting og foreslog en redningsplan nemlig at indfri al gæld mod pantsætning af Frederiksdal. Det forslag afviste onkel Møsting. Formålet med fideikommisset var at købe et stamhus. Hvis der pludselig bød sig en lejlighed til det, så skulle midlerne kunne frigøres hurtigt, og et køb gennemføres. Derfor kunne Frederiksdal ikke bruges som pant.

Hans Warnstedt fandt på en ny plan, efter hvilken Fritz lånte 20.000 af sit fideikommis mod at pantsætte Frederiksdal. Onkel Møsting afslog igen og henviste Fritz til at låne i banken.

I foråret 1772 var Fritz nået til følgende erkendelse: "Da jeg aldrig har haft Lys i mine Sager, så har jeg måske gjort mig bedre Tanker herom, end jeg burde". Hans svoger har nok hjulpet ham til denne erkendelse. Situationen var fortsat katastrofal, selv om huset i Østergade var blevet solgt. Fritz erkendte i et brev til onklen, at han havde måttet leve hele vinteren af "bare penge", dvs. kontanter.

Fritz havde ikke kredit nogen steder og kunne ikke forsyne sig, som det var praksis i velordnede husholdninger med store indkøb, når varer efter sæsonen var på markedet til rimelige priser. Det krævede foruden kredit, at nogen styrede husholdningen, planlagde indkøbene, gav tjenerskabet ordrer og kontrollerede. Hverken Fritz eller Sophie havde nogen sinde styret en husholdning, så de var helt i hænderne på Müller og andre.

De fatale økonomiske forhold betød ikke noget for det unge pars sociale liv. I vinteren 1772-73 var i de operaen om mandagen, til fransk komedie om tirsdagen, dansk komedie onsdag samt opera, torsdag var der et lille bal, dansk komedie igen om fredagen og lørdag fransk skuespil. Dertil kom modtagelser og selskaber ved hoffet. Sophie, der havde et anerkendt sangtalent, tog undervisning hos Det Kgl. Teaters første syngemester, Michelangelo Potenza, og sammen med andre amatører sang hun ved sammenkomster i byens palæer.⁶⁴

På fallittens rand

Da endnu en termin var forløbet uden den lovede betaling, indstævnedes Frederik Møsting i 1772 sin nevø, Frederik Ludvig Schulin, for Højesteret for at få ham dømt til at betale de 5000 rigsdaler, som han skyldte fideikommisset.

Da gik det op for Fritz, eller i hvert fald for Hans Wilhelm Warnstedt, at det var alvor. Derfor ansøgte Fritz i foråret 1773 Danske Kancelli om, at moderens bankgæld måtte hæfte på fideikommisset og ikke på de frie midler. I ansøgningen forklarede han, at det gælds-brev, som han havde givet sin onkel i juni 1771, havde han underskrevet uden at være klar over, hvad han gjorde. Møsting "havde bragt ham til det".

Hans frie midler var af en sådan størrelse, at han på ingen måde kunne afbetale gælden på 12.000, da han ikke havde andet end sine møbler, fordi han havde tabt meget på salget af gården på Østergade. Hvis gælden blev hæftet på fideikommisset, så kunne den afbetales, når han fik købt jordegods og begyndte at få indtægter deraf.

Dersom han ikke fik købt gods i sin levetid, ville fideikommisset blive videregivet til hans arving i den samme stand, som han selv havde modtaget det nemlig med den pantsatte obligation. Han fik intet svar på denne henvendelse. I Gehejmestatsrådet den 27. maj 1773 blev det nemlig besluttet, at Kancelliet ikke ville foretage sig noget, da dette var en sag for "lands lov og ret", som den jo var indbragt for af gehejmeråd Møsting, der imidlertid var død den 17. februar 1773, men sagen måtte gå sin gang.⁶⁵

Den kom for Højesteret den 21. oktober 1773. Administrator af fideikommisset var nu gehejmeråd Brockenhus. På hans vegne forlangte prokurator Uldall, at Fritz blev dømt til at betale de 5000 rigsdaler samt sagens omkostninger. For Schulin påstod justitsråd Bang, at sagen burde indbringes for en kommission, subsidiært frifindelse.

Brugen af kommissioner var meget udbredt i tiden. Når sagerne blev behandlet dér, kunne man finde et kompromis og blive fri for at offentligheden fik kendskab til dommen. Det føltes vanærende at komme i det offentlige retsmaskineri. Men der var ingen udvej for Fritz. Alle 12 dommere var enige om, at Frederik Ludvig Schulin skulle dømmes til at betale de 5000 rigsdaler, han havde forpligtet sig til ifølge det bevis af 14. juni 1771, som han egenhændigt havde underskrevet.⁶⁶

Fritz ejede ikke 5000 rigsdaler. Han havde kun Frederiksdal og sit indbo. Gehejmerådens mønt- og medaljesamling blev solgt på auktion i juli 1773 og indbragte godt 3700 rigsdaler, som alle blev afleveret til Jens Hansen som afbetaling på husholdningsgælden. Renterne af fideikommissmidlerne levede han for. De var sikkert givet ud på forhånd. Han sendte derfor en ny ansøgning til Danske Kancelli den 1. november 1773. Denne gang om tilladelse til at afbetale de 5000 rigsdaler i rater på 500 rigsdaler om året.

I ansøgningen beskrives, at gården på Østergade, som han havde solgt i slutningen af 1771, var blevet plyndret under optøjerne den 17. januar 1772 i forbindelse med Struensees fængsling, "en Dag, jeg for Landets Vel stedse velsigner". Gården var blevet købt af den værtshusholder Gabel, der af Struensee havde fået tilladelse til at holde udskænkning og spil i Kongens have. Han havde indrettet gæstgiveri i gården, men rygter ville vide, at der skulle være bordel.

Dagen efter Struensees fængsling, hvor hele byen svirrede af rygter, slog matroser ruderne ind, og efter at have forsynet sig af vintønderne i kælderen plyndrede de hele huset for løst og fast inventar. Hvad der endnu stod i huset af Fritz Schulins ejendom forsvandt.⁶⁷ Værtshusholder Gabel blev ruineret, og Fritz måtte overtage det ødelagte hus, som han havde første prioritet i og betalte istandsættelse for at søge at få huset solgt igen.

Huset var blevet ribbet for alt ikke alene indbo, men også døre, vinduer, kakkellovne og lignende var revet ned.⁶⁸ Han måtte konstatere, "at udbetale den hele summa paa eengang er mig en blot umulighed". I kancelliet konstaterede man, at dommen betød grev Schulins ruin, men han var dømt, og sådan var det. Derfor sendte prokurator Uldall ham 15. november 1773 følgende brev:

“Højvelbaarne, højstærede hr. Kammerherre og Greve.

Da Deres Højvelbaarenheds meget ærede Skrivelse af 10 hujus, som jeg den 12 bekom, ikke sigter til den ergangne Højeste Rets Doms Opfyldelse, og det er let at slutte, at da hans Majestæt ej allernaadigst har agreeret de af hr. Kammerherren før Højeste Rets Dom falt, indgivne Ansøgninger om Befrielse for eller Udsættelse af Betalingen, saadant et Forslag nu saa meget mindre kan forventes at vinde Bifald, da Højeste Rets Dom er gaaet, ligesom hr. Gehejmerraad Brockenhus heller ikke kan fortænkes for, at han, for at befri sig for alt Ansvar, må urgere Dommens Opfyldelse. Så nødes jeg til, ydmygst at bede deres Højvelbaarenhed inden denne Uges Udgang vil sørge for at Sagen bringes i Rigtighed, da jeg ellers ikke kan garandere for, at Betalingen jo vil blive søgt på en Maade, som for Deres Højvelbaarenhed ville være ligesaa ubehagelig, som for hr. Gehejmerraad Brockenhus sensible, ifald han skulle foraarsages dertil at resolve.”

Bag disse omstændelige formuleringer står, at det ansøgte ikke kunne bevilges, og at Frederik Ludvig Schulin stod lige foran en vanærende og ødelæggende udpantning. Den 19. november sendte han en ny ansøgning til Danske Kancelli bilagt Uldalls brev. Han bad mange gange allerunderdanigst om svar på sin ansøgning fra 1. november.

Det blev understreget, at det jo ikke var fremmede, han skyldte men sit eget fideikommis. Han ville blive ruineret for at betale en gæld til sig selv. En ejendommelig situation. “Jeg skal udbetale af den ene haand i den anden”. “Jeg håber derfor allerunderdanigst, at Deres kongelige majestæt allernådigst ser mig befriet for en prostitution, der ville blive mig og min kone alt for utålelig”.

Kancelliet havde i april henskudt sagen til retten. Højesteret havde nu fældet dom. Formelt var der ikke mere at gøre. Men nogen foranledigede den enevældige konge til at omgøre Højesterets dom og imødekomme grevens ansøgning om en afdragsordning. Denne eller disse unavgivne personer fik den 19. november 1773 Christian 7.s underskrift på følgende kongelige befaling:

“Med Hensigt til Grev Schulins Faders store Fortienster er det, at vi herved befale vort Cancellie, første Forestillings Dag at forelægge Os den Sag, Memorialen angaaer, og at tillægge Vedkommende den Ordre, at indeholde med Executionen, indtil Vi have bekiendtgjort Vores videre Vilje”.

Udpantningen skulle udsættes indtil videre. Den første forestillingsdag var den 25. november. Til denne dag havde kancelliet hørt administrator af fideikommisset, gehejmeråd Brockenhus, om han kunne affinde sig med afdragsordningen. Det kunne han, sikkert under indtryk af den kongelige indblanding. Men han ville dog gerne have en obligation fra Fritz på det hele beløb, som kunne bruges, hvis der lige pludselig viste sig mulighed for at købe gods.

Kancelliet, der udfærdigede forestillingen, understregede omhyggeligt, at der jo ikke skete nogen ændring i Højesterets dom, men kun i tidspunktet for betalingen. Det blev understreget, at det ikke kunne “fornærme” nogen, det vil sige støde an mod retsbevidstheden. Formålet var alene at befri greven for ruin på grund af hans gæld til sig selv. Det virker meget ræsonnabelt, men ikke desto mindre er det noget, der grænser til jura majestatis; lands lov og ret tilsidesættes af monarkens ret.

Resultatet blev en bevilling af 16. december 1773 til at afbetale de 5000 rigsdaler med 500 rigsdaler om året. Fritz var frelst; på grund af sin fars fortjenester. I kancelliet havde der ikke været enighed om beslutningen. Et udateret koncept i sagen viser, at der i hvert fald var én person, der betragtede sagen som et alvorligt indgreb og som var bange for konsekvenserne af at ændre en dom. Schulin kunne have nok så meget ret, skrev den unavngivne, men sagen var af for stor konsekvens.

Under administration

Forholdene for Fritz og Sophie blev ikke bedre. De var reddet fra en vanærende ruin, men gælden voksede, og de magtede fortsat ikke at styre deres økonomi. I en ny henvendelse til kongen af 5. maj 1775 blev der i Frederik Ludvigs navn redegjort for den situation, hans mors testamente havde sat ham i.

Fritz arvede et fideikommis, han kun kunne røre til køb af stamhus, 14.000 rigsdaler i frie midler og en gæld på 22.000. Han skulle altså betale 8000 rigsdaler og dertil havde han ikke andet end Frederiksdal og gården på Østergade. Den havde han solgt, men beholdt 1. prioritet på 7500 rigsdaler. Da den blev plyndret 17. januar 1772, måtte Fritz tage den tilbage og lade den istandsætte for 10.000 rigsdaler. Det skete ved handelshuset Fabritius og Wewers mellemkomst.

Pengene var tilvejebragt ved et lån på 20.000 rigsdaler mod sikkerhed i Frederiksdal. Dette lån var nu blevet opsagt, og da han ingen andre midler havde, var han nødsaget til at optage et nyt lån. Det kunne ske igen, og det ville koste ham betydelige midler hver gang. Derfor søgte han kongens tilladelse til at optage lånet i sit eget fideikommis, således at fideikommissets successor fik første prioritet i Frederiksdal.

Gehejmeråd Brockenhus var blevet hørt om ansøgningen og havde erklæret sin betænkelighed. Det ville være ubehageligt for den debitor, der havde lånt 20.000, at skulle indfri en så stor sum. Men det var jo netop en sådan situation, Fritz gerne ville undgå for sig selv. Danske Kancelli ønskede sagen afgjort med fideikommissets kurator, der bedst kunne bedømme, hvad der ville være i overensstemmelse med testamentets bestemmelser. Der stod sagen indtil den 9. december samme år, da Frederik Ludvig sendte en ny ansøgning.

Det utrolige var sket. Byen Flensborg, der siden 1744 havde haft et lån på 20.000 rigsdaler hos Schulin, opsagde det. Gehejmeråd Brockenhus' argument faldt væk, ingen debitor ville blive generet, pengene kom af sig selv. Fritz søgte om tilladelse til at bruge de 20.000 til afbetaling af al sin gæld mod at give sit fideikommis pant i Frederiksdal. Det blev bevilget ham i januar 1776. Så længe han levede, skulle han have renterne af Frederiksdal, og først ved hans død skulle der betales renter til fideikommisset.

Fra omkring 1775 var der iværksat en økonomisk styring for det unge par. Casper Wilhelm Wewer fra handelshuset Fabritius og Wewer underskrev et regnskab, der viser, at de 20.000 rigsdaler fra Flensborg blev brugt til afbetaling af bankgælden og anden gæld. Huset på Østergade blev lejet ud. Wewer tog sig nu af økonomistyringen. Der blev udleveret et fast beløb hver måned, og større udgifter skulle aftales med Wewer.

I mellemtiden havde parret også fået en intern administrator, idet Sophies søster, Christiane Louise Warnstedt, den ældste af de fire søskende, var flyttet ind på Frederiksdal.⁶⁹ Hun havde været i huset hos generalinde Longueville, der nu var død. Det blev redningen for begge parter. Louise fik et hjem, og Fritz og "Fike", som Sophie blev kaldt i familien, fik en pålidelig og kompetent person til at styre deres husholdning. Det blev Louise, der modtog den faste månedlige sum, og som udbetalte lommepenge til sin svoger og søster.



Generalinde Longueville, født Anna Marie Köster 1705-75. Hun blev i 1726 gift med justitsråd Michael Fabritius og efter hans død med Johan Friderich Wever. Hendes tredje ægtemand var generalmajor J. B. D. de Longueville, som hun også overlevede. Louise Warnstedt blev selskabsdame hos hende.

Fike og Fritz

Frederik Ludvig havde giftet sig med den purunge Sophie Hedevig Warnstedt i 1771. "Han tog mig til kone, fordi man proponerte ham det", skrev Sophie efter hans død. Selv ikke i et så personligt anliggende som ægteskab, synes Fritz at kunne tage et initiativ. Det var et parti, som hans mor med garanti ikke ville have billiget, fordi Sophie var ludfattig. Men grevinden var død, og Sophie havde alt at vinde ved dette ægteskab, titel, position, forbindelser og tilsyneladende rigdom.

Ægteskabet blev ikke lykkeligt. Sophie Hedevig skrev af og til om sin mand i sine breve, især til broderen, Frederik Carl Warnstedt på godset Løjtmark i Slesvig. Det første, man kan lægge mærke til, er, at greven, som hun kalder ham, spiller en meget lille rolle i hendes beretninger om selskabsliv og dagligliv.

I deres ægteskabs første år skrev hun: "Hvad greven angår, lover han immer at forbedre sig, men desværre han holder ikke ord. Jeg har endnu i aftes voren nødt til at forbyde ham min seng for en årsag, som du nok selv ved. Han gør sig til skamme for sine folk og er skyld i, at jeg ærger og bedrøver mig en sygdom på halsen. Men med tålmodighed og tid, håber jeg det bedste".

Fike håbede, men årene gik, uden at greven blev meget anderledes. I begyndelsen af 1775 syntes hun dog, at han begyndte at blive lidt "menneskelig". En måned senere beklagede hun sig over, at hun ikke kunne forlade huset uden at være "gelejdet" af greven, og at han på sin side ikke kunne gå to skridt uden at være i ondt humør resten af dagen.



*Carl von Zinzendorf, tysk ridder og østrigsk statsmand.
Han besøgte i 1775 København og flirtede med Sophie.*

Greve Carl Zinzendorf, en østrigsk statsmand og højtstående medlem af den Tyske Orden, besøgte Danmark i 1775 og traf i selskabslivet ægteparret Schulin. Han sagde til Sophie, at hun skulle opdrage greven og gøre et "artigt" menneske af ham. "Gud give jeg havde den opgave, jeg vandt selv mest derved". Fritz Schulin kunne åbenbart ikke opføre sig ordentligt, og det må have været klart for enhver, at han var afvigende og ikke levede op til normerne i det aristokratiske selskab.

Sophie magtede ikke opgaven, der måske slet ikke kunne løses, og følte sig i perioder meget nedtrykt. Hun drømte om en mand, som hun kunne elske og gøre lykkelig, "men ham, som skæbnen har bestemt mig til, er ikke i stand til én øm følelse. Hans mistroiske og dystre karakter lukker for alt". Hun gav udtryk for, at hvis greven døde før hende, så ville det største tab være Frederiksdal.

Af Sophies breve fremstår Fritz som en jaloux og utilregnelig person, som åbenbart slet ingen talenter havde. Selv hans højtlesning gav hende kuldegysninger. Han havde også nogle fobier, han turde for eksempel ikke sejle, og han klynkede over ingenting.

Det største problem med Fritz nævnes ikke direkte i Warnstedternes brevveksling, men han drak. I det københavnske selskabsliv, hvor ægteparret Schulin færdedes hver dag i ugen, var det synligt for alle. Christian Ditlev Frederik Reventlow, der i 1774 giftede sig med Sophies kusine, Sophie Frederikke Louise Charlotte von Beulwitz, traf i selskaber Fike, hendes bror Hans Wilhelm Warnstedt og Fritz Schulin.

Han var først charmeret over at træffe sin forlovedes slægtninge, men fandt hurtigt, at Fike optrådte forceret livlig. Dog så han, at årsagen til hendes forcerede livlighed kunne være, at hun dækkede over sin mands svagheder. Han var efter Reventlows mening "kun lidet udrustet i åndelig henseende og savnede ikke øre for bægerklangens vellyd." ⁷⁰

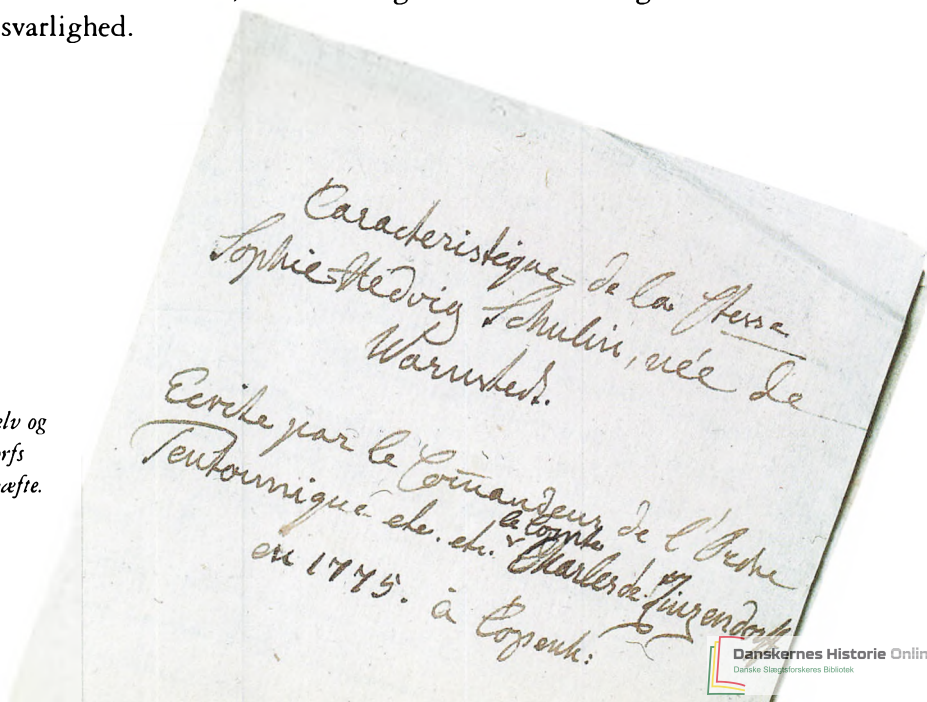


*Louise Warnstedt malet af Jens Juel i anledning af sin 50-års fødselsdag i 1791.
Louise flyttede ind på Frederiksdal i 1775 og tog sig af husboldningen og meget andet i mere end 30 år.*

Sophie Schulins kusine forklarede hendes påtagede munterhed med, at hun sikkert troede, at tonen i den store verden krævede det. Hun var jo ikke vokset op i denne verden og kendte ikke dens omgangsformer indefra. Reventlow refererede, at "man" dadlede Fike for at omgås sangerne Potenza og Grassi, om end hendes talent som sanger var anerkendt. Og så spillede hun kort og nødte sine gæster til at deltage i spillet. Det syntes "man" ikke om.

Man fornemmer det umage par, der af forskellige grunde var utilpassede i deres miljø, men som ikke havde andet valg end at holde fast i det, de havde. Og det blev mindre og mindre som følge af deres økonomiske uansvarlighed.

Sophie syede sine bemærkninger om sig selv og sine kommentarer til Carl von Zinzendorfs beskrivelse af hende sammen til et lille hæfte.





Sophie Schulin var en talentfuld sanger og opbyggede en nodesamling på Frederiksdal. Den rummer stadig Antonio Salieris Armida, en opera i tre akter i tre bind med guldtryk. Hun sang et af partierne ved koncerter i København.

Sophies store interesse var musikken. Fra hendes ægteskabs første dage er der talrige vidnesbyrd om, at det var en væsentlig del af hendes liv. Musikinstrumenterne på Frederiksdal blev sat i stand, der kom spillelærer og sanglærer. Gennem flere år fik Sophie undervisning af Det kgl. Teaters syngemester, Michelangelo Potenza, og hun brugte sin kunnen.

I 1770'erne sang hun gentagne gange ved koncerter med store værker sammen med professionelle sangere. I vinteren 1774-75 optrådte hun seks gange ved koncerter i Marskalsgården, von der Lühes gård i Købmagergade. Koncerterne var offentlige og billetterne meget efterspurgt.⁷¹ Der blev sunget operaer og oratorier.

I brevene til broderen Fritz, der delte hendes interesse for sang og musik, fortalte hun, at hun var nervøs ved sin optræden, selv om hun vidste, at det var godt. "Man plager mig hver gang at jeg skal synge noget og roser mig meget for at encouragere mig. Naar min angst ikke tager overhaand, saa kan jeg nok sommetider fortjene lidt ros."

Sophies musikalske liv er dokumenteret i en katalog over den nodesamling, hun opbyggede og i de bevarede rester af den.⁷² Samlingen omfattede især værker af samtidige komponister og er for størstedelen vokalmusik. Sophies offentlige optræden ebbede ud i 1780'erne, selv om hun mente, at hendes stemme fortsat var god, men interessen for musik og ny musik var usvækket. Hun gik til prøver og premierer, diskuterede musik og gav kritiske anmeldelser i sine breve.

I kraft af sin rang var Sophie deltager i hoffets begivenheder og fester. Iført stiv hofrobe med stort fiskebensskørt stod Sophie derfor i fire timer på slottet og ventede på prinsesse Sophie Frederikke, da hun i 1774 blev gift med arveprinsen. Efter indtoget kørte grevinden hjem for at spise og så om aftenen igen på slottet for at overvære vielsen og den efterfølgende souper, der varede til klokken 2 om natten. Følgen af denne indsats var kolik, hovedpine og snue.

Enkedronning Juliane Maries fødselsdagsfester var kedelige, men kongens kunne være ganske vellykkede. I 1780 dansede Sophie menuet med Christian 7 til et bal en domino. Hun var bange for den mærkelige mand, men da ingen af de tilstedeværende skulle se, at hun var usikker, mobiliserede hun al sin kraft og ærgerrighed. Hun havde ondt af ham, "Man ler af Kongens ideer og grimasser og man burde græde, men hvad skal man gøre?"

Regnskabet for 1776 viser en indkomst på 7.400 rigsdaler. Det kunne lige holde husholdningen kørende på lavt niveau. Men det unge par gik nødig glip af noget. Sophie skrev til sin bror, at København var kedelig. Det kan være vanskeligt at forstå, hvornår de havde tid til at kede sig. Der var, som før nævnt apartement,⁷³ opera, baller, komedie og modtagelser ugen igennem. Så var der selvfølgelig søndag med to timers gudstjeneste i Skt. Petri kirke.

Parret skulle deltage i kur, baller og fyrværkeri ved hoffet, men det var det rene hoveri, mente Sophie. Hun ville gerne lære engelsk, men det var så trættende med lærere. Wewer tog sig af dem, og det gik meget bedre med pengesagerne, efter at han havde taget over, syntes Sophie. Men i virkeligheden gik det kun godt, fordi Wewer forstrakte dem med betydelige beløb hvert år, 2900 rigsdaler i 1776 og det samme i 1777. Hvordan lånene nogensinde skulle blive betalt bekymrede ikke greveparret, der ikke formåede at leve efter evne.

Til provinsen

Parrets situation bekymrede derimod andre, Wewer, som havde mange penge i klemme, samt Louise Warnstedt og Hans Wilhelm Warnstedt. De mente, at greveparret måtte væk fra København. Deres manglende evne til at styre sig økonomisk og Fritz' uberegnelighed synes at være hovedårsagerne til, at der blev fattet en plan om at flytte til Slesvig for et stykke tid og lukke Frederiksdal.

I Slesvig kunne man leve for en mindre sum end i København, man behøvede ikke så mange tjenestefolk, og der var ikke de samme hektiske og dyre krav til forlystelser. En yderligere fordel var, at alle deres klæder kunne genbruges, for dem kendte man jo ikke i Slesvig, påpegede Sophies bror, Frederik Carl, der var stærkt inddraget i hele planlægningen.

Det økonomiske uføre gav skår i det offentlige omdømme. I 1776 var Fritz indstævnet for Højesteret i to sager. Den ene var anlagt af Otto Friderich Müller, der krævede sine penge. Den blev afsluttet ved privat overenskomst. Den anden var anlagt af tre tidligere ansatte hos grevinden Schulin.

Det var Christian Springer, den gamle forvalter på Frederiksdal, hans efterfølger Hans Holmer og Magdalene Thornborg, som i mange år havde spundet for grevinden. Fritz var ved udgangen af 1773 hørt op med at betale dem den pension, som hans mor havde tillagt dem i sit testamente. De havde rykket ham, og han havde tilbudt dem det halve, men det ville de ikke acceptere. Fritz blev dømt til at betale dem, hvad han skyldte med renter og til at fortsætte betalingerne. Der var flere gode grunde til at komme væk.

Frederik Carl Warnstedt fandt et passende hus i Slesvig by og lejede det for et år. Det var også ham og søsteren Louise, der korresponderede om alle de praktiske forhold, der skulle klares i forbindelse med flytningen. Det var svært at få Fritz og Fike gjort klar til afgang. Det trak ud og ud.

Midt i forberedelserne meddelte en tilsyneladende meget overrasket Sophie, at hun var gravid. Det ændrede dog ikke planerne. Endelig blev klaveret, kammertjener Thygesen, hundene, møbler og tøj sendt af sted ad søvejen. Fritz Warnstedt skrev fortvivlet, at de havde sendt alt for mange møbler til det lille hus. Selv skulle de rejse i lukket karosse og med postheste, fordi greven var bange for at sejle. I begyndelsen af oktober kom de af sted.

De var kun nået til Ringsted, da første krise indtrådte. Grevinden fik det dårligt og kunne ikke rejse længere. Greven blev urimelig, men den praktiske Louise tog hånd om situationen. I deres kvarter i Ringsted traf de 10. oktober kaptajn Frederik Ferdinand von Bertouch, der var på vej til København. Han fik breve med til Hans Warnstedt, lægen og Wewer.

Den 11. oktober kl. 12 nat nåede han Østerport og kom ind i byen, inden den lukkede. Klokkeren halv syv næste morgen fik han opklaret, at lægen, doktor Guldbrand, var i Fredensborg hos kongefamilien. Derfor sendte han brevet til doktoren dertil med besked om, at det hastede. Efter tjenestetid opsøgte Bertouch Hans Warnstedt, der var taget til Frederiksdal på sin vej mod Helsingør, hvor han gjorde tjeneste. Bertouch traf ham heldigvis på Frederiksdal og de to blev enige om, at Guldbrand måtte tage til Ringsted for at tilse Sophie. Der var bare det problem, at han måtte have hoffets tilladelse, men da det var kurdag, så ville der nok være en anden læge på Fredensborg, og det var dermed sandsynligt, at Guldbrand kunne komme, hvis ikke så måtte en anden. Bertouch selv ville straks bede om rejsetilladelse, så han kunne ledsage doktoren, hvem det nu måtte blive, tilbage til Ringsted.

Heldigvis havde husholdersken endnu ikke forladt Frederiksdal, og hun fik besked på at blive et par dage, indtil man havde set, hvordan sagen udviklede sig. Til sidst havde Bertouch fået fat på Wewer og haft en lang samtale med ham. Imod skæbnen var intet at gøre, havde Wewer udtalt og dermed truffet beslutningen om, at rejseselskabet skulle vende om og i små dagsmarcher returnere til Frederiksdal. Nu var det vigtigst at passe på grevinden og hendes "frugt", så måtte flytningen aflyses. Spareprojektet var kuldsejlet.

I løbet af et par dage var Fritz, Sophie og Louise tilbage på Frederiksdal og 16. oktober blev Sigismund Ludvig født, lille og sart, men livskraftig. Wewer og Louise Warnstedt fik travlt. Der skulle skaffes forsyninger, pletter og pander skulle købes, sølvtøjet hentes frem og den lille skulle have tøj. Wewer lånte grevinden sit klaver, så hun ikke skulle savne musikken, mens hendes eget var i Slesvig.

Kammertjener Thygesen og hundene skulle hentes tilbage. Han blev sur og gjorde omstændeligt rede for, at han lige havde indrettet det hele og sat kasser og kufferter på loftet, og så skulle alt pakkes ned igen og returneres. For første gang blev Frederiksdal beboet om vinteren, og det krævede, at der skulle saves, køres og stables brænde i den helt store stil.

Forbruget under kontrol

Fritz var 30 år, da hans søn og arving blev født, og formentlig glad for den lille dreng. Det ændrede dog ikke noget ved hans levemåde eller karakter. Han fik af sin svigerinde udleveret 20 rigsdaler i lommepenge om måneden. Når det kneb, lånte han mindre beløb af møller Galberg i Frederiksdal og hos hvem, han ellers kunne slippe af sted med det.

Større udgifter gik over Wewer, der kontaktede Louise, for at få regningen bekræftet inden udbetaling. En ny frakke til greven blev bestilt og betalt af Wewer. Thygesen fik pålagt at lave månedsregnskaber for husholdningsudgifterne, som Fritz skulle skrive under på.

Tjenerskabet var indskrænket til otte personer. Indtægter og udgifter gik nogenlunde op, men det var umuligt at afbetale gælden til Wewer og den klatgæld til andre, som Fritz stiftede. Forbruget var under kontrol, og der var råd til et par ugers ophold i byen med teater og opera. Det kunne lade sig gøre at leve beskedent på Frederiksdal med den indkomst, som forpagtningsafgifter og renter af fideikommis-formuen gav. Efter de turbulente år var der opnået en vis stabilitet. Den vaklede, da fideikommisformuens forstander gehejmeråd Brockenhus i 1780 forsøgte at overtale familien til at købe gods på Lolland.

Ingen havde taget initiativer i den retning, siden det nygifte unge par i 1771 rejste rundt og så på gods. Det var i årenes løb blevet klart, at Fritz Schulin ikke selv kunne gennemføre et køb og lige så klart, at han ikke ville kunne administrere et gods, hvorfor det ville kræve meget større indsats af andre.



Fritz i silbouet.

Hvem skulle yde en sådan indsats for Fritz og hvorfor? Hans to svogre havde deres egne karrierer og problemer, og hans egen familie, Møsting, havde størst interesse i, at formuen var intakt, hvis de skulle være så heldige at arve Fritz. Familiens økonomiske situation var således låst fast.

Brockenhus ville gerne afslutte sit formynderskab og foreslog derfor, at formålet med formuen blev realiseret. Greven kunne sagtens overtales, men Sophie protesterede vildt. Dels var Lolland meget langt væk fra København, men hvem skulle hjælpe dem. Efter ti års ægteskab vidste Sophie, at de ikke magtede at organisere deres liv hverken praktisk eller økonomisk uden hjælp. Hun fik støtte af familiens venner, og Brockenhus opgav.

Travle dage

Ægtefællerne færdedes ikke så meget sammen, men hver for sig havde de nok at gøre. Livet i byen i vintermånederne gik med teater, koncerter, baller, visitter, sammenkomster, udflugter og lidt indkøbsture. Hele familien var med i byen, greven, grevinden, Louise Warnstedt og den lille Sigismund Ludvig.

Man logerede i lejede værelser. Vinteren 1781 bød på koncerter i Gjethuset hver søndag eftermiddag. Greven og grevinden tog til komedien, sammen eller hver for sig. Det blev til 24 gange i løbet af tre måneder. Hver onsdag i januar var der bal på slottet og grevinden var med til dem alle.

Man var desuden på slottet ca. en gang om ugen og i "Pallain", Prinsens Palæ, to gange ugentligt. Den 12. januar var der bryllup hos familien Fabritius. Efter en og en halv time dér fulgte gæsterne brudefolkene til Christianshavn og kørte derefter tilbage til Fabritius, hvor selskabet fortsatte nogle timer endnu.

Greven besøgte nogle af de udenlandske gesandter. Hans ærinde hos dem er ukendt, men da han ikke havde noget embede, har besøgene formentlig været af selskabelig art. Måske var det spillebordene, der trak. På en enkelt dag, lørdag 20. januar, besøgte han fra klokken fem den saksiske, den engelske, den prøjsiske, den svenske, den neapolitanske og efter en afstikker til Svaneapoteket til slut den russiske gesandt. Han var hjemme i god tid inden 8, da han atter kørte ud for at tilbringe aftenen indtil kl. 12 hos konferentsråd Classen.

Søndag den 28. januar var en af de travle dage. Louise Warnstedt var fadder til et barn, der blev døbt i Helligåndskirken. Hun blev kørt til Kompagnistræde efter barnet, til kirken og siden hjem til Østergade. Så kørte vognen til Ahlefeldt og dér steg Louise Warnstedt af. Grevinde Schulin fortsatte til koncert i Gjethuset, vognen hentede frk. Warnstedt hos Ahlefeldt og kørte hende til koncert. Lille Sigismund blev kørt hjem. Kl. 8 blev damerne hentet fra koncerten og kørt hjem. Senere kørte de til bal, og vognen blev bestilt til at køre dem hjem kl. 11.

Den lille Sigismund blev ofte taget med i besøg, men ud på eftermiddagen blev han sendt hjem. Han havde sine egne faste ture i byen, der hyppigt bragte ham til traktørstedet Fiskerhuset, som lå neden for Classens have ud til stranden på Østerbro.

Man kørte på indkøbstur til guldsmeden og Porcelænsfabrikken og i det tidlige forår på små udflugter. Den 13. marts var det en tur ud af Øster Allé til Vibenshus, derfra ind ad Nørreport og hjem. Vognen holdt en time ved porten og kørte så til komedie, derfra til Fabritius og hjem kl. 1. Dagen efter var grevinden igen til bal på slottet.

Den 15. var det greven, der kørte lidt rundt med nogle af sine venner, var på Toldboden, på slottet, besøgte igen venner og kom hjem efter 12. Den 16. var der bal på Gjethuset og man kørte først hjem kl. 3 om natten. Resten af marts gik med tilsvarende koncerter, komedier og baller samt private besøg.

Den 23. marts var grevinden først i Helligåndskirken, hvor hun var fadder ved en dåb, og om eftermiddagen mellem kl. halv fem og syv var hun tolv steder i visitter. Det må have været den form for visitter, hvor vognen er standset og visitkortet sendt ind. Det kan have været en runde for at sige farvel og tak for sæsonen og gøre opmærksom på, at man flyttede på landet.

Fritz' sidste tid

I de tre vintermåneder blev der kørt i 81 dage. Der er fire dage, hvor der slet ikke blev sendt bud efter hyrekusken. Greven, grevinden eller frk. Warnstedt aflagde besøg hos familien Fabritius på 32 af de 81 dage. På 6 af dagene var medlemmer af familien Schulin to gange hos Fabritius, og på en enkelt dag blev det til tre besøg. Det må have været deres tætteste bekendte.

De øvrige besøg gjaldt familierne Iselin (4), Hauch (5), Gram (1), Desmercières (9), Rantzau (5), Reventlow (3), Bernstorff (1), Ahlefeldt (2), Hagerup (2), Schubart (1), Schimmelmann (2), Calmette (2), Rømeling (1), Schulz (4), Juel (1), Destinon (3), Classen (9), Moltke (1), Stampe (1), Berger (1), Baudix (1). Det kan ikke aflæses, hvilke medlemmer af disse kendte familier, som Schulinerne besøgte. Der er langt fra de mange besøg hos Fabritius til de øvrige.

Efter den 1. april brugte man kun hyrekusken de enkelte gange, et af familiens medlemmer havde ærinde i byen, eller når der blev sendt bud efter nogen, som skulle komme til Frederiksdal. Lægen, dr. Guldbland, blev hentet til Frederiksdal seks gange fra maj til september. I den periode var tjenestepigen Maren, lille Sigismund og greven syge.

Alvorligst var det med greven. Fra foråret var det klart, at han var dødeligt syg og så forfærdelig ud. "Fortæl hvordan min elendige svoger lever", skrev Hans Warnstedt til søstrene. Svaret var, at han havde vand i kroppen, benene var som søjler, maven var opsvulmet og indvoldene ødelagt. Men han havde selv været skyld i det ved sin slette levevis.

Fritz blev anbragt i pleje i lejede værelser i København først på sommeren, hvor han blev tilset af lægen. Herfra sendte han en beretning om sin fysiske tilstand til Sophie. Det er det eneste brev fra ham til hende, der er bevaret.⁷⁴ Han kalder det selv:

"Rapport og mig og min Tilstand". Den er ikke opløftende: "...men i Dag, som jeg ville spise lidet, overkom mig en sterk Brekning samt Durchløb og haver jeg efter Ordination maate kiøre 2de Timer omkring Byen, hvilket jeg troer haver giort mig got, da det har foraarsaget at jeg har ladet lidet mere Vand end de andre Dage. Paa fredag Aften haaber jeg at se Dig min dyrebare og den Lille Sigis igen..."

"Jeg har aldrig kunnet tænke på ham uden at vække ideer, som det var bedre at kvæle", skrev Sophie i denne periode, hvor hun vekslede mellem medlidenhed med manden på grund af hans svage og mærkelige karakter og afsky for hans legemlige og åndelige forfald. Dertil kom en vis ubehagelig selvransagelse. Hun kunne lade som om, hun ville foretrække at leve fattigt uden ham, men hun vidste godt, at ville hun beholde det, hun havde, var de bundet til hinanden for livet.

Mens greven blev indlogeret i byen for at være under tilsyn af lægen, morede Sophie sig imens i en sådan grad, at det blev Hans Warnstedt for meget. Der gik rygter i byen om hendes løssluppenhed ved sammenkomster på landet, og det var bestemt upassende, når hendes mand lå dødeligt syg for sig selv i byen. Ikke mindst, fordi Sophies økonomiske forhold efter Fritz' død måtte sikres.

Der blev udfoldet en del aktivitet i den anledning formentlig på Hans Warnstedts initiativ. Sophie var hos dronning Juliane Marie for at fortælle om sit ægteskab og sine vilkår. Kammeradvokat Chr. Colbiørnsen blev kontaktet, og der blev truffet aftale om, at Fritz selv skulle tale med kronprinsen.

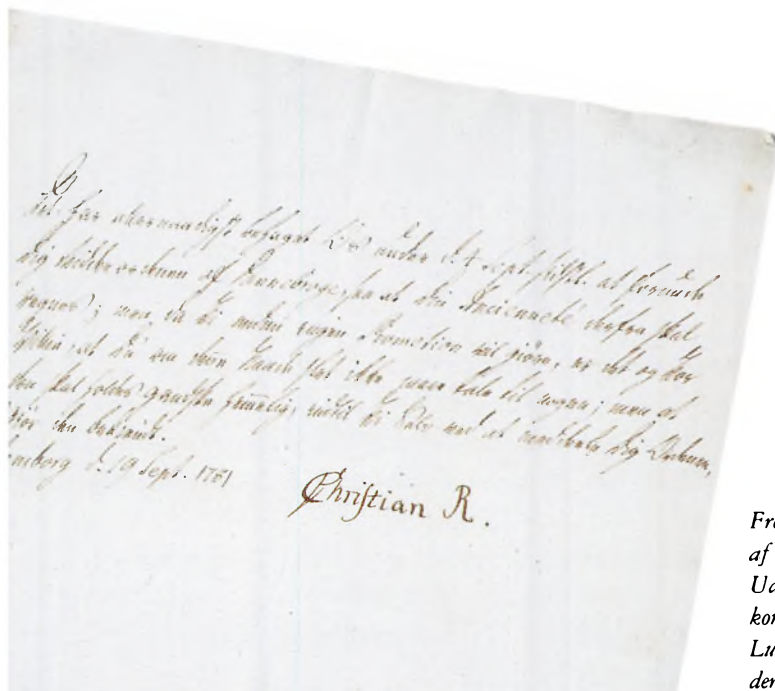
Kabalen gik nok ud på at undgå, at familien Møsting, der stadig var næste arving til fideikommisset, fik nogen indflydelse som formyndere eller værger for den umyndige Sigismund. Sophie var bange for Møstings. I et af sine breve fortalte hun, at familien mente, at rejsen til Slesvig i 1777 skulle være et påskud for at kunne vende tilbage med et barn, der blev udlagt som hendes og Fritz'. Sigismund Ludvigs fødsel på Frederiksdal må have dementeret den påstand, men han var kun en lille dreng, og livet var usikkert.

I Frederik Ludvig Schulins navn blev der 8. september indgivet en ansøgning til kongen, om at Sophie måtte blive formynder for sin lille søn, hvis Fritz skulle afgå ved døden. Hun skulle have fuldstændigt frie hænder til hans opdragelse og dermed også til at disponere over hans indtægter uden at skulle aflægge regnskab for nogen. Indtægterne af fideikommisset skulle altså tilfalde Sophie, så længe Sigismund var umyndig.

Ansøgningen blev ekspederet hurtigt. Den 26. september blev den forestillet kongen med kancelliets indstilling om, at man burde høre fideikommissets administrator, som fortsat var gehejmeråd Brockenhus. Han oplyste, at formuen nu var 126.250 rigsdaler, der gav en årlig indtægt på 8290 rigsdaler. Dertil kom grevens rente- og afdragsfrie lån på 20.000 rigsdaler i Frederiksdal.

Ved hans død, som i mellemtiden var indtrådt, skulle successor betale renter af det. Hvis grevinden også blev administrator for de frie midler, herunder Frederiksdal, burde hun betale renter til sin søn. Det ville forøge hans indtægter med 800 rigsdaler om året.

Dernæst stillede Brockenhus et modforslag, fordi han ikke mente, at det var helt rimeligt at overlade Sophie alle indtægterne. Han anså det for mere i overensstemmelse med de grevelige privilegier, at enkegrevinden fik et bestemt årligt livgeding, en enkepension og at resten gik til Sigismund. Han sluttede med at udtale, at det slet ikke var hans sag at tage sig af det, da han ikke var værge for den unge greve.



...for udnævnt til ridder af Dannebrog den 19. Sept. 1781. at beordres
at skulle varetage af Brockenhus, at den Societate skøpke skal
...; men så at anden sagde Brockenhus til kongen, at det er det
... at de nu blev kendt til ikke mere end til kongen; men at
... skal være ganske frænklig, indtil de ... at det skal sig
... du skal være.
Copenhagen d. 19 Sept. 1781

Christian R.

Frederik Ludvig Schulins udnævnelse til ridder af Dannebrog 19. september 1781. Udnævnelsen skulle holdes hemmelig, indtil kongen selv kunne tildele ham ordenen. Frederik Ludvig døde 28. september, og udnævnelsen blev derfor aldrig bekendtgjort.

Det blev ikke desto mindre hans forslag, der blev fulgt. Den kongelige resolution af 17. oktober 1781 gav Sophie et årligt livgeding på 3000 rigsdaler af fideikommissindtægterne, når disse oversteg 8000 rigsdaler, samt 2000 rigsdaler til Sigismunds opdragelse. Faldt renteindtægterne til 6000, måtte hun nøjes med 2000 rigsdaler årligt. Det skal tilføjes, at kancelliets indstilling var, at hun skulle have 2000, men det blev altså hævet med 1000 under behandlingen i Gehejmestatsrådet.

I midten af september var hele familien samlet i København, hvor de ventede på kongens resolution. Den 19. september fik Fritz Schulin meddelelse om, at han fra 4. september 1781 var udnævnt til Ridder af Dannebrog. Der var knyttet nogle særlige betingelser hertil:

“..., men da vi endnu ingen Promotion vil gøre, er det og Vor Villie, at Du om denne Naade slet ikke maa tale til nogen; men at den skal holdes gandske hemmelig, indtil Vi Selv ved at meddele Dig Ordenen, gjør den bekiendt”. Christian R.

Promotionen eller udnævnelsen skulle ske, når der var et passende antal nye riddere. Frederik Ludvig Schulin levede ikke til den næste promotion, og derfor blev udnævnelsen holdt hemmelig, indtil jeg fandt den i Frederiksdals arkiv. Han døde den 28. september. Hyrekuskens regnskab viser, at det blev Louise Warnstedts opgave at køre ud til Frederiksdal den følgende dag for at fortælle om dødsfaldet.

Der var ingen, der rigtig begræd tabet af Fritz. Sophie sendte en trykt, konventionel meddelelse ud, at ”Livets Herre” havde borttaget hendes elskede gemal i hans alders 35. år. De personlige breve, der omtaler begivenheden, giver et par brikker mere til billedet af Fritz. ”Hans skæbne var ikke god, at falde i dårligt selskab”. ”Fike har ikke været lykkelig i sit ægteskab på grund af visse omstændigheder”. ”Fritz faldt i slette hænder”. ”Hans slette levemåde er skyld i hans sygdom”.

”Meinem hertz viel geliebsten Mann”, skrev Catharina Maria Schulin på sin mands dødsdag i 1750. Hendes svigerdatter skulle på mange års afstand af sin mands død, før hun skrev: ”min gode, elendige Mand”. Hvor den ene grevinde Schulin følte savnet af sin ægtefælle først og derefter lettelse over sin egen økonomiske råderet, så var situationen for den anden grevinde, at hun var lettet over ægtefællens død, men bekymret for sin økonomiske situation.

Sophie var især bange for, at nogen skulle gøre reuitionsretten det vil sige tilbagekøbsretten til Frederiksdal, gældende. Kunne hun klare sig økonomisk og praktisk med sin lille fireårige søn, lensgreve Sigismund Ludvig Schulin? Det faldt på plads for hende. Hun blev formynder for lille Sigis og fik sine indtægter. På Frederiksdal var situationen igen som tredve år tidligere, den lille greve med sin mor og moster.

Frederik Ludvig Schulin

Den store mands håbløse søn var af årsager, som vi ikke kender, således indrettet, at han hverken offentligt eller privat kunne løfte arven efter faderen. ”Hans opdragelse har åndeligt og legemligt fordummet ham – Gud tilgive dem, der opdrog ham så dårligt”, er den forklaring, hans omgivelser kunne give. Melankolsk, kaldte tante Louise ham.

Fritz havde ikke selv gjort sig fortjent på nogen måde i sit voksne liv, og der var måske ikke andre end hans gamle tante, der brød sig om ham, men alligevel blev han reddet fra at gå til bunds.

Den herskende klasse holdt ham oppe af hensyn til faderen, navnet og standen. De synspunkter, der begyndte at trænge ind i den offentlige debat efter 1750 om forskellige samfundsgruppers plads og den enkeltes muligheder og fortjenester, havde ingen konsekvenser for Fritz.

Set både oppe- og nedefra i samfundet gjorde han jo ingen skade og blev måske derfor fredet. Hele sit liv synes han at have været et let bytte eller offer for andre; han kunne overtales, lokkes, styres og udnyttes af sin hovmester, af Warnstedt-familien og sikkert af mange andre, som han mødte på sin vej. Andre mennesker greb ind i familiens historie og satte deres præg på den.



Otto Friderich Müller (1730-1784) blev i 1753 antaget som huslærer for den lille greve. Han sørgede også for sin egen uddannelse og blev en berømt naturvidenskabelig forsker.

Otto Friderich Müller

Den, som citatet ovenfor må falde tilbage på, er hovmesteren eller huslæreren, Otto Friderich Müller, der var ansvarlig for Fritz' uddannelse og opdragelse. Han blev antaget i 1754 og blev i familien til 1771. Han havde 17 år til at oplære og vejlede Fritz.

Den 40-årige enkegrevinde fik en from, begavet og beleven ung mand i huset, der også forstod at smigre hende. Til hendes fødselsdag i 1755 forfattede han et meget langt hyldestdigt, hvis første vers lyder:⁷⁵

*"Grevinde von Schulin i dag er fød og baaren,
en dame himmelen sig haver selv udkaaren.
Iblant Gudinderne hun regnes bør og skal.
See, derfor glæde er i dag paa Frederiksdal".*

Hun var jo arbejdsgiveren, men selv den kritiske tante Louise lagde ikke skjul på, at der blev kedeligere på Frederiksdal, da Fritz og Müller rejste. Han blev et skattet medlem af familien.

Var der nogen, der kendte Frederik Ludvig Schulin, må det have været Müller. Tidligt i sin ansættelse må han have vidst, at Fritz' evner var begrænsede, men hverken han eller samtiden havde nogen diagnose på Fritz' tilstand. Det lå heller ikke i tidens og standssamfundets forud-

sætninger, at Müller kunne sige, at den lille dreng trængte mere til specialundervisning end statsmandsuddannelse. For Fritz var der kun én vej, når han var greve Schulin; det var hans uheld.

For Müller var ansættelsen i det schulinske hus adgangen til midler og muligheder. Dem udnyttede han så godt, at hans egentlige opgave trådte i baggrunden. For søndagsprædikerne, som Müller havde holdt som teologisk kandidat, havde han fået 1 rigsdaler. Som huslærer fik han 200 rigsdaler årligt samt klæder og ophold, og efter dimissionen i 1758 fik han 100 dukater [241 rigsdaler] som tak.

Kort efter sin ansættelse opgav Müller teologien og begyndte at læse jura, som han afsluttede med eksamen i 1760. Han blev boende hos familien Schulin vel med fortsatte opdragelsesopgaver, men i disse år begyndte han sine egne naturvidenskabelige studier, der gjorde ham til "den af alle danske Zoologer, der har det største Navn i den internationale Videnskab".⁷⁶

I 1763 blev der indgået en kontrakt mellem ham og grevinde Schulin om hans ansættelse som hovmester for Fritz på hans udlandsrejser. For hans tjenester skulle grevinden give ham en pension på 300 rigsdaler årligt, så længe han levede og stille ham sikkerhed for denne pension eller betale ham 6000 rigsdaler på én gang, når rejserne var endt.



To af Otto Friderich Müllers værker.

Studiet af naturen udviklede sig fra oplysningstiden og fik forskere mange steder. I Sverige havde Carl von Linné i 1735 udgivet sin *Systema Naturæ* til klassifikation af planter, dyr og mineraler, og i Danmark var der også udvikling i naturvidenskaberne. Müller fik ikke brug for sin juridiske eksamen, men tog Frederiksdals flora og fauna som forskningsområde. Han havde stort talent for studierne og hans første publicerede værker bærer da også titlerne *Fauna insectorum Fridrichsdalina* (1764) og *Flora Fridrichsdalina* (1766). For ham, Frederiksdal og familien Schulin betød det en plads i den internationale forskning.

Müllers biograf, Jean Anker, kommer i sin disputats let hen over resultatet af hans indsats som huslærer og er mere optaget af grevinde Schulins store interesse for naturvidenskaben. Med en mere skeptisk holdning til Müller kan man komme til at se ham som en ferm opportunist. Det skal opfattes som en konstatering og ikke som en nedsættende vurdering. Det er heller ingen bebrejdelse mod hans person; han var ikke ansvarlig for Fritz' manglende evner.

Der er imidlertid belæg for, at Otto Friderich Müller fik meget ud af sin ansættelse hos Schulin. Løn, ophold, rejser, klæder, hest, tjener, adgang til bøger, videnskabelige tidsskrifter, samlinger af sten og skaller og tid til studier. På Frederiksdal findes endnu et konkylieskab fremstillet af tidens berømte kunstdrejer og konkylieekspert Lorenz Spengler i 1762.

Talrige regninger på indkøb af naturalier fra årene 1760-62 vidner om Müllers frie hænder og grevindens ødselhed. En fjerdedel af hendes årlige pension gik til opbygning af en naturaliesamling. Den chance, Otto Friderich Müller fik, udnyttede han rigtig godt. I Dansk biografisk Leksikon karakteriseres han som en af Danmarks største naturforskere med en iagttagelsesevne og forståelse af det sete, der var uovertruffen. Når han var så god til at iagttage flora og fauna, så var han vel også god til at iagttage og forstå sine menneskelige omgivelser.

Da Fritz og Müller kom hjem fra den store udlandsrejse i 1767, flyttede Müller atter ind hos familien Schulin, og udbetalingen af den årlige pension på 300 rigsdaler begyndte. Hans kontraktlige forpligtelser var egentlig afsluttede, men han førte staldregnskaberne, fulgte Fritz i det sociale liv i København og fortsatte sine studier og udenlandske kontakter.

Müller var vel nærmest medlem af familien, og hvem skulle egentlig afskedige ham? Ved grevindens død i 1770 henvendte han sig med sin kontrakt og fik den påtegnet af formynderen for fideikommisset, der anerkendte hans ret til livsvarig pension på 300 rigsdaler årligt. Som Fritz' økonomiske situation udviklede sig i 1771-72 stillede Müller med krav om at få kapitalen på 6000 udbetalt samt sine øvrige tilgodehavender, der var ganske betydelige.

I et af Hans Warnstedts breve til Sophie antydes, at Müller havde en "rig arving til salg", formentlig mod en eller anden modydelse, men begivenhederne i forbindelse med Fritz Warnstedts forvisning fra hoffet i 1771 spolerede dele af planerne. Ægteskabet mellem Fritz Schulin og Sophie blev en realitet og Warnstedterne vandt kampen om Fritz.

Det medførte en strid med Müller om hans tilgodehavender, som var med til at få det økonomiske fundament til at vakle yderligere under det unge grevepar. Der var diskussion om, hvorvidt Müller både havde ret til den årlige pension og hele kapitalen, men forløbet er uklart, fordi Fritz synes at have givet Müller både mundtlige og skriftlige tilsagn om summerne.

Der er ingen skriftlige vidnesbyrd om eller hvornår, Müller havde valgt en af de to muligheder. De 300 rigsdaler, han havde fået årligt fra 1767-71 kaldte han renter af kapitalen på 6000. I det mindste ville han have bevis på, at han havde de 6000 til gode. Fritz og Warnstedt forsikrede ham, at han kunne regne med den årlige udbetaling og få 1. prioritet i gården i Østergade, men det ville Müller ikke stille sig tilfreds med. Der er ikke antydning af underdanighed i et brev, hvori Müller i august 1772 beskriver deres mellemværende.

Det fremgår utvetydigt, at han ikke tror, at Fritz har nogen mening eller begreb om sagerne selv, men at han følger sin onkels og svogers meninger. Resultatet blev imidlertid, at man anerkendte Müllers krav, og at der blev truffet aftal om à conto betalinger af hans fordringer. Der

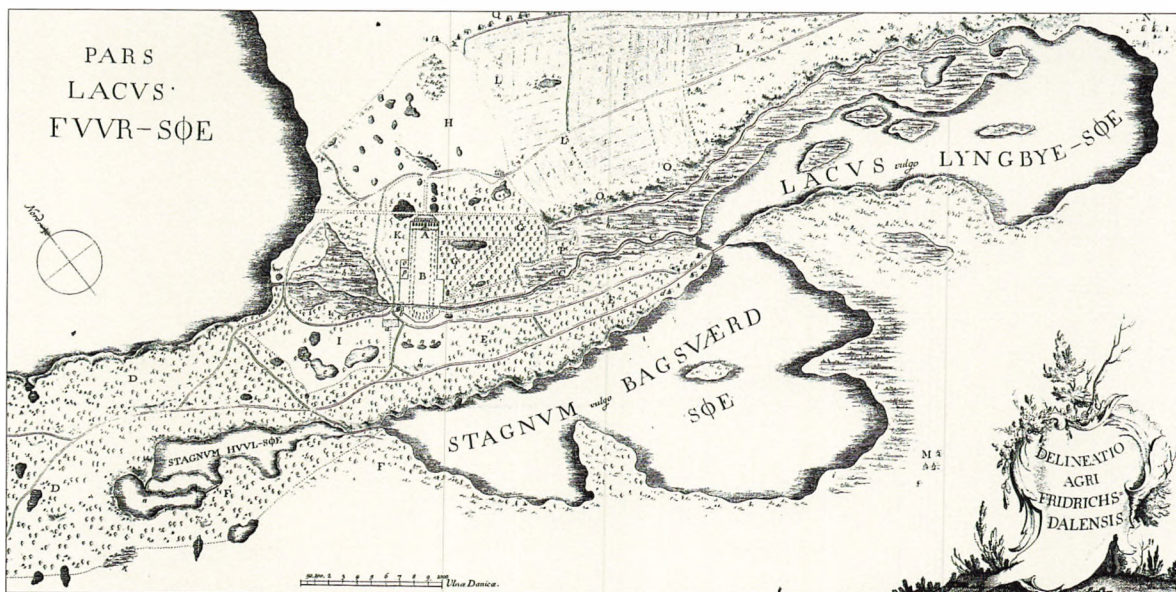
dukkede imidlertid hele tiden nye op, og sagen endte i 1776 med, at Müller udtog stævning ved Højesteret mod Fritz for at få sine resterende tilgodehavender.

Der blev dog ingen ny retssag, for Müller blev overtalt til et kompromis på 1400 rigsdaler, der så blev udbetalt kontant. Han underskrev en erklæring om, at alle hans tilgodehavender hermed var ude af verden. I alt hævdede han at have haft 25.000 rigsdaler til gode. I dette beløb indgik de 8000, som Catharina Maria Møsting havde udstedt beviser for, og resten var penge, han havde forstrakt Fritz Schulin med.

I 1771 fik Müller en stilling i Rentekammerets Norske kammer. Den havde han til reorganiseringen af Rentekammeret efter Struensees fald det følgende år. Men under sin ansættelse havde han truffet en rig norsk enke, som han giftede sig med i maj 1773, og med det, han havde fået ud af det schulinske bo og sin kones formue, kunne han hellige sig videnskaben i resten af sit liv.

Müller fik en meget stor indflydelse på sin elev. Den uselvstændige Fritz støttede sig til ham og hans råd, også efter at Fritz' egentlige uddannelsesforløb var afsluttet. Müller var hans vejleder i alle livets forhold og kunne give ham stikordene. Et par små sedler, udvekslet mellem Hans Warnstedt og Sophie Schulin i 1772, nævner, at Fritz kan have gjort og underskrevet ting, som Müller ville bruge imod ham, og det skyldtes alene, at Fritz havde en blind tillid til Müller, der i så mange år havde været hos ham.

Efter grevinde Schulins død, blev Fritz et let offer, og da det til slut kom til et brud mellem Müller og ham, skyldtes det formentlig Warnstedternes overtagelse af Fritz. Otto Friderich Müller kastede med sine værker glans over Frederiksdal og leverede samtidig sit bidrag til det økonomiske uføre, som Frederik Ludvig Schulin efterlod.



Tegning af Frederiksdals omgivelser fra Müllers værk *Flora Fridrichsdalina* 1767.



FAMILIEN SCHULIN OVERLEVER

1782 – 1807



Enke

”Min stakkels mand har sluttet sin triste bane... Du mærker, kære Fritz, at jeg ikke kan skjule, at det er forsynets gave, at blive befriet for et bånd, som har været mine dages byrde i næsten 11 år”.⁷⁷

Det var det ægteskab. Sophie tilføjede dog i dette brev til sin bror, at hun var bevæget af begivenheden, men det hindrede hende ikke i at ømme sig over begravelsesomkostningerne. En måned senere kunne generalprokurør, Christian Colbiørnsen meddele, at Sophie kunne sidde i uskiftet bo, at hun ville modtage 3000 rigsdaler årligt i livgeding (pension) til sig selv og 2000 rigsdaler til sønnen Sigis’ opdragelse.

Han håbede, at lånet på 20.000 rigsdaler med sikkerhed i Frederiksdal med tiden kunne afbetales, og han rådede Sophie til at stille sig tilfreds med det, der var opnået. Det var mere favorabelt, end han havde ventet, og det var også mere end hun selv egentlig havde søgt Danske Kancelli om. Derfor skulle hun slå sig til tåls. Hun var nu værge for Sigis, havde sine indtægtsforhold på plads og gik igang med at lægge planer for Frederiksdals nyindretning.

I det ydre kunne meget ligne de omstændigheder, den første grevinde Schulin havde haft 30 år tidligere. Begge var yngre kvinder, da de blev enker, begge havde en lille søn, som skulle fylde pladsen efter stamfaderen og hvis opdragelse var deres livsopgave, og begge havde en søster Louise hos sig, men den første grevinde indtog på en selvfølgelig måde den plads i sin samfundsklasse, der for Sophie syntes mere tilkæmpet og ikke hendes naturlige element.

De økonomiske omstændigheder var meget forskellige, men da arv og gæld efter Fritz Schulin var faldet på plads, kunne Sophie alligevel indrette sig på et nyt og lettere liv. Wewer kom to dage om ugen og tog sig af pengesagerne, og Louise passede husholdningen. Med disse to effektive personer til at tage sig af det praktiske, kunne Sophie atter koncentrere sig om Sigis, selskabslivet, musik, gæster, besøg, baller ved hoffet, teater, sladder, litteratur, kunst og naturen. Dagene på Frederiksdal gik med at synge og spille, spise, drikke, sy og læse, spille kort, billard og karambole. Man stod op kl. 7, spiste middag 15.30 og gik i seng kl. 11. Den eneste sky på himlen var pengene: ”Hvor kunne vi ikke more os, hvis vi havde flere penge.”⁷⁸ Hans Wilhelm var atter forliget med sin søster og beskrev hendes muligheder således for hende:

”Naar du, som vist imellem maae hænde dig, kiedes og længes ved det ensformige i dit Liv, saa brug dette Middel: sæt dig hen allene og tænk saa langt tilbage, som du kan, souponer dig langt ned for den Plads, du i Verden med saa megen Anstand beklæder og spørg dig saa, hvad du skulde ønske? Du kunde icke gjøre et meere romanesk Ønske end det, der opfyldes for dig. Du kommer mig for som en Fee i et fortryllet Slot og saaledes maae du sikkert selv komme dig for, naar du som sagt gjør Comparaison med saa utallige andre Mennisker op og nedad paa Banen.”⁷⁹



Sigismund Ludvig. Enebarn og centrum i familien. Hans far døde, da han var tre år. Her er den tredje lensgreve Schulin i sin afslappede, roseeau'ske stilling.

Første prioritet: Sigis

Vinteren 1783-84 tilbragte de to søstre og Sigis hos Fritz Warnstedt og hans familie på Løjtmark. Hjemme igen vendte de tilbage til hver sine gøremål, mens de ventede på den nye hovmester, der var antaget til at tage sig af Sigis' uddannelse. Forud var gået flere års overvejelser.

Sigis' far havde ikke egnet sig til at forestå hans opdragelse, så det var Sophies sag. Skulle Sigis have egen huslærer, skulle han opdrages hos fremmede for at kunne være sammen med andre børn, eller skulle han opdrages sammen med Fritz Warnstedts børn? Mange spørgsmål havde været vendt, men nu var der truffet beslutning.

Peter Pederstamme Petersen ankom fra Kiel og gav anledning til megen opstandelse. Han talte en frygtelig dansk jargon, kunne ikke fransk, hans tyske udtale var dårlig, og han havde en ubærlig skolemesterstemme. Han havde kun få gode manerer og var meget ydmyg. I de første dage havde han ikke sagt andet end: ”ja, das kann wohl seyn, sodas geht wohl an”.

Helhedsindtrykket sammenfattede Sophie i sætningen: ”Hans far var bonde, og det er han også”. Hvis ikke Sigis havde sådan et muntert gemyt, ville han være skræmt fra vid og sans. De var advaret, komponisten Kunzen, der var en god ven, havde været på besøg fra Kiel og fortalt, at Petersen var ”et svin, men god og solid”. Men nu var han jo antaget, og så måtte de prøve, om

de kunne leve med ham. Han fulgte med ind på vinterophold i København, hvor han straks fór vild. Lidt efter lidt vænnede de sig til hinanden og et år senere lød Sophies dom: ”Petersen er god nok, men upoleret”.

Hun havde besluttet sig for at beholde ham og ”dressere” ham. Sagen var nok også den, at Petersen var, hvad Sophie havde råd til. Hun diskuterede skriftligt de fleste af sine dispositioner med broderen Fritz Warnstedt, og det var ham, der havde bistået med at skaffe Petersen, ligesom han også fandt den nye forvalter på Frederiksdal.

Selv om Sophie deltog i hoflivet og det københavnske selskabsliv i øvrigt, fulgte med i udviklinger, rygter og intriger, så var der ingen i det tilsyneladende store, sociale netværk, som hun kunne eller ville støtte sig til i væsentlige, ikke-økonomiske spørgsmål. Den lille schulinske familie var på sin vis isoleret i den fine verden.

Warnstedt-perioden

Fritz Schulin døde kun 34 år gammel, men fra begyndelsen af ægteskabet med Sophie Hedevig Warnstedt kan man sige, at anden generation af familien Schulin nærmest blev overtaget af de fire Warnstedt-søskende. De kom til at præge familien, men på den måde at de så det som deres opgave at værne om navnet Schulin, mindet om den berømte stamfader, slægtens fortsættelse og Frederiksdal.

Det begyndte med pagen, Frederik Carl Warnstedt, der takket være sin kortvarige position som Christian 7.s yndling 1768-1771 satte det hele i værk ved at få sin yngste søster gift med den unge lensgreve Frederik Ludvig Schulin og dermed gjort hende til lensgrevinden. Han sikrede også sin ældre bror, Hans Wilhelm Warnstedt, generaladjudanten, en plads ved hoffet.

Frederik Carl faldt i unåde i 1771 og blev forvist fra hoffet. Det var hans held, for dermed undgik han at blive revet med i Struensees fald i 1772. Hans Wilhelm var i en periode selv i farezonen, men reddede sig. Senere blev han direktør for Det kongelige Teater, og derefter gesandt i Lissabon, for at slutte sin karriere som overceremonimester ved Frederik 6.s hof.⁸⁰ Også han medvirkede til ægteskabets indgåelse. ”Jeg var en af de styggeste Befordrere til din saa elskværdige Moders Ulykke.”⁸¹

Endelig var der Christiane Louise Warnstedt, den ældste af de fire søskende; hun havde mere været mor end søster for dem. Hun var først og fremmest sig selv, men også bindeleddet til den tætte forbindelse til familierne Fabritius og Wewer, der kom til at betyde alt for familien Schulins praktiske og økonomiske overlevelse, indtil Sigismund Ludvig Schulin, den tredje generation, som 30-årig trådte i karakter efter bemærkelsesværdige begivenheder og sikrede slægtens videreførsel og besiddelse af Frederiksdal.

De fire søskende var hinandens bedste venner og skarpeste kritikere. Hans og Sophie udfoldede deres heftige temperamenter på skrift og i livet, mens Frederik Carl og Louise holdt sig på det beherskede plan.

Der var næsten 13 års aldersforskel mellem Louise, født 1741 og Sophie, født 1753. De fire søskende kan ikke have tilbragt meget af deres barndom sammen. De to drenge blev i 1756 som henholdsvis 13- og 6-årige anbragt i forsørgelse i København. Hans Wilhelm, den ældste, kom på Kadetakademiet og Frederik Carl blev page ved Frederik 5.s hof. Deres far var død året

før, og moderen kom til København med de to døtre, Louise på 16 og den kun 3 år gamle Sophie. Otte år senere, i 1764, døde moderen. På trods af eller måske på grund af familiens ringe forhold og deres tvungne adskillelse fik de fire børn et meget tæt og sammentømret forhold til hinanden, som varede hele livet. Et af omdrejningspunkterne i deres forhold blev Frederiksdal.

”At kunne være her; at dette Elisium er i min familie, at vi Søkende indbyrdes leve vel og nyde Go[d]t med hinanden...”⁸² Frederiksdal blev deres fælles hjem. Deres mors fattige lejlighed i Grønnegade lå langt tilbage, men hendes mange bønner for børnene havde virket, mente Hans. Sophie havde kastet sig ud i de muligheder, som livet som lensgrevinde gav hende, men når hun vurderede sin tilværelse, opfattede hun sig selv som offer. Hendes brødre havde solgt hende, og hun måtte lide for det, hun havde opnået, men også Fritz Schulin kan betegnes som offer og tilmed et let. Han var rig, alene, uden evner til at styre sit liv og nem at besnakke.



Hans Wilhelm Warnstedt 1743-1815. Han var Sophie Schulins ældste bror, og opholdt sig gerne på Frederiksdal. Han var generaladjutant, direktør for Det Kgl. Teater, gesandt i Lissabon og sluttede sin karriere som overceremonimester.

Fra en rationel betragtning havde Fritz Schulin brug for en formynder, som kunne have hjulpet ham til at sanere økonomien efter moderens død, købe et gods og gifte sig med en rig arving, men hans personlighed hindrede realiseringen af et sådant projekt. Sophie derimod havde alt at vinde ved dette parti. De ældre søskende havde tidligt taget ansvaret for den lille søster – ”den fra hendes barnsbeen af os alle undertrykte” – og den position, som de havde skaffet hende, kunne også være dem til hjælp og gavn.

I kraft af giftermålet blev hun nogen, lensgrevinde med adgang til samfundets øverste lag. De to søstre boede sammen det meste af deres liv. Sophie korresponderede i 35 år med sin bror Frederik Carl også kaldet Fritz, der måtte slå sig ned langt fra København. Det var en følsom korrespondance. De følte sig tæt forbundet og talte fortroligt med hinanden.

Sophie kunne skrive op til tre breve om måneden til ham. Han svarede hende samvittighedsfuldt, selv om hans arbejde som jægermester krævede, at han var på farten i sit distrikt i lange perioder ad gangen, og selv om hans familie, der forøgedes med et barn om året i mange år, også lagde beslag på ham.

Sophie var for ham forbindelsen til hoffet, hvor han havde levet, fra han som seksårig kom i pagelære og til han som 21-årig kammerherre og chef for kongens rejsestald af ukendte grunde pludselig faldt i unåde og blev forvist. Sophie fortalte om Kongen, som han havde været så tæt på, om hoffet, de københavnske begivenheder, som optog hende, om de personer, hun traf og den sladder, hun hørte. Hun diskuterede politik, litteratur, musik og kunst med ham. Han blev den samtalepartner, som hun ikke fandt i sin ægtemand, og hun behøvede ikke at frygte for at afsløre sin usikkerhed, for han var hendes bror. Disse to yngste søskende havde et særligt fællesskab. Det var også ham, hun drøftede sin søns uddannelse med; på det område havde hun ingen tillid til Hans.

Forholdet mellem Sophie og hendes ældste bror var anderledes. Hans boede det meste af sit liv i København og var derfor tættere på. Han var altid parat med gode råd og meninger, som ikke altid var efterspurgt. Han havde selv meget at passe. Han blev generaladjutant og særlig udsending til det russiske hof med nyheden om J.H.E. Bernstorffs tvungne fratreden som udenrigsminister.

I overmod overskred han sine beføjelser og blev arresteret, da han kom tilbage. Det fik ingen konsekvenser for ham, og broderens fald betød heller ikke noget for hans videre karriere. Han var direktør for Det kgl. Teater fra 1778 til 1792, hvor økonomidirektørens bedrageri tvang ham til at gå af.

Fra 1793 til 1805 var han gesandt i Lissabon. Sin karriere sluttede han som overceremonimester ved hoffet fra 1812 til sin død i 1817. Sophie var især imponeret af hans stilling som teaterdirektør. Han var med, hvor tingene skete, temperamentsfuld og engageret. Han havde en stor omgangskreds og var meget selskabelig, men også hypokonder og selektiv i sine aktiviteter.

Sophie beklagede sig jævnligt til Fritz over ham, men det var Hans, som de begge havde brug for, når der skulle sonderes stemninger og muligheder ved hoffet. Han løste ikke altid opgaverne til deres tilfredshed. Han foretog sig ting og sager uden at rådføre sig med sine søskende.

Han giftede sig to gange uden at spørge dem til råds, hvilket Sophie tog ham unådigt op. Han irettesatte hende kontant og utvetydigt, hvad hun bestemt heller ikke syntes om. Hans breve til Sophie spænder imellem drivende sentimentalitet og rasende kritik. Han havde et skarpt blik for personers karakteristika og kunne være meget sarkastisk. Han var en mester i at beskrive situationer, så man ser dem for sig.

De to ældste søskende havde mere blik for verden, som den var. Hans Wilhelm og Louise huskede livet igennem, at de var kommet fra den yderste fattigdom, og at det var et enestående held, at de fire forældreløse, fattige børn var havnet i samfundets øverste lag. "Her lever jo endnu folk, som kendte os i vort Intet".

En grevinde, en ridder og holstensk herremand samt en kammerherre, tidligere teaterdirektør og envoyé var de blevet til. Det kunne de godt være stolte af, selv om der fandtes folk, der nedladende kunne sige: "Je l'ai connu laquais avant qu'il fût commis." [Jeg har kendt ham som lakaj, før han blev kommis/assistent]⁸³

Hans og Sophie havde voldsomme opgør med hinanden, hvor tonen i deres noteudveksling er mere end almindelig skarp. Som søskende korreksede de hinanden livet igennem. De havde et stort opgør i forsommeren 1781, hvor Fritz Schulin var døende, og deres sidste skriftlige opgør fandt sted i januar 1807 umiddelbart før Sophies død.

De skændtes om deres personlige opførsel mod hinanden og deres nærmeste. I 1781 sluttede Sophie således: "En yderlig høflighed og Venskab vil vi for vores egen og Verdens skyld vedligeholde – men søsterlig fortroelighed og kierlighed er for mig udslettet af mit hierte imod den, som beviser mig en saa stor grad af had og foragt". Ti år senere lød det: "Vi er alle lidt sære, men nu vil og maa vi lignere os mod alle bekymringer med aabenhjertig, indbyrdes godhed. Naar alt kommer til alt, saa er vi i grunden dog hinandens bedste venner, lad os dog fornuftig bære hinandens skrøbeligheder og hjælpe hinanden med søskendlig godhed, hvor vi kan. Saa vil det gaa."⁸⁴



Wewers monument i Enrum skov. Louise Warnstedt og Sophie Schulin deltog i afsløringen af monumentet i juli 1785.

Casper Wilhelm Wewer

Warnstedternes projekt ville ikke være lykkedes uden Wewer. Som Otto Friderich Müller er han en mand med en mangeårig tilknytning til familien Schulin og med en afgørende indflydelse på den. Takket være ham overlevede familien økonomisk. Han var medejer af handelshuset Fabritius og Wewer, som var grundlagt af hans slægtninge. Hans onkels enke, den senere generalinde Longueville, havde antaget Louise Warnstedt som selskabsdame i slutningen af 1760'erne, og hun kom dermed ind i familiekredsen Fabritius og Wewer.

Louise og Casper Wilhelm Wewer syntes godt om hinanden, og engang i slutningen af 1770'erne så det ud til ægteskab. Hvem af dem, der aldrig tog det afgørende skridt, kan ikke udredes, men i stedet kom et livslangt venskab og samarbejde om at holde familien Schulin kørende praktisk og økonomisk. I det projekt var de begge uundværlige.

Efter Fritz Schulins død fik Wewer stillet et værelse på Frederiksdal til sin rådighed, og han disponerede også over huset, når grevinden var bortrejst. Han benyttede det til repræsentative formål og holdt middagsselskaber derude. Familien Schulin oparbejdede flere gange i årenes løb en stor gæld til ham. I 1776 blev der betalt 20.000 rigsdaler til Handelshuset. I 1781 indbragte det endelige salg af huset i Østergade 18.000 rigsdaler, der ligeledes gik til Wewer.

I 1784 var Sophie igen sikker på, at Wewer ville gifte sig med Louise. Han havde givet udtryk for, at han ville købe et hus til sig og Louise, hvor Sophie også kunne bo. Hvis Louise ikke ville gifte sig med ham, så skulle de to søstre bo i huset. Sophie mente at vide, at Wewer havde underkastet sig Louises beslutning og gudbevare hende for at afslå en sådan lykke og derved genere Wewer.

Sophie var bange for Louises beslutning, de kunne nemlig ikke undvære kreditten og var nødt til at stå sig godt med ham. Han ydede også mange gange kredit og akut hjælp til Hans Warnstedt. Heller ikke denne gang, blev der noget ægteskab, men der gik ingen skår i deres forhold af den grund.

I juli 1785 var søstrene inviteret til Fabritius' landsted Enrum ved Vedbæk i anledning af en fest for Wewer, hvor der til hans ære, skulle afsløres et monument for ham. Dagen før var han og Fabritius blevet uvenner over nogle skuespillere, som Fabritius havde indlogeret på stedet for sommeren. Wewer var ved at bryde forbindelsen til sin kompagnon, men så måtte familien Fabritius have fat i Louise, der som den eneste kunne tale Wewer til rette, så hele hyldestfesten ikke gik i vasken.

Det havde taget hende to timer at få ham til at skifte mening, og hvilken sød hævn var det ikke for hende, da hun godt vidste, at Fabritius-familien altid havde været imod et ægteskab mellem hende og Wewer.

Da Sophies gæld igen var vokset, fik Wewer i 1797 skøde på en grund i Frederiksdal, hvor han lod bygge et lille landsted, Wewerslyst. Da Sigis og hans mor gennemgik deres økonomiske affærer ved udsigten til at Sigis ville gifte sig, var der igen gæld til Wewer, som må være afbetalt løbende, senest da hans nevø overtog forretningerne.

Denne havde ikke samme forståelse for familien Schulins behov for kredit og forbindelsen mellem dem ophørte, men da var den gamle Wewer død. Hans villighed til at yde familien Schulin sin store personlige støtte og kredit gennem 30 år var afgørende for anden generation af familien Schulin på Frederiksdal; uden ham havde de ikke kunnet overleve på stedet.

"Wewer tog sig af de forvirrede ulykkelige sager for min søsters og min skyld," skrev Sophie. Man kan kun gisne om hans grunde; hvorfor gjorde han det? Han var måske forelsket i søstrene, han holdt af at komme på Frederiksdal, handelshuset havde en god og stabil kunde, og der var sikkerhed i Frederiksdal for kreditten.

Selv om han var en forsmået frier, fik han uden forpligtelser adgang til et familieliv og et landsted. Det havde han sådan set allerede, fordi han boede sammen med familien Fabritius i København og på Enrum, men måske var Frederiksdal og timerne med de to søstre dér et fristed for ham, hvor han bedre kunne udfolde sig end i den meget selskabelige Fabritius-familie. Måske var han lige så opportunistisk som Otto Friderich Müller i sine overvejelser og valg, men Casper Wilhelm Wewer gav rigtig meget i tilgift.

Sigis møder Gustav 3.

De første ti år af Sophies liv som enke forløb i et fast mønster. Størstedelen af året blev tilbragt på Frederiksdal og et par uger hver vinter i lejede værelser i København. Men et til to års mellemrum tog Sophie til broderen på Løjtmark i nogle måneder, men den slags ferier var der til hendes store sorg ikke råd til hvert år, og andre rejser var der slet ikke tale om.

Det aktive musikliv i byen spillede en stor rolle som tidligere nævnt, og ballerne gik hun nødig glip af. Indenrigs- og udenrigspolitiske begivenheder optog hende, og selv om hun tilkendegav ikke at have forstand på den store politik, så var hun en opmærksom iagttager og formidler af rygter, anekdoter og observationer som historien om kongens mærkelige klarsyn, da han pludselig underskrev sig "Christian et Compagnie".

Efter Kronprins Frederiks kup i 1784, hvor han erobrede magten fra kabinetsstyret med Guldberg og enkedronning Juliane Marie, viderebragte hun følgende anekdote: To matroser mødte hinanden, den ene sagde: nu er vi dog bleven lutersk igen! Hvordan det, det har vi jo længe været! Nej, før var vi katolske, men nu er vi lutersk. Å snak, du har vel slet ingen religion mere. Jo, bror, før måtte vi jo immer vende os til Mutter Marie,⁸⁵ men nu kommer vi til Faderen gennem Sønnen.

Hun ræsonnerede over det hun læste i bøger, blade og aviser og kaldte sig Philo-Sophie, når det blev lidt højtflyvende i brevvekslingen med Fritz Warnstedt, der gerne ville høre, hvordan det var på Christiansborg, og hvordan det gik de mennesker, han kendte fra sin tid dér.

Sophie fortalte om de lukkede indflydelsesrige, tyske kredse og om det danske. Hun gjorde sig lidt til over at være født i Norge. Alle kom hos Schimmelmans undtagen Sophie. Reventlows inviterede hende heller ikke, selv om de var familie, det var hun meget pikeret over. Men så var der heldigvis andre, der bad til bal. Vinteren 1787 bød på to spændende indslag.

Den sydamerikanske politiker og oprører, Francisco de Miranda, der rejste Europa rundt i 1780'erne, kom til København. Sophie håbede på at træffe ham, og det lykkedes. På et bal i den engelske klub bød han hende armen til soupeén. Hun var en af landets muser, skrev han, dannet, men noget pedantisk, snerpet af væsen.⁸⁶ Da han næste gang traf hende til et middagsselskab, fandt han hende endnu mere snerpet. På en udflugt i omegnen spiste han dog frokost på Frederiksdal, som han fandt smukt.

Gustav 3. dukkede pludselig op i København på Christiansborg Slot 29. oktober 1787 og skabte stor forvirring. Ingen vidste rigtig, hvorfor han kom, men der blev straks arrangeret teaterforestillinger og baller. Hans Warnstedt hentede lille Sigis, der nu var 10 år gammel, og tog ham med til slottet for at han kunne se kongen.

Sigis var så heldig at blive kaldt frem og præsenteret for kong Gustav, der klappede ham på hovedet og formanede ham om at blive ligesom sin berømte bedstefar. Syvogtredve år efter sin død var Johan Sigismund Schulin og hans udenrigspolitik stadig husket. Det havde været godt at lade Sigis se, hvordan en stor mand førte sig, for Sigis var jo født til at færdes med konger og andre magthavere.

Omgangskredsen

I 1788 kom en af Fritz Warnstedts sønner, Wilhelm, til København for at blive behandlet for sin visne arm. Det var et velkomment besøg for Sigis, der fik en jævnaldrende ven og for de to fastre, der kunne udfrigte ham om detaljer i livet på Løjtmark, som de aldrig før havde hørt om. Onkel Hans, der "både var en dreng og en rasende løve", morede sig med de to drenge. Arveprinseparret flyttede ind på Sorgenfri og kom til middagsselskab og roste Frederiksdal.

I 1790 fik Sophie råd til at tage på ferie til Slesvig. Tilbage på Frederiksdal var Sigis og et plejebarn, Emil Ehlers fra Kiel, der blev undervist sammen med ham samt huslæreren, Petersen.

Det var en lang og varm sommer, men studierne skulle passes, og Petersen havde fået besked på at rapportere dagligt til grevinden. Det gjorde han både omhyggeligt og omstændeligt.

Efter at have betalt porto for det første brev indskærpede hun, at han skulle skrive en mindre skrift og fylde papiret helt ud. Af hans beretninger kan man se, at der kom en strøm af honnette folk forbi for at se Frederiksdal. De fik forevist både hus og have. Blandt dem var hofbogtrykker Møller, Berlings familie, som lå på landet i Lyngby og familien Brun, de nye naboer på Sophienholm.

Den 12. august kom en meget bemærkelsesværdig gæst forbi:

"I eftermiddag henimod kl. 4 1/2 staaer jeg rolig oppe paa mit værelse og blader i en foliant, Sigis ligger dernede på eller i sin seng eller køje og læser i le Ministre de Wakefield,⁸⁷ da jeg paa engang hører en vogn komme frisk ankørende lige op for døren, det gaar trip trap, jeg løber hen og ser – og ser - en kongelig vogn med seks heste holdt for trappen, Christian kommer i bevægelse, faar døren oplukt, jeg ser derpaa en kammerherre springe ud, dernæst en blaa ridder som jeg holder for prins Frederik og til sidst endnu en kavalier, de ta'r turen igennem salen ud i haven, jeg gaar nedenunder og ser ud til haven af etatsraadens vinduer og ser endelig at den blaa ridder er ingen anden end - - - Hans Majestæt Kongen selv. Kavalererne vare Numsen og Giedde, de tog turen ud til Friheden ind i de mørke gange, derpaa til Spurveskjul⁸⁸ og haven. Gartneren viste dem omkring, som efter Martes udsigende skal han have faaet en dusør af Numsen. Da man formodede, at Hans Majestæt havde befalet at drikke te, saa var i denne henseende i salen gjort de fornødne anstalter, men da gartneren ikke førte dem tilbage igennem salen, men lige ud i gaarden, saa steg Hans Majestæt i vognen straks efter tilbagekomsten og kørte kl. 5 1/2 ungefær tilbage til Frederiksberg".⁸⁹

Verner Gjedde, der var opvartende kammerherre hos Christian 7. og overhofmarskal Christian Frederik Numsen var på en køretur med den sindsyge konge og lagde vejen gennem Frederiksdal.

Den følgende vinter tilbragte familien de første fire måneder i København. Hyrekuskens regnskab fortæller, at næst efter broderen Hans Warnstedt var det fortsat familien Fabritius, der var den nærmeste omgangskreds. I et brev til veninden Catharina Wedel forklarede Sophie, at man morede sig bedst i Fabritius' kreds. Dér var den bedste underholdning, og man traf de mest interessante mennesker. Så kunne det højere aristokrati have det så godt.

Hendes sociale liv i øvrigt var hofballer og –modtagelser, opera og komedier, hun besøgte de toneangivende familier en til to gange i hele sæsonen. Der blev kørt i Rosenborg have og en tur uden for portene, til kirke, til modehandler og i visitter, hvor Sophie kunne aflevere en af sine på fineste kort-pap trykte visit-billetter. Vintersæsonens forløb havde tilsyneladende ikke ændret sig i de 20 år, Sophie havde deltaget.

På Frederiksdal omfattede husstanden godt 15 personer; grevinden, hendes søn og søster, huslærer Petersen, kammertjener Thygesen, Christian, tjener, Ole Dinesen, kusk og Lars Petersen, gårdskarl, en husholderske, to kammerjomfruer og fem tjenestepiger. Dertil kom jægeren, som passede skoven og markerne og gartneren med et par havemænd og tre-fire lugekoner i sæsonen.

Opsynet med alle disse personer var primært Wewers og Louise Warnstedts område. Sophie Schulin tog sig af opdragelsen af Sigis, spillede, sang, læste og skrev som mange i sin samtid breve. Hendes arkiv rummer lange og korte korrespondancer. Gennem mere end 30 år korresponderede hun flittigt med sin bror, Fritz og sin svigerinde, Frederikke Rumohr, kaldet Fritze, på Løjtmark.

Når de ikke var samlet i København eller på Frederiksdal, skrev Hans Warnstedt, Louise og Sophie hyppigt til hinanden. Dertil kom lejligheds- og høflighedskorrespondance, som kunne udvikle sig til lidt længerevarende brevveksling med personer, der kom ind i Sophies interessesfære. Hun havde tre veninder, som hun korresponderede med i mere end 20 år. De kom alle til udlandet og sendte hende nyheder fra den store verden, hun aldrig selv fik set.



*Chr. 7., der i 1791 lagde vejen gennem Havesalen på en udflugt.
Sophie dansede menuet med ham på Christiansborg.*

Catharina Wedel

Frederik Anton Wedel Jarlsberg var diplomat, og ægteparret var bekendt med greveparret fra midten af 1770'erne. Da han blev sendt til udlandet som gesandt, begyndte de to unge musikinteresserede kvinder at korrespondere, og på den måde fik Sophie underretning om den overdådige hårmode i Paris i 1778 og om livet ved hoffet i Napoli, hvor parret opholdt sig i nogle år. Det var et livligt og farvestrålende sted, ligesom det havde været 15 år tidligere, da Fritz Schulin var der på sin dannelsesrejse. Catharina Wedel beskrev byen, hoffet og underholdningen. Hun fortalte om de berømte og feterede italienske sangere, om den store opera, den dejlige kirkemusik, karnevaler, fester, baller og maskerade.

Blandt de øvrige gesandtfruer fremhævede hun den engelske gesandts hustru, lady Hamilton. Hun var en meget habil klaverspiller. Det var lord Hamiltons første hustru og ikke den senere så berømte Emma, der blev admiral Nelsons elskerinde. Når det ikke var om musik, udvekslede de to kvinder synspunkter om amning og børneopdragelse.

Fru Wedel fik et barn i 1781 og fortalte, at hun ikke måtte gå ud før 40 dage efter fødslen. Da meddelelsen om Fritz Schulins død nåede hende, skrev hun: "min veninde er endelig lykkelig, jeg havde ikke kunnet udholde det med så megen tålmodighed".⁹⁰ I 1790 flyttede familien til London, hvor Wedel Jarlsberg var blevet gesandt, og herfra var det om englændernes mærkværdige levevis, hun berettede.

Catharine Wedel fik selv et stormfuldt ægteskab.

I 1796 flygtede hun med sit ældste barn fra manden i London tilbage til Danmark. Hun slog sig ned i Esrom i nærheden af sin søster, blev skilt og fik i løbet af et par år samlet sine øvrige fire børn hos sig. Selv om afstanden mellem dem nu var mindre, fortsatte de trofast deres korrespondance, indtil Catharina Wedel Jarlsberg døde i 1801.



Marie Schulenburg havde læst om Montgolfiers ballon, der var opsendt i 1783. I et brev til sin veninde, Sophie Schulin, forestillede hun sig, at hun kom flyvende i ballon fra Hamborg, hvor hun boede og landede ved Frederiksdal.

Marie Schulenburg

Marie Malleville ejede landstedet Hummeltofte, og var dermed nabo til Frederiksdal, da Sophie blev gift. Hun var skilt fra generalguvernør i Vestindien Thomas de Malleville. I 1781 giftede hun sig med greve Werner Schulenburg og rejste med ham til Hamborg. De to kvinder havde i de år, de havde været naboer, spillet og sunget duo'er sammen. De var tæt på hinanden, hvad man kan se af Marie Schulenburgs åbenhjertige ytring om Sophies befrielse ved Fritz Schulins død.

I det år, hvor hendes egen ægtemand blev elendig og døde, så hun lettere forarget på, at Marie Mallevilles nye ægtemand var så forelsket, at han måtte kysse og kramme sin kone i fuld offentlighed. Han spiste hende næsten og kaldte hende "lille kone". Sophie mente, at man måtte økonomisere lidt med ømheden, så den kunne vare ægteskabet igennem.

I 1784 havde Marie Schulenburg læst om luftfartøjer og så sig selv på vej til Frederiksdal: "Apropos rejser, snart rejser man i luften hurtigere og mere bekvemt end på landjorden, hvad

siger De? Ville De have mod til at stige op i en af de flyvende kugler? Jeg tror, at hospitalerne og kirurgerne vil få den største profit af denne nye opfindelse, men jeg kan love Dem, at min anden rejse ville gå til Dem. De vil blive forbavset over at se mig hænge mellem himmel og jord, stige langsomt ned og gå ud af min kurv for at omfavne Dem. Man skal intet forsværge, jeg tror at man en dag kan rejse til månens beboere eller til de andre planeter. Hvad kan man ikke forestille sig i et oplyst århundrede”.⁹¹

Marie Schulenburg var kusine til den tredje af de veninder, som Sophie korresponderede med gennem mange år.



Caja Hviid, Sophie Schulins veninde. Hun flyttede til Dresden og blev maler.

Caja Hviid

Hun var otte år yngre end Sophie Schulin og i begyndelsen underdanig og beundrende overfor den unge grevinde. De spillede også klaver sammen og Caja var meget tjenstvillig til at skaffe noder og til at kopiere dem til Sophie. Hun fortalte gerne, hvad hun hørte og så i selskabslivet i København.

Caja opholdt sig meget hos livlæge Berger på Bakkehuset, hvor hun var en stor beundrer af datteren, Louise Berger, som giftede sig med Hans Warnstedt i 1780. Han syntes, at Caja var forfærdelig, "amazonen Hviid" kaldte han hende. Da Louise Berger døde i 1788 havde hun ikke mere noget fast tilholdssted i København og fik i en periode ophold hos sin kusine i Hamburg. Det var en nødløsning, der demonstrerer den enlige kvindes dilemma på denne tid. Kusinen skrev til Sophie: "Men hvor finder hun nu plads? Hvis jeg havde tilbudt hende asyl hos mig, havde jeg allerede gjort det, og hun havde aldrig kunnet være hos fru Warnstedt". Men Marie Schulenburg mente ikke at kunne være bekendt overfor sin mand, at tage hende i huset permanent, og de havde for resten slet ikke plads.

Og endelig havde de indgået aftale om ikke at tage NOGEN i huset. Manden havde nemlig mange kvindelige slægtninge. "Jeg tror, også De vil bifalde min beslutning. Men hvem skal vi

anbringe hendes hos?"⁹² Sophie blev spurgt, fordi hun var den eneste, der havde indflydelse på Caja Hviid, som efter kusinens mening manglede ydmyghed.

Hun lærte sig at male, hvorefter hun malede portrætter i pastel og miniaturer hos forskellige adelsfamilier i Tyskland. Fra midten af 1790'erne levede hun i og omkring Dresden med en lille dansk pension. Indtil da var hun en hyppig gæst på Frederiksdal. Hun blev ikke Sophies fortrolige, men hun var underholdende og god til at udrette små tjenester.

Gottlob Friedrich von Beulwitz

I sine første ægteskabsår dyrkede Sophie musik med sin meget musikglade fætter, Gottlob Friedrich von Beulwitz. Han var noget af en svirebror, og hans hang til festligt lag gjorde, at han også kom godt ud af det med greven.

Indtil 1776 var han en hyppig gæst på Frederiksdal. Det år blev han forvist fra Danmark på grund af falskneri. Det var en sag, der diskret blev håndteret inden for familien, for han var bror til Frederikke von Beulwitz, gift med den magtfulde minister, greve Christian Ditlev Frederik Reventlow.

Familien Schulin viste deres deltagelse i hans ulykke, kan man se af et brev fra eksilet i Uppsala, december 1776. Han vidste godt, at han var skyldig, men mente at familien kunne redde ham, hvis det ikke lige var for hans strenge svoger. Beulwitz var bange for at blive glemt i Sverige med sin lille understøttelse fra Reventlow. Han kastede sig derfor over den udstrakte hånd, som kusinen rakte ham for at benytte sig af hendes kontakt til søsteren, Frederikke Reventlow, således at hans bønner kunne gå uden om svogeren. Han ville hellere have siddet i fængsel end at være forvist til Sverige med 200 rigsdaler årligt.

Frem til 1782 vedligeholdte de forbindelsen. Sophie sendte trøstende breve, og Beulwitz appellerede til hende om at få nogen til at hjælpe ham til et embede i Sverige eller i det mindste til at sende ham lidt penge. Hun kunne skaffe ham anbefalinger fra sin mand og sin bror, men de var næppe meget værd. Derimod lykkedes det hende at samle lidt penge til ham fra tid til anden.

Så gled forbindelsen ud, men 11 år senere i juni 1793 kom der atter brev fra fætter Beulwitz. Han mindedes de lykkelige timer på det dejlige Frederiksdal og de elskværdige kusiner, men hans situation var uforandret dårlig. Sophie svarede, og han fortalte beredvilligt om alle sine fortrædeligheder i de forløbne år.

Sophie havde også spurgt til deres gamle fælles interesse for musikken. Beulwitz spillede ikke så meget mere, men han huskede de dejlige timer, hvor han akkompagnerede Sophie, der sang. Han opstillede forskellige handelsprojekter, der alle havde som forudsætning, at han lige skulle forsynes med lidt kapital. Sophie synes alvorligt at have forsøgt at tale med flere om hans skæbne, men der var ingen interesse for at gøre noget for ham. Han og Sophie bekræftede hinanden i, at folk var venlige og forekommende, men det var svært at overskride deres grænser, og man blev viftet af.

Beulwitz vendte tilbage til sine tiggerbreve, men Sophie svarede, at hun brugte alle sine penge på Frederiksdal og Sigis' uddannelse. Han opfordrede hende dernæst til at danne en lille kommission, der skulle rejse penge til ham, dog uden at omtale ham! Hun fik samlet lidt penge sammen, og de fortsatte korrespondancen i de følgende år.

Sophie fik nemlig interesse for en ganske bestemt svensker, der kom ind i hendes liv, og her kunne fætterten hjælpe med lidt oplysninger fra Sverige. Han fik på sin side brug for at spørge Sophie til råds, fordi han forelskede sig i en pige, der kun var halvt så gammel som ham. Hvordan han skulle opfatte den unge dames signaler, og hvad han skulle gøre for at opvarte hende? Nogle år senere kom Beulwitz atter på besøg på Frederiksdal.

Louise Juel

I 1791 samlede Sophie Fritz Schulins gamle tante Louise op. Hun var da en dame på 90 år, som sandsynligvis levede under elendige forhold i København. Hvordan Sophie er blevet opmærksom på hende igen, er uklart, men hun kunne ikke udholde, hvad hun så og tog affære for at give den gamle dame bedre vilkår.

Louise Juel havde siden nevøen giftede sig i 1771 levet alene som logerende hos Fritz Schulins huslærer, Otto Friderich Müller og efter hans død i 1784 hos hans enke i Amaliegade i København.

Hvordan det end er gået til, så satte Sophie sig for at forbedre hendes forhold. Hun tog kontakt til familien Juel, til en af Louises nevøer, Frederik Juel, der var patron for Roskilde Kloster, hvor Louise havde været indskrevet siden 1720. Sophies mål var at få den gamle dame indlogeret i klosteret.

Frederik Juel gik med på forslaget og støttede flytningen af tanten økonomisk, men overlod det til Sophie at overtale hende. Det fremgår af Sophie Schulins kørselsregnskaber for vinteren, at hun tre gange lod frk. Juel hente. Hendes initiativ lykkedes og Louise Juel tilbragte sit sidste leveår i Roskilde Kloster.⁹³

I familiekorrespondancen kan Sophie forekomme meget selvcentreret, men hendes forbindelse til Beulwitz, Louise Juel, grevinde Wedel Jarlsberg, hvem hun også forsøgte at hjælpe og de andre veninder, viser hende som en trofast og deltagende person. Hendes handlemåde viser, at hun havde medfølelse med dem, der blev ramt af en ond skæbne, og at hun gerne hjalp med de midler, hun havde til sin rådighed.

Louisekilden

I 1791 fyldte Louise Warnstedt 50 år. Hun havde boet hos sin søster og styret hendes hus i 16 år. De to søstre var meget forskellige, og begyndelsen havde ikke været nem. "Hun er ikke sparsom på gode råd angående min husholdning, hvilke jeg immer bør og vil følge", refererede Sophie i begyndelsen, men hun indså hurtigt, at jo mere Louise tog sig af det praktiske, jo mere tid fik Sophie til sine fornøjelser.

Selv om Sophie havde svært ved at give udtryk for erkendelsen, vidste hun godt, at uden Louise var det ikke gået. Som tak og anerkendelse iværksatte hun en storslået gestus og fik omdannet et kildevæld i Frederiksdals skov til Louisekilden. Den 17. august blev den indviet. Over kilden var bygget en grotte, og på den blev sat en granitsten med inskriptionen:

I Aaret 1775 flyttede
 CHRISTIANA LOVISE WARNSTED
hid at boe med mig paa Fridricsdal.
I taknemmelig Erindring her af, og
for at pryde denne Kilde, som i samme
Aar blev opdaget, er dette Mindes-Mærke
i aaret 1791 opretted
af hendes Syster
 H. Schulin



*Louisekilden i skoven ved Frederiksdal. Sophie satte monumentet som
 en hyldest til sin søster i 1791. Det blev indviet ved en stor fest i skoven.*

Sophie havde også bedt den norske digter Johan Nordahl Brun, der havde besøgt Frederiksdal, skrive et hyldestdigt til stenens anden side:

O Du! min Glædes og min Sorgs Deeltagerinde!
Som loed mig i dit Skød en anden Moder finde,
Ei blot ved Fødsels Baand, men meer ved Venskab min,
Dit Raad, Dit Mod, Din Trøst veilede mine Trin.
Min Søster! Himlen mig dit Selskab vilde skienke,
Lovise blev min Deel, og jeg blev mindre Enke;
Til Vidne derfor staaer et skønsonit Hiertes Gield
Tilligemed Dit Navn paa dette Kildevæld.

Ved kilden var der bord og bæk, hvor man kunne sætte sig og meditere. Til indvielsen var inviteret mange mennesker, som kunne læse hyldestdigtene i trykte programmer og lytte til den musikalske underholdning.

Hans Warnstedt, teaterdirektøren, var lidt fortørnet over, at han ikke skulle hjælpe til med iscenesættelse af begivenheden, men nøjes med at være tilskuer. "Skal jeg slet intet have i festen at bestille?" Han stod blandt de inviterede gæster og folket, og overværede hvordan Sophie frembar sin "datterlige Søsterfølelse og Tak til din og vores moderlige Søster".⁹⁴

Ideen til dette hyldestmonument havde Sophie utvivlsomt fra det tilsvarende, der i 1785 af C.A. Fabritius var blevet rejst i skoven ved Enrum, viet til venskabet med Caspar Wilhelm Wewer. Nu fik også Louise sit monument, som stadig kan besøges i Frederiksdals skov, ligesom Wewers kan ses i Enrums skov.

Louise var lykkelig for sin kilde og tilbragte mange eftertænksomme stunder dér bl.a. med bror Hans, hvor de talte om forsynet, der havde bragt dem til dette sted. Det var ikke den eneste hyldest. Louise blev i foråret malet af Jens Juel og Sophie, der havde bestilt og betalt, var meget tilfreds og betegnede portrættet som et mesterværk.

40, fed og færdig

Det følgende år bragte de fire søskende tæt sammen. De voldsomme begivenheder i verden gjorde indtryk. Sophie havde længe fulgt med i begivenhederne i Frankrig, hvor revolutionen udviklede sig, og i 1792 kom kongemordet i Stockholm til.

Der var uro og usikkerhed i den store verden. I den lille verden var der også foruroligende begivenheder. Fritz Warnstedt fik skoldkopper og var meget langvarigt syg, og Hans Wilhelm måtte gå af som teaterchef på grund af økonomidirektør Niels Lassens bedrageri. Død og økonomisk deroute truede, men Fritz kom sig, og Hans fik en ny stilling.

Sophie rejste til Løjtmark i tre måneder for at bistå med pleje af Fritz, og i september havde hun ham med tilbage til Frederiksdal, hvor de fire søskende tilbragte 6 uger sammen.

I året 1793 fyldte Sophie fyre, hun var deprimeret og havde lagt sig ud. I bund og grund var hun utilfreds med sig selv, klagede over sine manglende talenter til alt, over sin evige debat med sig selv om det, hun gerne ville gøre, og det som hun faktisk gjorde og over, at hun var ude af stand til at fortælle sine nærmeste, hvor meget hun holdt af dem.

Hun brød sig heller ikke om at gå på baller mere. De unge mennesker hvirvlede, strålede og festede overdådigt og ungt. Det fik hende kun til at tænke på sin ungdoms baller."Er det ikke tid, at holde op med at spille ung?" spurgte hun retorisk sin bror. Hun havde sin lille snævre bekendtskabskreds bestående af Wewer, familierne Fabritius, Classen, Anker samt frøken Destinon og Caja Hviid.

De omgikkes uformelt, spillede kort et par timer, dyrkede musik, læste og talte sammen. Det var charmerende, og man gjorde godt i at beskæftige sig med poesi og fortiden, for nutiden var ikke værd at tage sig af. Henrettelserne i Frankrig var forfærdelige, og også i København var der uro og murren. Sigis fyldte 16 år, unddrog sig mors kontrol, drak for meget te og var ramt af ugidelighed. Hans Warnstedt begyndte sin lange rejse mod Lissabon, hvor han var blevet gesandt, Christiansborg Slot brændte i 1794. Det hele var forfærdeligt, og livet var trist.

Forelskelsen

I april 1792 havde Sophie Schulin i et par breve til sin bror Fritz skrevet om mordet på den svenske konge, Gustav 3., på maskeballet i operaen, sådan som hun læste om det i aviserne og hørte i byen. Hun var meget optaget af rygterne og opfyldt af forskellige følelser.

På den ene side var kongen en modbydelig despot, men på den anden side var attentatet frygteligt, og hun måtte erkende, at hun var rørt til tårer over beretningerne om kongens sidste øjeblikke.

En af historierne om motiverne hos attentatmændene, som især havde grebet hende, var den om grev Ribbing. Han var forlovet med en yndig og meget rig, ung dame, da kongen brød denne forbindelse for i stedet at gifte hende med en af sine favoritter, men inden der var gået et år, var damen død af sorg og græmmelse.



Adolph Ludvig Ribbing, svensk greve. Deltog i mordet på Gustav 3. i 1792. Dødsdommen blev ændret til landsforvisning og han rejste først til Frankrig. I 1794 kom han til Danmark.

Fra aviserne vidste man også, at grev Ribbing fra fængslet havde skrevet et gribende afskedsbrev til sin mor, og at han havde tegnet sin egen henrettelse for at vænne sig til tanken. Det havde fået Sophie og hendes lille vennekreds til at græde mange tårer over den unge mands skæbne.

Det må derfor have været med både gysen og nysgerrighed, at Sophie i efteråret 1794 erfarede, at den fra Sverige landsforviste grev Ribbing eller hr. Adolph Fridricson, som han nu kaldte sig, var kommet til Danmark efter at have opholdt sig i Paris i de blodige år 1792-93.

Ribbing købte landstedet Aldershvile ved Bagsværd sø og blev derved nabo til Frederiksdal, ja mere end det for fiskeretten til Nydam ved Aldershvile tilhørte Frederiksdal, og han var derfor pligtig at betale indfæstning på 150 rigsdaler og en årlig afgift på 10 rigsdaler til Sophie Schulin.

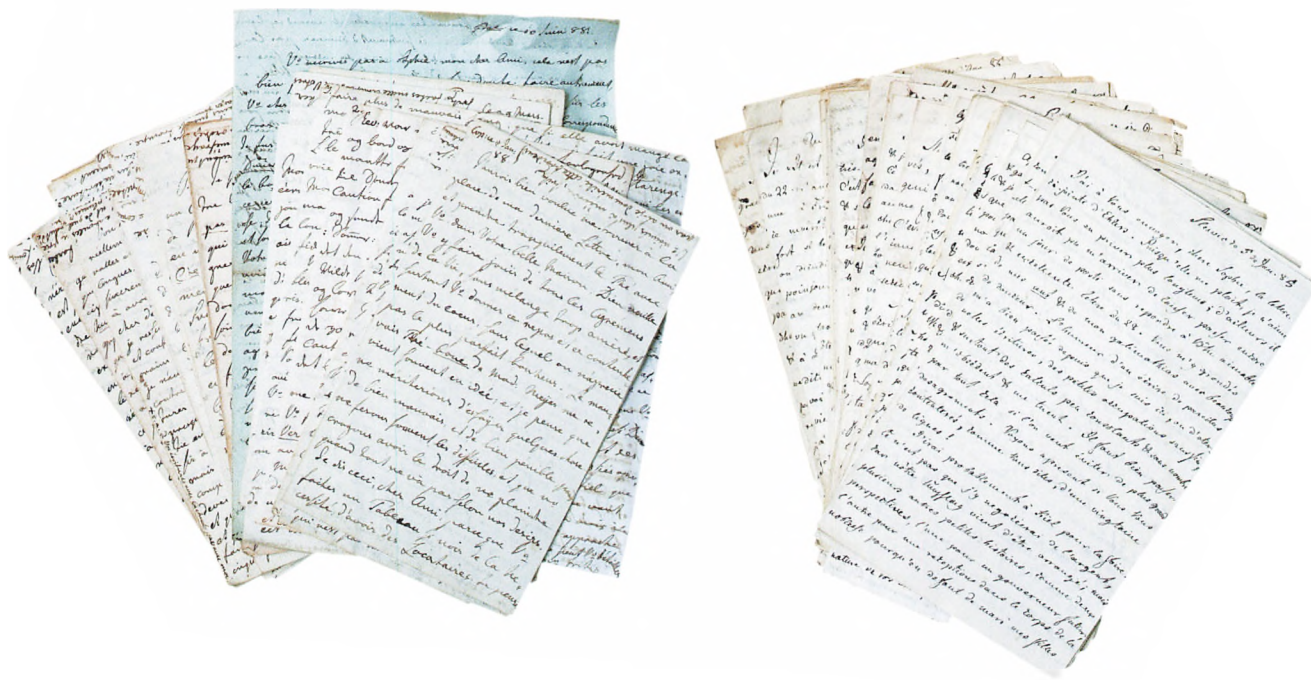
Hun sendte en opkrævning, og den bragte ham til Frederiksdal en mørk novemberaftemiddag i 1794. Sophie var forkølet og i hjemmedragt, Wewer var der samt en anden af husets faste

gæster, fru Kalckreuter. Da de hørte vognen komme kørende, troede de, at det var deres ven, Anker, der var kommet hjem fra Norge, og de gik ud på trappen for at modtage ham, men tjeneren meldte, at det var hr. Fridricson, der gerne ville aflægge besøg.

Alle styrtede ind i huset igen og lod svare, at grevinden var syg og derfor ikke kunne modtage hr. Fridricson, som måtte køre med uforrettet sag. Ved nærmere eftertanke var de i det lille selskab blevet flove over deres optræden, og forvalter Schlüter blev dagen efter sendt over til Aldershvile med en undskyldning og en indbydelse til at komme igen, men de hørte ikke mere. Først hen på foråret 1795 kom Ribbing igen og blev modtaget med mange undskyldninger. Han blev introduceret til vennekredsen og besnærede alle damerne med sit væsen, sin konversation og ikke mindst ved sit udseende. "Vi havde aldrig set hans lige", skrev Sophie senere, "han havde det smukkeste hoved i verden, smukke træk, smuk næse, meget smukt hår, fuldkomne mørke, udtryksfulde øjne og meget smukke tænder".

Det er ikke underligt, at han blev en meget hyppig gæst i sommermånederne, og at den 42-årige Sophie forelskede sig i den 30-årige svensker med den utrolige historie. Han fik nøgle til haveporten, så han kunne komme ind ad bagevejen og spadsere med hende.

"Vous êtes une du femmes la plus attrayante que j'ai rencontré en ma vie".⁹⁵ [De er en af de mest tiltrækkende kvinder, jeg har mødt i mit liv.] Hvem ville kunne stå for det? Sophie kunne ikke, hun faldt for den spændende, revolutionsbegeistrede, flotte unge mand, der heftigt kurtiserede hende på en måde, hun sikkert aldrig havde oplevet. Han blev modtaget på Frederiksdal et par gange om måneden sammen med de andre gæster, men hvor tit han brugte havenøglen, melder historien ikke noget om.



Sophie korresponderede med sin bror Fritz Warnstedt, der boede på godset Løjtmark i hele sit liv. Næsten hver uge gik der et brev af sted.

Sophie har selv arrangeret fortællingen om denne episode i sit liv i nogle breve til svigerinden, Fritze Warnstedt. Hun gemte omhyggeligt Ribbings breve, som hun litrerede i forbindelse med beskrivelsen, og som svigerinden fik lov til at læse. Beretningen er formentlig blevet til under Sophies ophold på Løjtmark i 1798-99, hvor hun har plejet sit sårede hjerte.

Der er nu fire huller i brevrækken. Hendes egne breve til Ribbing er ifølge hans sidste brev blevet brændt, med undtagelse af to, som han efter hendes ønske returnerede tidligt i deres forbindelse. Dem har Sophie selv skaffet af vejen; det samme synes at være tilfældet med hendes breve til broderen Fritz Warnstedt fra 1795. Der er ikke bevaret et eneste fra dette år, hvilket er mærkværdigt i betragtning af samlingens helhed. Det er altså Ribbings breve og Sophies senere fortælling, der er kilder til historien, som den udspillede sig i sommerhalvåret 1795.

Sommeren 1795

Efter de første vellykkede besøg fik Ribbing Fridricson nøglen til havelågen, og Sophie sendte ham et åbenbart meget imødekommende brev, for pludselig blev hun betænkelig og ville have både brev og nøgle tilbage. Fridricson mente, at man havde bagtalt ham på grund af hans politiske meninger.

Så fortrød Sophie igen og sendte nøglen retur med et brev, som Fridricson besvarede med den frimodige udtalelse, at han ikke fattede den dybere mening i hendes selvmodsigende ytringer, der var hårde, blide, ydmygende og smigrende. Men i samme brev havde hun dog ligeud spurgt, om han var "engagé" og dertil måtte han svare ja, men hele historien var for lang og kompliceret at berette om.

Han forklarede dog, at hans hjerte som han selv, var slidt op af store lidenskaber! "Madame, plaignez moi!" [Beklag mig] Det skærpede kun Sophies interesse, for i sit næste brev har hun opstillet planer for en fælles fremtid for dem, som Fridricson måtte skrive sig ud af med henvisning til hemmelige, udenlandske forpligtelser og forbindelser og "ak, hvorfor er jeg dog ikke fri!".

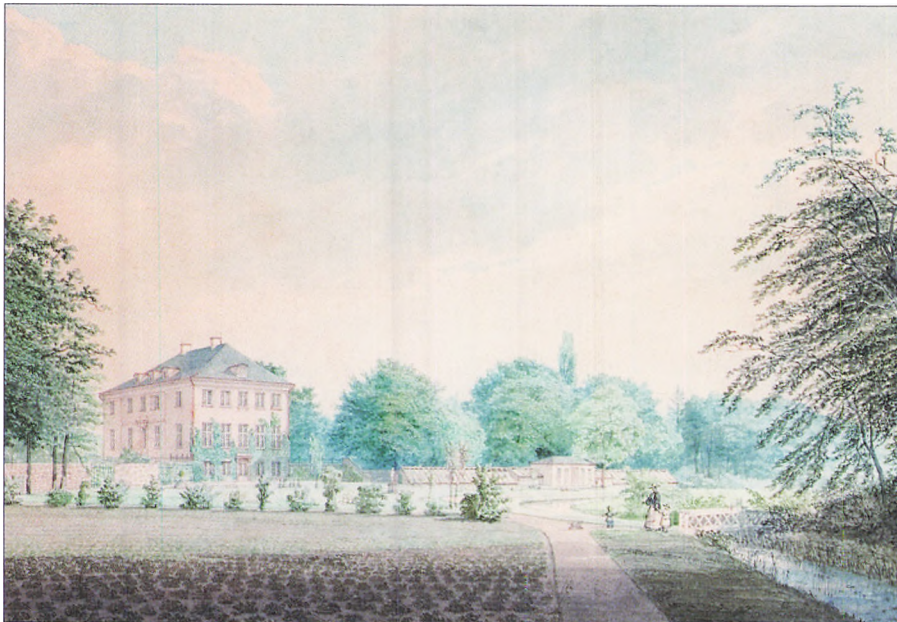
Alligevel håbede han, at Sophie fortsat ville modtage ham, for han følte sig knyttet til hende for livet. Det ville hun gerne, men hun ønskede, at Fridricson også ville tale med hendes ven, Anker, der åbenbart havde fået i opdrag at sondere hr. Fridricsons hensigter.

Fridricson blev inviteret til Anker og havde en flere timer lang samtale mand til mand. I sit brev herom til Sophie frabad Fridricson sig utvetydigt denne form for indblanding i fremtiden. Han var pinligt berørt over at skulle diskutere Sophies familiemæssige omstændigheder og sin korrespondance med hende med en fremmed mand. Det var jo ikke ham, Fridricson, der var fremkommet med ægteskabstilbud, så "i Guds navn, hvad vil De have, jeg skal sige til alt det? Fridricson ville meget foretrække, at Sophie ville tale direkte til ham, hvis der var noget, hun ville vide. Det hjalp åbenbart, for i de næste breve bliver hun både hans "adorable" [tilbedte] og "aimable amie" [elskværdige veninde]. Et meget langt brev fra Sophie havde Fridricson desværre ikke tid til at svare på, fordi han skulle til fugleskydning.

Det må have været en nedslående forklaring, for af hans svar fra den følgende dag fremgår, at Sophie endnu en gang havde tilbudt ham ægteskab. Under udfoldelse af mange smukke komplimenter fik Fridricson forklaret, at han ikke kunne modtage tilbuddet, fordi han var knyttet til

en gift kvinde i udlandet, som havde hjulpet ham under hans omflakkende liv, og som ville bryde sit ægteskab for at gifte sig med ham. Hende kunne han ikke svinge på grund af alt det, hun havde gjort for ham.

Fridricson frygtede dog ægteskabet, men der var desværre ingen anden udvej. Desuden var han overbevist om, at han ikke var værdig til Sophie, der ville blive ulykkelig med ham, og han ville hellere dø tusinde gange end være årsag til, at hun skulle fortryde sit valg.



Aldershvile ved Bagsværd sø blev købt af den smukke kongemorder, grev Ribbing, der blev nabo til Frederiksdal og en meget skattet gæst.

Sophie tilgav ham også dette og inviterede ham til Frederiksdal, hvad han afslog. Derefter tog Sophie over til Aldershvile og opførte en mindre scene, som Fridricson reagerede således på: "j'ai encore beaucoup de ressentiments entre Vous. Je suis très piqué de la manière dont Vous avez quitté l'autre jour ma maison et du mépris, que Vous avez témoigné pour celle et pour son propriétaire". [Jeg er endnu vred på Dem. Jeg er meget pikeret over den måde, hvorpå De forleden dag forlod mit hus og over den foragt, De viste det og dets ejer.]

Fra slutningen af august 1795 kølnedes forholdet, Sophie indså, at slaget var tabt og opfordrede til, at de skulle bryde med hinanden. Det var Fridricson ked af, men deres ændrede forhold gjorde ham kejtet og forvirret, skrev han. Han ville gerne kunne leve sit liv sammen med hende, men det var umuligt. Og for resten, hvis folk forargedes over, at han kom fire gange om måneden hos hende, hvilke ramaskrig ville der ikke rejse sig, hvis hun giftede sig med ham?

Så rejste han bedrøvet bort et år efter, at han var kommet kørende på uanmeldt besøg. Han kom ikke og sagde farvel, for han brød sig ikke om afskedsbesøg, men han tog hendes breve med sig, for når han rørte ved pakken, var det som at røre ved Sophie. Han vedlagde en lok af sit hår til at minde hende om den ømmeste, den mest hengivne af hendes venner. Som det eneste af alle brevene er dette underskrevet "Adolphe".

Sophie har haft det fremme mange gange, og på dets bagside har hun med års mellemrum skrevet to kommentarer. For det første at hun ikke havde bedt om en lok af hans hår og dernæst

sikkert på endnu flere års afstand, at hun dengang ville se mere end venskab i hans følelser. "Det er givet, at jeg har forstyrret hans sindslige vægt en kort tid", men hun var ikke længere sikker på, at han ville have foretrukket hende, hvis han havde været fri.

Sophie sendte et par breve til ham i Paris, for hun var stadig bekymret for, hvad han ville gøre med de breve, som hun havde sendt ham på Aldershvile. Han forsikrede hende, at de var i de bedste hænder, han ville snart komme tilbage, sætte sig ved hendes fødder og fortælle, hvad der så hurtigt havde kaldt ham bort. Så fulgte fire siders begejstret beskrivelse af forholdene i Frankrig. Det ser ud som om, underskriften er klippet af brevet.

Som en definitiv afslutning returnerede Ribbing via en mellemmand i maj 1796 tre malerier, som han havde haft hængende i sit soveværelse på Aldershvile,⁹⁶ som han endnu ejede. Anker havde været behjælpelig med at sende nogle af hans ejendele til Paris og modtog brev fra ham. To år efter afrejsen var han stadig ikke gift, og han fortalte tilfreds, at det var lykkedes ham at trække sig forsigtigt tilbage fra den krævende dame. "Denne tilstand af uafhængighed har stor tiltrækning for mig. Jeg tvivler på, at jeg kan beslutte mig til at give afkald derpå. Hils Deres charmerende og elskværdige veninde, ma voisine d'autrefois" [min tidligere naboerske].⁹⁷

Denne havde skrevet til ham i 1797 og blandt andet meddelt, at han havde en sjæl af is og et hjerte af marmor. Det mente han ikke at have fortjent. Han var ingen omhyggelig brevsriver, og det havde han aldrig lagt skjul på. Men nu kunne hun være tryk for sine gamle breve, de var for længst brændt.

Desværre kunne han ikke vise hende asken som bevis og måtte derfor leve med den trussel, som hun havde sluttet sit sidste brev med og vide, at hun altid ville beklage den ulykke, hun havde haft at gøre hans bekendtskab. "Adieu Madame, vær forsikret om mine usvækkede hengivne følelser for Dem, som først vil forsvinde med det liv, som De kalder "mysterieuse". Jeg ved ikke hvorfor, thi oprigtighed og sandhed præger alle dets øjeblikke". Nu var det ikke længere Adolphe, men A. Ribbing Fridricson der skrev under, og dermed sluttede forbindelsen.

En ung, flot mand med en interessant skæbne var kommet forbi det stille Frederiksdal, havde gjort stormkur til husets frue og håbet på et lille eventyr. For Sophie havde denne mand på et halvt år vendt op og ned på alting og skabt drømme om lykke og ægteskab. Han havde nok aldrig tænkt sig at tilbringe resten af sit liv i Københavns omegn, og da den attråede dame oven i købet blev lettere eksalteret, så der var mange gode grunde til at drage videre ud i verden.

Sophie, der havde været enke i 14 år efter et ulykkeligt ægteskab og som syntes at befinde sig i en 40-års krise, greb ud efter kærlighed. Hun lod sig rive med af for længst glemte følelser og tilbød Ribbing ægteskab for at holde på ham. Det var en stor skuffelse at blive vraget og et slag for hendes selvgættelse, men det er rørende at se hendes modne, resignerede selvindsig, at hun ville lægge mere i forholdet, end den unge mand lagde op til. Hun havde selv været årsag til sin store skuffelse.

Madame de Staël

Sophie kunne have ranket sig, for hun slog en af Europas store damer af marken. Den gifte dame, som Ribbing hentydede til i sine breve, var Anne Louise Germaine Necker,⁹⁸ gift [1786] med den svenske gesandt i Paris, baron Erik Magnus de Staël-Holstein.

Madame de Staël var faldet for "le beau régicide" [den smukke kongemorder], da han kom til Paris, og han var fulgt med hende til Schweiz, hvor de indledte et kærlighedsforhold i sommeren 1794. Af politiske grunde måtte Ribbing også forlade Schweiz samme efterår, og et par måneder senere slog han sig ned på Aldershvile.



Madame de Staël, fransk forfatter. Hun og Ribbing havde en amouros affære, da han kom til Danmark, men den sluttede, da han fattede interesse for grevinden på Frederiksdal.

Omkring 50 breve sendte madame de Staël ham, mens han boede på Aldershvile.⁹⁹ Sophie Schulin vidste godt, at han havde haft et forhold til madame de Staël, det vidste man i tiden, men af gode grunde kendte hun ikke denne dames breve til Ribbing og kunne derfor ikke se, at hun, Sophie, havde erobret hans opmærksomhed, og at han var ved at gøre sig fri af madame de Staël, der dog ikke havde til hensigt at lade ham slippe så let. Ved siden af sin forfattervirksomhed og sine politiske synspunkter for og imod Napoleon er madame de Staël kendt for sin række af elskere.

Også hun drømte om ægteskab med Ribbing. Hele vinteren 1794 prøvede hun at få ham til at opfordre hende til skilsmisse, men uden held. Dernæst bønfuldt hun ham om at komme til hende bare tre måneder, så blot én og til sidst bare et kort møde inden hendes død, hvor hun så ansigt til ansigt med ham kunne høre, at det var slut.

Madame de Staël måtte konstatere, at Ribbing ikke kunne drives fra Aldershvile, og hun mente, at det var hans smukke nabo, der holdt ham fast. Hun fornemmede hans interesse for den anden og beklagede sig. Var det rigtigt, hvad hun hørte, at han ville gifte sig? Det var da umuligt, at han ville leve alene på Aldershvile, som hun havde hørt var koldt og ensomt.

"Jeg har elsket dig Adolphe, jeg har forgudet dig og alligevel har du såret mit hjerte." I virkeligheden var forbindelsen kølnet fra begge sider. Mens hun skrev disse udråb til Ribbing, var fortvivelsen dog ikke større, end at hun var i færd med at indlede et nyt forhold til den franske politiker og forfatter Benjamin Constant.

I 1799 giftede Ribbing sig i Paris med Adèle Billard d'Aubigny. I 1815 flyttede familien til Bruxelles, hvor han levede af oversættelser og af at skrive til aviser. I 1820 blev han formentlig udvist af Belgien og vendte tilbage til Frankrig. Han blev oversætter og redaktør ved et fransk dagblad og havde andre publiceringsarbejder. Hans kone døde i 1832 og han levede sammen med sin søn og svigerdatter i Rue Louis le Grand indtil sin død 1. april 1843, 78 år gammel.¹⁰¹

Opbrud

De første år efter Ribbings afrejse ventede og håbede Sophie sikkert på hans tilbagekomst, men da det stod helt klart for hende, at det var slut, rejste hun i 1798 til Løjtmærk, hvor hun blev et år. Det synes ikke at være planlagt, at hun skulle være væk så længe, hun blev bare dernede og lod Louise om at passe Frederiksdal og Sigis, der studerede i København. I sin nedtrykte stemning bekymrede hun sig atter om sin økonomi, og om hvordan det skulle gå hende.

Sophies pension og Sigis' indkomster var afhængige af udbyttet af fideikommis-formuen og indtægterne af Frederiksdal. Sigis var blevet myndig, fik rådighed over sine indkomster og begyndte at bruge penge. De aftalte en ny fordeling af midlerne, og der var færre til Sophie og Frederiksdals vedligeholdelse.

Kongens tilbagekøbsret til Frederiksdal, relutionsretten, som var indeholdt i gehejmerådens skøde fra 1747, plagede hende igen. Den blokerede, mente hun, for et frit salg af Frederiksdal, hvis det skulle blive nødvendigt. På grund af denne bestemmelse ville Frederiksdal ikke kunne indbringe den sum, som det efter hendes opfattelse var værd. Hun havde forsøgt at få den hævet, da Fritz Schulin døde, men Colbjørnsen havde frarådet at røre ved sagen dengang. Nu begyndte hun ad omveje at søge at få at vide, hvor reel denne bestemmelse var.

Fra omkring 1800 mistede Sophie grebet om og overblikket over sit liv. Al den fortrædelighed, som hun mente var overgået hende i tidens løb, lå forrest i hendes tanker. Økonomiske bekymringer plagede hende. Hun havde kun sin pension. Hvad skulle der blive af hende, når Sigis før eller siden giftede sig og flyttede ind på Frederiksdal. Det havde de svært ved at tale om. I den situation besluttede Sophie at lukke Frederiksdal og tage ophold i Christiansfeld hos Brødreminigheden. Det betød, at Louise skulle finde et andet sted at bo.

Den beslutning udløste en alvorlig krise mellem de to søstre. Louise havde boet på Frederiksdal i 30 år og passet det, som var det hendes eget. Hvad skulle der blive af hende. Hun var en gammel dame på næsten 65 år, der ikke hørte så godt længere. Hun havde ganske vist med Wewers hjælp samlet en lille kapital, så hun kunne klare sig selv, men hun havde håbet, at hun for sine mange års arbejde kunne havde endt sine dage på Frederiksdal og ikke blive tvunget til at flytte.

Sophie så ingen anden udvej, men beslutningen blev udsat nok på grund af Sigis' mellemkomst. Han var 28 år og læste endnu jura, men var ved at tage sig sammen til at gå til afsluttende eksamen. Der skulle ikke træffes nogen beslutning om lukning af Frederiksdal, før han var færdig, så Louise blev boende.

Hans Wilhelm Warnstedt vendte tilbage fra Lissabon efter mere end 10 års fravær og blandede sig veloplagt i familieopgøret. Han opholdt sig ved hoffet for at få tilgivelse for efterladenhed i

embedet og hjælp endnu en gang til at komme ud af sin gæld. Man morede sig noget over, at Sophie ville til Christiansfeld, herrnhutternes koloni, kunne han fortælle derfra.

Man forstod ikke hendes tilbøjelighed for denne religiøse retning og Kronprinsen havde ironiseret over beslutningen, men Hans havde forsvaret hende og fortalt om hendes hårde liv. Også han blev ked af udsigten til at forlade Frederiksdal. Han mente, at Sigismund måtte tage sig sammen og blive en nyttig statstjener. Kronprinsen havde også sagt, at nu ville han gerne se Sigismund virksom. Når først han var gift og havde fået embede, så kunne han tage sig af både mor og moster.

Hans Wilhelm genfandt hurtigt den gamle rollefordeling og bad Louise skaffe sig 24 skjorter og 12 halsklude og dertil kredit. Det var altid Louises opgave at sørge for de yngre søskende. Til Hans' ros må man sige, at han lovpriste hende højt og inderligt. Hun på sin side kunne sige til den 62-årige gesandt, at nu måtte det være slut med alle hans eventyr; nu måtte han sætte tæring efter næring og holde sig fra gæld.

Hans Wilhelm kom i det filosofiske hjørne og regnede ud, at de fire søskende tilsammen var 230 år gamle. Det var meget, men han ønskede, at der ville blive 300 år til deling imellem dem. Nu skulle de have det godt sammen.



Kirkepladsen med udsigt til Brødrevenighedens kirke i Christiansfeld. I sine sidste år opholdt Sophie Schulin sig i perioder i Christiansfeld, hvor hun fandt ro og frihed for sine bekymringer.

Sophies sidste år

Men Sophie havde det ikke godt. Inden hun rejste til Christiansfeld opholdt hun sig på Løjtmark, hvor hun var en plage for alle. Selv den beherskede Fritz Warnstedt fik nok. I sit sidste brev til hende undskyldte han at have lavet en scene, men hendes skarpe tone var ikke til at holde ud. Hun sårede alle med den. Han havde mistet besindelsen, fordi hendes meninger, manglende evne til at høre efter og bedrevidende, skarpe tone ikke havde noget med sandhed og virkelighed at gøre.

Sophie var en byrde for dem, hun levede sammen med. Han fortrød sin opfarende og undskyldte. Han håbede, at hun fik det bedre, når hun igen kom hjem til sit smukke hus. Han ønskede af hele sit hjerte, at Sigis' plan om at hun skulle bo sammen med ham og hans tilkommende måtte realiseres. Det kunne blive en lykkelig og rolig fremtid hvis Sophie ville påskønne det.

Hans Wilhelm og Sophie skrev sammen om fortid og fremtid. Hun vendte tilbage til sin "tragisk-lykkelige historie", der startede, da hendes mor døde i 1764, og hendes søskende overtog ansvaret for den 11-årige lillesøster. Det var dem, der havde arrangeret hendes elendige ægteskab.

Men nu tilgav hun Hans Wilhelm. Han på sin side måtte minde hende om, at det kunne have været meget værre, hvis det ikke havde været for Louise. Hun og ingen anden havde lettet vejen for de små søskende. Derfor kunne hun aldrig takkes nok. I Hans Wilhelms private rangorden kom Louise lige efter Vorherre og Kristus. De måtte ikke gøre hende ondt.

Trods al denne forsonlighed røg de i august 1806 ud i et større opgør.¹⁰² Anledningen var Sigis, som onkel Hans havde kritiseret, og det tålte Sophie ikke, men Hans ville ikke tåle hendes angreb mere:

"Du kan være arrogant, spidsfindig, ridicul, opfarende, bitter persiflerende, latterlig, stolt, ironisk, precieuses. Men fra i dag måler jeg dig med samme mål, som du måler mig. Hvis du taler mig imod, gør jeg det samme, ligegyldigt hvor vi er. Som den ældste har jeg krav på agtelse. Jeg skal ikke genere din søn så han taber en time af sine 30 års studietid. Du dadler og besvarer de uskyldigste ting med hånende beskhed. Ser man spotten i dit ansigtstræk, du ler og spotter andre, men tåler det ikke selv. Du indjager frygt med ord og miner. Hvis du ikke ændrer det, ender du i isolation. Ingen tør sige dig imod, men nu gør jeg, din ældste bror, det og vil ikke længere tåle dine særheder. Med alderen tiltager du i beskhed. Man vil være fri for dig og dine onde luner og trækker sig. Jeg ønsker, at du må ændre dig. Du er blevet en aldrende kone. Gå i dig selv og ransag dig, og du vil finde ro og glæde i alderens aften".

Den udladning var ikke så let at komme over for nogen af dem, men Hans Wilhelm sendte hende dog en neutral hilsen til fødselsdagen, 4. september. Fra Løjtmark advarede han Sigis: "Tag ikke din mor i huset. Den ulykkelige, lykkelige kones ufordragelighed i det selskabelige liv tiltager pr. minut og sekund. Hun vil opholde sig gratis alle steder. Tag hende ikke i huset, hun kan ikke leve en dag i fred". Som han plejede, faldt Hans Wilhelm ned igen, men hans opfattelse af Sophies personlighed ændrede sig ikke. Hun var ikke mere den gamle:

"Jeg elsker min ulyksalige søster meer som en fader end som en broder og det er siden forrige Aar omtrent om denne Tiid, at jeg kiændelig mærkede en slags Forvirring i hendes Tænke og Handlemaade, men da jeg endelig kom i Omgang med hende paa Løjtmark saae jeg destoværre, at hun uophørlig forstyrredes i Sindsroe af de heterogeneste Sindsstemninger. Der var en Blanding af Hovmod og Ydmyghed, af barnagtig Forfængelighed og ligesaadan Skiødesløshed overe hendes Værdighed, af Andagt og Letsindighed etc. etc. Hun var med ét Ord sig selv til Last og hendes Omgivelser til Sorg, Kummer, Medlidenhed og stundom til Ærgelse. Paa ja og nej var hun stedse færdig med nej og ja. Den ulykkelige Kones Hjerne er fyldt med illusoriske

Ideer, hun svæver i de øvre og undre Regioner og det praktiske, som ligger mellem begge er hende fremmed. Det ulykkeligste af alt er, at hun paa en saare materiel Maade underholder sin Physik som derfor tager Lune fra hendes fiine Forstand og quindelige delicatesse. Om jeg mindes Ret, saa spaaede jeg dig og min søster Louise hvad der vilde flyde af jeres nye Forening. At hun Sophie icke vilde gjøre andet end Fortred, sagde og skrev jeg hende til imedens hun endnu var paa Løjtmark, men jere gode Hierter vilde probere – og – dog intet mere herom. Give Gud I kunde formaae hende at vælge et Opholdssted ved et lidet Hof, Augustenborg for Eksempel, men ogsaa der vilde Uroe forstyrre hende og andre”.¹⁰³

Da Hans Wilhelm skrev dette i Kiel, var Sophie netop død på Frederiksdal. Han blev trist, men lettet, da meddelelsen nåede ham: ”...hun nyder vist de Saligheder hisset, som hun her savnede, dog nød hun her og meget, saare meget af Livets Gode ...elsket og agtet var hun jo almindelig, men det, der manglede hende til fuld Lykke, laae meer i Tanken end i Virkeligheden ... hvor meget have vi da ikke at takke Gud for, som brød hendes Lænker fra et usselt Liv”.¹⁰⁴

Begravet i skoven

Nok syntes de alle sammen, at Sophie havde ændret karakter og var blevet forvirret, men hendes selvfølelse fejlede ikke noget. Hun ville tilbringe vinteren 1806-07 i København og skulle have sin vogn anbragt og disponere over lidt kontanter. Begge dele skulle Wewers nevø, som var hans efterfølger, tage sig af.

Agent Wewer glædede sig over hendes tilbagekomst, men han havde desværre ingen plads til vognen, alt var optaget hos ham, og desværre kunne han heller ikke sætte den i stand, da der ingen penge var i hendes kasse, og for den sags skyld heller ikke i hans.

Det ville hun ikke lade sig byde og forberedte en udladning til agenten:” men hvad Ville deres gode salige Oncle sige om hans Comptoirs ære og om hans Neveus forbindtlighed imod en saa troe og oprigtig gammel Veninde af ham, naar han vidste, at De maatte undskylde Dem forud for muligheden af den begiering at forestrække mig til nødvendig existence maaske et eller 2 hundrede rigsdaler nogle Dage førend de indkasserer for mig og min Søn flere tusinde rigsdaler???. Hr. Agent hr. Agent, lad Deres Klogskab aldrig forlade Dem”. Hun skulle nok selv skaffe plads til vognen og klare sig med penge indtil terminen. Der var endnu kampgejst i Sophie Schulin.

To gange i sit liv nedskrev Sophie bestemmelser for sin begravelse. Det første dokument er dateret 19. december 1793, og det andet er fra oktober 1804. Begge har været forseglede formentlig til hendes død. Det første er skrevet i en nedtrykt stund, som det ses af efterskriften.

”O min Sigismund, bliv Gud og dyden troe. Giør din velsignede Tante Louises Alder lykkelig, saa opreiser de hvad din Moder ofte uden sit Vidende og Villie fordærvede”. Bestemmelserne går ud på, at hun ville begraves så simpelt som muligt og med færrest mulige bekostninger.

De efterlevende måtte ganske vist bestemme, men hun syntes at pomp og forfængelighed ikke passede sig ved hendes begravelse. Hun ønskede sig et gravsted i en lille bakke i

Spurveskjul, et skovstykke ved Frederiksdal, hvis stedet stadig tilhørte Sigis, når hun døde, ellers på Lyngby kirkegård. Efter døden ville hun håndteres af folk, der kendte hende. De skulle klæde hende i rent linned, tørklæde og nattøj, og man måtte lade hende beholde den lille guldring, hun gik med. Hun ville ikke vises frem til fremmede, men venner måtte gerne se hende, hvis de ville.



Sophie Schulin ville ikke begravnes i familiens gravkapel i St. Petri, men i skoven ved det Frederiksdal, som hun elskede. Her blev også hendes søster Louise begravet.

Dokumentet fra 28. oktober 1804 er skrevet, fordi hun ikke kunne huske, hvad hun havde skrevet i det første, og hun ville åbenbart ikke bryde forseglingen. Bestemmelserne er de samme, kun suppleret med anvisninger om materialer til kisten og dens foring. Hun fastholdt, at hun helst ville nedsættes i et simpelt gravkammer af kampesten på Frederiksdal uden sten eller monument til at markere graven. Hun hørte til på Frederiksdal og ikke i Schulins gravkapel i St. Petri. Sigis udførte hendes ønsker; hun ligger begravet i Frederiksdals skov.

Eftermæle

Ved Louisekilden i skoven kunne man sætte sig i en løvhytte og nedskrive sine tanker i en fremlagt bog. Sophie samlede nogle af ytringerne, og hun er formentlig selv forfatter til den følgende:

”Hun ytrede aldrig sin Kummer, men en hemmelig Qval fortærte lig Ormen i Knoppen hendes blomstrende Ungdom. I mørke Tanker hun henbares og af den blege gustne Tungsindighed stedse besjælet sad hun, Tålmodighed lig, som Kunsten har sat på et Gravsted og ad Sorgen hun smiiled”.

Flere gange i sit liv vendte Sophie tilbage til den person, hun havde været på forskellige tidspunkter. Tidligere er nævnt hendes kommentarer til Adolph Ribbings breve, hvor hun sikkert meget realistisk bedømte deres forhold. Hun fik sine egne breve til broren, Fritz Warnstedt, tilbage nok under sit lange ophold hos ham i 1798-99. Dem læste hun og kommenterede.

På et af de første breve, som hun havde skrevet til ham kort efter sit giftermål i 1771, har hun kommenteret: "saaledes skrev et enfoldigt barn i sit 16. aar". I sine gemmer havde hun en beskrivelse af sig selv, et skriftligt portræt, som hun har kommenteret flere gange, sidst to måneder før sin død. Hun har samlet portrættet og sine kommentarer som et lille hæfte med en fortælling om en fjern, romantisk forbindelse.

"Essai d'un portrait de Sophie" [Forsøg på et portræt af Sophie] var skrevet af greve Carl von Zinzendorff under hans besøg i København i 1775. Han var østrigsk statsmand og fremtrædende medlem af Den tyske Orden. Sophie har meget grundigt streget 4-5 linier i det første afsnit ud men fortalt i sin kommentar, at de indeholdt nogen vendinger, der kunne tyde på, at den tyske ridder havde glemt løftet om cølibat og kyskhed.

Det er klart, at hun har holdt af hans beskrivelse af den 22-årige unge grevinde med blå øjne, smilehul i hagen og blondt hår. Han maledede en kvinde med en meget smuk hals, velskabte fødder og en naturlig ynde. Hun havde karakter, man så sjælen sås i hendes træk. Når blot man havde den lykke at leve i Sophies selskab, opdagede man snart, at der til hendes charme knyttede sig noget "che val piu che belta" [som er mere værd end skønhed], nemlig hjertets og åndens kvaliteter, som overlever skønheden og som sikrer en varig lykke.

Beskeden og følsom, med en blid og ligevægtig munterhed udfoldede hun sin ånd for at behage, for at gøre lykke og charmere det selskab, hun levede i. Hun havde et gavmildt hjerte, hun var ligevægtig at omgås, fri for lunefuldhed og alt skaberi, hun var ingen bedrager, hun forstillede sig ikke og bagtalte ingen. Hun elskede at læse især det, der talte til hjertet og fangede ånden og morede den.

Bøgerne gav hende muligheder for at vende sit blik bort fra den bizarre situation, som skæbnens ugunst havde placeret hende i. Denne situation, denne uløselige knude, smertede dem, der var knyttet til hende. Lyden af hendes stemme var så rørende, at den gik direkte til hjertet, når hun talte. Hørte man hende synge, blev man revet med af hendes stemmes søde harmoni og af det udtryk hun gav ordene. Hun elskede at danse og hun dansede med ynde og lethed.

Sophie havde selv tilføjet, at hun lignede dette portræt, men at skæbnen meget hurtigt ændrede hende. I al sin elskværdige smiger og ros indeholdt portrættet den sandhed, at Sophie havde en byrde, der plagede hende, nemlig hendes ægteskab. Det var en uløselig knude, for det var takket være det, at hun overhovedet færdedes i kredse, hvor hun kunne møde mænd som grev Zinzendorff.

Knuden blev løst, da Fritz Schulin døde, men alligevel gjorde Sophie sig aldrig fri af de bånd eller forpligtelser, som hun mente, at ægteskabet havde lagt på hende. Man kan kun gisne om årsagerne. Hun kunne have giftet sig igen. Hun kunne have dyrket sine talenter for sang og musik alvorligt, hun kunne have realiseret sig selv på flere måder, men det gjorde hun ikke, selv om hun havde midlerne.

Andre kvinder gjorde det, man kan blot se på to, der strejfede Sophies liv, madame de Stäel og naboen, Frederikke Brun. De havde også familier og børn, men det holdt dem ikke tilbage.

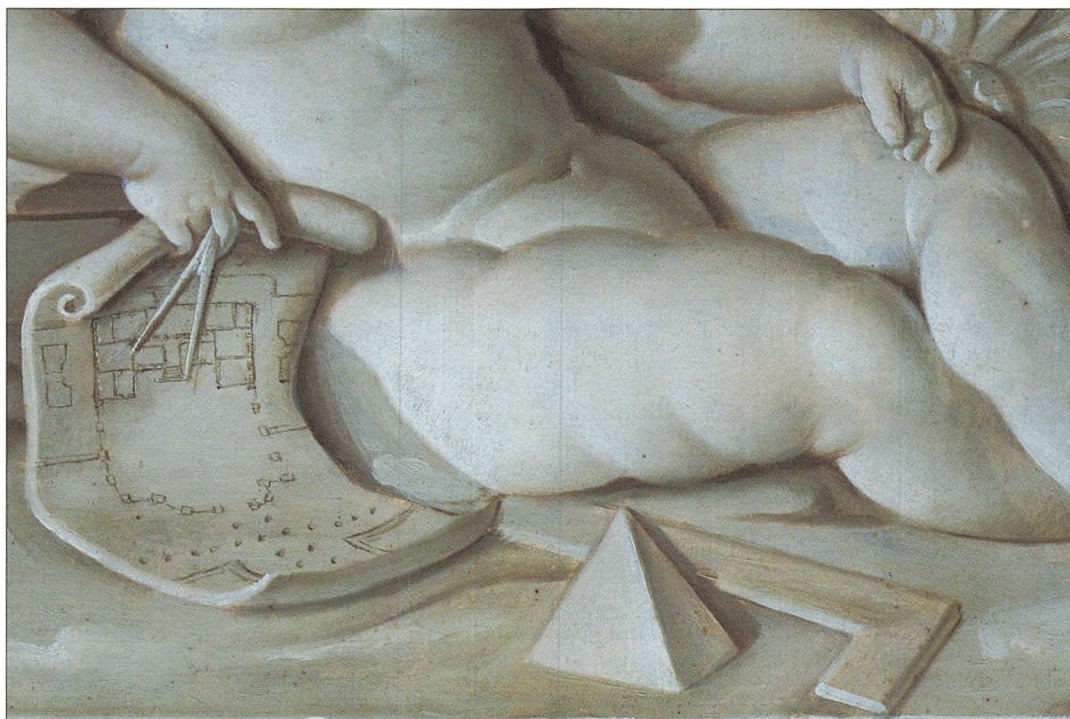
Jeg tror, at Sophie manglede sikkerhed. Hun underkastede sig konventionerne i den samfundsklasse, hun havde giftet sig ind i, hun var bange for at støde an, for at blive lukket ude. Hun var altid nervøst opmærksom på, hvordan hun blev modtaget og behandlet.

I sin kommentar til Zinzendorffs portræt fortalte hun både om den flirt, hun indlod sig i med ham, og om omgivelsernes reaktion, som hun så den. De satte sig til bords ved siden af hinanden og var meget glade, de talte sammen uden at lægge mærke til resten af verden, men "den havde øjnene på dem". Den stakkels ukloge Sophie tiltrak sig ofte had og bagvaskelse, selv om hun i bund og grund var uskyldig, skrev hun.

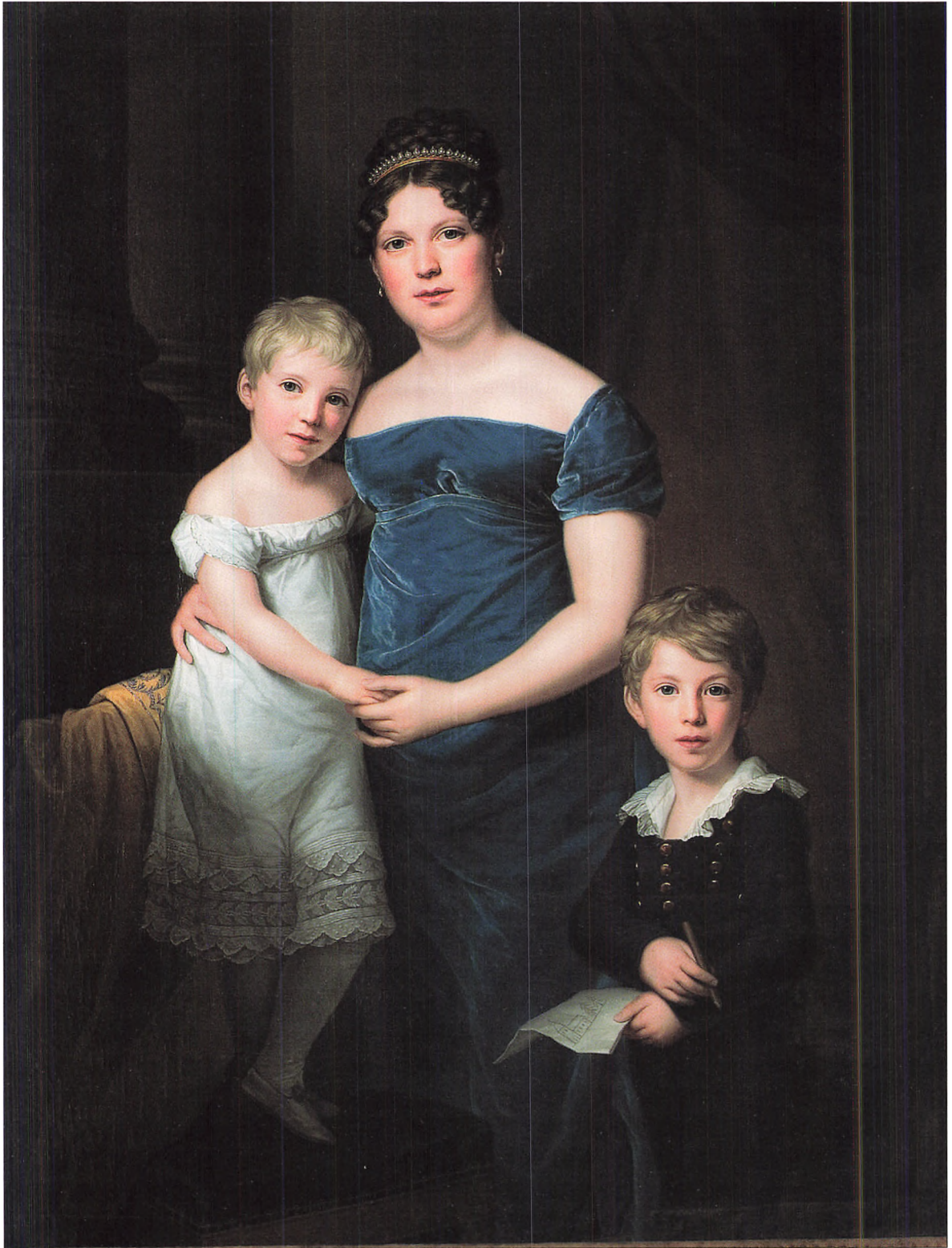
Som gift med den stakkels grev Schulin havde hun ofte følt sig nedværdiget og troet, at ingen agtede hende nok til at have medlidenhed med hende. Ungdom og usikkerhed havde givet hende en forkert opfattelse af hvem, der var fjender og hvem, der var venner.

Sophies efterladte refleksioner kredser alle om hvor misforstået hun følte sig, både i den nære familiekreds og i den større bekendtskabskreds. Hun kom til at hænge fast i denne opfattelse. Hun var ikke opvokset i tryghed og sikkerhed; hun havde været heldig. Hun så på omgivelserne og efterlignede. Hun soled sig i lys og ros, men blev slidt op i forsøgene på at opnå det. Hun følte sig aldrig accepteret af de toneangivende familier.

Måske derfor arbejdede hun på at fremhæve familien Schulin. I flere år skrev hun på et portræt af gehejmeråden, familiens stamfader, der skulle give ham hans plads i historien. Sigis skulle opdrages med bedstefaderen som forbillede. Hun overtog den aristokratiske kultur og byggede den schulinske identitet op med Frederiksdal, og det hun fandt dér som grundlag. Målet var for hende det samme, som det havde været for hendes svigermor. Sønnen skulle løfte arven efter den berømte stamfar og bringe familien yderligere ære.



Frederiksdals grundplan på dørstykke af J.E. Mandelberg.



*Louisa Schulin, født Brown, 1785-1851. Hun blev gift med Sigismund Ludvig i 1808.
Her er hun med sine to ældste børn, Johan Sigismund og Sophie Hedevig.*

ANDRE TIDER

1807 – 1836



Sigismund Ludvig Schulin

”Kongen gav sig længe af med ham, klappede ham og formanede ham om at ligne sin bedstefader”. Den svenske konge, kronprinsen og prins Frederik talte længe om ministeren Schulin og så hen på Sigis. Så talte kongen igen til ham og ”Sigis svarede ham dristigt på hans spørgsmål”.

Sigismund Ludvig var med sin onkel på Christiansborg Slot for at se Gustav 3. Da audiensen var ovre, og onkel Hans skulle spille kort, slog Sigis sig sammen med de andre tilstedeværende børn, de havde taget for sig af serveringen og moret sig ”kongeligt, men overmåde anstændigt”. Sigis’ mor var fornøjet med, at den 10-årige havde set, hvordan man førte sig i de højeste kredse, for han var jo født til at færdes dér.

Sophie Schulin begyndte efter sin mands død at udarbejde en kort biografisk beskrivelse af sin svigerfar, som var død tre år før hendes fødsel, *Quelques Traits d'un Caractère*, kaldte hun skriftet. Formålet var at skabe et forbillede for Sigis samt gøre opmærksom på familiens betydning for landet. Det er tydeligt, at hun brugte Langfeldts beskrivelse, men hun fik desuden oplysninger fra Adolph Siegfred von der Osten, der som ung havde været ansat i Tyske Kancelli.

I beskrivelsen fremhævede hun Johan Sigismund Schulins ædle og retskafne egenskaber, hans beskedenhed i det personlige og i det materielle, hans omhu, nøjagtighed og sans for detaljen samt hans umådelige flid. Tiden var begyndt at hylde det danske i modsætning til den indvandrede tyske embedsadels kultur.

På dette område må Sophie virkelig have været i et dilemma. Hun ville gerne høre med til de toneangivende adelige kredse, der var tyske, domineret af Bernstorff, Reventlow og Schimmelmänn; hendes musikalske interesser allierede hende også med de indvandrede tyske komponister, og stamfaderen til den familie, hun havde giftet sig ind i, var tysk. Sophie ville gerne være med og behage til alle sider også de nye stærkt nationale. Derfor understregede hun i sin Schulin-biografi, at gehejmeråden hverken gav sin familie eller andre fremmede nogen fortrin. Hos ham talte kun karakter og kvalifikationer.

Hendes portrætbeskrivelse kom til at ligge en række år. Omkring 1800 tog hun den op igen, fordi Sigis på det tidspunkt skulle træde frem parat til at blive statens tjener ligesom sin bedstefar. Hun var også provokeret af forfatteren Niels Ditlev Riegels historiske fremstillinger af Christian 6.s tid, der var stærkt kritiske over for Schulin, fordi han var tysk og havde indflydelse.

Vejen til forbilledet

Sigismund Ludvig voksede op som et beskyttet og forkælet barn. Faderen kunne han næppe huske, og der blev ikke talt om ham, for der var ikke noget at fortælle, der kunne tjene til forbillede. Hans "tante-vante", Louise Warnstedt, elskede ham uforbeholdent til sin død. Hendes Sigis kunne ikke gøre noget forkert. Hans mor havde det på samme måde, men hun havde sine planer med ham. Den festlige onkel Hans var både ansvarsfri legekammerat og kritisk opdrager. Hans undervisningsprogram lignede faderens og var helt i overensstemmelse med traditionerne for unge adelsmænds uddannelse. Sigis fik sin huslærer, Peter Pederstamme Petersen fra 1785. Dertil kom i perioder spillemester Grønlund, tegnemester Løffler og dansemester Ebbesen, sprogmester Brun til fransk og fægtemester Marson. Petersen underviste ham i engelsk, tysk, latin og aritmetik.

Der blev ingen udlandsrejser til Sigis, hvad enten det nu skyldtes økonomien eller krigene. I 1796 blev han dimitteret til Universitetet og begyndte at studere jura. I en periode blev han træt af juraen og studerede filosofi ved universitetet i Kiel 1800-1802. Næsten hvert år i sin barndom var han med Petersen på Løjtmark hos fætre og kusiner.

Sigis havde en privilegeret barndom, og han fik lov til at udfolde sig. Hans opførsel og udvikling blev iagttaget og kommenteret. Vi får et indblik i den næsten 13-årige drengs liv i sommeren 1790, hvor hans mor og moster var rejst til Løjtmark.

Hjemme på Frederiksdal var Sigis og Emil Ehlers, søn af professor Martin Ehlers i Kiel, som huslærer Petersen kendte. Der var ikke noget, der hed sommerferie, så drengene skulle blot fortsætte deres undervisning, mens livet på Frederiksdal udfoldede sig næsten som det plejede. Petersen havde fået besked på at sende beretninger om hver dags begivenheder til grevinden. Det blev til Den frederiksdalske Krønike.

Drengene læste engelsk, tysk og latin og skulle lave skriftlige oversættelser fra dansk til engelsk og fra tysk til latin og omvendt. De oversatte Pope.¹⁰⁵ De fik mange sider for, mens Petersen tog en tur til København, men det skete ofte, at de ikke havde nået det hele, når han kom tilbage, selv om han havde fået deres "word of honour".

I undervisningen indgik også gennemgang af aviserne. Den 14. juli talte Petersen med dem om den franske revolutions festdag og den alarm, der måtte være i Paris i den anledning. De spadserede i haven og konverserede, så kunne gartneren også føle sig lidt overvåget, og om aftenen læste de højt. I fritimerne badede de i Furesøen, fiskede og boksede som "Humphries and Mendoza".¹⁰⁶

De spillede billard og red til Lyngby efter post. De blev sultne, og Marthe måtte fremstille stabler af smørrebrød. Onkel Hans kom på besøg, og der blev fest og ballade, risengrød og flæskepandekage. Familiens venner kom forbi og blev til et måltid og et parti billard.

Etatsråd Wewer kom med gæster og holdt middagsselskab, arveprinseparret drak te ved kilden, Frederikke Bruns søster blev gift, og bryllupsmiddagen holdtovre på Sophienholm. Drengene og Petersen blev inviteret til middag hos grevinde Reventlow og Carl Wendt på Hummeltofte, og Sigis tog til bal i Lyngby med alle egnens landliggerere og dansede til den lyse morgen.

Ved siden af faktisk viden drejede Sigis' uddannelse sig også om hans personlighed og Petersen iagttog nærmest henrykt, hvordan den udfoldede sig. Han fortalte grevinden en scene, som havde frydet ham. Gartneren havde sendt en kurv jordbær ind til middagsbordet, men de var kedelige og ikke nyplukkede.

Sigis tog resolut kurven, løb ud til gartneren og spurgte, om det var meningen, at man skulle tage til takke med umodne gamle bær, når haven netop bugnede af de herligste jordbær. Gartneren skød skylden på havekonen, som havde bragt dem op til huset, idet han foregav at have sendt de bedste.

Havekonen påstod, at det var de selv samme jordbær, hun havde modtaget. De andre "havekællinger" blev afhørt og bevidnede med dyre eder, at gartneren havde taget af de bedste jordbær og givet havekonen. Nu blev Sigis dommer; gartner Müller bevidnede sin uskyld og ville have Sigis på sin side, og havekonen anråbte ham om at tage hendes.

Sigis havde svaret: "Jeg er upartisk, jeg vil have sandheden at vide". Så kastede han jordbærrene ud af kurven og sagde, at sådanne ville han ikke spise, og der skulle straks skaffes friske. Gartneren ville banke havekonen, men Sigis lagde sig imellem og sagde, at hvis nogen slog, ville de blive sendt bort. I triumf var Sigis vendt tilbage til middagsbordet med friske og gode jordbær.

Petersen mente, at Sigis havde handlet klogt, ædelt og mandigt og havde demonstreret nogle herlige karaktertræk. Han var blevet helt rørt, da Sigismund fortalte ham om hændelsesforløbet og kunne næppe skjule en glædeståre. Jo, "min Sigismund skal opnaa det fuldkommenheds maal, hvorefter vi sigter".

Grevinden brød sig imidlertid ikke om oprinnet. Hun mente ikke, det var godt at lade et 12-års barn optræde som herre. Petersen forsvarede sig bravt og understregede, at det, han så som særlig positivt i scenen, var, at Sigismund havde styret sig og bevaret overblikket. Det var en ny og mere moden Sigis.

Kronprinsen blev gift den sommer og i den anledning var der en række festligheder. Petersen tog drengene og husholdersken Marthe med til fugleskydning i Hirschholm. Bagefter drak de chokolade hos frk. Pihl. Marthe var lykkelig, for hun havde ikke været på sådan en udflugt siden salig grevens tid. Det havde været en dejlig dag for dem alle. Drengene forlangte også at komme til København for at hente Emils bror, og Petersen måtte føje dem, "for saa skriger de jo inte". En speciel udflugt var planlagt til 11. august. En af familiens gode venner, konferentsråd Carsten Tank Anker, havde inviteret på en tur til Uranienborg på Hven. Sigis, Emil og Petersen var i Vedbæk kl. 10 1/2, hvor de mødtes med familien Anker. De gik om bord og var efter 2 timers sejlads på Hven.

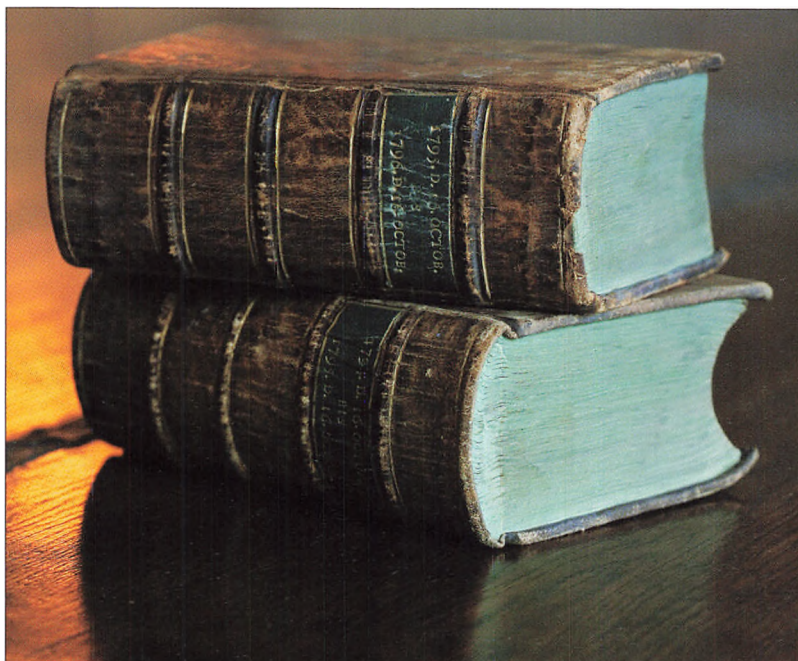
Provsten kom straks til for at vise omkring. De tilbragte 5-6 timer på øen, drak Tycho Brahes skål i madeira og spiste fru Ankers velforsynede madkurv, og det var godt "for søen tærer". Sejladsen tilbage havde taget næsten 3 timer for vinden var løjet af og de måtte ro noget af vejen. Først ved 23-tiden var de dødtrætte hjemme på Frederiksdal.

Med deres jævnaldrende, de to brødre Ludvig og Christian Reventlow, der kom hos deres bedstemor på Hummeltofte, snakkede drengene også om piger. Især samlede interessen sig om den 12-årige Anne Sophie Baudissin, datter af ejeren af godset Knoop. Hun var værd at se på.

Mor og søn

Den halv voksne Sigis voldte sin mor problemer. Han var støjende, selvoptaget, klædte sig naragtigt, havde for langt hår, var for meget optaget af fornøjelser og for lidt af flid og alvor. Som alle halv voksne børn sivede han bort fra den moderlige overvågning, men hun gav ikke op, selv om deres daglige liv ikke gav dem så meget direkte kontakt.

Sophie havde lært Sigis at føre dagbog, og det var en aftale, at den skulle ligge fremme, så hun kunne læse i den og blive oplyst om hans tanker og aktiviteter. Han startede en ny hvert år på sin fødselsdag 16. oktober. Dagen var årets største selskabelige begivenhed. På første blad i dagbøgerne rapporterer Sigis om dagens forløb.



Sigismund Ludvig Schulins dagbøger. Hans tidsregning startede hvert år på hans fødselsdag 16. oktober. De to bind er fra 1794-95 og 1795-96. I dem har han kort noteret, hvad han har foretaget sig og på hvilket tidspunkt.

På sin 17-års fødselsdag i 1794 stod han op kl. 8, klædte sig på mellem 8 og 9, drak te mellem 9 og 10. Kl. 10-12 blev han målt og talte derefter med Petersen om sine studier. Mellem 12 og 1 daskede han rundt, fra 1-3 blev der spillet billard og fra 3-3.30 gefahten [?].

Så var der middag fra 3.30 til 5.45 og derefter konverserede han med selskabet til 6.30. Der blev danset fra 6.30-9 og spist til 10.30. Så blev der atter danset fra 10.30-3.30 om morgenen og konverseret til 4. Fra kl. 4 klædte han sig af og vaskede sig og var så endelig klar til at gå i seng kl. 5 om morgenen.

Dette år havde der været 33 personer til middag og 44 til ballet om aftenen, hvor fire musikanter spillede. Blandt balgæsterne var arveprins Frederiks børn.

I dette og det følgende år drøftede mor og søn skriftligt pubertetsproblemer. Huslæreren havde åbenbart sine begrænsninger, for Sigis måtte betro sin mor, at han havde fysiske oplevelser og problemer, som han ikke kunne beherske. Sophie kunne ikke vejlede ham, men mente, at det

måtte være Petersen, og hun talte selv med ham. "Alt andet kan din Moder tale med dig om, kun ej om denne ulykkelige Last, som jo Gud være lovet ikke endnu er bleven farlig for dig". Men Petersen var ikke meget bevendt som vejleder, og Sophie fortsatte sine belæring om at holde sig på dydens smalle sti, undgå blødhed og sanselighed, elske renlighed og koldt vand, hærde legeme og sjæl med aktivitet og gavnlige beskæftigelse. Hun anskaffede et par forklarende bøger og anbefalede især Joachim Henrich Campe.¹⁰⁷

Sophie tiggede og bad Sigis om at undgå fordærvelse, for han skulle være hendes trøst og oprejsning for alt det dårlige, hun havde oplevet i sin forsømte ungdom og sine første modne år. Det blev til femten skriftlige formaninger i løbet af tre måneder, men så tog Sophie ind til København til sæsonens selskabelighed, og da hun vendte tilbage kom Adolph Ribbing ind i hendes liv, og hendes opmærksomhed på Sigis' gøren og laden slækkedes. Hen på sommeren så hun dog et mærke i hans seng, som forskrækkede og bedrøvede hende, fordi hun troede, at den ulykkelige vane var aflagt.

Samtidig konstaterede hun, at Sigis var holdt op med at skrive i sin dagbog, og at de næsten ikke talte sammen mere. Det var ikke godt, for nu kunne der pludselig ske store og vigtige begivenheder af betydning for deres daglige liv. Senere på året 1795, da Ribbing var rejst, kunne Sophie igen rette på Sigis, men han havde benyttet tiden til at gøre sig fri af hende. Hun opdagede, at han var begyndt at leve sit eget liv, og det brød hun sig ikke om.

Sigis var fyldt 18 og havde fået rådighed over renterne af fideikommisformuen. Han flyttede til København for at studere, men især for at leve et muntret og lystigt liv. Hans mor sad skuffet tilbage efter sin forsmåede kærlighed og med færre indkomster.

Hendes liv tegnede hverken muntret eller lystigt, men fyldt med bekymringer og bebrejdelser. Hun havde ikke været den mor hun gerne ville være for Sigis, de havde været for lidt kærlige mod hinanden, hun havde altid håbet, at han skulle blive hendes bedste ven. Hun var også blevet uvenner med Petersen.

Havde Sigis ikke haft sin anden mor – den ædle, ufortrødne og uegennyttige tante Louise – havde alt været håbløst. Sophie så med rædsel på Sigis' liv og forbrug. Hun sad tilbage med Frederiksdal, udgifter til vedligeholdelse samt en stor gæld til Wewer. Hun undskyldte alle ubehageligheder og sit heftige, "hæslige" sind og hun var ked af, at hun skjulte sit egentlige jeg bag et ubehageligt gemyt.

Men Sigis kunne ikke nås i disse år, og Sophie bebrejdede sig selv for at have forkælet ham, føjet ham i alle hans ønsker og krævet for lidt af ham. Hun rejste fra problemerne og konstaterede, at Sigis og Louise sikkert var jævnt tilfredse med at være foruden hende. På afstand kunne hun se, at der altid måtte komme uenighed mellem forældre og børn. "Jeg flygtede fra mig selv, da jeg tog fra Frederiksdal ikke fra andre".

På afstand og i eftertanke er Sophie rolig og reflekteret, og hun kunne endda håndtere den løsning, som Sigis havde foreslået på hendes problemer, et nyt ægteskab. Der var en passende enkemand i spil, men Sophie renoncerede.

Med mor på afstand blev også Sigis afslappet og overbærende. Han kunne godt se, at han havde været et vildt barn, men han skulle have haft lov til mere fysisk udfoldelse. Han havde hverken lyst eller evne til stillesiddende arbejde, men at springe rundt i lystigt selskab det var ham. Han fægtede, red, dansede og voltigerede, slog kolbøtter.

Han havde god tid til at dyrke sig selv og kaldte sig svag, letsindig, sanselig og stolt. Han havde "en stærk drift til fruentimmer", men kunne ikke være konstant. Der var kamp mellem hans sanselige og hans fornuftige side, og først når de forenedes, ville lyksalighed opstå.

Selv mente han, at han var et indtagende menneske, der havde let ved at omgås forskellige folk. Det havde han efter onkel Hans. Han vedkendte sig, at han ikke havde arvet sin mors mistænksomme gemyt. Hun skulle slippe ham og forstå, at han var voksen. Det var svært, for hun så økonomisk uansvarlighed og manglende vilje til at afslutte studierne, så der syntes at være nogen vej til foreningen af den sanselige og den fornuftige side i hans karakter.

Forlovet med Hanne – og med Julie

Sigis var ofte sammen med sine fætre og kusiner fra Løjtmark og der opstod en romance mellem ham og hans kusine Hanne, der førte til forlovelse i sommeren 1798. Det lagde et vist pres på Sigis' fremtidsplaner. Han ville gerne studere og blive nyttig for samfundet. Det kedelige var blot, at man skulle sidde ned til det, og det havde han svært ved.

Efter længere overvejelser besluttede Sigis midlertidigt at forlade juraen i København og studere statsret og statsvidenskab hos kloge mænd ved udenlandske universiteter i et par år. Det var hans onkel og tante, de kommende svigerforældre, helt indforståede med, men med Hanne havde han ikke drøftet det. Hvad hun mente, spillede ingen større rolle for ham. Hun var en god pige, og de holdt meget af hinanden, fortalte Sigis sin mor, men de var ikke forelskede!

Statsvidenskaben blev snart opgivet, og Sigis indskrev sig ved universitetet i Kiel i 1800 for at studere filosofi. Hurtigt derefter var han optaget af maskerader og baller og nye bekendtskaber. På en baderejse til Pyrmont traf han familien Baudissin fra godset Knoop i Holsten. Forbindelsen til Hanne kølnedes, og deres forlovelse blev i al stilfærdighed hævet samtidig med, at han dyrkede Julie Baudissin.

I 1801 forlovede Sigis sig med hende. Det var et godt parti, men det forbavsedede hans mors kusine, Frederikke Reventlow. Hun fandt, at Sigis var et godt menneske med mange gode evner, men han havde en dosis letsind og nogle grove sider. Han var højrøstet og frimodig, og kusinen var spændt på, hvordan det ville passe til den noget aristokratiske tone i det baudissinske hus.

Men hvis Julie mente det alvorligt med ham, kunne hun og især hendes mor nok rette ham til. "Mama Baudissin" rettede da også meget på ham, skrev Sigis til sin mor, der var meget fornøjet med denne forbindelse. Godset var stort, familien glimrende og grevinde Baudissin var søster til finansminister Ernst Schimmelmann.

Fremtiden tegnede lys for Sigis. Nogle måneder senere kunne kusine Reventlow rapportere, at Sigis havde forandret sig til det bedre. Han var ikke længere så støjende og højrøstet, og nu håbede hun blot, at han ville studere flittigt og blive færdig med sine studier.

Julies forældre så Sigis an og lod deres datter tænke sig om. De anbefalede ham at kontakte finansminister Schimmelmann, som helt sikkert ville hjælpe ham til en stilling måske i Kommercekollegiet. Når først Sigis blev kendt blandt landets betydende mænd, ville der sikkert være andre, interessante stillinger, som han kunne vælge.

Grevinde Baudissin havde ikke stor tiltro til, at han ville afslutte sin juridiske eksamen. Til de gode forslag bemærkede Sigis, at han ikke vidste, hvad de lavede i Kommercekollegiet, og svigermor måtte svare, at han nok heller ikke vidste, hvad de lavede i de øvrige kamre og kollegier, men et sted måtte man jo begynde, og hendes bror havde indflydelse i Kommercekollegiet.

Når Sigis havde besluttet sig, var hun parat til at tale med sin bror. Familien Baudissin ville også gerne hjælpe ham med at købe gods for fideikommismidlerne, som ifølge hans farmors testamente fortsat stod til køb af stamhus.

For en sikkerheds skyld havde grevinde Baudissin også skrevet til Sophie Schulin om disse fremtidsmuligheder, således at Sigis kunne presses fra flere sider. Sophies glæde over den gode forbindelse forsvandt snart i bekymringer om, hvordan hun skulle overleve økonomisk, men især om hvordan hun skulle leve borte fra Frederiksdal.



Lensgreve Sigismund Ludvig Schulin, 1777-1836.

Sigis planlagde nemlig i forståelse med sin svigerfamilie at overtage Frederiksdal og flytte ind med sin unge kone, alene. Sophie forestillede sig, at hun og tante Louise skulle bo sammen med det unge par, sådan som det skulle have været med Hanne. De to forskellige opfattelser gav anledning til mange og lange skriftlige overvejelser mellem mor og søn.

Det blev Sophie, der sejrede. Sigis endte med at forestille sig, at han og Julie kunne bo inde i København, når han fik en stilling, og have et sted på landet for sommeren og hvis det kunne være Frederiksdal, var det jo det bedste. "Det synes Mama ogsaa", har Sophie skrevet som kommentar på Sigis' brev.

Et par måneder senere hævdede Julie forlovelsen, men det var nærmest på Sigis' opfordring. Han havde lovet at gøre sig færdig med studierne, så de kunne gifte sig den 1. maj 1802. Han var ikke blevet færdig, og udsigterne var stadig lange. Han viste vankelmod, letsind, skarphed og kulde mod hende. Julie havde været syg, men han havde ikke besøgt hende, selv om han var på Løjtmark, som ikke var så langt væk.

Da hun i sine breve begyndte at lægge op til et brud, var han ikke kommet færende for at redde forholdet. Og endelig havde han fortalt hende, at hun ville få hundrede ubehageligheder på Frederiksdal med hans mor. Det udsagn krænkede Sophie, da hun blev gjort bekendt med det i breve fra Julie Baudissin og hendes far.

Sophie lå søvnløs om natten og bekymrede sig om Sigis, der ikke syntes at have nogen plan med sit liv. Nu måtte han tage sig sammen. Stakkels Julie. Sagen var værre endnu, hvad han først afslørede senere for sin mor. Han havde nemlig fortalt Julie, at han kun havde forlovet sig med hende for at kunne træffe hendes gifte søster, Anne Sophie Reventlow, som han kaldte sin eneste, store kærlighed. Det var hende, drengene havde sværmet for i 1790.

Julie forklarede bruddet med, at Sigis havde svigtet alle løfter om at gøre sine studier færdige i løbet af få måneder og gifte sig med hende. Der var ingen kærlighed i hans breve mere, og hun følte sig tilsidesat. Hun fandt ingen støtte i Sigis, hun havde elsket ham, og ville altid være hans ven, men hans hustru kunne hun ikke blive. Julie bad om, at man ikke ville lægge pres på hende, for der var intet, som kunne få hende til at ændre beslutningen. I lyset af Sigis' senere tilståelse er det forståeligt.

Man talte meget om bruddet også ved hoffet, og der var ikke megen sympati for Sigis. Det var synd for Julie, at de mennesker, der fra starten havde sagt, at Sigis ville ikke holde ord, fik ret. Sophie var ked af, at der ikke blev noget af dette gode parti, men på den anden side fritog det hende for mange problemer. Hun kunne uforstyrret blive på Frederiksdal.

Sigis fik også hurtigt bearbejdet sagen. Det var klart, at Julie og hendes familie havde haft forventninger og krav til ham, som han slet ikke var parat til at indfri. Sigis fulgte fortsat sine indskydelser og levede, som han havde lyst til uden særlige planer for fremtiden. Han var mest ked af de bekymringer, som han forvoldte sin mor og tante, det var mod hans vilje, forsikrede han men "lidt som onkel Hans" og derfor nok en familiesvaghed.

Onkel Hans

Hans Wilhelm Warnstedt var i Lissabon og derfor ikke i stand til at blande sig i sagen, før han kom tilbage i 1805, men så tog han veloplagt fat på den fortsatte opdragelse af Sigis:

"At du, min Sigismund Schulin, den 3die af dit faderlige Navn i dette Rige, med alle dine Natur- og Lyk[k]es Evner i dit 28de Aar – efter en kostbar og liberal Opdragelse efter offentlig aflagte glimrende Prøver paa Frugten af denne Opdragelse og efter hvad Staten og Slægten af sligt billig burde vente – næsten maatte kræve, endnu er paa Nydelsens og ey paa Gavnligheds Vej – hverken for dig selv eller Staten, dette min Sigis, har ofte undret, men langt oftere dybt saaret mit hjerte. At du alt i Studenterdagene og Lidenskabernes fulde Ruus tvende Gange knyttede og sønderrev Ægteskabs Baand, at du overalt og almindelig citeres for et redeligt Hierte for en utrolig Amabilitet og som Sielen for selskabet, men ingensteds for Gavnlighed for Staten eller dig selv og din ulykkelige Moder, som du overvælder med usigelig sjælden sønlig Kærlighed og som kanske just derfor er blind paa dit Sujet; At du endnu saavel for dit offentlige som private Liv svæver i det ubegrænsede Tomme og at det nu paa den fulde Nydelses bane vil blive dig

ubeskriveligt tungt kanske umuligt at forlade samme for at vandre en bitter og tornefuld. O min Sigis hvor dybt har dette ikke alt saaret din gamle Onkels Hierte uden at han følende alle sine egne Mangler derover torde vove at ytre sig. Tilgiv at jeg her røre ved alt dette.

Dette venneråd og –hjælp kan kun gamle onkel Hans, din mor hvis du vil og gamle Marthe give. Kort sagt, tag dig sammen og få ro i hoved og rumpe og andre til studering fornødne legemsdele. Nej, jeg tror fuldkommen, at du vil alt det, du er født og bestemt for, Hans ved, du kan meget, når du alvorligt vil. Skæn[d] på mig hvis jeg stødte på for ømme steder”.

Hans Warnstedt havde selv meget at forklare udenrigsministeren og kronprinsen om sin forvaltning af embedet i Lissabon, og derfor opholdt han sig i nærheden af hoffet, der på grund af krigen var i Kiel. Han kom også til at tale med kronprinsen om Sigis. Kronprins Frederik syntes om Sigis, men han ville gerne se ham virksom. Dertil havde onkel Hans svaret:

”Gid Deres kongelige Højhed kunde være saa lykkelig aldrig at faae Folk i Stats Embeder førend de som min Neveu, havde samlet Fornuft og Erfaring paa egen og icke paa Statens Bekostning”.

Familien stod fortsat samlet mod ydre angreb.

En pige uden formue og navn

Internt i familien gik bølgerne højt. Sigis læste stadig jura og forlovede sig igen, men denne gang hemmeligt. Han var nervøs for at fortælle det til sin mor, men familien var på sporet, og onkel Hans kom atter på banen.

”Da Sigis var 18 Aar erholt han public Bifald for sin Opdragelse. Alting har siden den Tiid staaet i hans Magt at blive Mand og Statsborger; men i hans 30 Aar gaar han endnu i Skole. Da han blev raadig over sin i Mindreaarighed samlede Capital, anvendte han denne paa Fias, forlovede sig med tvende agtværdige Piger og opslog letsindig med begge og imedens han endnu gaar i Skole forlover han sig, dig og os alle uafvidende med en Navn- og Formueløs Pige, som han icke elsker og med hvilken han kun i Spøg har gjort Liaison med, dem af vor familie, som ej ere ham det, hvad du, Louise og jeg ere, betror han dette og faar deres Samty[k]ke inden han bekymrer sig om dit eller vores. Nu ere dette jo aabenbare handlinger, som du i Hiertet icke billiger, men af Moderkærlighed taaler, overseer, undskylder, tilgiver – alt naturligt, begribeligt. Jeg som familiens ældste seer Sagen fra en anden side. At den maa gaa sin Gang forstaar sig, i det mindste vil jeg icke hindre dens Gang; men Sigis har ickun faa Indkomster, naar hans Moders douaire 3000 rigsdaler fradrages. Han er ung og faar en frisk velopdragen Pige – der kan i en halv Snes Aar avles en haaben Comter og Comtesser Schulin. Hvoraf skal disse opdrages og siden leve, da Faderen i sit 30 Aar endnu kun styrer sig efter forkierte og forvirrede Begreb og endnu intet mindre er end praktisk Menneske? Da jeg nu i Aanden (efter Aparancerne) seer en fuldkommen forkeert og forvirret Tilkomst i Møde for Grev Schulin den IIIde og inderlig ønsker min aldrende Søster Schulin roelig Uafhængighed i hendes kommende Alder til Løn for et kummerfyldt Liv, saa løber alle mine Ønsker og Forhaabninger ud paa, at hun i Tiide skulde sikre sig hendes roelige

Tilstand paa det hun som Tilskuerinde, der intet har bidraget til det passerte, men ikun passiv samtyket i det hun ej kunde eller formaade at ændre fra sit rolige Modersæde NB à la distance, med Raad og Daad om sligt forlangtes endnu hielpe i det hun ved Anstand vedligeholdte sin Værdighed som Moder og Enkegrevinde Schulin. Dér har du min heele Troesbekiændelse over den heele Sag. Jeg elsker Sigis med hans fejl for det gode jeg kiænder i ham og skal vist gjøre de beste Ønsker for hans Velgaaende, ja selv bidrage til samme med complaisance og alt andet som kunde staae i min Magt, dog uden at gjøre mig mindste Kummer over forkeerte Udfald paa forkeerte Anlæg, dem jeg ingen Deel har i.”¹⁰⁸

I vinteren 1804-05 havde Sigis mødt Louisa Brown fra Helsingør måske på et bal i Coalitionen, en klub i København. Kort efter begyndte de at korrespondere. Sigis var forelsket og overvældede Louisa med lange, ordrige kærlighedserklæringer.

Hvis hun også elskede ham, ville han tale med hendes mor, men der kunne ikke blive tale om en offentligt erklæret forlovelse af hensyn til hans familie. Hans mor var nemlig ikke uden fordomme og ville helst have, at han gjorde et rigt parti, og hans egne pengesager var i en sådan forfatning, at han ikke kunne etablere sig, før han havde afsluttet sin eksamen og fået en stilling. Først på det tidspunkt kunne han forklare sin mor kendsgerningerne. Det vilkår måtte Louisa respektere, selv om hendes mor pressede på, og folk snakkede. Han vidste godt, at han ikke havde det bedste rygte og fortalte om sine to hævdede forlovelser og den store, uopnåelige passion. I hele 1805 fortsatte deres forbindelse på de betingelser.

Sigis havde besluttet at gå til eksamen i januar 1806, men han passede fortsat sin omfattende selskabelighed, mødte Louisa på nogen af ballerne og skrev lange breve til hende. Besøg i Helsingør blev det også til, og det var nemmest, når hans mor var bortrejst. Januar 1806 blev passeret uden eksamen, den blev udskudt til oktober og det var, på ære, den sidste udsættelse. Imellem de lange og mange kærlighedserklæringer kom små tilrettevisninger af Louisas opførsel, krav om forsikringer om hendes kærlighed og religiøst-filosofiske udredninger om mandens og kvindens rolle i ægteskabet.

Det sidste svarede Louisa aldrig på. I slutningen af april 1806 skrev Sigis til sin mor, at han ønskede at gifte sig med Louisa Brown. Han lagde kortene på bordet og brugte selv ordet mesalliance om sin forbindelse med familien Brown, der var udvandret fra Skotland og hørte til købmandsstanden.

Den udkårne var smuk, men hverken rig eller i lige byrd med ham. På den måde imødegik han den værste modstand, men han frygtede reaktionerne fra mor, tante Louise, onkel Hans og især onkel Fritz, der var særligt nærtagende, hvad adelskab angik. Sophie lod overrasket, men venligt imødekommende, dog ville hun hellere, at forbindelsen med Julie Baudissin kunne genoptages, men da det blev afvist, synes hun at have forsonet sig med tanken om Louisa som svi-gerdatter.

Det stod helt klart for Sigis, at hans mor og moster blev boende på Frederiksdal; det var der både praktiske og økonomiske grunde til. Det måtte Louisa derfor indstille sig på. Sigis' breve fra dette år til henholdsvis mor og tilkommende viser en mand, der endnu ikke har fundet sig selv. Han er sanseligt forelsket i den unge kvinde, men måske ikke så meget i personen Louisa.



I det gule kabinet mod sylvst står et chatol fra 1700-tallet i kinesisk-inspireret stil.

Sigis fik kolde fødder, da deres forbindelse havde varet et års tid, men indså, at omkostningerne ved at bryde endnu en forlovelse ville være for store. Han havde jo tilbudt hende ægteskab i begyndelsen af 1805, hun elskede ham, var god, smuk og velopdragen, og hun og hendes familie ville lide meget, hvis forlovelsen gik over styr. Han på sin side havde dog forelsket sig i hende, han følte agtelse og venskab for hende og en sanselig længsel.

Når alt kom til alt, ville det være noblere at gifte sig med denne pige, som elskede ham end at gøre et "parti de convenance" [bekvemmelighedsægteskab] for pengenes skyld. På den ene side og på den anden side, og tiden gik. Oktober blev passeret og den afsluttende eksamen blev udskudt til januar. Louisa var bedrøvet og mor på vej hjem fra Christiansfeld; nu skulle de snart mødes. Under det pres var eksamenslæsning måske ligefrem en befrielse.

Eksamen, endelig

Juraen interesserede ikke Sigismund. Han fuldførte studiet af nød og betryk. Han var blevet så gammel og havde læst så længe, at det måtte afsluttes på en eller anden måde. Der var ingen bud efter ham til tjeneste i staten uden eksamen og den økonomiske situation var således, at skulle han eksistere med en familie på Frederiksdal samtidig med, at hans mor opretholdt sin levemåde, så måtte der ekstra indtægter til. Altså satte han sig til at læse i sit logi i København.

Som den skrivebordsplanlægger han var, opstillede han en bedrøvelig oversigt over sine dages forløb. "Forholdsregler" er den manende overskrift. Han stod op kl. 6.30 og havde sin første manuduktionsstunde mellem 7 og 8, derefter brugte han en halv time på at drikke te og resten af formiddagen gik med studier.

Fra 11-13 skrev han onsdag, fredag og lørdag på en opgave og læste latin. Mandag, tirsdag og torsdag læste han naturret i disse timer. Fra 13-14 gik han tur eller fægtede og spiste derefter til middag til kl. 15; efter middag spillede han billard en time. Således forfrisket repeterede han jurisprudens og forberedte sig til eksamination med Rosenkilde et par timer, indtil der var te og mere eksamination.

Sigis spiste middag mellem 21 og 21.30. Derefter læste han en time i moralske bøger, skrev dagbog, vaskede sig og klædte sig af for at gå til sengs 22.30 og sove i 8 timer. Det var 10 timer til studier og 14 til andet; eksamensåget hvilede tungt på ham.

I nogle af fritimerne korresponderede han med sin mor om Frederiksdal og økonomien. Det blev for dem begge en oprivende periode. Sophie var nervesvækket og en byrde for alle, men hun kæmpede for den eksistens som lensgrevinde på Frederiksdal, som hun havde bygget sit liv og sin identitet på.

Tanken om at forlade det eller at dele det med Sigis og hans tilkommende var hende lige forfærdelig. Deres forhandlinger vekslede mellem beskyldninger, fornærmelser, anger, fortrydelser og gensidige forsikringer om, at de jo ville det så godt for hinanden, og at deres gensidige kærlighed var intakt. Sigis undskyldte sig flittigt med eksamenslæsning, da Mama kom tilbage fra Christiansfeldt i slutningen af 1806, så de personlige konfrontationer blev færrest mulige.

Schack Staffeldt

Midt i eksamenspresset blev der dog også tid til at holde fødselsdagsfest 16. oktober med gode venner på Frederiksdal, hvor tante Louise som sædvanlig arrangerede middag. Vennerne krævede også deres tid.

Sigis var god ven med digteren Adolf Wilhelm Schack Staffeldt, der i sommeren 1806 rejste til Kiel for at søge hjælp hos Kronprinsen for sin gæld og for at få et embede. I breve holdt han vennen Schulin orienteret om, hvordan det gik, men han holdt ham også beskæftiget med at udføre kommissioner for sig i København.

En forfalden veksler på 60 rigsdaler skulle fornys hos den gamle jøde Levy på hjørnet af Hyskenstræde og Læderstræde. Det plejede at koste 10 rigsdaler for to måneders fornyelse. "For Guds Skyld! besørg dette." Kronprinsen havde givet et vagt tilsagn om et forskud, og Staffeldt bad derfor Schulin om at tale med Schimmelman for at fremme ekspeditionen i Finanskollegiet. Dernæst ville han sende en fuldmagt, så Sigis kunne hæve forskuddet.

Denne tilbød generøst at kautionere for et kongeligt lån til Staffeldt på 2000 rigsdaler. Det havde vundet bifald hos Kronprinsen, og Staffeldt skulle have Sigis til atter at fremme sagen hos Schimmelman, at skaffe skema til obligationen og sende den hurtigst muligt, så Staffeldt kunne hæve pengene og komme videre.

Slaget ved Jena, som fandt sted i oktober, dæmpede Staffeldts anmodninger for en kort periode, men snart var han der igen med besked til Sigis om at få to pantsatte ure indløst, finde nøglen til klædeskabet i chatollet i hans logi og sørge for pakning og forsendelse af penge, ure, tøj og bøger. "Min eiegode Ven, vredes ikke over disse Smaaetings Besørgelse, thi for Hiertet er intet Smaaet." Sigis var sine venners ven og dertil let at lokke fra bøgerne. Det er forståeligt, at der ingen eksamen blev i oktober.

Endelig, efter at tante Louise havde bekymret sig meget og i hemmelighed forhørt sig hos Sigis' lærere om udsigterne for et heldigt udfald, bestod han sin afsluttende eksamen. Der var glæde overalt, ikke mindst hos onkel Hans.

Endelig var Sigis også af gavn blevet Sigismund Ludvig, den tredje greve Schulin. Aldrig havde Hans tvivlet om, at Sigis ville vinde al mulig akademisk hæder. Nyheden var kommet til slottet og drøftet i forgemakket. Hofmarskal Bülow var glad, og Kronprinsen glædede sig også hjerteligt. Rigtig mange havde lykønsket. Nu måtte den tredje Schulin stræbe at blive for land og stat, hvad den første havde været.¹⁰⁹ Målet var snart nået.

Med udsigt til en karriere kunne Sigis også gifte sig, og måtte det gå godt, men "gift dig ikke med din kones eller din egen familie. Giv familien især kvinderne i den besked på at holde næsen ude af dine affærer. Tag højst tante Louise med på råd."

Det blev lettere end tænkt, for få måneder efter Sigis' eksamen døde hans mor og problemerne med deling af Frederiksdal løste dermed sig selv. Men dødsfaldet udsatte brylluppet endnu en gang.

Krig – englænderne i Lyngby

Sigis havde taget Frederiksdal i besiddelse efter Sophies død og boede der sammen med tante Louise. Han ryddede op i sin mors gemmer og læste breve. I august så han en eftermiddag englænderne trække forbi på vejen. Krigen var kommet til Lyngby. Danmark og England var i krig som følge af det store opgør mellem England og Frankrig, der havde udviklet sig således, at Danmarks neutralitet ikke længere kunne opretholdes.

Sigis red mod København for at melde sig frivilligt til forsvar af fædrelandet, men han blev stoppet af fjenden ved Lundehus ved Emdrup og kunne ikke komme ind til København. På vejen hjem traf han i Lyngby sognepræsten, der fortalte ham om fjendens overgreb på befolkningen i området. I løbet af de følgende tre uger udspillede begivenheder, der kom til at præge Sigismund dybt.

Den 16. august 1807 gik englænderne i land på Sjælland og den 17. havde en afdeling besat Lyngby og opslået hovedkvarter på Sorgenfri Slot. Den 18. fik sognepræsten i Lyngby, Bone Falck Rønne, besked på, at hæren ville blive holdt samlet, hvis den fik leveret proviant. I modsat fald ville de engelske soldater blive indkvarteret i huse og gårde, og englænderne ville tage selv, når og hvor de havde behov, kort sagt plyndre. Falck Rønne leverede, hvad han havde. Dagen efter var der på initiativ af storkøbmanden, Frédéric de Coninck, som boede på Dronninggård i Holte, kaldt til et møde i præstegården, hvor egnens borgere kunne diskutere sagen.

Mødet foregik, mens englænderne stod omkring præstegården og forlangte forsyninger, så forvirringen var stor, men det blev af de deltagende parter vedtaget, at de Coninck og Schulin skulle opsøge den engelske overkommando ved general Cathcart i Hellerup for at træffe en eller anden aftale, så plyndringer blev undgået, og englænderne betalte for leverancerne.



Præstegården i Lyngby. I august 1807 stod englænderne omkring den, mens egnens mænd indenfor holdt møde om, hvordan de skulle takle situationen og hindre plyndringer. Resultatet blev dannelsen af Commissionen for Ordens Vedligeholdelse.

De to mænd fik foretræde for generalen, og med sig tilbage fik de en skriftlig aftale, der fastslog, at de handlede efter overenskomst med besættelsesmagten. Hvis man ikke fulgte deres anvisninger, kunne det medføre fjendtlige militære indgreb. Efter mødet med generalen besluttede de Coninck, Schulin og Rønne i Commissionen for Ordens vedligeholdelse, som de nu kaldte sig, at sende et brev til den kommanderende general inde i København, Ernst Peymann.

De orienterede ham om, hvad der var sket, anmodede om at få 15.000 rigsdaler til at købe forsyninger for og bad om at få den lovlige øvrighed ud i distriktet igen så hurtigt som muligt. Indtil det skete, ville de gerne have anvisning på, hvad de skulle gøre.

I brevet, hvis formulering især Schulin var ansvarlig for, havde de skrevet, at fjenden stod med overmagt på Sjælland og at ingen modstand kunne forventes, fordi der hverken var tropper eller materiel dertil.

Brevet blev afleveret i den engelske lejr for at blive sendt med en parlamentær ind i København. Ad samme vej nåede Peymanns svar dem den 26. august. Det var ikke svar på deres spørgsmål men en konstatering af, at ingen embedsmand ifølge Peymanns opfattelse havde forladt sit distrikt, og at kommissionen derfor handlede helt på eget ansvar ved at samarbejde med fjenden.

De blev stærkt advaret mod at påtage sig forpligtelser, som de selv kunne blive draget til ansvar for senere. De blev altså opfordret til at tage hjem og ikke blande sig i, hvad der skete i området. Det ville hverken den unge adelsmand eller den gamle handelsmand acceptere. Der var ingen, som de kunne overlade organiseringen af leverancerne til, og hvis de nedlagde arbejdet, mente de at kunne forudse plyndringer og vilkårlighed.

Det var ikke foreneligt med deres opfattelse af ret og pligt over for konge og fædreland, og de besluttede at fortsætte, som de var begyndt og delte arbejdet imellem sig. Sigis konciperede dagen efter et brev til general Peymann, som meddelte ham deres beslutning, og han tilføjede: "Den, der tro, at vi kunne handle mod Ed og Pligt, må handle af Ondskab eller Dumhed." Den bemærkning kom til at forfølge ham.

Alvorlige anklager

I de følgende to uger fortsatte arbejdet med at skaffe forsyninger til alle. Sigis havde tidligt frabedt sig at arbejde med leverancerne, men han ville tage sig af behandlingen af eventuelle overgreb fra englændernes side. Det store praktiske arbejde hvilede på sognepræsten. Han fordelte englændernes rekvisitioner på områdets beboere, således at alle ville komme til at bære byrder efter evne.

De Coninck udfærdigede pas, så man kunne komme rundt med varer og med korn til mølle. Han skaffede fiskerne i Taarbæk tilladelse til at fortsætte deres fiskeri, og han fik lov til at hente forsyninger af salt og tobak i Sverige, som han solgte videre til indkøbspris. Han forstrakte fabriksejere med penge, så produktionen kunne fortsætte.

Da de tre mænd den 8. september hørte om Københavns overgivelse efter flere dages bombardement, sendte de brev til stiftamtmanden, om der ikke kunne komme en embedsmand ud, som kunne overtage opgaverne. Stiftamtmanden bad dem fortsætte et par dage, og først 11. september nedlagde de deres kommission.

Hans Wilhelm Warnstedt var kommet fra Kiel til Frederiksdal og skrev: "Den fordømte Bombardering foruroliger os meget, Tilførselsforhindringerne endnu mer. Gyseligt meget Ondt synes mig, der forestaar os alle."

Deri havde han ret. To måneder senere blev de Coninck, pastor Rønne og Sigismund Schulin anklaget for at være gået i tjeneste hos fjenden, og derfor skulle de miste ære, liv og gods.

Danske Kancelli havde nedsat en kommission til at undersøge de tre mænds virksomhed som Feltcommissariat for fjenden. De blev alle forhørt, og deres forhandlingsprotokol og samtlige regnskaber fremlagt. Undersøgelseskommissionen var kritisk over for deres handlemåde. Den havde ganske vist gavnet egnens beboere, men også englænderne, der fik leverancerne organiseret og ikke selv skulle bruge tid på det.

Det havde desuden været ganske unødvendigt og meget uagtsomt at skrive om den danske hærs manglende forsvarsevne, og det var heller ikke nødvendigt at skrive pænt om lord Cathcart, men alvorligst var, at det andet brev til general Peymann slet ikke var formuleret med den ærbødighed, som man skyldte ham.

Regnskaberne var i orden, men leverancerne var ikke blevet pålignet alle, bl.a. var præstegårdsjord og fri hovedgårdsjord gået fri og det var jo netop, hvad de tre herrer besad. Denne undersøgelseskommission afleverede 6. januar 1808 sin rapport til Kancelliet, der ugen efter gjorde indstilling til Kronprinsen om at nedsætte en kommission til at dømme i sagen på grundlag af undersøgelseskommissionens oplysninger. Sagen burde efter kancelliets opfattelse egentlig behandles af domstolene, men da Schulin var lensgreve og i henhold til bestemmelser i Danske Lov, 1-2-12 kunne kræve sin sag behandlet af Højesteret, så valgte man modellen med en dømmende kommission for at kunne behandle de tre parters sag sammen.

Den 21. januar 1808 blev Kommissionen i sagen mod grev Sigismund Schulin, etatsråd Fr. de Coninck og præsten Bone Falck Rønne for at have påtaget sig at fungere som feltkommissariat for den fjendtlige armé nedsat. Den bestod af Carl V. Falbe, præsident i Lands-, Over- samt Hof- og Stadsretten og højesteretsassessorerne Ole Thestrup og Christian Rafn.

De indledte i februar en ny serie afhøringer og var færdige med deres undersøgelser i midten af juni, hvor modparten fik konklusionerne til besvarelse. Anklagerne mod Schulin, de Coninck og Rønne faldt i to dele. Den første var:

at de havde indgået en skriftlig aftale med den engelske general
at fjendens krigsoperationer var blevet lettede ved deres handlinger
at der var sket leverancer fra Frederiksborg amt, skønt der ikke var tropper dér
at Rønne havde beskikket tømmermester Walther til foged i Lyngby
at bønderne havde været truet med militære repressalier
at de ikke havde behøvet mandat fra den fjendtlige general.

Sagens anden del var en tiltale for de upassende og unødvendige bemærkningerne i kommissionens breve:

Sjælland var oversvømmet med en betragtelig mængde fjendtlige tropper og hele Sjælland ville sikkert snart være besat. Der var kun få – og ikke særlig gode – danske våbenføre mænd. Anmodning til den engelske general om at sørge for at danske embedsmænd vendte tilbage til distriktet. Det andet brev til general Peymann, det med ondskab og dumhed, var ikke skrevet med den ærbødighed og respekt, som man skyldte generalen og hans embede.

Hvad klagepunkterne i den første del angik, konkluderede denne kommission, at de tre mænd under de givne omstændigheder havde handlet rimeligt og fornuftigt. De havde på papiret fået vidtgående beføjelser, men de havde aldrig gjort brug af dem, og de havde hele tiden søgt kontakt til landets lovlige myndigheder. Derfor var de ikke skyldige.

Hvad anden del angik, så havde deres ytringer ikke været særligt gennemtænkte eller kloge, men efter kommissionens mening havde de ikke givet englænderne oplysninger, som disse ikke allerede havde eller let kunne få. Derfor var de heller ikke skyldige i denne del, dog med den undtagelse, at tonen i brevet til Peymann ikke var acceptabel, og derfor burde Sigismund Schulin, der havde skrevet det, idømmes en bøde på 100 rigsdaler.

Kommissionsdommen blev, at Schulin, de Coninck og Bone Falck Rønne ikke kunne dømmes på liv og ære. De skulle derimod betale alle sagsomkostninger, for det var rimeligt, at der var rejst sag for at få forholdene undersøgt. For sine respektløse ytringer skulle Sigis betale 100 rigsdaler til amtets fattigkasse. Kommissionsdommen blev af Kancelliet indstævnet for Højesteret, der 9. februar 1809 énstemmigt afsagde dommen: "Commissariernes Dom bør ved Magt at stande".

Anders Sandøe Ørsted, tidens fremmeste jurist, har behandlet sagen udførligt i sine erindringer *Af mit Livs og min Tids Historie*.¹¹⁰ Det er hans vurdering, at såvel kommissionen som Højesteret havde afsagt de rigtige domme.

De tre mænd havde udført de samme opgaver, som embedsmænd i andre besatte dele af Sjælland havde gjort, og dem var der ingen, der anklagede. Det var kun, fordi de var private personer, at de var blevet anklaget, og så spillede det efter Ørsteds opfattelse også en rolle i den oppiskede offentlige mening, at den ene var en ilter lensgreve og den anden en af Københavns rigeste mænd.

De havde tilsidesat Generalkommandoens ordre om at gøre ingenting, men deres handling var udtryk for sund fornuft og det havde såvel kommissionen som Højesteret givet dem medhold i. Deres handlinger havde ikke skadet staten eller udsat den for fare, men skånet befolkningen i området.



Bone Falck Rønne, præst i Lyngby. Sammen med de Coninck og Schulin administrerede han Lyngby-området under englændernes besættelse i 1807. Han var en god og trofast ven for Sigis.



Frédéric de Coninck, storkøbmand og ejer af Dronninggård i Holte. Efter Københavns bombardement og overgivelse blev de tre mænd anklaget for højforræderi.

Ørsted mente også, at det for alle parters skyld var godt, at dommen var blevet anket til Højesteret, så ingen kunne beskyldte kommissionen for at have holdt hånden over nogen. De tre mænd havde udvist mere end almindeligt mod og forstand, og det måtte tjene andre til eksempel. Selv om det var beklageligt, at de "retsindede mænd" måtte gennemleve en skærsild af anklager og undersøgelser, så var det muligt, at de derved vandt mere end de tabte.

Sådan tror jeg ikke Sigis oplevede det. Han havde nok tænkt, at han med sin ny erhvervede juridiske embedseksamen skulle være en af statens højere embedsmænd, men den vej var lukket for ham.

Sigis' egen oplevelse

I de breve, som Sigis skrev til Louisa Brown i Helsingør, spillede begivenhederne i disse tre uger næsten ingen rolle. Hun skrev om uroen over englændernes komme til Helsingør, men der står ingenting om hans egne krigshandlinger i de breve, som han fik afsendt til hende.

Fra 7. til 20. september sendte han fem meget lange breve, der ikke indeholdt et ord om det, han konkret havde oplevet, men derimod overvejelser om en adelsmands pligter. De var at fordrive alt ondt og slet i verden, håndtere retfærdighed og beskytte dyd og uskyldighed.

En adelsmand måtte aldrig svigte sin pligt. Sigis var en sådan adelsmand, han havde courage, og hverken frygt for det onde eller håb for det gode kunne bringe ham til at handle mod sin samvittighed og overbevisning. Han ville ofre formue, liv og lemmer for fædreland og konge for at straffe ondt og fremme religion og dyd.¹¹¹

Formentlig som følge af den offentlige debat om begivenhederne og hans andel i dem havde Sigis skrevet et brev til Kronprinsen for at forklare sig. Inden han besluttede sig for at sende det, viste han det til Frédéric de Coninck, der havde sagt, at det bar præg af hovmod, forfængelighed og indbildskhed.

De Coninck udtalte, at Sigis syntes at bilde sig ind, at han var bedre end andre mennesker, fordi han var født adelsmand. Sigis fortalte Louisa, at han havde haft svært ved at tage den bedømmelse, men havde dog samlet sig og takket de Coninck for hans ærlige mening. Nu bagefter kunne han godt se, at der var noget indbildskhed og praleri i brevet, men han havde dog i praksis handlet sammen med mænd af anden stand og derved vist, at han også agtede disse. Måske ville han skrive et andet brev til Kronprinsen, måske ville han slet ikke skrive.

Uafhængigt af hans overvejelser udviklede sagerne sig, og i november indfandt den første undersøgelseskommission sig på Frederiksdal for at hente alle papirer. Kort efter var Sigis hos Kronprinsen for at tale om, hvad han havde gjort og hvorfor.

Han havde direkte spurgt Kronprinsen, om denne nogensinde havde tvivlet på hans loyalitet og var selv blevet meget bevæget derved. Han fortalte Louisa, at han blev afhørt et par gange, og at kommissionens undersøgelser nok ville udsætte deres bryllup endnu en gang. Hun bad ham fortælle, hvad der foregik i Kommissionen.

Sigis forestillede sig, at det bestemt ville ende godt. Så snart sagen var afsluttet, ville han kontakte Kronprinsen om udarbejdelse af en ny lovebog, det trængte landet nemlig til, og det kunne Sigis passende arbejde med et par år. Selv om han ikke skrev meget om det, synes forløbet at have gjort ham urolig, for han skrev testamente og gav Louisa anvisninger for sin begravelse på Frederiksdal.

Ægteskab

Den 6. januar 1808 på tante Louises fødselsdag og den samme dag, som undersøgelseskommissionen endte sit arbejde, blev Sigis og Louisa Brown endelig gift i Helsingør. De havde været forlovet siden 1805, og brylluppet havde været udsat flere gange, først mens Sigis tog tilløb til at gå til afsluttende juridisk eksamen, så på grund af Sophies død og derefter Kommissionsdomstolen.

Louisa og især hendes mor var betænkelige ved alle de udsættelser. Ville ægteskabet overhovedet blive til noget? Sigis var et godt parti, men som årene gik, virkede det, som om han ikke ville tage det sidste skridt. Der var gået lang tid, siden de kysede hinanden første gang på bænken ved statuen af Flora i Frederiksdals have.

Louisa var i forlovelsestiden blevet overvældet med forsikringer om Sigis' store kærlighed, men også med krav om, at hendes kærlighed skulle være lige så stor. Han drømte om hende om natten og længtes efter, at hun skulle lægge armene omkring hans hals, men samtidig kritiserede han hende og belærte hende om, hvordan han mente, at en kone skulle være.

Sigis havde fortalt hende om sine tidligere forlovelser og om sin eneste store kærlighed, Sophie Reventlow. Det han følte for Louisa var inderlig kærlighed, men ikke passion. Alligevel var han jaloux, og tanken om en af hendes tidligere tilbedere, kunne gøre ham rasende. Hun fik lange redegørelser for hans religiøse overvejelser og besked om at læse dem langsomt og nøje.

Det var en kones opgave at elske manden, der blot behøvede at være mand og retskaffen. En kvinde skulle leve for sit hus og sin familie, mens mandens bestemmelse var at fordrive alt ondt og slet i verden, øve retfærdighed og beskytte dyd og uskyldighed. Han nærmest dikterede Louisas første brev til Sophie og bad hende skrive, at det var hendes ønske, at de kunne leve sammen med Sophie på Frederiksdal.

Også tante Louise skulle blive boende, fordi hun kunne lære Louisa op til en fuldkommen husmama. Den løsning ville fritage Sigis for opgør med moderen, men den var også praktisk af andre grunde. Sigis havde ingen andre indkomster end fideikommisformuens afkast og Frederiksdal.

Sigis havde endnu ingen stilling, havde været ødsel i sin studietid og stiftet gæld, så bidragene fra mor og tante til husholdningen ville være velkomne. Han prøvede at skaffe sig overblik over sin økonomi, men tilstod at han var sløset, og at pengesager var ham en pest. De ville være nødt til at spare, men på den anden side måtte han leve efter sin stand. Han var forvisset om, at en stilling i landets tjeneste ventede ham, og så ville alt blive godt. Til sidst synes brylluppet at være blevet gennemtrumfet af Louisas mor.

Fjerde generation sikres

I ægteskabets første år fødte Louisa en søn, som naturligvis måtte bære sin berømte oldefars navn, Johan Sigismund. Derefter fulgte Sophie Hedevig i 1810 og i 1811 opkaldt efter far, bedstefædre og grandonkel Hans Sigismund Frederik, Alexander William. I 1813 fødtes Johanne Elisabeth og i 1815 Louise Christiane, opkaldt efter den gamle tante, der var død i 1813. Marie Albertine Mathilde blev født i 1820 og Christian Frederik i 1822; i 1825, da hun var 40 år gammel, fødte Louisa sit ottende og sidste barn, en dødfødt søn.

På Frederiksdal forløb livet i faste rammer med fødsels- og andre mærkedage som festlige indslag. Louisas fødselsdag 24. juli blev altid fejret med champagne. Sigis' egen fødselsdag var fortsat en fest, og børnenes fødselsdage blev markeret med gaver, god mad og børnegæster. Louisekildens fødselsdag 18. august hørte også til festdagene.

Så længe tante Louise og onkel Hans levede, deltog de i festlighederne og kom med frugt, kringler og tøj til de små grandnevøer og –niecer. Især den lille Johan Sigismunds fødselsdag

gav onkel Hans lejlighed til håb og planer for fremtiden. Som den førstefødte i fjerde generation af familien Schulin bar den lille Monne på en stor forpligtelse, for han skulle blive til gavn for Danmark, som hans oldefar havde været det.

Onkel Hans bad inderligt til Gud, "som jeg og bad for din dydige far, at du for stat og land måtte vorde hvad din oldefader, skønt fremmed her i landet, havde været for konge og stat. Ved hver af dine 8 fødselsdage var mit ønske, at den fjerde Schulin måtte vorde lig i dyd og dåd den første af dette navn i Danmark".

Med den sædvanlige onkel Hans-geskæftighed tilføjede han, at hvis det projekt skulle lykkes, så måtte Monne i en alder af 8 år bort fra den hjemlige blødsødenhed og ud for at få ordentlig undervisning, så der kunne blive en rigtig Schulin af ham. Denne rigtige Schulin var fortsat gehejmeråden, der 66 år efter sin død igen blev sat op som forbillede.

I forlovelsestiden havde Sigis nøje skitseret sin egen og Louisas rolle i ægteskabet og indretningen af deres dagligliv. Han havde forestillet sig, at de skulle have et stort rundt spisebord, hvor der kunne sidde 12-16 personer. Til daglig skulle de have to retter mad, hvoraf den ene skulle være en solid kødret og dertil et godt glas vin. De skulle spise sammen med familie eller venner, og der skulle være mindst fire personer om bordet hver dag, men ikke mere end 12.

Et par gange om ugen tænkte han sig, at de skulle have aftenselskab med 12-16 åndrige personer uanset stand. Én eftermiddag om ugen kunne de have modtagelse, hvor man kunne danse, spille synges, springe, svømme, spadsere eller sejle, kort sagt foretage sig alt undtagen hasardspil.¹¹² Forventningerne blev indfriet, uden at vi dog ved, om bordet blev rundt. Pastor Falck Rønne fra Lyngby kunne fortælle, at greveparret ofte, måske for ofte, havde mange gæster med masser af god mad. Det gode glas vin, som også skulle nydes, kan ses i den årlige regning på 500 flasker Medoc. Når middagen var forbi, trak Sigis og de mandlige gæster sig tilbage for at ryge pipe og tale om samfundet, religion og filosofi.

Beskæftigelse

Sigis havde et livligt og aktivt temperament. Uden embede måtte han have afløb for det på anden vis. I sine første år som ejer af Frederiksdal interesserede han sig for driften, møllen og kroen. Han kontaktede landøkonomen G. Begtrup for at lade ham se på Frederiksdals driftsøkonomi og fik nogle gode råd.

Sigis blev medlem af Det kongelige Landhusholdningsselskab, men interessen for skov- og landbrug kunne ikke for alvor optage ham. Han var medlem af foreninger og selskaber og deltog i møder og sammenkomster i København. Han havde sine bøger, sine venner og sine filosofiske overvejelser men også uro.

I 1812 tog Sigis alene på kurrejse til Karlsbad, for at pleje sin astma og udslet. På vejen besøgte han familien Warnstedt på Løjtmark og barndomsvennen Emil Ehlers i Altona. Han gjorde ophold i Berlin og Dresden. Det frie liv tiltalte ham, og tre gange skrev han hjem og forlængede rejsen. Louisa fandt det hårdt at få overladt ansvaret for Frederiksdal, den gamle tante Louise og de tre små børn i syv måneder. Da julen nærmede sig, bad hun ham om at komme hjem.

Igennem årene udkastede han ideer om forvaltning, kongemagt, skatter, religion og meget mere, men hverken konge, forvaltning eller andre samfundsorganer havde brug for ham. Han havde selv tidligt erkendt at være skrivebords-planlægger. "I Praksis er jeg ei den største Helt".

Manglen på tilbud fra kongen og ledende kredse i samfundet tvang ham ind i det, han selv kaldte et "videnskabeligt otium" og hans aktivitet kan aflæses i tusinder af tætbeskrevne sider. Han sendte sine lange udredninger til venner og bekendte for at høre deres mening.

Sigis' ungdomsven Erik Berger i Kiel og pastor Rønne i Lyngby gik i diskussion med ham om hans religiøse ideer, som de vist fandt ret svævende. Frédéric de Conincks søn, Jean, som han havde kendt fra sin barndom, gav helt op og svarede på en længere filosofisk afhandling, at han ikke havde nået de samme højder som Sigis og derfor ikke rigtig kunne svare.

Kongelige venner

Arveprins Frederik havde i 1789 købt Sorgenfri slot og var dermed blevet nabo til Frederiksdal. Familierne spiste hos hinanden, deltog i mærkedage og anden selskabelighed. Arveprinseparrets børn, som var noget yngre end Sigismund, blev inviteret til hans fødselsdagsballer, og med tiden blev de alle gode venner.

I årene efter højforrædderisagen, hvor Sigis kom til at stå alene, var det utvivlsomt en støtte for ham, at han havde god forbindelse med den ældste af arveprinsens børn, prins Christian Frederik, den senere Christian 8.

Under prins Christians tid som statholder i Norge i 1814, benyttede han Sigis som kurer for nogle af sine breve.¹¹³ Sigis på sin side ville gerne give råd om kongemagt og national lyksalighed og meget gerne være til nytte. Prins Christian Frederik blev derfor både skriftligt og mundtligt forsynet med gode råd om statens styrelse.

For Sigis var han også den mellemmand, der måske kunne skabe en bedre forbindelse til Frederik 6., som Sigis følte sig misforstået af. Den lille prins Fritz, senere Frederik 7. fra Christian Frederiks første ægteskab var jævnaldrende med Sigis' og Louisas ældste drenge, og de blev hans legekammerater, når han var på Sorgenfri.

Christian Frederik giftede sig anden gang i 1815 med Caroline Amalie, datter af Frederik 6.s søster, Louise Augusta, gift med hertugen af Augustenborg. I den anledning modtog prinsen gode råd fra Sigis om at være sin kone tro og styre sine lyster. Sigis og Caroline Amalie blev meget gode venner, sikkert fordi de havde fælles religiøse interesser.

Over for prins Christians amourøse affærer var Sigis noget forbeholden, men han skrev ufortrødent til ham med forslag og vurderinger om alt fra ordning af landet til prins Fritz' opdragelse. I årenes løb skrev han også gentagne gange om, hvor gerne han ville tjene sit land, men kongen havde ikke bud efter ham. Sigis konstaterede, at han hverken havde det godt eller skidt med Frederik 6., men der var en afstand imellem dem, som åbenbart ikke kunne overvindes.¹¹⁴

Økonomien

Forbindelsen til handelshuset Wewer blev afsluttet efter Sophie Schulins død. Nevøen, som efterfulgte den gamle Caspar Wilhelm Wewer, der døde i 1806, havde ikke onklens veneration for familierne Warnstedt og Schulin, og Sigis flyttede sine forretninger til handelshuset de Coninck. Det var praksis, at man havde en kontokurant med likvider eller sikkerhed for dem hos en kommissionær, som tog sig af løbende betalinger for varer og tjenesteydelser. Sigis og Jean de Coninck var gode venner og næsten jævnaldrende, men regningerne skulle jo alligevel betales, og Jean mindede jævnligt om betaling af de 2-3000 rigsdaler, som Sigis skyldte på løbende regninger i årene 1815-30.

Det var ofte nødvendigt at sælge nogle af papirerne, aktier eller statsobligationer, for at dække regningen. Det blev også af og til nødvendigt med banklån. Familiens økonomiske grundlag var fortsat Frederiksdal og dertil 30.000 i pengeformue, som mest var effekter, deponeret i Jean de Conincks kasse.

Sigis havde også lånt penge ud bl.a. 4500 til møller Knudsen i Frederiksdals mølle. En stor sum var lånt til hans gamle huslærer Pederstamme Petersen, der havde giftet sig med jomfru Nyholm, tidligere husholderske på Frederiksdal og startet en glasfabrikation i Frederiksfeld ved Husum i Slesvig. Startkapitalen havde han bl.a. fået ved at Louise Warnstedt i sit testamente havde bestemt, at han kunne bruge hendes seks aktier i Speciebanken på tilsammen 2000 specier som sikkerhed for et lån.

Han skulle naturligvis betale rente til hendes universalarving Sigis og seks år efter hendes død udbetale den hele sum til Sigis. Yderligere kapital var rejst ved aktietegning og Sigis' indflydelse på denne del kan ses af listen over aktionærer, der bl.a. talte prins Christian Frederik og grev Schimmelmänn.

Selv tegnede Sigismund sig for 7 1/2 aktie á 900 Hamborg Banco (ca. 3600 rigsbankdaler) Det blev ikke nogen god investering. Det kom til at knibe for Petersen med at betale Sigis efter aftalen, og fabrikken måtte jævnligt have nye tilskud af kapital. Sigis havde sat mange penge i Petersens virksomhed uden reel sikkerhed.

De Coninck havde advaret ham og meddelt, at han selv måtte bære ansvaret for det eventuelle tab. I 1830 saneredes Sigis' mellemværender med fabrikken og Petersen, og de indgik en ny ordning, ifølge hvilken Sigis havde ca. 3000 rigsbankdaler til gode.

Fideikommisformuen var udhulet ved Rigsbanksforordningen 1813, men også ved at der var sat 30.000 rigsdaler i Frederiksdal til afbetaling af en gæld på 30.000, som blandt andet var brugt til køb af Frederiksdals kro og til at sætte møllen og avlsbruget i stand. Der stod 13.000 i Overformynderiet.

De eneste faste indtægter kom fra skovdriften og forpagtningen af mølle, jord, og ejendomme. Sigis kunne konstatere, at han brugte 2000 rigsdaler årligt over sine indkomster. Frederiksdal var trådt i stedet for fideikommisformuen, så der ville ikke være meget til den fjerde greve Schulin, Ismund som han blev kaldt, når der skulle være 1200 årligt i pension til Louisa ved Sigis' død. Den tredje Schulin konstaterede, at der ikke var penge til at hans sønner kunne være "herremænd".

I håb om en hurtig gevinst tog både Sigis og Jean de Coninck et nummer i det Hamborgske Lotteri, der kunne give store gevinster. Begge håbede på en forbedring af deres økonomier, men ak, kun små gevinster kom ud af det, og de blev kun udbetalt, hvis man tegnede et nyt nummer for det følgende år. Sigis måtte sige stop.

Økonomisk var det svært at få tilværelsen til at hænge sammen. Gamle regninger havde tæret, og der var solgt af værdipapirerne. Da håbet om de arbejdsfrie, hurtige indkomster ikke rigtig førte til noget, var der kun én vej tilbage – en stilling med fast indkomst.



Petersgård ved Kalvehave i Præstø amt, som familien Schulin lejede i årene 1825-31, mens Sigismund Schulin var amtmand for Præstø amt.

Amtmand 1824-1831

I september 1824 kunne gehejmestatsminister Johan Sigismund Møsting, opkaldt efter sin onkel, Johan Sigismund Schulin, Sigis' farfar, oplyse, at posten som amtmand over Præstø amt var ledig. Da han vidste, at Sigis gerne ville ind i forvaltning, ville han sørge for, at Sigis blev bragt i forslag, hvis han ønskede det.

Bag beslutningen om at søge en amtmandsstilling lå ønsket om at forbedre økonomien. Børneflokket var på syv, og de to ældste sønner var nu blevet så gamle, at de skulle ud og have en for deres stand passende uddannelse med dertil hørende udgifter. Sigis svarede ja, og 14 dage senere var han udnævnt. På kongens ordre, som der står i Rentekammerets resolution, var Sigismund Ludvig Schulin udpeget til amtmand over Præstø amt. Lønnen var 1500 rigsdaler. samt 800 til kontorhold.

I sit lykønskingsbrev skrev Bone Falck Rønne den for en præst bemærkelsesværdige ytring: "Tro Ingen for vel". Ikke fordi han ville opfordre til mistroiskhed i almindelighed, men fordi han kendte Sigis' godtroenhed og åbenhjertighed. Han ville råde Sigis til at være lidt forsigtigere i sin omgang med mennesker.

Af hensyn til det ømme punkt – pengene – rådede han også Schulin til at starte det selskabelige liv i Præstø amt beskedent. Hvis han fortsatte med den form for gæstfrihed i den nye post, som han viste på Frederiksdal, ville han ødelægge sin økonomi. Pastor Rønne var utrættelig. Da han havde modtaget det første brev fra amtmanden, skrev han: "Lidt Økonomi maa jeg lære Dem. Skriv paa Postpapir, saa er Portoen mindre".

Amtmandsboligen lå i Næstved, men den kunne ikke bruges til beboelse for familien. Planen var, at Sigis skulle finde en passende bolig et sted i amtet, og så skulle Frederiksdal lejes ud. Han drog derfor alene af sted til Næstved, og Louisa flyttede med de fem mindste børn ind i lejede værelser i Nyhavn. Den 15-årige Sophie skulle præsenteres. De to ældste drenge var blevet sendt til henholdsvis Sorø Akademi og Søkadetakademiet.

I de tre måneder der gik, inden familien atter var samlet, skrev Sigis 34 breve til Louisa; i alt mere end 200 foliosider om sig selv, sin stilling, omgivelserne, bolig, børnene, økonomien, deres ægteskab og problemerne i det, deres gode og dårlige karaktertræk samt ønsker og løfter for deres fremtidige liv.

Der var også formaninger. Louisa måtte passe på sin optræden i byen, så der ikke opstod rygter om, at hun hellere ville more sig end følge med til Næstved. Det ville være noget for de gamle damer at tale om. Der var nok nogle unge mænd, der ville forsøge deres lykke hos en så smuk "straa-enke". Dem skulle hun passe på, men der var især én, som hun skulle være meget forsigtig med. Hvis prins Christian ville aflægge hende besøg, kunne hun modtage ham første gang, men ikke oftere "af samme Aarsag".

Sigis tiltrådte sit embede i Næstved den 17. januar. Han bemærkede, at det var Struensees og dronning Caroline Mathildes fatale dag og håbede, at det ikke var et varsel.

Sigis aflagde visitter i byen og omegnen og var fornøjet med den venlige modtagelse, som han fik. Han glædede sig over at være kommet i en stilling, hvor han kunne gavne og var meget tilfreds med tanken om, at han arbejdede for Louisa og børnene. Det morede ham at være amtmand at blive bemærket og modtaget med ærbødighed. "Der er fare lidt af salig oncle Hans' Aand i mig", tilstod han.

Det var interessant at rejse rundt i distriktet og træffe nye mennesker. Han så også flot ud i sin nye uniform, og han var sikker på at blive en god embedsmand, fordi han havde et naturligt talent for at træffe beslutninger. Alt det nye var spændende, embedssagerne, sessioner, forligelseskommissioner, præsteforsamling og fattigdirektion. Han førte tilsyn og modtog de eligerede borgere – købstædernes rådgivende forsamling – iagttag og vurderede.

På sessionerne så han, at der kun var få af bønderkarlene, der var velvoksne og pæne. Der var rigtig mange, der havde brok, og det blev sagt, at forældrene ikke gjorde noget ved det, fordi det så var nemmere at blive kasseret. Folkene blev også behandlet for hårdt, og der var mange, der ikke tålte det. Det kunne ikke være meningen med værnepligtssystemet, at det indbød til fysiske skader. Sigis ville skrive en indstilling til kongen om de problemer ved lejlighed.

Lokalt gik det fint, men kancelliet forsømte at titulere ham med den titel, som han ifølge sin stand kunne kræve. De skrev højædle og velbårne og ikke, som han var berettiget til, høj- og velbårne. Man skal ikke lade nogen dø i synden, men holde på sin stands og families rettigheder. Så han klagede til kancelliet.

Kort efter sin tiltrædelse sendte Sigis bud efter en afskrift af et manuskript af den gamle de Coninck, som han havde på Frederiksdal. Det var storkøbmandens forretningsråd til sønnerne. Blandt rådene var også nogle afsnit om hensigtsmæssig kontor- og arkivindretning. Dem ville han bruge, når han indrettede sin forvaltning.

På kontoret havde han amtsfuldmægtig Bentzen, der refererede sager for Sigis om formiddagen, hvorefter amtmanden traf beslutninger. Om eftermiddagen klarede de 8-10 sager, inden det var tid til at spadsere og aflægge eller modtage visitter. Han var sikker på inden længe at få tid til at fortsætte sine private litterære arbejder, for det tjenstlige var slet ikke besværligt.

Sigis havde forklaret Bentzen, hvordan han ville have arbejdet gjort og var godt tilfreds med ham. Det var overdrevent, når andre amtmænd klagede over for meget arbejde. Det kom blot an på at ordne sine affærer godt og holde de undergivne til arbejdet og ikke fortabe sig i detaljer. Han gav sine kontorbetjente smørrebrød med ost og saltmad og dertil en snaps hver formiddag og eftermiddag, for så behøvede de ikke gå ud i byen for at spise.

Kongens fødselsdag 28. januar var gået godt med parade på torvet, middag for byens honorarios og bal om aftenen. Der blev råbt hurra for kongen og dronningen, og amtmandens skål blev drukket med tre gange hurra.

Først i februar afholdt Sigis sit første amtmandsselskab for general Basewitz, kammerherre Wegener, major Castenskiold, hr. Heinen, kaptajn Recke, baron Reedtz Thott og etatsråd Schönheyder. Middagen bestod af brun suppe, små postejer, karper, dyresteg og rombudding.

Derefter fik de kaffe, så røg de pibe og cigarer og spillede l'hombre i tre timer, afbrudt af te med kager, og til sidst blev serveret smørrebrød. Dertil blev i dagens løb drukket en flaske portvin, en madeira, to flasker Graves, to flasker af den fine Bordeaux og fem almindelig rødvin, samt to flasker champagne til at drikke kongens skål – og Louisas. Sigis var velfornøjet med sit nye liv: "Du kan troe lille Mutter, at Fatter ei spiller sin Amtmands-Rolle saa daarlig".

Efter nogen tids søgen fandt Sigis, at Petersgård i Kalvehave sogn kunne lejes for en rimelig betaling. Huset var møbleret, så man skulle blot have spejle og familieportrætterne med og måske nogle kobberstik til at dække for huller i væggene. Petersgård lå også således, at der var kort til stranden så familien kunne havbade. Det ville de alle have godt af.

Ægteskabelige problemer

Selv om Sigis nød sine nye aktiviteter og værdighed, er det tydeligt, at han savnede familien og især Louisa. Enebarnet Sigis egnede sig ikke til at være alene. Han skulle være sammen med nogen. Familie, venner, bekendte, kone og børn. Det at komme på afstand af Louisa var en plage, men det fik ham til at analysere deres ægteskab.

Parret var ikke enige om det ægteskabelige samliv og havde tilsyneladende aldrig været det. Han havde et stort behov for hende, men hun var ikke interesseret. Under den tvungne adskillelse bearbejdede han deres uenighed, men med støtte i bibelen påpegede han, at nogen måtte bringe et offer, og efter hans mening og fund af skriftsteder måtte det være hende.

Det var kvindens pligt til at underkaste sig manden og føde børn. Hvis hun ikke elsker manden får hun ikke velbårne børn og så er det bedst, at hun slet ikke føder. De havde tidligere mistet et barn, og det skyldtes måske, at det var undfanget i et dårligt øjeblik. Hvis hun ikke efter denne belæring og for hans store kærligheds skyld ville ofre sig, ja så måtte Sigis.¹¹⁵

Han besluttede at renoncere på "les plaisirs et les délices de l'amour" [kærlighedens fryd og glæder], når nu Louisa var så kold i de øjeblikke, der skulle være højeste nydelse. Han var nødt til at skrive fransk, for det kunne ikke udtrykkes på dansk. Han ville vælge afholdenheden, selv om det var imod hans natur, for han ville ikke som prins Christian og andre gå til slette fruentimmer eller holde maitresse, det agtede han sig selv for meget til, og han elskede også Louisa for højt til at prøve med en anden.

Men noget måtte være galt med de nordiske koner. Når de ikke mente, at de skyldte deres mænd noget, måtte de tage skade for hjemgæld, når mændene søgte de glæder, deres koner nægtede dem, andre steder. Han håbede, at han ikke ville være så krævende over for Louisa, når de endelig kom sammen igen. Gensynet resulterede i Louisas sidste graviditet.

Afsked?

Sigismund Ludvig Schulins 49-års fødselsdag, 16. oktober 1826 blev ikke festlig som de andre. Han havde været amtmand i mindre end to år, da det så ud til, at karrieren blev kort. På fødselsdagen skrev han til prins Christian Frederik, som svar på et alarmerende brev fra prinsen. Sigis bad ham forklare Frederik 6., hvad det var, der var gået galt i forvaltningen i Præstø amt.

Amtskontoret havde ligget i Næstved, men da Sigis bosatte sig på Petersgård, blev kontoret også flyttet dertil. Amtsfuldmægtig Bentzen, der havde forestået nedpakningen af arkivet, havde lagt alle de uekspederede sager i en pakke. Den var desværre blevet væk under flytningen, men værre var, at når der blev rykket fra København for afgørelse af sagerne, så skete der heller ikke noget. Sigis læste tilsyneladende ikke selv rykkerne.

Da ankom der pludselig med estafette (kurer) et brev fra finansminister Møsting til Sigis om, at han kunne vente sin afsked, hvis han ikke øjeblikkeligt indsendte sin erklæring i en bestemt sag, som han meget ofte var blevet rykket for. Da Sigis slet intet kendte til sagen, blev han meget bestyrtet og skrækslagen over udsigten til at skulle lide den ærekrænkelse at blive afskediget. Fuldmægtig Bentzen havde tilstået, at pakken med uekspederede sager var blevet væk, og at han havde trukket besvarelsenerne ud i håb om at finde pakken. Han havde ikke indviet amtmanden i problemet, fordi han hele tiden troede at finde pakken. En rykkerskrivelse fra kancelliet med kongens udtrykkelige mishag, havde han blot refereret for Sigis som en almindelig erindring.

Møstings brev havde bragt det hele for dagen, Bentzen havde tilstået, og Sigis havde endelig selv læst brevet med kongens mishagsytring. Amtsarkivet blev endevendt og pakken fundet og sager, som må have ligget ubehandlede i næsten et år, blev i hast ekspederet. Denne gang var det prins Christian Frederik, der gav gode råd og forklarede, at Sigis havde ansvaret for det, der skete i hans forvaltning og at han gjorde bedst i selv at åbne breve og efterse, at alle sager blev indført i protokollerne.

Sigis havde været nødt til at afskedige Bentzen, men i denne situation, hvor han selv var ved at miste sin stilling, viser Sigis' gode hjerte sig, hans fundamentale tro på og tillid til menne-

sker. Han var overbevist om, at Bentzen ikke havde trukket sagerne for egen vindings skyld, og derfor ville Sigis anbefale ham til en ny stilling, hvor han nok ville forbedre sig.

Sigis ville beholde ham indtil nogle sager fra den tidligere amtmands tid var afgjorte, og der var fundet en ny fuldmægtig. Sigis' medfølelse og godtroenhed var uendelig. Han havde ikke lagt sig pastor Rønnes råd på sinde. Hans greb om embedsforretningerne har fra begyndelsen ikke været særligt stærkt. Han var helt uden administrativ erfaring og, som han selv sagde, ikke interesseret i detaljen. Sigis ville utvivlsomt hellere filosofere og ræsonnere med sine venner end tage sig af de mellemværender, som Peder Pedersen, husmand i Fensmark kunne have med amt og Rentekammer.

Sigis erklærede i brevet til prinsen, at Møsting havde vist sig som hans sande ven. Det tyder på, at Møsting har godtaget hans forklaring. Møsting, der selv havde været en nidkær amtmand over Haderslev amt, gav ikke meget for Sigis' amtmandsforvaltning. Men han var jurist, familie og lensgreve, og Møsting, der havde en meget betydelig magt og en stor indflydelse på Frederik 6., må have ment, at Sigis endelig skulle have lov til at prøve kræfter som statstjener. Sigis tog til København og forklarede sig for kongen, og faren drev over.

Sagen blev kendt i København. Jean de Coninck skrev, at han havde hørt i byen, at Sigis havde været tæt på afsked på grund af fuldmægtig Bentzens forsømmelighed. "Du har været alt for god imod ham, men det karakteriserer dig!"

Nissen flytter med

Det gik heller ikke godt med økonomien, som havde været hovedårsagen til flytningen. Allerede i den første sommer på Petersgård havde Jean de Coninck hørt om et stort rykind af sommergæster. Han tvivlede ingenlunde på, at de havde moret sig godt, "aber mein lieber Freund, du kan indrette Tingene nok saa tarvelig, saa gaaer det dog løs paa Pungen og jeg havde smigret mig med at din ansættelse som amtmand i en vis distance fra Staden ville have forskaanet Dig for slige Udgifter, men det lader til man ved ret godt at indfinde sig hos Dig alligevel".

Glemte var Bone Falck Rønnes velmente råd, fra den gang greven blev udnævnt: "Vil De i den Grad som her være gjestfrie, eller paa den Maade modtage Bekjendtere, saa vil Deres nye post være en nye Grav for Deres Oconomie".

Der var ingen forandring, og derfor ventede de Coninck nu på besked om, hvilke papirer der skulle sælges for at dække hullerne. Det begyndte at blive rigtig alvorligt, og Sigis besluttede, at han ikke mere ville i så stor gæld. Alligevel tyndede det fortsat ud i obligationsbeholdningen.

Bedraget

I slutningen af 1829 fik Jean de Coninck selv brug for Sigis' godhed. Handelshuset de Coninck var gået fallit i 1819, og sønnen Jean havde derefter drevet en kommissions-forretning. Men tiderne var dårlige, og han havde i håb om at bedre sin økonomi lånt af klientkontoen. Det gik ud over Sigis og præsten ved Den reformerte Kirke, Jean Antoine Raffard.

Pengene var brugt til en spekulation, der var slået fejl, de var tabt, og Jean måtte lukke sin kommissions-forretning. Han bad om, at bedraget blev holdt hemmeligt, således at han kunne komme i gang igen og tjene penge til afbetalingen.

Sigis var enig i, at sagen måtte holdes mellem ham, Raffard og deres økonomiske rådgivere. De blev under nogen debat om Jean de Conincks evner enige om, at de skadelidte havde større chance for at få kompensation med tiden, hvis Jean blev holdt flydende og hans bedrageri hemmeligt.

Schulins forretninger blev flyttet til William Duntzfeld, der var søn af de Conincks svoger. Mens de Conincks personlige forhold til Raffards blev brudt, opretholdt Sigis forbindelsen med vennen, og viste ham megen medfølelse på trods af det betydelige tab, som han var blevet påført. Jean de Conincks gæld til Sigis blev opgjort til 6867 rigsbankdaler, 3 mark og 14 skilling.



Christian 8. (1786-1848) blev en god ven for Sigis. Kongens søn, den senere Frederik 7., blev desuden en god legekammerat til de to ældste sønner, Ismund og William.

For amtmanden svarede det til fire årslønninger, og da hans økonomi fortsat var anspændt, var det en meget alvorlig sag. Sigis tog dette slag med en tilsyneladende ro og fortsatte sin korrespondance med Jean, der desperat søgte om at få en stilling som kærner ved Øresunds Toldkammer.

Det krævede bønner hos Frederik 6. og kontakt til de rigtige mænd, der skulle trykke på de rigtige knapper. I første omgang mislykkedes det, men i august 1830 blev han surnumméré kærner ved Øresunds Toldkammer, det vil sige, at han havde ekspektance på den næste ledigblevne stilling og han trøstede sig med, at indehaverne af disse stillinger var gamle mænd.

Efter at have ventet på to kæmneres død i 6 år, den ene var da 93 år og den anden 83, måtte han imidlertid konstatere, at "Folk af alle Stænder og Alder kan dø, men Kæmnerne ved Øresunds Toldkammer lader til at være udødelige". Derfor var han stadig ikke i stand til at begynde at betale af på gælden til Sigis.

Han beklagede og håbede, at det snart kunne lade sig gøre, "men dersom noget i Verden har været en Trøst for mig, saa er det gode Schulin, Din hele Adfærd imod mig i Prøvelsens Tiid – det er siælden, saare siælden at sligt er Tilfældet, naar Ulykken rammer en, og derfor veed jeg at sætte behørig Priis paa samme. Farvel gode Ven". En måned senere døde Sigismund Ludvig Schulin.

Tilbage til Frederiksdal

Hverken økonomisk eller arbejdsmæssigt blev amtmandsembedet tilfredsstillende for Sigis. Arbejdet interesserede ham ikke i længden. Jean de Coninck kunne viderebringe, at Møsting ikke var så fornøjet med Sigis som embedsmand, han var kommet for sent i gang og havde ikke de praktiske kundskaber, der skulle til. Jean så sikkert ganske rigtigt, at Sigis hellere ville beskæftige sig med planer for en bedre forvaltning end med den daglige trummerum.

Efter det økonomiske slag som de Coninck havde påført ham, måtte embedskarrieren opgives, og den 19. maj 1831 søgte Sigis gennem Kabinetssekretariatet om et andet passende embede, eller hvis det ikke kunne lade sig gøre, så at blive afskediget fra embedet som amtmand med ventepenge. Han begrundede sin ansøgning med svageligt helbred.

Sigis forklarede, at han havde brystkramper, der generede ham ved de offentlige forretninger, som han måtte gennemføre. Endvidere angav han økonomiske vanskeligheder. Amtmandsgagen var ikke stor, 1500 rigsdaler og uheldige og uforskyldte pengetab i årenes løb havde tvunget ham til at tære på den private formue.

En fortsættelse i embedet ville betyde, at han var tvunget til at stifte ny gæld, som han ikke ville have nogen muligheder for at tilbagebetale. Rentekammeret, som skulle udfærdige indstillingen til kongen, kunne ikke foreslå noget andet embede, da det var den enevældige konges område, og indstillede derfor Sigis til afsked med ventepenge. Således blev det resolveret af kongen, og familien Schulin vendte tilbage til Frederiksdal.

Sigis og hans børn

"Sigismund Schulin syntes noget ejendommelig som Fader; han var fornøjet, men pensif". Frederikke Reventlow havde mødt Sigis efter fødslen af hans første barn, men kommer ikke nærmere ind på hvad det var, der var ejendommeligt ved ham i hans nye rolle.¹¹⁶

Spædbørn havde nok ikke hans interesse, men som børnene voksede op og blev personligheder, blev han en kærlig, bekymret og betænksom far for dem. Han tog sig mest af de tre drenge, som var familien Schulins fremtid. Samtidig måtte han erkende, at hans levemåde og forvaltning af familieformuen gav sønnerne helt andre vilkår end dem, han var vokset op med. De måtte have uddannelser ikke kun for at blive nyttige tjenere for staten, men for at kunne forsørge sig selv.

Den ældste søn, Johan Sigismund kaldet Ismund, var en målrettet og seriøs dreng. Han kom på Sorø Akademi i 1824 og kunne snart fortælle sine forældre, at han avancerede støt og roligt i klassen. Ismund kom ofte til Næstved og Petersgård i amtmandstiden, og Sigis var stolt af at tage ham med rundt og præsentere ham i byerne og på godserne.

Pigernes opdragelse var Louisas ansvar, men Sigis ville gerne have, at hun holdt dem hen i uvidenhed om kærlighedslivet, indtil de havde mødt den rette. Han ville prøve, om han kunne skaffe dem hof-tjenester ved at tale med prinsesse Caroline Amalie.

Da den ældste datter, Sophie Hedevig, ingen børn fik i sit ægteskab med baron Zeuthen, var hendes far oprigtigt bekymret og overvejede at skaffe sin svigersøn nogle bøger, som kunne sætte lidt fut i ham. Han iagttog med glæde den ældste søns sværmeri for Charlotte Zeuthen og forbavsedes over den yngste, Christian, en lille gammelklog dreng.

Sigis kunne ikke genkende så meget af sig selv i sin ældste søn, som han kunne i ham med de mange navne, Hans Sigismund Frederik Alexander William. Han var Sigis' livlige, muntre og spendable side. En boglig uddannelse kom ikke på tale for ham.

Tolv år gammel blev han indskrevet som søkadet ved Kadetakademiet. En kopist, der arbejdede med at afskrive Sigismunds religiøse afhandlinger, så med det samme en ny Tordenskjold i ham. Men det sømilitære liv var ikke noget for William. Han var kun 12 år, da han blev sendt hjemmefra og nogle bekymrede breve fra hans far i vinteren 1823-24 afspejler drengens fortvivlelse og længsel efter familien.



*Den fjerde lensgreve på Frederiksdal:
Johan Sigismund Schulin 1808-1880.*



*Charlotte lensgrevinde Schulin
født Zeuthen 1815-1892.*

Sigis søgte at styrke ham med interesse for hans resultater og formaninger om at være flittig, ærbødig og lydlig mod lærerne og at holde sig fra drengestreger. "Vær stedse min gode Dreng, aldeles oprigtig mod mig, thi en bedre Ven end din Fader, kan Du aldrig finde".

William protesterede mod sin skæbne og skulkede. Sigis forstod godt, at det var tungt for en 12-års dreng at komme hjemmefra, men trøstede ham med, at de første måneder var de værste, og det ville snart være overstået. Han fik månedspenge og lidt ekstra til at købe småting for som trøst og otte råd, der ville gøre livet lettere for ham:

Stol på Gud.

Vær flittig.

Spørg frimodigt og beskedent, når der er noget du ikke forstår.

Vær høflig mod foresatte og tag imod irettesættelser uden misfornøjelse.

Bliiver du forurettet, så tål det, og dine lærere vil ophøre med at forurette dig.

Vær venlig mod kammerater, men gør ingen spilopper eller narrestreger og dril aldrig, men forsvare dig, hvis de fornærmer dig.

Buk for admiralen og forsøg at vinde ham og de andre foresatte.

Kom præcis til timerne.

Formaningerne hjalp ikke William, han blev straffet for at komme for sent og for at have huller på strømperne. Han fik eftersidning, fordi han ikke kunne sin historielektie, og han blev slået, fordi han læste usikkert. Det gjorde ham nervøs, bange og blokerede for hans indlæring, og så fortsatte afstraffelsen.

Sigis fandt ud af det og udfærdigede et brev til løjtnant P, som var ansvarlig for Williams undervisning, hvori han klart meddelte, at han ikke ville have, at hans søn blev slået. Han kunne tolerere korporlig afstraffelse, hvis nogen viste ulydighed og opsætsighed mod læreren, men at slå fordi en dreng havde vanskeligt ved at læse, var forkert.



*Hans Sigismund Frederik Alexander William Schulin 1811-1856.
Den næstældste søn i 4. generation.*

Hvis William ikke kunne lære det, han skulle på den foreskrevne tid, så måtte han gå et halvt år længere, inden han kunne indstille sig til præliminæreksamen til Kadetakademiet. Der skulle også være tid til motion og søvn; sådan var det. Hvis brevet blev afsendt, gavnede det vist ikke William, at faderen havde skrevet, at korporlig afstraffelse i hvert fald ikke burde anvendes ved en adelsmands opdragelse, selv om han tilføjede, at det ikke var indbildskhed men overbevisning, der lå bag denne opfattelse.¹¹⁷ Og så ville han have William med hjem til juleaften.

Drengen har også overværet, hvordan andre kadetter blev afstraffet med 21 slag af tampen. Han traf en beslutning og rømte, inden han skulle til søs med en fregat. Derefter blev han udskrevet af Kadetkorpset¹¹⁸ og anbragt i skole i Lyngby. Det hele faldt sammen med Sigis' afrejse til amtmandsstillingen i Præstø.

Senere blev det klart for forældrene, at William var blevet meget hårdt behandlet på kadetakademiet. Han kom ovenpå igen, udsigten til en lille hest hjalp også på humøret, og Sigis konstaterede, at William lignede ham mest af temperament. Senere på året kom også han til Sorø Akademi og derefter på forstskole i Kiel.

Derfra kom pludselig i 1828 alarmerende rygter og uventede regninger, og Sigis besluttede sig for at rejse til Kiel for at se, hvad William bedrev. Han kunne heldigvis hurtigt berette, at alt, hvad de havde hørt, bare var sludder-sladder fra gamle damer.

William var blevet oprigtigt glad ved det uventede besøg, selv om han fra sin brevveksling med søsteren Sophie godt kendte til, at der gik rygter om ham. Ved godtroenhed var han blevet franarret penge, men det var da bedre end hvis han havde sviret dem op, mente faderen.

At han helst ville omgå jævnaldrende, var vel ikke så mærkeligt. Han gjorde ikke sine hoser grønne hos foresatte og ældre damer og herrer, og det kunne hans far egentlig godt lide. Fliden kunne nok være større, men William lovede at arbejde hårdere, så han snart kunne afslutte sin uddannelse. Deri lignede han også sin far.

Turen gav Sigis mulighed for at møde gamle venner og opsøge kendte steder. Hans fordums forlovede Julie Baudissin havde netop forladt Kiel, hvad Sigis var ked af. Han havde hørt, at hun endnu skulle se godt ud og være blevet en meget forstandig og behagelig kone. Han ville tage en tur til Knoop og Plön, og dér mødte han hende måske.

William blev forstkandidat og arbejdede med taksationer, men var endnu i 1832 afhængig af 25 rigsdaler om måneden fra sin far. I marts 1833 blev han udnævnt til jagtjunker og det var han også glad for, men han ville gerne have været forstjunker, ”da dette smager en smule efter ingenting”.

Far sendte stadig penge. Mange år senere kunne Williams enke Ida Schulin fortælle sin datter, at William havde elsket sin muntre far og gemt hans breve som en skat. Fire af dem til den lille elendige søkadedet ligger endnu på Frederiksdal.

Sigismund Ludvig Schulins selvbiografi

I anledning af sin udnævnelse til ridder af Dannebrog 1. august 1829 skrev Sigis en beretning om sit levnedsløb til Ordenskapitlet.¹¹⁹ Han skildrede familiehistorien, som den var blevet ham fortalt, og sin barndom med mor, moster og huslærer. Han fortalte ærligt, at han ikke rigtig var skabt til studier, selv om han godt kunne.

Da han i en alder af 18 år fik rådighed over en årlig indtægt, så tog fornøjelserne over. Med egne ord blev han ”et ungt, letsindigt, forfængeligt og indbilsk menneske”, der førte et muntert og lystigt liv. Han afbrød de juridiske studier et par år for at studere filosofi, fordi han troede, at den videnskab kunne løse livets gåde. Et offer, som han bragte under opholdet i Kiel, vakte hans religiøse følelse.

Dette offer må være opgivelsen af Sophie Reventlow og ophævelsen af forlovelsen med hendes søster Julie Baudissin. Hele livet huskede han sine følelser for hende. Da han i 1805 atter forlovede sig, betroede han sin mor, at han vel var forelsket, men den altopslugende kærlighed til den anden – Sophie Reventlow – var intakt. Denne gang brød han ikke forlovelsen, men besluttede at gifte sig af pligt, og det ”blev mit livs største held og lykke”.

Derefter rullede begivenhederne i 1807 ind over ham og bremsede for en offentlig karriere. Han giftede sig i januar 1808 og levede med sin voksende familie på Frederiksdal indtil 1824, hvor han blev amtmænd over Præstø amt og kammerherre. Sin indsats som amtmænd havde han ikke selv nogen rosende ord om, dårligt helbred og manglende evne til at styre detaljerne gjorde, at han ikke havde været en god embedsmand. Han var derfor meget glad for Dannebrogordenen, som han selv ikke mente at have gjort sig fortjent til.

I selvbiografien var det vigtigt for ham at få fortalt historien om sine handlinger i 1807. Mere end de følelsesmæssige forviklinger omkring 1800 er det denne begivenhed, som kom til at spille en rolle for hans modne liv. Den ændrede hans bane og utvivlsomt også ham. Hvis der er en konklusion i selvbiografien, så er det i hans overvejelser om, hvad en adelsmand er og skal være. I erindringen var Sigis' *finest hour* dengang i 1807, hvor han udviste handlekraft og efterfølgende uforfærdet stod ved sine handlinger. "Det er adelsmandens pligt at hæve sig over det almindelige, det er hans pligt at påstå den fortrinlighed ej som følge af egen fortjeneste, men som nedarvet gave fra de forfædre, der ved deres gerninger vandt adelig udmærkelse". Gehejmeråden trak stadig lange skygger.



Frederiksdal mølle og kro i 1830.

De sidste år

I juli 1833 foreslog Schulins svigersøn, baron Christian Frederik Zeuthen, der siden 1829 havde været gift med den ældste datter, at greveparret og deres husholderske slog sig ned hos dem på Tølløsegård et halvt år for at spare penge. De folk, det var nødvendigt at have på Frederiksdal, kunne få kostpenge og klare sig således. Heste og vogne kunne gratis stå i svigersønnens stald. Alternativet til Zeuthens forslag ville være endnu et lån med ringe muligheder for at afbetale det. Svigersønnen overtog styringen af familien såvel praktisk som økonomisk. Det var på alle måder en fordel, og så måtte man tåle, at han gav gode råd om børnenes opførelse.

William trængte til en stilling, hvor han kunne lære at underordne sig og at arbejde. Louise og Elise ville have godt af at blive forsørgede på en eller anden måde, så de ikke gik hjemme og skændtes hele tiden. Louisa opholdt sig mest hos datteren på Tølløse, mens Sigis tog lidt til og fra Frederiksdal.

Men han kunne godt selv gøre en indsats for børnene. I februar 1834 var Sigis i København til sæsonen med sine to voksne sønner, Johan Sigismund på 25, der netop var blevet jurist og William på 22, der var forstmand. Far og sønner gik til middage og på baller, til audiens hos kongen og prinsen for at gøre sig bemærkede og sikre sig venskaber og bekendtskaber, der kunne anbefale dem til stillinger i staten.

Frederik 6. og Sigis talte hyggeligt om gamle dage, da de dansede vildt og længe, og Sigis ville overgå alle. Han talte også med kongen om en stilling til Ismund, der var en seriøs ung mand, som tiltalte alle mennesker ved sin noble, alvorlige holdning. Hans ro var en kontrast til den 56-årige fars livlighed for ikke at sige ungdommelige overgivenhed. Han præsenterede sønnerne for prinsesse Wilhelmine, Frederik 6.s yngste datter.

Sigis var hos Møsting om Ismund, der gerne ville være auskultant –volontør – i Højesteret. Han opsøgte et par af højsteretsassessorerne, som var hans gamle studiekammerater; også prins Christian blev inddraget i lobbyen. Han samt "hans spytslikkere skal klemmes".

Prinsen blev presset for at tale med overførster, baron Løvenskiold, så også William kunne få en ansættelse. Sigis satte alt, hvad han formåede i gang. De tre var ude hver dag til middage, baller eller i teatret. Sigis nød samværet med sønnerne, selskabeligheden og overdådigheden.

Det var ligesom i gamle dage. Han skrev til Louisa om alt det, der blev serveret til middag hos Tutein: to supper, en fiske- og en asparges-, koteletter, riletter og postejer med østers, dyresteg med surkål, 2 slags fisk kogt pigvar med kartofler og stegt tunge, salt kød og røget med spinat, ærter, brokkoli og gulerødder, ragout med champion, trøfler, cordon med marv, asparges, laks i gele, 2 stege, salater og kompotter, små kager, appelsinis. Madeira og portvin, claret, sauternes til fisken, bourgogne til den fine ragout, Frontignac og gammel Malaga.

Indsatsen bar ikke helt frugt, for det var vanskeligt at komme i Højesteret, men Møsting lovede Ismund en plads i Rentekammeret. Sigis var klar over, at han blev modtaget vel, fordi man mente, at han havde en høj stjerne hos prins Christian. De to sønner gør os ære, skrev han til Louisa: "men vist og sandt er det, at er der noget godt ved den gamle Schulin, da skylder han dette nok nest Gud mest Dig, - min gode Moder, Tante L og Stamme-Petersen ufortalt".

Om Sigis

"Det er Adelsmandens Pligt at hæve sig over det almindelige", skrev Sigis i sin selvbiografi. Han vedgik, at han havde været forkælet og uansvarlig i sin ungdom, at hans overbevisning og personlighed kunne få andre til at bedømme ham som en indbildsk, hovmodig aristokrat, når han højlydt og ivrigt forsvarede de ideer, han troede på. Derfor blev han fejlbedømt af mennesker. Deri havde han utvivlsomt ret.

Pastor Rønne så igennem paraderne. "Jeg kjender og elsker Deres Godtroenhed og Aabenhjertighed", skrev han, da Sigis blev udnævnt til amtmand i 1824. Frédéric de Coninck tilretteviste ham kontant i hans overmodige ytringer om en adelsmands pligter. Når disse to ældre mænd påtog sig at rette og vejlede Sigismund Schulin, tror jeg, de gjorde det, fordi de kunne lide ham. De så bag hans højtrøstede stands- og selvbevidsthed et godt, rart og venligt menneske.

I sine barne- og ungdomsår var han livlig, fri og forkælet. Han syntes bedre om fornøjelser end studier og pligter. Han var en trofast og hjælpsom ven. Den måde han sprang rundt for

Schack Staffeldt på i 1806 dokumenterer det, men især historien med Jean de Coninck, understreger det. Han brød sig ikke om, at der blev lagt bånd på ham.

Da familien Baudissin i 1801 prøvede at dirigere ham ind i Kommercekollegiet, stejlede han. 24 år gammel var han ikke moden til at se sig selv som embeds- og ægtemand. Han ville hellere følge sine stemninger og indfald, rejse og se. Da han var alene på baderejse i 1812, lagde han kone, børn og hjem bag sig.



Tolløsegård afbilledet på en vase fra 1840. Her boede Sigis og Louisa i lange perioder i 1830'erne hos deres datter og svigersøn. Tolløse var hovedsæde i baroniet Zeuthen, som også talte godserne Sonnerup, Søgaard og Sophienholm. Sidstnævnte bebos fortsat af familien Schulm-Zeuthen.

Louisa beklagede sig lidt, men ikke fordi det gjorde den store forskel, når han var der, for Sigis var ikke opdraget til at tage sig af praktiske ting. I sit hjem havde han altid været i centrum, elsket og beundret. På en temmelig ureflekteret måde synes han at have forestillet sig, at i det øjeblik han var klar til at yde landet sine tjenester, ville der være en fremtrædende post til ham. Det var en skuffende erfaring, at sådan var det ikke; han forstod vist ikke helt hvorfor.

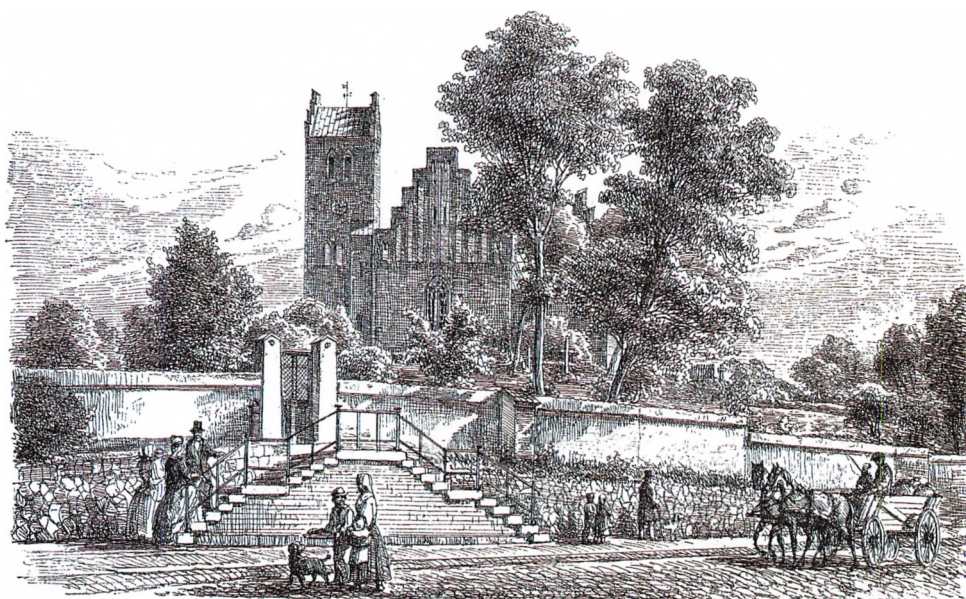
Af selvbiografien fremgår, at det var nedslående for ham selv, at han ikke var i stand til at udøve embedet som amtmand til sin egen tilfredsstillelse.

Han havde en gammeldags adelsopfattelse, var en svoren tilhænger af enevælden og synes slet ikke at have forstået ændringerne i samfundet, borgerskabets fremvækst, voksende selvbevidsthed og krav til systemændringer.

Sigis erkendte over for Louisa at have fejl og svagheder, og i sine sidste år var han ikke blid mod sig selv. Havde han haft mere talent for økonomien, så havde familiens forhold set bedre ud. "Min Vilje har været god, men ikke mine Evner". Han skulle have indskrænket sin levevis, da han overtog Frederiksdal, men han turde ikke af frygt for at gøre Louisa ulykkelig lige efter deres giftermål, og senere blev det heller ikke til noget.

De fleste af Sigis' investeringer havde været forfulgt af uheld, og jordegods, således som den arvede fideikommisformues bestemmelse var, havde han ikke turdet købe. Hvis han havde været anderledes og klogere, så havde de måske haft det bedre alle sammen, men så galt var det vel heller ikke, og han var som han var. Hans optimistiske sindelag fornægtede sig ikke. Når blot gælden blev afbetalt og pengesagerne kom i orden, så vil lykken indfinde sig på Frederiksdal. Sådan kunne gamle onkel Hans også have sagt.

Ligesom sin mor fulgte Sigis stemninger og følelser, men i stærk modsætning til hende var han hverken melankolsk, mistroisk eller fortrydende. Livet blev ikke, som han i sin sorgløse ungdom havde troet, det skulle blive, men det blev godt nok. "Der er meget i mit Liv, der er aldeles romanagtigt og som jeg neppe vilde troe, naar jeg ei selv havde erfaret det."¹²⁰



Lyngby kirke. På kirkegården ligger Sigismund Ludvig og Louisa begravet.

Det sidste brev

Sigis havde været på en forfriskende tur til Jylland med Ismund og baron Zeuthen. På dampskibet til Aarhus havde han truffet pastor Sten Steensen Blicher, hvis små fortællinger han kendte. Han havde det fint, og alle var glade for at se ham. Han skulle blandt andet besøge Reventlows, som han glædede sig over at kunne se med god samvittighed.

Sophie Reventlow, hans gamle store passion, var næsten kommet til at se yngre ud. De havde talt om gamle dage og om Julie, grevindens søster, hans tidligere forlovede, som gudskelov var blevet lykkelig i sit ægteskab. Sigis havde fået en indbydelse til at besøge Hanne, som han først var forlovet med, men vidste ikke rigtig om han ville efterkomme den.

Sigis savnede Louisa og ønskede, at han i begyndelsen af deres ægteskab havde elsket hende lige så meget, som han gjorde nu efter 30 år. Så havde meget været bedre, og hun havde været

blidere stemt mod ham. Men det var hans egen skyld, fordi han ikke helt havde glemmt sin store passion; først senere indså han, at det kun havde været en ungdommelig betagelse.

“Dette Brev, min engle Louisa, bliver nok det sidste, Du faar fra mig denne Gang, da, med Guds Hielp, jeg nok om 8 Dage skal have den Glæde at slutte Dig i mine Arme, Du min engle Mutter. Jeg har havt megen Glæde af denne lille reise, især ved at se mine gamle Venner og Veninder og ved end mere at overtydes om, at endog min første Kierlighed til Hanne og min grande Passion for grevinde R. ei vare det, jeg føler for Dig, min søde Ven. Jeg elsker Dig saa højt og maaske mere end Du troer, jeg begriber nu ogsaa bedre Din Følelse for mig, det er noget bedre end det, man sædvanlig kalder Kiærlighed. Det er i Virkeligheden, hvad Elskov eller Kierlighed er i Illusionen”.

Således skrev Sigis i det brev, der blev hans sidste til Louisa. Rejsen varede to måneder og gav ham lejlighed til at gøre status over hans liv. Han døde tre måneder efter hjemkomsten, nytårs-aften 1836. Sigis ligger begravet på Lyngby kirkegård.

De følgende generationer

Sigis døde uventet, og det blev den ældste søns opgave at overtage den økonomiske styring og få rede på den. Der kom mange regninger, der skulle betales. Hans mor skulle have sit livgeding (pension) på 1200 rigsdaler om året. Der var tre ugifte søstre og den mindste bror Christian på 14 år.

Christians opdragelse og videre skolegang tog søsteren Sophie Hedevig og hendes mand Christian Frederik på Tølløse sig af. De var barnløse, og Christian Schulin blev med tiden arving til baroniet Zeuthen og fik tilladelse til at kalde sig greve Schulin-Zeuthen og forene Schulins våbenskjold med Zeuthens.

I hvilket omfang Ismund har været vidende om finansernes tilstand er uvist, men hans far havde allerede tidligt gjort klart, at han måtte have en eksamen for at få et erhverv og en indtægt, ellers kunne det ikke hænge sammen.

Alligevel måtte han betræde samme vej som faderen og låne for at klare de årlige udgifter i de første år. En lettere fortvivlelse kommer til udtryk i en lille note fra 3. april 1837 til krigsråd Bierg, som havde været hans fars kommissionær i de sidste år. “Jeg maa atter plage Dem at skaffe mig nogle Penge, da vi ikke ejer en Skilling og madam Schultz [husholdersken] den Blodigle, behøver igen 20 rigsdaler”.

Enkegrevinde Schulin og de tre døtre tilbragte tiden på Frederiksdal, i en lejlighed i Amaliegade i København og hos søsteren på Tølløsegård, indtil de blev gift i 1841, 1843 og 1845. Louisa døde 28. januar 1851 hos datteren Louise, der var blevet gift med Frederik 6.'s uægte søn lensgreve Frederik Vilhelm Dannemand til Aastrup.

Johan Sigismund den anden arvede titel og Frederiksdal ved sin faders død 31. december 1836. Han havde fulgt den lige bane fra studentereksamen på Sorø Akademi til juridiske studier på Universitetet og var blevet cand. jur. i 1833 og derefter ansat som auskultant i Rentekammeret. I 1840-41 var han konstitueret amtmænd over Holbæk amt, og efter yderligere et par års ansættelse i Rentekammeret blev han fra 1843 amtmænd i Ringkøbing, til han i 1860 blev han amtmænd over Frederiksborg amt og flyttede til Hillerød, hvor familien boede de næste 20 år.

To måneder efter sin afsked i 1880 døde han. I 1839 giftede han sig med sin svogers niece, Charlotte Zeuthen, som han havde kendt i flere år, og flyttede ind på Frederiksdal. Parrets to første børn blev født på Frederiksdal.¹²¹ De fem næste på Rindomgård i Ringkøbing amt.

Ismunds ældste søn, Sigismund Ludvig, arvede gods og titel. Han giftede sig i 1882 med den 43-årige Adelgunde Münter. Parret fik ingen børn, og Frederiksdal gik derfor ved hans død i 1929 i arv til broderen Vilhelm Peters søn, Sigismund Schulin (1892-1968). Han giftede sig i 1920 med Johanne Amalie Schou, der boede på Frederiksdal til sin død i 1975. Deres ældste søn, Johan Sigismund Schulin (1921-1992) var den syvende generation, og Frederiksdal ejes i dag af hans enke, Vibeke Schulin.

EFTERSKRIFT

*“Souvent ces papiers tombent en d'autres mains,
qui n'en étant pas avertis, ou n'en
saussisant pas le sens, y trouve à redire”*

[Papirerne falder sommetider i hænderne på nogen,
som ikke ved besked, eller har noget at kritisere,
fordi de ikke forstår meningen]

Løjtmark 7. juni 1796. Fritz Warnstedt til Sophie Schulin.

Det er farefuldt at begive sig ind i den biografiske genre. Den historiefaglige og den almindelige kulturhistoriske debat giver høje bølger, når nye biografiske værker udkommer. Man har indvendinger mod metoder, emner, synsvinkler og meget andet.

Det har ikke afskrækket mig, men når jeg under arbejdet med denne familiebiografi tolkede og forklarede kilderne, har jeg ofte set på den ovenstående sætning, som jeg fandt i et brev. Den er skrevet for mere end 200 år siden, da Fritz Warnstedt netop havde læst en biografi om Struensee og hans tid ved det danske hof.

Warnstedt havde selv været deltager i begivenhederne og giver med sætningen udtryk for, at det er vanskeligt at beskrive det, man ikke har været vidne til. Jeg forstår hans synspunkt, det bruges den dag i dag, når der skrives historie, hvortil der endnu er levende vidner, men lysten til at fortælle de historier, som gemte sig i Frederiksdals arkiv, har vundet over betænkelighederne. På trods af Fritz Warnstedts memento har jeg skrevet om begivenheder for længe siden og om personer, der har levet i en anden tid og en anden begrebsverden. Jeg har brugt kilderne og behandlet dem efter den historiske metode. Jeg tror, jeg ved meget om disse mennesker og deres liv, men jeg må medgive Fritz Warnstedt så meget, at det er set med mine øjne, holdninger og begreber.

Karen Hjorth

Familien Schulin på Frederiksdal 1740-2006

Første generation

Johan Sigismund Schulin, født 18. august 1694 i Prichsenstadt, Bayern, død i København 13. april 1750, gift 19. november 1732 med Catharina Maria Møsting, født 23. oktober 1714, død 6. juni 1770.

Anden generation

To sønner og en datter døde som små.

Elisabeth Susanne (Lise) Schulin, født 27. august 1743, død 19. april 1758. Frederik Ludvig (Fritz) Schulin, født 4. juli 1747, død 28. september 1781, gift 5. april 1771 med Sophie Hedevig Warnstedt, født 4. september 1753, død 14. april 1807, datter af Johan Ludvig Warnstedt, død 1755 og Ingeborg Marie Ebio, død 1764.

Tredje generation

Sigismund Ludvig (Sigis) Schulin, født 16. oktober 1777, død 31. december 1836, gift 6. januar 1808 med Louisa Brown, født 24. juli 1785, død 28. januar 1851.

Fjerde generation

Johan Sigismund Schulin, født 8. september 1808, død 14. november 1880, gift 1. marts 1839 med Charlotte Zeuthen, født 4. marts 1815, død 30. august 1892.

Femte generation

Sigismund Ludvig Schulin, født 28. april 1846, død 14. juli 1929, gift 19. december 1882 med Adelgunde Münter, født 22. august 1839, død 26. marts 1903. Barnløse.

Sjette generation

Sigismund Schulin, født 14. oktober 1892, død 3. maj 1968, søn af Vilhelm Peter Schulin, født 17. september 1849, død 21. september 1922 (fjerde generations 2. søn), gift 8. juni 1920 med Johanne Amalie Schou, født 19. september 1896, død 28. oktober 1975.

Syvende generation

Johan Sigismund Vilhelm Schulin, født 16. april 1921, død 31. juli 1992, gift 5. september 1969 med Vibeke Østergaard, født 25. november 1931.



Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Frederiksdal:
Personarkiver
Regnskaber

Rigsarkivet:
Danske kancelli
Tyske Kancelli
Højesteret
Privatarkiv nr. 6309 Johan Sigismund Schulin
Kongehusarkivet, Christian 6. Koncepter og
breve til grev Schulin
Kongehusarkivet, Christian 8. Breve
fra Sigismund Ludvig Schulin og Louisa Schulin
Københavns Universitets arkiv
Rentekammeret

Litteratur

Jean Anker: Otto Friderich Müller. Et bidrag
til den biologiske forsknings historie i det
attende århundrede. 1. bd. Kbh. 1943.
Jean Anker: Det nyere Frederiksdal med særligt hensyn
til slottets bygningshistorie. Historiske Meddelelser
om København. 3. rk. VI bd. 1944-46, s. 85-145.
samme: Det ældre Frederiksdal. Historiske Meddelelser
om København, 3. rk. IV bd. 1941, s. 532-70.

Gustav Ludvig Baden: Kong Frederik den Femtes
Regjerings Aarbog. Kbh. 1832.

Louis Bobé: Efterladte papirer fra den Reventlowske
Familiiekreds 1770-1827. I-X Kbh. 1895-1931.

Claus Bjørn: Den gode sag. En biografi om Christian
Ditlev Frederik Reventlow. Kbh. 1992.

Walter Boss: Københavnsmødet 1739. H.T. 13. rk. bd.
V, 1978.
samme: Danmarks Udenrigspolitik 1720-1982. 1982.

Dansk Identitetshistorie 1, Fædreland og Modersmål
1536-1789. Red. Ole Feldbæk. Kbh 1991.
Dansk Forvaltningshistorie I. Kbh. 2000
Dansk litteraturhistorie. Bd. 2. Kbh. 1976.
Dansk litteraturhistorie. Bd. 4. Patriotismens tid
1746-1807. Kbh. 1990.

Nobert Elias: The History of Manners vol 1. N.Y. 1982

Ole Feldbæk i Dansk Udenrigspolitik Historie 2
Revanche og Neutralitet. 1648-1814. Red. Carsten
Due-Nielsen, Ole Feldbæk, Nikolaj Petersen.

Gyldendal Danmarks Historie. 4, 1730-1814. Kbh.
1982

Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie. 9, Den
lange fred 1700-1800. Kbh. 1990.

Vello Helk: Dansk-norske studierejser
1661-1813. Odense 1991

Edv Holm: Danmark-Norges Historie II 1730-46.
Kbh. 1894.

Edv. Holm: Danmark-Norges udenrigske Historie I
1800-1807. Kbh. 1912.

Edv. Holm: Danmarks Riges Historie 1699-1814.

Inkvisitionskommissionen af 20. januar 1772.
3. Kbh. 1932. Udg. Holger Hansen

Axel Linvald: Kong Christian VIII's Dagbøger og
Optegnelser. Udgivet af Det kongelige danske Selskab
til Fædrelandets Historie.

Karl Peder Pedersen: Enevældens amtmænd.
Kbh. 1998

Mikkel Venborg Petersen: Hertuger. At synes og at
være i Augustenborg 1700-1850. Kbh. 2005

Erling Ladewig Petersen: Conspicuous Consumption:
The Danish Nobility of the Seventeenth Century.
KwartalnikHistorii Materielnej. Warszawa 1982.

Jens Møller: Mnenosyne eller Samling af Fædrelandets
Minder og Skildringer 4. bd. 1830-33.

Chr. B. Reventlow: En dansk statsmands hjem
omkring år 1800. Bd. 1-2. Kbh. 1902.

H.M. Scott (ed): The European Nobilities in the
Seventeenth and Eighteenth Centuries, vol 2, 1995.

Knud Voss: Arkitekten Nicolai Eigtved. Kbh. 1971.

Anders Sandøe Ørsted: Af mit livs og min tids historie.
3. bd. 1855, s. 355-70.

Noter

- 1 Mads Mordhorst: Kildernes magi. Fortid og Nutid juni 2001, s. 110-133.
- 2 Gehejmerådet eller Gehejmekonseillet var 1670 -1770 rigets øverste myndighed. Medlemmer var kongen og de øverste embedsmænd. Ophævet under Struensee og genindført som Gehejmestatsrådet fra 1772.
- 3 Detaljerne er hentet fra forskellige regninger og regnskaber. Registraturen over arkivet på Frederiksdal vil give overblik over de forskellige rækker.
- 4 Frederiksdal, personarkiver, Ernst Georg Schulin
- 5 Grev Johan Sigismund Schulins Liv og Levnet, skrevet Aar 1750. Taget ud af Langfeldts Anecdoter til den danske Historie, 2det Hefte. Side 143. Nye Samlinger til den danske Historie. Første Bind. Kbh. 1792.
- 6 Frd. Regnskabsbog 1737-47.
- 7 Se også Edv. Holm, Walter Boss, Ole Feldbæk
- 8 Christian 6., 2. marts 1737
- 9 Følgende forfattere og værker er nævnt: Amelot de la Houssaie: Tacite avec des notes politiques et historiques, (1716-31), B.L. Muralt: Lettres sur les Anglois et les Francois, et sur les Voies, (1725), William Temple: Observations upon the United Provinces of the Netherlands, (1673), Michel de Montaigne: Essais, (1582) Antonio Perez, Nicolas Boileau, G.L. Le Sage (?), u.f. et værk om den spanske hofmand Ruy Gómez de Silva.
- 10 Frederiksdal, Regnskabsbøger, 1737-1749.
- 11 H.T. 4. rk. 2. bd. 1870-72, s. 157 f.
- 12 A.G. Moltkes franske gaver er beskrevet i: Hanne Raabyemagle: Christian VII's Palæ I, s. 155 ff. Kbh. 1999.
- 13 Afsnittet bygger på arkivundersøgelser i det franske udenrigsministeriums arkiv i foråret 2002. Jeg gennemgik følgende arkivfonds for perioden 1740-50: Correspondance politique, Danemark, Fonds Divers, Danemark og Presents du Roi.
- 14 Dansk sikkerhedspolitik i anden halvdel af 1700-tallet. Speciale september 2000 af Lars B. Struwe
- 15 Det franske udenrigsministerium, Correspondance politique, Danemark, nr. 122, 1750, 14. april
- 16 RA. Kongehusets arkiv. Christian 6. Breve til J.S. Schulin
- 17 Jens Møller, Mnemosyne, 3, Kbh. 1832
- 18 Brevene ligger i samlingen, nævnt i note 16, 21. og 22. marts 1739
- 19 Note 17 s. L
- 20 Nye Samlinger til den danske Historie. Første Bind, Kbh. 1792, s. 322-330
- 21 Oversat fra tysk
- 22 Købmager kvarter, nr. 35
- 23 Ellen Andersen: Moden i 1700-årene. Kbh. 1977
- 24 Oprindelig en portugisisk mønt, efterlignet i Danmark under Christian 4.
- 25 En skat til opførelse af tårn på Frue kirke.
- 26 RA, Christian 6.'s arkiv. Breve til Johan Sigismund Schulin.
- 27 Samme, 22. marts 1739.
- 28 RA, Rtk. 2243.117.
- 29 RA, Rtk. 2243.117.
- 30 Tobias Stranover 1684-1756, virksom i Tyskland og England, i København 1741-42.
- 31 Lærredsvævet bomuldsstof og let uldent klæde.
- 32 RA, Danske Kancelli. Indlæg til Sjællandske registre 1750, nr. 139.
- 33 Af de otte halv søskende havde hun mest kontakt med Niels Juel til Valdemar slot, kammerherre fra 1746, Carl Juel, gehejmeråd 1749, overhofmester for akademiet i Sorø, amtmand i Sorø og Ringssted amter, stiftamtmand på Fyn fra 1760, Jens Juel til Lundsgård og Louise Juel, som boede hos hende i mange år.
- 34 Medlem af Det kongelige Kapel, Peter Jacob Palschau eller en anden af hans meget musikalske familie. Carl Thrane: Fra Hofviolonernes Tid. Kbh. 1908.
- 35 Sigismund Ludvig Schulins selvbiografi, s. 22.
- 36 Sardesioe, silketøj.
- 37 RA, KU 35.22.03, Det filosofiske fakultet. Hovedkarakterprotokol
- 38 Jean Anker: Otto Friderich Müller. Et bidrag til den biologiske Forsknings Historie i det attende Aarhundrede. 1. Bd. Kbh. 1943
- 39 H.T. 8. rk. IV. Tillæg 1913, s. 20-37, Louis Bobé: C.F. Gellert i hans forhold til Danmark og danske studerende i Leipzig
- 40 Louise Juels breve til Fritz i Frederiksdals privatarkiver, 25.10.1765 og 28.12.1765
- 41 Ordforklaringer: commissbrød er kommissionsbrød, dvs. det grove rugbrød soldater fik udleveret. Kallun er indmad, kramsfugle er små fugle især drosler. Renetter er franske æbler, Endivie er julesalat. Berrefisk er Bergensfisk dvs. røret torsk. Engelsk jord er et pudse- og polér middel. Siciskener er saucisson dvs. pølse.
- 42 Grevinde Schulin var fadder for præstens barn.
- 43 Et l'hombre-agtigt kortspil.
- 44 Louise Juel, 4.10.1763. Teksten er gengivet med moderne retsskrivning.
- 45 Københavns Universitets arkiv, 32.15.05. Han fik karakteren "Bequem".
- 46 Frederiksdal, pk. 3, 1751, nr. 27
- 47 Levnedsoptegnelser i Personalhistorisk Tidsskrift 5. rk. nr. V, s. 47f.
- 48 RA, Skatremandtal 1762, Købmager kvarter nr. 34
- 49 Louise Juel, 28.12.1766
- 50 Louise Juel, 10.6.1766
- 51 Albrecht von Haller 1708-77, læge og digter. Charles Bonnet 1720-93, biolog og naturfilosof.
- 52 Francois de Voltaire 1694-1778, fransk forfatter, oplysningstidens mest indflydelsesrige skikkelse.
- 53 RA, T.K.U.A. Speciel del, Frankrig
- 54 Louise Juel, 25. november 1765.
- 55 Louise Juel, 16. december 1766 og 16. februar 1767.
- 56 Louise Juel, 10.6. 1766.
- 57 Louise Juel 3. marts 1767.
- 58 Klaus Kjølens: Det Diplomatiske Fag. Den danske Udenrigstjenestes Forvaltning 1700-1770. 1990.
- 59 Adresseavisen 1770, Nr. 88, 18. juni. Johannes Ewalds Samlede Skrifter. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. 2. bd. s. 13-15. Kbh. 1915
- 60 Rigsarkiver. Hofetaten. Overhofmarskallater, I O 26-27.
- 61 Holger Hansen: Kabinetstyrelsen i Danmark 1768-1772. Bd. III, nr. 1864.
- 62 Karen Hjorth: "Men Mandens Historie er sølsom". Frederik Carl von Warnstedt liv 1750-1772. Personalhistorisk Tidsskrift 2001:2, s. 222-234.
- 63 Trap, bd. 13, s. 756.
- 64 Sten Høgel: Sophie Schulins nodesamling på Frederiksdal slot. Musik og Forskning 26. 2001
- 65 RA Danske Kancelli, Indlæg til Sj.Reg. 1773, nr. 506.
- 66 RA Højesteretsprotokol 1773, Litra A, no 53.
- 67 De samtidige vidner kaprajn Peter Schiønning og forfatterinden Dorothea Biehl har begge beskrevet begivenheden. H.T. 4. rk. bd. 2, s. 731 og H. T. 3. rk. bd. 4 s. 440-42.
- 68 F. Schiern: Bidrag til Oplysning af Katastrofen den 17. Januar 1772. H.T. 4. rk. bd. 2, s. 731.
- 69 Karen Hjorth: "Ikke helt lykkelig, men heller ikke ganske nedtrykt". Christiane Louise Warnstedt. Handlingens kvinder. Kbh. 2001.
- 70 Chr. B. Reventlow: En dansk Statsmands Hjem omkring Aar 1800. I, s. 24.
- 71 Peter Schiønning's dagbøger 1774-75. Afskrift stillet til rådighed af museumsinspektør Jacob Seerup.
- 72 Sten Høgel: Sophie Schulins nodesamling på Frederiksdal Slot. Musik & Forskning nr. 26, 2001 og 27, 2002.
- 73 Selskaber ved hoffet i Appartementssalen.
- 74 Frederiksdal Privatarkiverne, Sophie Hedevig Schulin, 16. maj 1781.
- 75 Frederiksdal, privatarkiver, Catharina Maria Møsting, grevinde Schulin
- 76 Jean Anker: Otto Friderich Müller. Et Bidrag til den biologiske Forsknings Historie i det attende Aarhundrede. 1. Bind. Kbh. 1943, s. 1.
- 77 Sophie Schulin til Fritz Warnstedt 29.9.1781.
- 78 samme, 26.3.1782.
- 79 Fra Hans Wilhelm Warnstedt 10.1.1782.
- 80 W. Ørbæk: Hans Wilh. Warnstedt. Officeren - Theatredirektøren - Diplomaten. Kbh. 1936.
- 81 Sigismund Ludvig Schulin. Fra Hans Wilhelm Warnstedt, 3.12.1805.
- 82 Sophie Schulin. Fra Hans Wilhelm Warnstedt. 21.8.1792.
- 83 Citat af den franske litterat Nicolas Boileau (1636-1711) i brev fra Hans Wilhelm Warnstedt til Sophie 21.8.1792.
- 84 Fra Hans Wilhelm Warnstedt til Sophie Schulin 11.8.1792.
- 85 Hentydning til dronning Juliane Marie.
- 86 Francisco de Mirandas danske rejsedagbog 1787-1788. Udg. ved Haavard Rostrup. Kbh. 1985.
- 87 Oliver Goldsmiths roman fra 1766, The Vicar of Wakefield, som Sophie Schulin sikkert havde anskaffet i fransk oversættelse, fordi hun ikke selv kunne engelsk.
- 88 Friheden og Spurveskjul, skovstykker på Frederiksdal
- 89 Sophie Schulin. Breve fra forskellige. Pederstamme Petersen
- 90 Sophie Schulin. Breve fra forskellige. Catharina Wedel Jarlsberg.
- 91 Samme. Marie Schulenberg 24.1.1784.
- 92 Samme, 3.2.1789.

- 93 Karen Hjorth: Min hjerte allerførste Fritz. Breve til Frederik Ludvig Schulin på hans udlandsrejser 1763-1767 fra hans moster Louise Juel. Udg. Kildeskriftselskabet, 2004.
- 94 Breve fra Hans Wilhelm Warnstedt. 18.8.1792.
- 95 Frederiksdal Privatarkiverne, Sophie Schulin fra A.L. Ribbing, 28.juni 1795.
- 96 Breve fra forskellige. Bierg, 16.5.1796.
- 97 12. marts 1797.
- 98 Fransk forfatter af schweizisk oprindelse 1766-1817
- 99 Madame de Staël. Lettres à Ribbing. Udg. Simone Balayé. Paris 1960.
- 100 Samme. 6.6.1795.
- 101 Svenskt biografiskt Lexikon. Schlm. 1998-2000. E. Tegner: Ur Adolf Ludvig Ribbings Papper. Historisk Tidsskrift, 12. Årgången. 1892.
- 102 Sophie Schulin. Fra Hans Wilhelm Warnstedt 23. og 24.8.1806.
- 103 Sigismund Ludvig Schulin. Fra Hans Wilhelm Warnstedt 14.4.1807.
- 104 Samme. 21.4.1807.
- 105 Alexander Pope 1688-1744, engelsk forfatter
- 106 Englænderen Daniel Mendoza var sin tids super star i boksning og benævnes som den moderne boksnings grundlægger. Han udkæmpede tre berømte kampe med sin lærermester Richard Humphries i 1788, 1789 og 1790.
- 107 Kort Sædelære for skikkelige Folkes Børn. En Oversættelse. Odense 1777.
- 108 Sophie Schulin. Fra Hans Wilhelm Warnstedt 24.6.1806.
- 109 Sigismund Ludvig Schulin. Fra Hans Wilhelm Warnstedt 27.1.1807.
- 110 Anders Sandøe Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie. Bd. 3. Kbh. 1855, s. 355-70.
- 111 Louisa Brown. Fra Sigismund Ludvig Schulin, 24.9.1807.
- 112 Louisa Brown fra S.L. Schulin, 14.10.1807.
- 113 Kong Christian VIII.s Dagbøger og Optegnelser. I. Bind. 21. februar 1814. Kbh. 1943
- 114 Kong Christian VIII.s Dagbøger og Optegnelser. II Bind. Kbh. 1973 og III. Bind. Kbh. 1983. Christian Frederiks Breve til S. L. Schulin 1809-30. Udg. af L. Bobé, Personalhistorisk Tidsskrift. 9. rk. 4. bd.
- 115 Louisa Brown, fra S.L. Schulin 15.1.1825.
- 116 Chr. B. Reventlow: En dansk Statsmands Hjem omkring Aar 1800. Bd. II, Kbh. 1902, s. 106.
- 117 Frederiksdal, Sigismund Ludvig Schulin. Koncepter 1789-1826.
- 118 Rigsarkivet. Søkadetakademiet. Rapportbøger 1824
- 119 Greve Sigismund Ludvig Schulins autobiogra fiske Meddelelser til Ordenskapitler. Ved G.L. Grove. Personalhistorisk Tidsskrift, 4. rk. III, Kbh. 1900, s. 18-48.
- 120 Louisa Brown. Fra Sigismund Ludvig Schulin, 19.1.1830.
- 121 Karen Hjorth: Et standsmæssigt brudeudstyr. Siden Saxo 1 1999.

Register

A

Allioni, Carlo, botaniker, 81
Ane Cathrine, barnepige, 53, 62, 77
Anker, Carsten Tank, konferentsråd, 132, 134-35, 149

B

Bang, justitsråd, 98
Baudissin, Anne Sophie, g. Reventlow, 149, 154, 165, 178, 182
Baudissin, Julie, 152-54, 156, 178, 182
Bentzen, amtsfuldmægtig, 171-73
Berg, Frantz, snedker, 13
Berger, Louise, g. Warnstedt, 128
Bernstorff, Johan Hartvig Ernst, udenrigsminister, 27, 63-65, 74, 84, 121
Bertouch, Frederik Ferdinand von, 106
Betoucheff, greve, russisk storkansler, 23
Beulwitz, Gottlob Friederich von, 129-30
Beulwitz, Sophie Frederikke Louise
Charlotte von, se Reventlow
Bonnet, Charles, naturforsker, 81
Brandt, Enevold, 93
Brandt, Hans og Nicolaj, 74, 79, 89
Brenno, C. E., stukkatør, 38
Brockenhuis, H., gehejmeråd, 98-100, 107, 110
Brun, Johan Nordahl, norsk digter, 131
Bræstrup, maler, 13

C

Caroline Amalie, prinsesse, 167, 175
Caroline Mathilde, dronning, 83
Cathcart, engelsk general, 160
Charlotte Amalie, prinsesse, 31
Christian 6., 13, 15-20, 23-24, 29-30, 35-37, 43, 147

Christian 7., 82-85, 92-93, 99, 105, 111, 119, 125
Christian Frederik, prins, (Chr. 8.), 167, 170, 172, 180
Classen, J. F., konferentsråd, 108, 132
Colbiørnsen, Christian, generalprokurør, 109, 117, 139
Coninck de, Frédéric, storkøbmand, 159-64, 180
Coninck de, Jean, 167-69, 173-75, 181

D

Desmersières, Elisabeth Sophie, 74
Desmersières, Johan Henrik, gehejmekonferentsråd, 80
Dumas, mademoiselle, guvernante, 52, 55-56

E

Ehlers, Emil, 125, 148, 166
Eigtved, Nicolai, arkitekt og hofbygmester. 9, 19, 33, 74
Ewald, Johannes, digter, 86

F

Fabritius & Wewer, handelshus, 22, 100, 119, 122, 168
Fabritius, Conrad, 109, 123, 125, 132
Fortling, Jacob, stenhugger, 38
Frederik 5., 13-14, 20, 23, 25, 27, 43, 62, 74, 82, 85, 119
Frederik 6., 119, 124, 140, 149, 155, 158, 164, 173-74, 180
Frederik, arveprins, 167
Fridricson, Adolph, se Ribbing

G

Gabel, værtshusholder, 97-98
Galberg, møller, 106,
Gellert, Christian Fürchtegott, professor i Leipzig, 65

Gjedde, Verner, kammerherre, 125
Grassi, sanger, 103
Guldbrand, J. N., læge, 106, 109
Gustav 3., konge af Sverige, 124, 133, 147

H

Haller, Albrecht von, naturforsker, 81
Hansen, Christian, gartner, 51
Hansen, Jens, sekretær og regnskabsfører, 34, 42, 49, 52, 60, 63, 67, 70, 74, 77, 79, 89, 91, 94, 98
Holmer, Hans, forvalter, 79, 105
Holstein, Johan Ludvig, gehejmeråd, 14, 17, 24, 27, 62
Horrebow, Christian, professor, 74
Hviid, Caja, 128-29, 132

J

Jensen, Niels, tapetserer, 38
Juel, Carl, stiftamtmand, 49, 63, 74
Juel, Jens, godsejer, 49, 74, 83, 96
Juel, Knud, amtmand, 31
Juel, Louise, 53, 55, 66, 75, 80, 83, 111-12, 130
Juliane Marie, dronning, 74, 105, 109, 124

K

Krause, murermester, 38
Kunzen, F. L. Ae, komponist, 118
Kaas, Sophie Magdalene, kammerherreinde, 74

L

LeMaire, abbé, Frankrigs gesandt i København, 24-29
Linné, Carl von, botaniker, 113
Longueville, Anne Marie, generalinde, 93, 101, 122
Louise, dronning, 33, 74
Ludvig 15., konge af Frankrig, 82

M

Marthe, husholderske, 148
Miranda, Francisco da, sydamerikansk politiker, 124
Moltke, Adam Gottlob, lensgreve, 17, 23-24, 27-28, 65, 74
Moltke, G., 56
Müller, Otto Friderich, huslærer, naturforsker, 63-65, 80-81, 83, 91-92, 94, 96-97, 105, 112-14, 122, 130
Møsting, Alexander Frederik, hofmester, 31
Møsting, Catharina Maria, se Schulin
Møsting, Frederik Christian, amtmand, 49, 54, 74, 89, 91-92, 94, 96-98
Møsting, Frederikke, hofdame, 83
Møsting, Johan Sigismund, gehejmestatsminister, 169, 172-73, 180

N

Nielsen, Lars, forvalter, 36, 79
Numsen, Christian Frederik, kammerherre, 125

O

Osten, Adolf Siegfried von, diplomat, 82, 147

P

Patholm, Peter, hofembedsmand, 74
Petersen, Peter Pederstamme, huslærer, 118-19, 125, 148, 151, 168
Peymann, Ernst, general, 160-61, 167
Pfützner, Johan Andreas, tømrer, 38
Pilo, Carl Gustav, maler, 53
Potenza, Michelangelo, syngemester, 103-04

R

Raffard, Jean Antoine, reformert præst, 173-74
Reventlow, Anna Sophie, dronning, 30
Reventlow, Christian Ditlev Frederik, statsminister, 102-03, 124, 129
Reventlow, Sophie Frederikke Louise Charlotte, f. von Beulwitz, 102, 129, 152, 175
Ribbing, Adolph Ludvig, svensk greve, 133-39, 144, 151
Riegels, Niels Ditlev, forfatter, 147
Rohne, A. C., præst ved St. Petri Kirke, 58, 74
Rosenberg, G., arkitekt, 66
Rønne, Bone Falck, sognepræst, 159-163, 166-67, 170, 173, 180

S

Schimmelmann, Ernst, finansminister, 124, 152
Schrødersee, J.C. von, kabinetssekretær, 74
Schulenburg, Marie, 127-28
Schulin, Catharina Maria, f. Møsting, 13, 31, 36, 51, 54-55, 76, 86, 89, 91-92, 111, 114-15
Schulin, Charlotte, f. Zeuthen, 175, 184
Schulin, Christian Frederik, 44
Schulin, Christian Frederik, f. 1822 (Schulin-Zeuthen), 165, 175, 183
Schulin, Elisabeth Susanne, 14, 32, 54-60
Schulin, Frederik Ludvig, 14, 32, 53, 60, 64, 79-80, 84, 89-100, 102, 107, 109-13, 115, 119-22, 127, 144
Schulin, Hans Sigismund Alexander William, 165, 176-80
Schulin, Johan Sigismund, f. 1808, 165, 175, 180, 182-84
Schulin, Johan Sigismund, f. 1921, 184
Schulin, Johan Sigismund, 10, 12-38, 42-55, 124, 147
Schulin, Johanne Elisabeth, 165, 179
Schulin, Louisa, f. Brown, 156-57, 164-66, 170-72, 181-83
Schulin, Louise Christiane, 165, 179
Schulin, Marie Albertine Mathilde, 165
Schulin, Sigismund Ludvig, 56, 106, 108, 118-19, 123-24, 126, 139-43, 147-57, 160-62, 164-66, 169, 171, 173-78, 182-83

Schulin, Sophie Hedeveg, f. Warnstedt, 93, 95, 97, 102, 105-06, 109, 114, 117, 119, 121, 124-26, 128, 132, 139-42, 148, 152, 154-56, 159, 161, 165-66
Schulin, Sophie Hedeveg, g. Zeuthen, 165, 175, 178, 183
Schulin, Vibeke, 11, 184
Schønheyder, J.F.G., læge, 74, 79
Sophie Frederikke, arveprinsesse, 104
Sophie Magdalene, dronning, 15-16, 20, 74
Springer, Christian, forvalter, 57, 60, 74, 79, 105
Staël, Anne Louise Germaine de, f. Necker, forfatter, 137-38
Staffeldt, Adolf Vilhelm Schack, digter, 158-59, 181
Struensee, Johan Friederich, gehejmestatsminister, 93, 98, 115, 119

T

Thygesen, kammertjener, 106-07, 125

U

Uldall, Peter, jurist, 98-99

V

Voltaire, Francois, fransk forfatter, 81

W

Walmoden, Christoph Georg, gehejmeråd, 74
Warnstedt, Frederik Carl, 92-93, 101, 104-06, 117-20, 124, 126, 132, 135, 140, 144, 156, 184
Warnstedt, Frederikke, f. Rumohr, 126, 135
Warnstedt, Hanne, 152, 182
Warnstedt, Hans Wilhelm, 92-93, 96-97, 102, 105-06, 109, 114, 117, 119, 121, 124-26, 128, 132, 139-42, 148, 152, 154-56, 159, 161, 165-66
Warnstedt, Louise, 93, 101, 105-08, 119-21, 123, 126, 130, 139-41, 148, 153, 156, 159, 164-65
Warnstedt, Sophie Hedeveg, se Schulin
Warnstedt, Wilhelm, 124
Wedel Jarlsberg, Catharina, 125-27, 130
Wewer, Casper Wilhelm, 96, 100, 105-07, 122-23, 126, 132-33, 148

Z

Zeuthen, Charlotte, se Schulin
Zeuthen, Christian Frederik, baron, 175, 179, 182
Zinzendorf, Carl, greve, østrigsk statsmand, 102, 144-45

Ø

Ørsted, Anders Sandøe, jurist, 162-63

Forkortelser til noter:

H.T.	Historisk tidsskrift
RA	Rigsarkivet
Rtk	Rentekammeret
KV	Københavns Universitet
Frd.	Frederiksdal
T.K.U.A.	Tyske Kancelli Udenrigske Afdeling